

ДЕПАРТАМЕНТ ОСВІТИ, НАУКИ ТА МОЛОДІЖНОЇ ПОЛІТИКИ
ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ
КАФЕДРА ІСТОРІЇ УКРАЇНИ І МЕТОДИКИ ВИКЛАДАННЯ ІСТОРІЇ
ПРИКАРПАТСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНІКА

ІВАНО-ФРАНКІВСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ДЕРЖАВНИЙ ЦЕНТР
ТУРИЗМУ І КРАЄЗНАВСТВА УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

ІВАНО-ФРАНКІВСЬКА ОБЛАСНА ОРГАНІЗАЦІЯ
НАЦІОНАЛЬНОЇ СПІЛКИ КРАЄЗНАВЦІВ УКРАЇНИ

НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ІСТОРІЇ ЦЕРКВИ ІВАНО-
ФРАНКІВСЬКОЇ АКАДЕМІЇ ІВАНА ЗОЛОТОУСТОГО

ІСТОРИКО-КРАЄЗНАВЧА ДІЯЛЬНІСТЬ У ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Збірник тез Всеукраїнської науково-практичної конференції

(м. Івано-Франківськ, 18 травня 2023 року)

Івано-Франківськ

2023

Друкується за ухвалою Вченої ради факультету історії, політології і міжнародних відносин Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника
(протокол № 4 від 6 жовтня 2023 р.)

ІСТОРИКО-КРАЄЗНАВЧА ДІЯЛЬНІСТЬ У ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ. Збірник тез доповідей учасників *Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Івано-Франківськ, 18 травня 2023 р. / За наук. ред. М. Ю. Косила і А. З. Королька. Івано-Франківськ : Симфонія Форте, 2023. 281 с.*

Редакційна колегія:

І. Я. Райківський, М. Ю. Косило, А. З. Королько (відповідальний секретар), Г. М. Маловічко, Б. В. Паска, Д. П. Вороневич.

Рецензенти:

Н. В. Савченко, заступник директора Українського державного центру національно-патріотичного виховання, краєзнавства і туризму учнівської молоді, заслужений працівник освіти України (м. Київ).

В. В. Островський, кандидат історичних наук, в. о. доцента кафедри теорії та методики навчання, методист лабораторії суспільно-філологічних дисциплін Івано-Франківського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти (м. Івано-Франківськ).

У збірнику тез доповідей, які були представлені на Всеукраїнській науково-практичній конференції «Історико-краєзнавча діяльність у закладах освіти в умовах Нової української школи» (м. Івано-Франківськ, 18 травня 2023 р.), розглядаються актуальні питання концептуальних засад Нової української школи при вивченні історії рідного краю в закладах освіти, формування компетентностей здобувачів освіти крізь призму історико-краєзнавчих досліджень, визначення місця і ролі учителя та керівника гуртка в освітньому середовищі НУШ, організації та проведення науково-дослідницької, пошуково-краєзнавчої діяльності у закладах освіти, характеристики позакласної і позашкільної краєзнавчої гурткової роботи як дійового засобу національно-патріотичного виховання учнівської і студентської молоді, функціонування музею закладу освіти як платформи краєзнавчих досліджень у контексті НУШ тощо.

Для вчителів, науковців, музейних працівників, краєзнавців, студентів, які цікавляться вдосконаленням історико-краєзнавчої роботи в закладах освіти.

Матеріали подано в авторській редакції, за достовірність фактів, цитат, посилань на джерела та вживання назв документів, власних імен тощо несуть відповідальність автори публікацій.

© М. Косило, А. Королько, загальна наукова редакція 2023
© Колектив авторів, 2023

ЗМІСТ

Доповіді на пленарному засіданні

<i>Тарангул Л.</i> Методологічні принципи і підходи до навчання історичних дисциплін в умовах Нової української школи.....	7
<i>Королько А.</i> Гурткова історико-краєзнавча робота у закладах вищої освіти: зміст та особливості.....	10
<i>Сабадуха В.</i> Теоретико-методологічні засади викладання історичного краєзнавства в контексті Нової української школи.....	19
<i>Якубів Н.</i> Міжетнічна культурна спадщина Станіславова – Станіслава – Івано-Франківська: віртуальний контент.....	22

Концептуальні засади НУШ при вивченні історії рідного краю в закладах освіти: виклики та реалії. Формування компетентностей здобувачів освіти через призму історико-краєзнавчих досліджень

<i>Бакала В.</i> Формування компетентностей здобувачів освіти в історико-краєзнавчій діяльності (на прикладі вивчення життєпису Степана Кузика (1888–1947 рр.))	29
<i>Басіста Л.</i> Формування історико-предметної компетентності школярів (на прикладі вивчення теми «Українські землі у роки Другої світової війни») у 10 класі ЗЗСО.....	35
<i>Галемчук С.</i> Формування компетентностей здобувачів освіти в історико-краєзнавчій діяльності (на прикладі вивчення життєпису Миколи Лагодинського (1866–1919 рр.))	42
<i>Гулейчук В.</i> Методика вивчення історії ВМС України в навчальному процесі у школі.....	53
<i>Дутчак І.</i> STEM, STEAM, STREAM-орієнтоване навчання у проєктній роботі у контексті вивчення історії рідного краю.....	56
<i>Кашипур А.</i> «Жіноче питання» в підручниках з історії України для 10 класу ЗЗСО.....	59
<i>Кінаш І.</i> Концептуальний підхід НУШ при вивченні постаті Д. Вітовського на уроках історії.....	64
<i>Кобута Л., Кобута С.</i> Формування громадянської компетентності школярів на уроках правознавства та громадянської освіти.....	67
<i>Кузишин Н.</i> Висвітлення американської військової допомоги Україні 2014–2023 рр. в навчальному процесі у школі: методичні аспекти.....	71

<i>Личковська В.</i> Методи та прийоми навчання на уроках історії в школі крізь призму сучасної військової журналістики.....	73
<i>Райківський І.</i> Формування компетентностей здобувачів освіти в історико-краєзнавчій діяльності (на прикладі вивчення життєпису Романа Яросевича (1861–1934 рр.)).....	76
<i>Филипчук Л.</i> Гуцульщинознавство у сучасній педагогічній літературі.....	81
<i>Хома В.</i> Концептуальні засади вивчення Першої світової війни на Буковині в контексті Нової української школи.....	89

Історико-краєзнавча діяльність у закладах освіти територіальних громад: зміст та особливості. Місце і роль учителя та керівника гуртка в освітньому середовищі НУШ

<i>Гресько А.</i> Можливості організації навчання та допомоги дітям у воєнних умовах (на прикладі діяльності священнослужителів у західних повітах Чернівецької губернії)	92
<i>Дзудзило О.</i> Квест – важлива складова гурткової діяльності (на прикладі історико-краєзнавчого квесту «Код краєзнавства»).....	97
<i>Дячук Б.</i> Історія княжого Галича у шкільному курсі історії.....	100
<i>Малярчук О., Когут О.</i> Історико-краєзнавча та педагогічна робота у закладах культури та освіти Калуської територіальної громади.....	105
<i>Маслій О.</i> Історія парафії як складова історико-краєзнавчого дослідження в школі (на прикладі Архікатедрального та Митрополичого собору Воскресіння Христового м. Івано-Франківськ).....	110
<i>Перегінець О.</i> Реалізація компетентнісного підходу засобами гейміфікації у позашкільній історико-краєзнавчій освіті.....	115
<i>Пилипів І.</i> Вивчення церковно-релігійного життя Рожнятівщини в першій половині ХХ ст. як засіб патріотичного та духовного виховання учнів старших класів на уроках історії.....	120

Науково-дослідницька і пошуково-краєзнавча діяльність у закладах освіти: інноваційні і традиційні підходи

<i>Бойда А.</i> Методика роботи з архівними матеріалами в навчальному процесі у школі.....	125
<i>Гоголь В.</i> Центр паломника блаженного священномученика Симеона Лукача в с. Старуня Богородчанського району: історія становлення, духовні практики та виховний потенціал.....	129

<i>Гуйванюк М.</i> Внесок українських літераторів у розвиток шкільництва в Галичині й Буковині (кінець XIX – початок XX ст.).....	134
<i>Делятинський Р.</i> Біографічний словник духовенства Станиславівської єпархії УГКЦ (1885–1946 рр.): особливості методології дослідження та використання в краєзнавчій роботі.....	138
<i>Єгрешій О.</i> Кримінальна справа єпископа Івана Лятишевського як джерело вивчення повсякденного життя греко-католицького духовенства: краєзнавчі і методичні аспекти.....	144
<i>Котик Т.</i> Історія парафії святого Андрея Первозванного в місті Калуші.....	151
<i>Мельничук В.</i> Духовенство Галицького деканату в структурі Станиславівської єпархії УГКЦ (1885–1891 рр.): спроба просопографічного портрета.....	154
<i>Мужик Р.</i> Історія парафії святих безсрібників і чудотворців Косми і Дем'яна в селі Петрилів.....	161
<i>Палійчук І.</i> Висвітлення життєпису Ольги Ільків (1920–2021 рр.) в історико-краєзнавчій діяльності в ЗЗСО.....	167
<i>Перегінчук М.</i> Інтерпретація українського національного руху кінця 1950-х – початку 1980-х рр. у шкільних підручниках.....	171
<i>Попик В., Делятинський Р.</i> Чортківський деканат Станиславівської єпархії УГКЦ: ретроспективний огляд (1885–1946 рр.).....	176
<i>Романишин В., Маслій О.</i> Культурно-просвітницька діяльність духовенства Гусятинського деканату Станиславівської єпархії ГКЦ на початку XX ст.....	183
<i>Срайчук Ю.</i> Історико-краєзнавчі дослідження В.В. Грабовецького	199
<i>Струтинець О.</i> Друга світова війна у сучасних шкільних підручниках з історії України.....	203
<i>Ткачишин Н.</i> Національно-патріотичне виховання підлітків у парафіяльному середовищі засобами інноваційних технологій	208
<i>Яворський А.</i> Учнівський проєкт «Єврейський Станиславів» як приклад інноваційного підходу до організації пошуково-краєзнавчої діяльності в закладі загальної середньої освіти.....	211

**Позакласна і позашкільна краєзнавча гурткова робота як засіб
національно-патріотичного виховання учнівської і студентської молоді.**

**Музей закладу освіти як платформа краєзнавчих досліджень
у контексті НУШ**

<i>Гаврилюк Л.</i> Шкільний музей як платформа краєзнавчих досліджень в освітньому процесі.....	215
<i>Дика О., Герезова С.</i> Інтегративний підхід до організації позашкільної краєзнавчої роботи (з досвіду Буковинської Малої академії наук учнівської молоді).....	219
<i>Доронюк Л.</i> Етнокультурна презентація Рогатинського Опілля в системі роботи історико-краєзнавчого музею.....	222
<i>Дрогомирецька Л.</i> Музейні уроки як засіб розвитку пізнавального інтересу учнів (на прикладі використання фондів Музею історії Давнього Галича).....	226
<i>Зварич А.</i> Активні та інтерактивні методи навчання у національно-патріотичному вихованні учнів 10–11 класів.....	230
<i>Кубрак О.</i> Експозиція шкільного музею Підмихайлівського ліцею – важлива складова частина культурної спадщини Калушини.....	235
<i>Луців Є.</i> Традиції гуцульської фізичної культури та військової підготовки гуцульської молоді.....	239
<i>Максимець Б.</i> Індивідуальна робота як форма організації позашкільної освіти.....	244
<i>Маловічко Г.</i> Розвиток туристсько-краєзнавчої діяльності на Івано-Франківщині у контексті формування особистості дитини.....	248
<i>Паранюк М.</i> Здійснення національно-патріотичного виховання в процесі гурткової діяльності (на прикладі творчої групи «Бойківщинознавство» ІФОДЦТКУМ).....	253
<i>Паска Б.</i> Особливості формування просторової компетентності на уроках історії у старшій школі.....	257
<i>Печенюк К.</i> Гуртки історико-краєзнавчого профілю Центру освітніх інновацій Івано-Франківської міської ради: зміст та особливості роботи.....	263
<i>Попович Л.</i> Методика вивчення історичних постатей у загальноосвітніх навчальних закладах.....	266
<i>Ципуга А.</i> Екскурсія «Місцями пам'яті Опанаса Заливахи» як метод організації краєзнавчої гурткової роботи в м. Івано-Франківську	272
<i>Відомості про авторів</i>	277

ДОПОВІДІ НА ПЛЕНАРНОМУ ЗАСІДАННІ

Тарангул Л. М.

*Чернівецька філія Державної наукової установи
«Інститут модернізації змісту освіти»*

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРИНЦИПИ І ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ ІСТОРИЧНИХ ДИСЦИПЛІН В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Розглянуто основні методологічні підходи до навчання історичних дисциплін в умовах Нової української школи. Використано педагогічний досвід вчителів Чернівецької області. Дане дослідження не вичерпує всіх аспектів цього важливого питання в організації освітнього процесу. До подальших напрямків дослідження методологічних принципів доцільно віднести поєднання підходів в теорії і практиці та їх реалізацію в професійній підготовці педагогів.

***Ключові слова:** методологія, методологічний підхід, освітнє середовище, компетентнісний підхід, технологічний підхід.*

Ефективність педагогічного процесу залежить від методологічної бази. Сучасна педагогічна теорія розглядає процес набуття знань через призму методологічних підходів. Методологічний принцип – це основна ідея, основне положення теорії, яке відображає системну, сукупну дію об'єктивних законів розвитку природи, суспільства, мислення та яке направляє діяльність педагога. До числа методологічних принципів пізнання відносять: принцип єдності теорії і практики; принцип визначеності; принцип конкретності; принцип пізнаваності; принцип об'єктивності; принцип причинності; принцип розвитку.

Педагогу для розв'язання завдань надання якісних освітніх послуг необхідно орієнтуватися на використання певної сукупності способів, засобів і прийомів пізнання.

Методологія – загальна система теоретичних знань, які виконують роль провідних принципів наукового пізнання, шляхів та засобів реалізацій наукового дослідження. Розрізняють кілька рівнів методології. Зміст першого з цих рівнів – філософські знання.

Другий рівень – загальнонаукова методологія

Третій рівень – конкретно-наукова методологія (сукупність методів, принципів і процедур, які застосовуються при вивченні історичних дисциплін).

Четвертий рівень – утворюється методикою і технікою навчання.

Внутрішньою рушійною силою процесу навчання є суперечності між вимогами, які висуваються до знань, умінь і навичок учнів, і реальними можливостями учнів з їх виконання. Ця суперечність стає джерелом розвитку процесу навчання, якщо висунуті вимоги відповідають можливостям учнів і, навпаки, вона не служить позитивному протіканню процесу, якщо вимоги виявляються дуже важкими або дуже легкими, тобто не перебувають у зоні найближчого розвитку учня. Діяльність передбачає засвоєння учнями знань, умінь і навичок, формування в них способів творчої діяльності та емоційно-оцінних норм. Отже, є необхідність глибше розглянути такі аспекти навчання: навчання як взаємодія «учитель-учень» (суб'єктно-суб'єктна взаємодія; навчання як процес управління; навчання як суб'єктно-об'єктна взаємодія).

Педагоги Чернівецької області активно працюють в запровадженні нових методик при вивченні гуманітарних дисциплін з історико-краєзнавчої діяльності. Серед них: Маковічук Катерина Василівна, вчителька історії, громадянської освіти Мілієвського ліцею ім. Дмитра Загула Вижницького району Чернівецької області, вчитель-методист; Обершт Оксана Іванівна, вчителька історії, громадянської освіти, правознавства Новоселицького ліцею № 2 Чернівецького району Чернівецької області, вчитель-методист; Блисковка Світлана Михайлівна, вчителька історії, громадянської освіти, правознавства Коровійського ліцею Чернівецького району Чернівецької області.

Навчальна програма вимагає засвоєння великого обсягу інформації, історичних дат, понять, трактувань. Стандартні засоби навчання повинні бути підкріплені, доповнені сучасними технічними засобами. Для пояснення навчального матеріалу необхідно ефективно користуватися презентаціями, відеоматеріалами. Озвучення та візуалізація допомагають учасникам освітнього процесу добре засвоїти інформацію. Інформаційну, хронологічну, аксіологічну компетенцію проявляє застосування майндмепінгу (mindmapping, ментальні карти). Це зручна і ефективна техніка візуалізації мислення. Основна робота

відбувається в процесі створення інтелект карт. Метод «візуального структурування» є найбільш ефективним способом при якому учні застосовують інформаційні, просторові та хронологічні компетенції. Методологічні підходи до навчання історичних дисциплін є завдання педагога навчити учня аналізувати інформацію. На уроках узагальнення та систематизації знань суттєвих результатів дає використання методу «стратегічні (дорожні) карти», який є простим і наочним способом відображення історичного процесу, події, факту, напряму розвитку.

Вчитель має повну академічну свободу – самостійність і незалежність під час педагогічної, науково-педагогічної роботи, і в повній мірі користується платформами: Prometheus; EdEra; Be Smart; Osvita.ua; Vseosvita.ua; Уроки історії Пітона Каа; ZNO.UA; YouTube-канал викладачів історії, де публікуються відео уроків із Всеукраїнської історії та історії України; навчальні відео поєднані з анотаціями на історичні події, що в них згадуються та об'єднані в зручні добірки; LerningsApps.org; «На Урок»; ZOOM; Google Meet; Viber.

В напрямку удосконалення процесу надання якісних освітніх послуг працюють співробітники Чернівецької філії Державної наукової установи «Інститут модернізації змісту освіти» в розробці НДР в рамках робочого часу «Розвиток освіти в регіоні в сучасних умовах». Напрацьовано та отримано грифи МОН України програми факультативних курсів з історії рідного краю, підручники, посібники.

Навчання – це складний, багатогранний, багаторівневий процес взаємодії учителя та учнів. Основне завдання: учасники освітнього процесу оволодівають знаннями, вміннями та навичками. Науковці повинні розробити та запропонувати педагогам методи ефективного забезпечення інтелектуального розвитку учня. Навчання відбуваються під керівництвом досвідченого педагога, який є джерелом знань, що спонукає учня до самостійної пізнавальної діяльності. Таким чином можна робити висновок, що наразі проблема методологічних принципів і підходів до навчання історичних дисциплін є актуальною. Конкретизуючи дану проблему, можна стверджувати, що у процесі професійної підготовки майбутніх педагогів громадянської та історичної освітньої галузі важливим елементом є визначення компетентнісного, технологічного підходів та підходів до начального середовища, які можуть оптимізувати цей

процес, зробити його більш ефективним і відповідним до потреб суспільства.

Список використаних джерел

1. Основні принципи методології наукових досліджень. URL: <https://referatss.com.ua/work/osnovni-principi-metodologii-naukovih-doslidzhen/>
2. Методологічні засади процесу навчання та його рушійні сили URL: <https://pidru4niki.com/73664/pedagogika/metodologichni-zasadi-protsesu-na-vchannya-rushiyni-sili>
3. Тарангул Л. М., Голубенко Т. О., Крамаренко І. С. Формування інформаційно-цифрової компетентності здобувачів освіти шляхом впровадження технології доповненої реальності в освітньому процесі ЗЗСО. Іноваційна педагогіка. 2023. Вип. 56. Т. 2. С. 219–224. URL: <http://www.innovpedagogy.od.ua/56-2>
4. Korneiko Y., Tarangul, L. Dovzhuk V. Traditions and innovations: two poles of education of the future. *Futurity Education*. 2023. № 3 (1). P. 5–14. URL: <https://futurity-education.com/index.php/fed/article/view/90/74>

Королько А. З.

*Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника*

ГУРТКОВА ІСТОРИКО-КРАЄЗНАВЧА РОБОТА У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ: ЗМІСТ ТА ОСОБЛИВОСТІ

У статті охарактеризовано зміст та особливості гурткової історико-краєзнавчої роботи, яка ведеться у стінах Факультету історії, політології і міжнародних відносин Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. Зокрема, студенти, майбутні вчителі історії і керівники гурткової роботи, моделюють уроки з історії рідного краю; виконують індивідуальні історико-краєзнавчі роботи; здійснюють походи і поїздки по музеях м. Івано-Франківська, Івано-Франківської області та західноукраїнського регіону; знайомляться з основами методики історико-краєзнавчої, музейної та екскурсійної справи. Велику допомогу в організації цієї роботи надають державні установи і музейні заклади краю.

Ключові слова: історико-краєзнавча робота, заклад вищої освіти, гурток, музей, екскурсія, бібліотека, челендж, відеохостинг.

Підготовка студентів до гурткової історико-краєзнавчої роботи у майбутній професійній діяльності не просто бажана, вона необхідна і

витікає з нормативних вимог до організації освітньо-виховного процесу, безперервної історичної освіти в Україні. Адже метою цієї праці у вищій школі є підготувати майбутнього вчителя і керівника гуртка до самостійної краєзнавчої праці, дати знання, уміння і практичні навички здобуття знань про рідний край, про джерела цих знань, способи їх використання, форми організації краєзнавчої діяльності учнів і вихованців гуртків, застосування краєзнавчої інформації на уроках і в позаурочній діяльності, гурткової роботі в закладах загальної середньої освіти і закладах позашкільної освіти [6, с. 92].

Слід виокремити три фактори вагомості популяризації історико-краєзнавчої роботи у закладах вищої освіти, які є своєрідним містком для інтегрування цієї ділянки праці у закладах загальної середньої освіти і закладах позашкільної освіти: підвищення значення історико-краєзнавчої діяльності для розвитку людини, держави і суспільства; посилення її ролі як складової системи освіти, навчання впродовж життя; закріплення правового статусу до історико-краєзнавчої роботи [5, с. 16].

Згідно концепції Нової української школи освітній процес нині повинен організовуватися таким чином аби дітям було пізнавально та цікаво, адже завдання вчителя закладу загальної середньої освіти полягає у вихованні обізнаного, впевненого та компетентного покоління. Тому історико-краєзнавча робота у закладі вищої освіти є складовою системи безперервної освіти, передбачає цілеспрямований процес і результат, навчання, виховання, розвиток і соціалізацію студентської молоді, дозволяє формувати у них знання, уміння, навички, цінності, активує раціональне використання культури вільного часу. Перевагами історико-краєзнавчої роботи вбачаємо такі складові: добровільність, доступність, диференційованість, гнучкість, мобільність, варіативність [4, с. 47].

Викладачам необхідно сформулювати актив студентів-краєзнавців, об'єднаних в гурток чи пошукові загони. Така робота організовується і проводиться серед студентів першого і другого курсів спеціальності 014 «Середня освіта (Історія)» ОР «Бакалавр» Факультету історії, політології і міжнародних відносин Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника – власне, коли читаються нормативні курси «Історичне краєзнавство, музеєзнавство» (II семестр) і «Організація позакласної гурткової роботи»

(III семестр). Студенти виконують низку індивідуальних робіт: «Походження прізвища, імені та населеного пункту, де народився або проживає студент (-ка)», «Родовід студента (-ки)», «Реєстр історико-архітектурних, історико-культурних й археологічних пам'яток району/місцевої територіальної громади та розгорнутий паспорт однієї із пам'яток, де народився або проживає студент (-ка)», «Укладання мікротопонімічної карти населеного пункту, де народився або проживає студент (-ка) та пояснювальна записка», «Бібліографічний опис та виписки (анотації) історико-краєзнавчих джерел (відділ краєзнавчої бібліотеки Івано-Франківської обласної бібліотеки ім. І. Франка)», «Історико-краєзнавча робота (історія населеного пункту, де народився студент (-ка))». В організації такої роботи підготовлені методичні рекомендації, як їх виконувати, передбачені конкретні терміни і форми звіту.

Важливим елементом гурткової історико-краєзнавчої роботи серед студентів I і II курсів є організація проведення екскурсій до музеїв та пам'ятних місць обласного центру – м. Івано-Франківська. Ці екскурсії здійснюються викладачем, який читає дисципліни «Історичне краєзнавство, музеєзнавство», «Організація позакласної гурткової роботи», «Основи шкільного краєзнавства» (доц. Королько А.З.) та академнаставниками в Івано-Франківський краєзнавчий музей, Івано-Франківський історико-меморіальний музей Олекси Довбуша, Музей історії університету, Івано-Франківський обласний музей визвольної боротьби імені Степана Бандери, Музей мистецтв Прикарпаття, Літературний музей Прикарпаття та ін. [13].

Своєрідною родзинкою такої ділянки гурткової роботи є поїздки за межі обласного центру, зокрема в музеї м. Коломиї (Національний музей народного мистецтва Гуцульщини та Покуття імені Й. Кобринського, Музей писанкового розпису, Музей історії міста Коломиї), м. Галича (Національний заповідник «Давній Галич») [12], Городенківщини і Снятинщини (музеї членів «Покутської трійці») [18], Верховинщини [1] та ін. Періодичними є студентські поїздки до м. Києва, м. Львова, м. Луцька і м. Чернівці як з академнаставниками, так і в колі студентських друзів.

Під час такої роботи студенти уважно вивчають дії екскурсовода, який проводить екскурсію. Відзначимо, що студентам першого курсу освітнього рівня «Магістр» спеціальності 014 Середня освіта (Історія) читається нормативний курс «Методика екскурсійної роботи»

(доц. Королько А.З.), де розкриваються такі аспекти: історія екскурсійної діяльності в Україні; екскурсія, її сутність, основні ознаки, класифікація екскурсій і формування екскурсійної тематики; педагогіка, психологія і логіка в екскурсійній роботі; основні поняття екскурсійної методики, технологічний процес створення нової екскурсії, методика екскурсійного показу; прийоми показу і розповіді в екскурсії; тощо. Студенти-магістранти проводять екскурсії по місту Івано-Франківську для своїх молодших колег студентів-істориків [8]. Отже, майбутні вчителі історії та керівники гурткової роботи ознайомлені з окремими елементами екскурсійної роботи, яка знадобиться у подальшій практичній діяльності з учнями та вихованцями гуртків.

В умовах поширення пандемії Covid-19 оригінальним відгалуженням ведення екскурсійної роботи став започаткований студентами I і II курсів спеціальностей 032 Історія та археологія і 014 Середня освіта (Історія) ОР «Бакалавр» челендж «Люби і знай свій рідний край». Челендж – це завдання, яке треба виконати, передати свій результат іншому, і поділитися своїми досягненнями з усім світом. Він побудований на основі монологу до глядача: студент, що бере виклик, знайомиться з аудиторією, говорить про своє рідне місце народження та передає естафету іншому студенту. Іноді вони вимовляють текст з заздалегідь написаного сценарію. До особливостей челенджу можна віднести: наявність візуалізації; цікава подача і зміст. В основі виклику лежить дія, він є цікавий, динамічний, емоційний, а картинка – інтригує, змушує задуматися над змістом. Завдання студентів полягало в тому, щоб в умовах пандемії Covid-19 і дистанційного навчання зняти короткі відео про свою рідну малу батьківщину. Студенти-історики відобразили яскраві сторінки історії свого населеного пункту, дали характеристику історико-культурним та історико-архітектурним пам'яткам рідного села, містечка чи міста, продемонстрували туристично-рекреаційну привабливість локацій малої батьківщини. Після перегляду роликів мною було запропоновано студентам розмістити челендж в популярному відеохостингу, що надає послуги розміщення відеоматеріалів – YouTube. Канал під назвою «ПНУ краєзнавство ФШМВ» створено 28 грудня 2020 р. [14; 4, с. 50–51].

Необхідно виокремити читання на III курсі спеціальності 014 Середня освіта (Історія) ОР «Бакалавр» дисципліни вільного

вибору студента «Основи шкільного краєзнавства». Мета викладання дисципліни: підготувати студента – майбутнього вчителя історії і суспільствознавчих предметів – до самостійної краєзнавчої праці в школі, дати знання, уміння і практичні навички здобуття знань про рідний край, про джерела цих знань, способи їх використання, форми організації краєзнавчої діяльності учнів, застосування краєзнавчої інформації на уроках і в позашкільній діяльності; засвоєння і поглиблення теоретичних та практичних знань, умінь і навичок студентів з організації історико-краєзнавчої, пошукової, музейної, пам'яткоохоронної роботи в школі; здатність проведення занять з вивчення рідного краю на уроках історії і суспільствознавчих предметів та в гуртковій шкільній і позашкільній освіті, використовуючи сучасні технології навчання; формування загальних, спеціальних, професійних компетентностей, достатніх для ефективного розв'язування стандартних і нестандартних комплексних задач у професійній педагогічній діяльності в навчальних закладах загальної середньої освіти, що характеризується комплексністю та невизначеністю умов. Особливо цінним видається частина цього курсу, присвячена характеристиці і аналізу моделей уроків з вивчення різних періодів історії Прикарпаття.

Курс «Основи шкільного краєзнавства» читається студентам спеціальності 014 Середня освіта (Історія) ОР «Бакалавр» у V семестрі, що дозволяє їм зі здобутим багажем знань з вивчення історії рідного краю успішно пройти у наступному семестрі 6-тижневу виробничу педагогічну практику у закладах загальної середньої освіти. Аналогічно, після читання у III семестрі студентам цієї спеціальності іншої дисципліни «Організація позакласної гурткової роботи» є корисним містком для проходження у IV семестрі 2-тижневої виробничої історико-краєзнавчої практики у закладах позашкільної освіти (базами практики виступають ЗПО м. Івано-Франківська – Івано-Франківський обласний державний центр туризму і краєзнавства учнівської молоді, Центр туризму і краєзнавства учнівської молоді Івано-Франківської міської ради, комунальний заклад позашкільної освіти «Центр освітніх інновацій Івано-Франківської міської ради», Івано-Франківський міський Центр патріотичного виховання учнівської молоді імені Степана Бандери Івано-Франківської міської ради, Івано-Франківське обласне відділення Малої академії наук України, Мала академія наук

учнівської молоді Івано-Франківської міської ради та ін.) [3; 9; 10; 16; 17].

Гурткова історико-краєзнавча робота є частиною науково-дослідної діяльності студентів. Викладачами кафедри історії України і методики викладання історії Факультету історії, політології і міжнародних відносин пропонується тематика курсових і дипломних робіт з історії рідного краю та використання набутих елементів роботи у практичній діяльності зі школярами та гуртківцями у закладах загальної середньої освіти і закладах позашкільної освіти. Частина студентів здійснили апробацію окремих результатів своїх досліджень з цієї ділянки на наукових конференціях: «Історико-культурна спадщина Прикарпаття» (м. Івано-Франківськ, 4 грудня 2014 р.), «Етнокультурна спадщина Прикарпаття» (м. Івано-Франківськ, 4 грудня 2015 р.), «Пам'ятки Прикарпаття: стан збереження та популяризації» (м. Івано-Франківськ, 2 жовтня 2017 р.), «Мистецтво писанкового розпису – соціокультурний скарб України» (м. Коломия, 21 квітня 2018 р.), «Сучасні акценти музейництва. Історія, здобутки, перспективи» (м. Івано-Франківськ, 14 травня 2018 р.), «Історико-краєзнавча діяльність у закладах освіти: проблеми і перспективи» (м. Івано-Франківськ, 22 квітня 2021 р.), а також на звітних наукових конференціях викладачів, аспірантів і студентів, які щороку у березні проводяться у стінах Факультету історії, політології і міжнародних відносин Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. Окремі студентські статті з музейної та екскурсійної справи друкуються у журналі «Краєзнавець Прикарпаття» [4, с. 53].

Для ефективної організації гурткової історико-краєзнавчої роботи у ЗВО на допомогу приходять державні установи і музейні заклади: управління культури, національностей та релігій Івано-Франківської обласної державної адміністрації, Івано-Франківський краєзнавчий музей, Івано-Франківський обласний державний центр туризму і краєзнавства учнівської молоді (ІФОДЦТКУМ), Івано-Франківський міський Центр патріотичного виховання учнівської молоді імені Степана Бандери Івано-Франківської міської ради, комунальний заклад позашкільної освіти «Центр освітніх інновацій Івано-Франківської міської ради», інші заклади позашкільної освіти м. Івано-Франківська та Івано-Франківської області.

Велика допомога в організації гурткової історико-краєзнавчої роботи надходить з ІФОДЦТКУМ [2]. Певний час під егідою ІФОДЦТКУМ у стінах Факультету історії, політології і міжнародних функціонував гурток «Історичне краєзнавство» (для студентів вищих навчальних закладів). Основу програми гуртка становили такі блоки – історико-краєзнавча, музейна робота та методика екскурсійної роботи. Програма гуртка поглиблювала і доповнювала зміст навчальних предметів з історичного краєзнавства, музеєзнавства та організації позакласної гурткової роботи і опублікована у збірнику «Навчальні програми з позашкільної освіти туристсько-краєзнавчого та військово-патріотичного напрямів» за загальною редакцією М.Ю. Косила і В.Є. Кімаковича та схвалена для використання в позашкільних навчальних закладах Інститутом модернізації закладів освіти МОН України (лист від 27.03.2019 р. № 22.1/12-Г-136) [7].

Ще один центр сприяння організації гурткової історико-краєзнавчої роботи студентів нашого університету – Івано-Франківська обласна універсальна наукова бібліотека імені Івана Франка. У двох відділах цієї бібліотеки – краєзнавчому і мистецької літератури – студенти виконують низку індивідуальних робіт, зав'язаних з історико-краєзнавчою роботою: «Походження прізвища, імені та населеного пункту, де народився або проживає студент (-ка)», «Реєстр історико-архітектурних, історико-культурних й археологічних пам'яток району/місцевої територіальної громади та розгорнутий паспорт однієї із пам'яток, де народився або проживає студент (-ка)», «Бібліографічний опис та виписки (анотації) історико-краєзнавчих джерел (відділ краєзнавчої бібліотеки Івано-Франківської обласної бібліотеки ім. І. Франка)», «Історико-краєзнавча робота (історія населеного пункту, де народився студент (-ка))» [11]. У рамках проєкту «Широкий світ малої батьківщини» у бібліотеці для студентів проводиться практично-методичний семінар «Краєзнавчий топографічний каталог» [15]. Таким чином, Івано-Франківська обласна книгозбірня, безумовно, займає гідне місце у творчому пошуку, сприяє якісному розвитку молодіжного культурно-просвітницького середовища, духовному збагаченню студентів. Бо саме з бібліотекою, інформацією, книгою, створюється успішне майбутнє кожної людини і всього суспільства.

Отже, гурткова історико-краєзнавча робота у закладах вищої освіти займає чільне місце серед студентів, майбутніх вчителів історії

та керівників гурткової роботи у закладах загальної середньої освіти і закладах позашкільної освіти. Зокрема, для студентів спеціальності 014 Середня освіта (Історія) ОР «Бакалавр» і ОР «Магістр» Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника ця ділянка праці є важливим містком набуття знань для подальшої професійної діяльності у школі. Молоді люди в рамках читання низки дисциплін моделюють уроки з історії рідного краю; виконують індивідуальні історико-краєзнавчі роботи; здійснюють походи і поїздки по музеях м. Івано-Франківська, Івано-Франківської області та західноукраїнського регіону; знайомляться з основами методики історико-краєзнавчої, музейної та екскурсійної справи. Велику допомогу в організації цієї роботи надають державні установи і музейні заклади краю.

Список використаних джерел

1. «Гори говорять» і «Тіні оживають ...» Екскурсія студентів-істориків у музеї Галицької Гуцульщини. URL: <https://kiu.pnu.edu.ua/2023/05/20/hory-hovoriat-i-tini-ozhyvaiut-ekskursiia-studentiv-istorykiv-u-muzei-halytskoi-hutsulshchyny/>
2. Гурткова робота. URL: http://tourismcenter.if.ua/category&category_id=6
3. Здобуття азів наукових знань зі школярами на базі Івано-Франківського обласного відділення МАН України. URL: <https://kiu.pnu.edu.ua/2023/02/07/здобуття-азів-наукових-знань-зі-школя/>
4. Королько А. Наступність дослідницько-пошукової краєзнавчої роботи закладів загальної середньої і вищої освіти. *Історико-краєзнавчі дослідження в умовах нової української школи: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (16 листопада 2022 року в режимі онлайн)* / упоряди.: Завалевський Ю.І., Дубовик О.А., Коломощ Г.А., Максимець Д.С., Боднарюк С.М. Чернівці: Букрек, 2022. С. 46–57.
5. Королько А. Історико-краєзнавча робота у закладі вищої освіти як складова частина популяризації вивчення історії Прикарпаття. *Історико-краєзнавча діяльність у закладах освіти: проблеми і перспективи. Збірник тез доповідей учасників Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Івано-Франківськ, 22 квітня 2021 р.* / За наук. ред. М. Ю. Косила і А. З. Королька. Івано-Франківськ: Симфонія форте, 2022. 200 с. С. 15–22. URL: <https://kiu.pnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/56/2023/05/materialy-zbirnyka-konferentsii-istoryko-kraieznavcha-diialnist-u-zakladakh-osvity.-2022.-na-sajt.pdf>
6. Королько А. Історико-краєзнавча робота у вищій школі як складова частина популяризації вивчення історії м. Івано-Франківська. *Питання історії України. Збірник наукових праць кафедри історії України Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.* Чернівці: ЧНУ, 2018. Т. 20. С. 92–96. URL: <http://lib.pu.if.ua:8080/handle/123456789/6403>

7. Королько А. Програма «Історичне краєзнавство» (для студентів закладів вищої освіти). Основний рівень. *Програми з позашкільної освіти туристсько-краєзнавчого та військово-патріотичного напрямів. Збірник програм* / заг. ред. М.Ю. Косило, В.Є. Кімакович. Івано-Франківськ : Фоліант, 2018. С. 77–94.

8. Навчально-методична екскурсія зі студентами-істориками по центру м. Івано-Франківська. URL: <https://ipmv.pnu.edu.ua/2018/04/14/навчально-методична-екскурсія>

9. Нарада з організації історико-краєзнавчої практики на базі Івано-Франківського ОДЦТКУМ. URL: <https://kiu.pnu.edu.ua/2022/02/01/нарада-з-організації-історико-краєзн/>

10. Нарада з організації історико-краєзнавчої практики на базі Центру туризму і краєзнавства учнівської молоді Івано-Франківської міської ради. URL: <https://kiu.pnu.edu.ua/2023/02/07/нарада-з-організації-історико-краєзн-2/>

11. Пам'ятки історії та культури Івано-Франківської області. URL: <https://lib.if.ua/dbase/pitk.php>

12. Пізнавальна навчально-методична екскурсія до Національного заповідника «Давній Галич». URL: <https://kiu.pnu.edu.ua/2023/03/25/piznavalna-navchalno-metodychna-ekskursiia-do-natsionalnoho-zapovidnyka-davnij-halych/>

13. Пізнавальні екскурсії студентів до Історико-меморіального музею Олекси Довбуша та Музею мистецтв Прикарпаття. URL: <https://kiu.pnu.edu.ua/2023/05/06/piznavalni-ekskursii-studentiv-do-istoryko-memorialnoho-muzeiu-oleksy-dovbusha-ta-muzeiu-mystetstv-prykarpattia/>

14. ПНУ краєзнавство ФПМВ [відеохостинг] URL: <https://www.youtube.com/channel/UC22QgovSrXQxKkUYYWEWxKA>

15. Практично-методичний семінар «Краєзнавчий топографічний каталог» у рамках проекту «Широкий світ малої батьківщини». URL: <https://kiu.pnu.edu.ua/2023/03/17/praktychno-metodychnyj-seminar-kraieznavchuj-topohrafichnyj-kataloh-u-ramkakh-proiektu-shyrokyj-svit-maloi-batktivshchyny/>

16. Розпочато історико-краєзнавчу практику студентів у Центрі освітніх інновацій Івано-Франківської міської ради. URL: <https://kiu.pnu.edu.ua/2023/02/07/розпочато-історико-краєзнавчу-пакт-2/>

17. Стартувала історико-краєзнавча практика студентів у Центрі патріотичного виховання учнівської молоді імені Степана Бандери. URL: <https://kiu.pnu.edu.ua/2023/02/07/стартувала-історико-краєзнавча-пакт/>

18. Тематична екскурсія «стежинами членів Покутської трійці». URL: <https://ipmv.pnu.edu.ua/2018/05/11/тематична-екскурсія-стежинами>

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИКЛАДАННЯ ІСТОРИЧНОГО КРАЄЗНАВСТВА В КОНТЕКСТІ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

На основі метафізичної теорії особистості сформульовано теоретико-методологічні засади викладання історичного краєзнавства в умовах необхідності розбудови Нової української школи. Уточнено мету викладання та сформульовано закони виховання.

Ключові слова: *історичне краєзнавство, метафізична теорія особистості, українська ідея, національний інтерес.*

Сьогодні виклики вимагають суттєвого уточнення змісту та мети викладання історичного краєзнавства. Реальність доводить неефективність чинних концепцій особистості й побудованих на них системах виховання, бо вони мають спільний недолік: ґрунтуються на ціннісному судженні «кожна людина – особистість», в якому ототожнено людську сутність із ставленням до людини.

Ключем до викладання історичного краєзнавства є уточнення знань про людину та її сутність. Метафізична теорія особистості дозволяє суттєво поглибити уявлення про людську сутність. Людина в процесі духовного становлення може пройти такі ступені розвитку: залежна й посередня людина, особистість і геній, а може зупинитися на нижчих ступенях буття. Залежна людина живе безпосередніми потребами і в соціально-політичному житті є предметом маніпулювання. Посередня людина переслідує свою вигоду (економічну, політичну, правову, світоглядну), але маскується під особистість. Особистість долає своє *Его* і спонукається інтересами суспільства й держави. Генії керуються ідеалами Істини, Добра, Краси та Справедливості. Конструктивний потенціал запропонованої теорії полягає в тому, що вона створює теоретико-методологічне підґрунтя для відповіді на запитання «Хто є хто»? і «Що є що»? як у повсякденному та соціально-політичному житті, так і в історії. За певних умов людина здатна подолати наявний ступінь розвитку й піднятися до ступеня особистості. Підкреслимо, що на якому б ступені духовного розвитку не перебувала людина, ставлення до неї має бути як до особистості [2, с. 297–328].

Відповідно до цієї теоретичної й методологічної позиції історичні дисципліни варто викладати як боротьбу знеособленої людини з особистістю за пріоритетне становище в суспільстві. Вважаємо, що метафізична теорія особистості може бути методологічним підґрунтям для усвідомлення спонукань до діяльності історичних діячів, а також дозволяє проаналізувати сутність історичних подій і зробити відповідні висновки щодо розуміння сучасної політичної ситуації як в Україні, так і у світі. Мета викладання історії й краєзнавства полягає в тому, щоб розкрити цей прихований зміст історії.

На філософському рівні зміст краєзнавства можна висловити поняттям «укоріненість» у буття. Викладання історії й краєзнавства може зробити суттєвий внесок у формування в свідомості людини фундаментальних понять: «національний інтерес», «національна ідея», «національні цінності», «національні цілі». Конструктивним шляхом до осмислення змісту й значущості цих понять є викладання краєзнавства.

Пізнання історії рідного краю та держави органічно пов'язано з вихованням. Метафізична теорія особистості дозволяє інтегрувати напрацьований у теорії виховання матеріал й сформулювати закони виховання. Перший, закон Канта: «Виховувати – значить виховувати особистість, виховувати істоту, яка вільно діє, може оберігати саму себе та стати членом суспільства, має внутрішню цінність <...> у власних очах». Мета виховання має визначатися не лише потребами соціалізації, її мають зумовлювати більш досконалі суспільні відносини й ідеали. Це дозволяє суттєво уточнити мету викладання історичного краєзнавства та краєзнавчої роботи – виховання національно свідомої особистості.

Другий, закон К. Ушинського: «У вихованні все має ґрунтуватися на особистості вихователя, тому що виховна сила виливається лише з живого джерела людської особистості. <...> Без особистого безпосереднього впливу вихователя на вихованця істинне виховання <...> неможливе. Лише особистість може впливати на розвиток і визначення особистості, лише характером можна створити характер». Висновки К. Ушинського суттєво підвищують вимоги до вихователя. Без вчителя особистісного ступеня розвитку виховати особистість неможливо.

Третій, закон В. Сухомлинського: «Виховання, що спонукає до самовиховання, – це і є справжнє виховання. <...> Лише виховання, що спонукає до самовиховання, може вирішити цю складну проблему». Основна мета виховання – самовиховання, яке потребує від людини, щоб вона сама зробила із себе суб'єкта діяльності.

Четвертий, щоби привести в дію власний механізм духовного розвитку й сягнути ступеня особистості, молодій людині необхідно знайти для себе «об'єкт діяльності» (іншу людину) й допомагати їй стати суб'єктом власної духовної діяльності.

П'ятий, закон М. Євшана: «Нема ніякого загального виховання, виховання не національного <...> Зміст виховання та його тенденції мусять відповідати конкретним обставинам національного життя, рахуватися з народною психікою та її проблемами, кристалізувати характер нації й давати напрям її моральному розвитку».

На підставі наведених законів дамо визначення поняттю «виховання». Виховання – це процес розвитку спонукань до діяльності від стимулу через мотив до інтересу й ідеалу, який можливий лише за умови виконання наведених п'ятих законів: Отже, оволодіння метафізичною теорією особистості, законами виховання дозволить цілісно контролювати процес духовного розвитку молоді людини в процесі освоєння історичного краєзнавства [1, с. 169–177].

У процесі виховання на прикладах у молоді людини природно виникає потреба до аналізу як людської сутності взагалі, так і власної. По-перше, формується бажання перевірити метафізичну теорію особистості на конкретних історичних прикладах; по-друге, порівняти свої спонукання із спонуканнями історичних діячів; по-третє, співставити спонукання історичних діячів із спонуканнями сучасних політичних і державних діячів. Подібні роздуми й питання сприятимуть як самопізнанню, так і пізнанню сутності історичних подій, допомогатимуть свідомому пошуку відповіді на запитання: «Хто я в цьому світі?», «Якою має бути справжня особистість?», «Яким має бути справжнє суспільство?»

Метафізична теорія особистості надає можливість осмислювати історію з позиції конфлікту особистісного й знеособленого начал суспільного буття, а саме: наскільки історичні діячі відповідають характеристикам особистості та потребам розбудови особистісного суспільства. Історичне краєзнавство, історію взагалі слід подавати як

формування особистісного начала в людині й здійснювати це в процесі порівняння: що було, що є, і що має бути. Історик, окрім знань, стає носієм світоглядного закону: «Особистість – принцип українського буття» і доводитиме його на історичних прикладах.

Отже, з позиції запропонованих метафізичних засад історичне краєзнавство сприяє органічному поєднанню життєвого досвіду молодій людині з конкретними історичними подіями та діяльністю історичних діячів. Викладання краєзнавства має бути орієнтовано на засвоєння досвіду діячів свого краю з позиції «Хто є хто?» і «Що є що?» Викладання історичного краєзнавства з урахуванням знань про людську сутність дозволить проводити історичні паралелі між минулим і сьогоденням, поєднати історичне краєзнавство з філософськими й психологічними роздумами про людину, конкретною соціально-політичною реальністю, що сприятиме формуванню національної свідомості.

Список використаних джерел

1. Гречаний О. Ф., Сабадуха В. О. Філософія здібностей у контексті пріоритету духовного над матеріальним: монографія. Луганськ : Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2015. 211 с.
2. Сабадуха В. О. Метафізика суспільного та особистісного буття : монографія. Івано-Франківськ : ІФНТУНГ, 2019. 647 с.

Якубів Н. В.

*Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника*

МІЖЕТНІЧНА КУЛЬТУРНА СПАДЩИНА СТАНИСЛАВОВА – СТАНІСЛАВА – ІВАНО-ФРАНКІВСЬКА: ВІРТУАЛЬНИЙ КОНТЕНТ

У статті проаналізовано зміст реалізованого проекту студентами спеціальності 014 Середня освіта (Історія) ОР «Бакалавр» і ОР «Магістр» – мобільного додатку для туристично-краєзнавчих екскурсій «ICS (Interethnic cultural Stanislavov) Міжетнічна культурна Станиславова – Станіслава – Івано-Франківська», здійсненого в рамках шостого конкурсу стартапів Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника та ТзОВ «Науковий парк “Прикарпатський університет”». Мобільний додаток допомагає проводити віртуальні екскурсії за різними прокладеними

маршрутами. Здійснено характеристику основних складових додатку, який сформований на основі компетентнісного підходу у навчанні та нового бачення у дослідженні міжетнічної історії України та реставрації архітектурних пам'яток.

Ключові слова: *діджиталізація, краєзнавство, туристично-краєзнавча діяльність, проєкт, стартап, мобільний додаток, міжетнічна історія, реставрація.*

Смартфони стали невід'ємною частиною нашого буденного життя. Відповідно, інформація стала доступною, але це не завжди впливає на її якість. Сьогодні в час війни особливо важливим постає питання подання якісної інформації про історію нашої країни.

Кілька студентів Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника реалізували проєкт, який дасть початок впровадженню нового, унікального на українському (можливо навіть на європейському) ринку, продукту.

Реалізація ідеї проєкту лежала на чотирьох концептуальних засадах (пунктах): 1) питання популяризації та якісного вивчення історії України крізь призму краєзнавства; 2) проблема мобільності та адаптативності навчання та/чи екскурсій (від початку пандемії та особливо в час повномасштабної російсько-української війни питання набуває все більшої актуальності); 3) перспектива поглиблення міжнародних відносин, міжетнічна та інтернаціональна інтеграція України; 4) проблема реставрації архітектурних пам'яток (через мобільний додаток ми плануємо залучати кошти для відновлення пам'яток нашої історії).

Розглянемо детальніше зміст цих засадничих пунктів. Отже, перший пункт – популяризація та якісне вивчення історії України крізь призму краєзнавства. Наша ідея – створити мобільний додаток з вивчення міст України та їх популяризація шляхом проведення екскурсій біля історико-архітектурних пам'яток. Зрозуміло, що саме через віртуальний контент люди (найбільше молодь і діти) споживають якнайбільше інформації та реклами продуктів, що використовують у своєму житті. Щоб популяризувати історію, недостатньо підручника в школі чи години телеетеру в тиждень. Перш за все в інтересах держави необхідно поглиблювати знання з національної історії всіма можливими способами, а ми добре знаємо, що знання своєї історії – це основа національної свідомості.

Саме завдяки мобільному додатку ставимо за завдання захопити молодь і поширювати знання з історії за допомогою різних історичних джерел. В початковій версії додатку взято до уваги наш обласний центр м. Івано-Франківськ, згодом, з розширенням реалізації проєкту, плануємо додавати й інші українські міста. Завдяки цьому детально вивчаємо краєзнавчий літопис різних міст України і за принципом клаптикової історії збагачуємо розуміння всієї історії України.

Другий пункт – проблема мобільності та адаптивності навчання та/чи екскурсій. Завдяки додатку можна варіативно і гнучко підійти до вивчення історії міст у зручний для себе будь-який час доби. Як приклад, наведемо таблицю – «Конкурентний аналіз ICS: «додаток vs гід/екскурсовод».

Конкурентний аналіз ICS	
Гід	ICS
<p>Різниця у ціні на екскурсії Цінова політика в різних частинах України є різною (400-700 грн; 10,5-18,5 \$)</p>	<p>Стала ціна підписки Ціна не залежить від місця застосування застосунку (100-200 грн; 2,49/4,99 \$ на місяць)</p>
<p>2 Години Обмеженість у часі за більшу кількість часу доплата, одноразово</p>	<p>Цілодобово Можливість екскурсії у будь-який день та зручний час (доступ протягом дії підписки, мінімум місяць)</p>
<p>Фіксований маршрут Не можливість коригування маршруту</p>	<p>Різноманітність маршрутів Карта з пам'ятками, комфортний маршрут екскурсії</p>
<p>Людський фактор Гід теж людина як і всі ми може захворіти і т. д.</p>	<p>Безперебійність роботи Застосування застосунку будь-коли за будь-яких обставин</p>

Окрім мобільності, особлива перевага – це застосування віртуальної та доповненої реальності. З мобільним телефоном можна відтворювати пам'ятки до їх первісного стану (з допомогою архівних фотознімків та детальних описів споруд). А за преміум підписку, дякуючи сучасним технологіям, екскурсію по м. Станиславову (так називався наш обласний центр до 1939 р.) вам проведе сам Іван Франко, або Анджей Потоцький, або інший історичний персонаж, кого ви зможете обрати в додатку.

В Україні вже є приклади використання VR (віртуальної) та AR (доповненої) реальності, зокрема щодо вивчення фортеці Тустань в

Українських Карпатах [2] та Чорнобильської АЕС [3]. Проте це одиничні об'єкти. Впровадження нашого додатку відрізняється від інших у тому, що тут представлене все місто, створено різні маршрути туристичного і навчального спрямування. Своєрідна діджиталізація вивчення історії та туризму стало необхідною вимогою сучасного суспільства.

Третій пункт – перспектива поглиблення міжнародних відносин, міжетнічна та інтернаціональна інтеграція України. В першій версії додатку орієнтуємось на широку аудиторію та подано три мови: українська, польська та англійська. Таким чином, наші клієнти це не лише українці, ми поширюємо свою історію у світ, здійснюючи міжетнічну та інтернаціональну інтеграцію. Пам'ятки та історичні постаті (стосується преміум-версії) беруться з різних періодів української історії та «спільнокореневих» з іншими народами подій. Отже, сформовано додаток, у якому переплітаються сторінки історії України і всесвітньої історії на прикладі літопису однієї малої батьківщини. В перспективі розвитку додатку планується розширення історичних свідчень і на інші європейські міста та міські агломерації (за принципом міст-побратимів).

Четвертий пункт – проблема реставрації архітектурних пам'яток. Через додаток плануємо залучати кошти для відновлення пам'яток нашої історії. Місто завдяки екскурсії отримуватиме прибуток з додатку для реставрації тієї чи іншої історично важливої пам'ятки архітектури. Про джерела доходів та монетизацію ідеї з комерційних міркувань не будемо подавати в цій публікації. Але для інвесторів, звичайно, це буде окрема вимога і можливість надати відповідні кошти.

З початком війни питання реставрації пам'яток з боку держави, зрозуміло, поставлено на паузу. Проте сьогодні, у «глибокому тилу», у більш спокійних місцях країни, наш додаток підтримуватиме міста та реставрацію споруд, що вже давно потребують фінансування. А після закінчення війни, з можливістю залучення міжнародних інвестицій, зокрема з боку міст-побратимів, додаток стане затребуваним і корисним продуктом при відбудові населених пунктів України.

Для підживлення реалізації нашої ідеї, подаємо оцінку ринку для нашого додатку «ISC».

ТАМ (загальний ринок)

При аналізі ринку, починаючи з загального, ми розуміємо актуальність та зростаючу тенденцію користування мобільними додатками, що збільшується з кожним роком.

САМ (доступний ринок)

Але якщо брати до уваги доступний ринок саме в Україні, де є ми та наші конкуренти, то не спостерігаємо аналогів у своїй сфері. Безумовно, ринок насичений музеями з віртуальною та доповненою реальністю, та схожими додатками, що відтворюють історичний вигляд лише одного об'єкта, але саме вивчення цілого міста і увага на історичну спадщину не спостерігається поки ніде.

СОМ (повністю доступний ринок)

В цьому ми і вбачаємо унікальність нашого продукту, а отже повністю доступний ринок, де користувачі реально зацікавлені в ретроспективі цікавого та доступного туризму і так як ми лише починаємо свій шлях, то наразі в перспективі є живучою вивчення історії та реставрації пам'яток м. Івано-Франківська.

Підготовка цього проекту здійснювалася навесні 2023 р. в рамках шостого конкурсу стартапів Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника та ТзОВ «Науковий парк “Прикарпатський університет”». Мета конкурсу – розвиток студентської наукової роботи, створення стартапів, розвиток бізнес-навичок для молоді та студентів в регіоні, розвиток державно-приватного партнерства, комерціалізація прикладних розробок, створених на базі університету [4].

За настановою і дружніми порадами викладача кафедри історії України і методики викладання історії Андрія Зіновійовича Королька сформована команда, до якої ввійшли студенти другого курсу спеціальності 014 Середня освіта (Історія) ОР «Бакалавр» Наталія Якубів (керівник команди), Наталія Шепітак, Марина Блищук і Богдан Дячук, студент першого курсу спеціальності 014 Середня освіта (Історія) ОР «Магістр» Віталій Олінкевич та студент першого курсу спеціальності 123 Комп'ютерна інженерія ОР «Магістр» Арсен Андрейчук [1].

Мета реалізованого нами проекту – популяризація краєзнавчої історії та привернення уваги до проблеми реставрації архітектурних пам'яток, що завжди було актуальним питанням, а з початком повномасштабної російсько-української війни стало критично-важливим чинником для збереження культурної спадщини.

Її реалізація здійснювалася через формування віртуального контенту, що є зрозумілим і актуальним у сучасному світі. Це – створення мобільного додатку для туристично-краєзнавчих екскурсій «ICS (Interethnic cultural Stanislavov) Міжетнічна культурна Станиславова – Станіслава – Івано-Франківська».

Наш стартап був присвячений, як уже зазначалося, розробці мобільного додатку для організації віртуального туризму з використанням VR (віртуальної) та AR (доповненої реальності), зацікавлення історією, вивчення та реставрації культурної спадщини. Основними перевагами цього додатку є: англійська, польська та українська мова; використання у будь-який час та за будь-якої погоди; інтерактивність, функціональність; можливість порівняти первісний та сучасний вигляд об'єктів; віртуальна карта з комфортною навігацією; екскурсія проводиться відомими іноземними постатями минулого; можливість повторної екскурсії; в 3,5 рази (для студентів та школярів в 7 разів) дешевше за купівлю екскурсійного туру; зміцнення міжкультурних зв'язків України з європейською та світовою спільнотою; відновлення та реставрація пам'яток [1].

Шлях до реалізації ідеї розпочався у квітні 2023 р. з початком другого етапу конкурсу стартапів, де, власне, ми проходили навчальну акселераційну програму «20 бізнес елементів для реалізації стартапу», паралельно з цим вдосконалювали наші напрацювання на навчаннях з менторами, що проводились в університеті. Для себе ми виділили на навчанні основний меседж «ЯК» правильно подавати ідею стартапу на ринок, щоб інвестори були зацікавлені, а цільова аудиторія – задоволена.

В перспективі проекту грає роль не просто його класної розробки а аналіз ринку, сама цінність продукту та його пропозиція, патент, конкуренція, модель прибутку, відкритість ринку, шляхи дистрибуції та навіть сталість глобальних цілей розвитку та вплив нашого продукту на життя людей.

Процес навчання був наскільки цікавим та деталізованим, що ми вже зовсім під іншим кутом бачили реалізацію нашої ідеї, і наша ідея поступово перетворювалась у план. По завершенню навчання і проведення фіналу 12 травня 2023 р. ми отримали сертифікати з підтвердженням проходження акселераційної програми 20-ти бізнес елементів.

Список використаних джерел

1. Вітаємо наших студентів – призерів студентського стартапу! 2023. URL: <https://kiu.pnu.edu.ua/2023/05/13/vitaiemo-nashykh-studentiv-pryzeriv-studentskoho-startapu/>
2. Єрченко В. Фортецю Тустань перенесли у додаток доповненої реальності. *Tokar*. 2018. 12 лютого. URL: <https://tokar.ua/read/22213/prohramisty-perenesly-fortetsiu-tusta/>
3. Запустили додаток про Чорнобиль з технологією доповненої реальності. 2021. URL: <https://nzl.theukrainians.org/zapustyly-dodatok-pro-chornobyl-z-tehnologiyeyu-dopovnenoyi-realnosti.html>
4. Обрано переможців конкурсу серед кращих проєктів і стартапів. 2023. URL: <https://pnu.edu.ua/blog/2023/05/13/47199/>

**КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ НУШ ПРИ ВИВЧЕННІ
ІСТОРІЇ РІДНОГО КРАЮ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ:
ВИКЛИКИ ТА РЕАЛІЇ.
ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ЗДОБУВАЧІВ
ОСВІТИ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ІСТОРИКО-КРАЄЗНАВЧИХ
ДОСЛІДЖЕНЬ**

*Бакала В. М.
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника*

**ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ
В ІСТОРИКО-КРАЄЗНАВЧІЙ ДІЯЛЬНОСТІ
(НА ПРИКЛАДІ ЖИТТЄПІСУ
СТЕПАНА КУЗИКА (1888 – 1947 рр.))**

У статті розкрито основні віхи життя і діяльності маловідомої постаті українського національного руху першої половини ХХ ст. Степана Кузика (1888–1947 рр.). Відзначено, що цю постать варто вивчати на уроках історії України у 9 і 10 класах. Доцільним є видання книг, буклетів, листівок про його життя і діяльність. Необхідною складовою для популяризації вивчення діяльності С. Кузика є відкриття музею чи експонованого кутка на рідній малій батьківщині діяча та розробка відповідного туристично-краєзнавчого маршруту.

***Ключові слова:** Степан Кузик, кооперація, «Просвіта», громадсько-політична діяльність, шкільний музей.*

Історико-краєзнавча діяльність є важливою складовою навчально-виховного процесу. Персоніфіковане вивчення історії краю на місцевому матеріалі дає можливість здобувачу освіти, дослідивши життєпис конкретної особистості, застосувати свої знання як під час позашкільної гуртково-краєзнавчої роботи, так і на уроках історії і суспільствознавчих дисциплін. Однак, далеко не всі постаті досліджені на належному рівні.

Маловідомою й не дослідженою, однак вартою уваги, є постать Степана Кузика (1888–1947). Хоча його життя було доволі коротким, прожив всього 59 років, проте виявилось дуже насиченим. З метою доцільності у вивченні цієї персоналії з навчальної дисципліни

«Історія України» потрібно спершу всебічно дослідити основні віхи життя і діяльності даної особистості, взаємодію її з іншими постатями та визначити вплив на хід політичної, економічної, громадської роботи партій, товариств, організацій як на регіональному, так і загальноукраїнському рівні. З огляду на популярність модерного підходу у вивченні історії, варто під час аналізу зацентрувати увагу на характеристиці особистих якостей персоналії.

Український політичний діяч, кооператор, посол до польського сейму Другої Речі Посполитої від Українського національно-демократичного об'єднання двох каденцій (1928–1935 рр.), член Центрального комітету УНДО Степан Кузик народився 18 квітня 1888 р. в селі Загір'я Рогатинського повіту на Станиславівщині у селянській родині Якова Кузика, у якій був найстаршим із семи дітей. Після закінчення народної школи, у якій проявив себе як здібний учень, за порадою місцевого пароха о. Андрія батьки віддали Степана до української гімназії в м. Коломиї. По завершенню навчання у цьому закладі освіти він студіював право й політичні науки у Львівському університеті, який закінчив у 1913 р. Його потяг до знань й заробляння коштів на своє утримання через приватні уроки, оскільки родина була малозабезпеченою, може мати навчально-прикладне значення – слугувати прикладом для сучасної молоді як виживати в умовах складного соціально-економічного життя на території краю напередодні Першої світової війни.

Ще у студентські роки Степан Кузик проявив свої організаційні здібності, організувавши у 1910 р. читальню «Просвіти» у рідному селі Загір'я. Через нього проходило все листування в справах читальні з головним осередком «Просвіти», на його адресу з м. Львова присилали книжки для читальні.

Під час Першої світової війни Степан Кузик вступив добровольцем до Легіону Українських січових стрільців, Однак по дорозі до м. Стрия, де розташовувався збірний пункт УСС, царські солдати захопили його й як військовополоненого відправили в Росію, де він перебував до більшовицького перевороту 1917 р., іменованого радянською історіографією як Велика жовтнева соціалістична революція.

Визвольні змагання застали С. Кузика в м. Харкові, де він від уряду УНР був призначений у МЗС і делегований як правний дорадник до української амбасаді в Туреччині.

У повоєнний період Степан Кузик повертається додому у рідне село, створює сім'ю. Його дружиною стала донька о. Лева Юрчинського Меланія. Особисте життя родини Кузиків може слугувати яскравим прикладом родинних взаємин – поваги до батьків, любові, взаєморозуміння, співпереживання. Дружина Меланія була доброю помічницею у суспільно-громадській роботі свого чоловіка. Жив Степан з дружиною спершу, як кажуть в народі, у приймах у тестя – отця Лева Юрчинського в с. Добромірка Зборівського повіту (нині село входить до складу Збараської міської громади Тернопільського району Тернопільської обл.), де народився старший син Любомир. Згодом у подружжя народилася двійня – син Юрій й донька Романія [1, с. 3].

Степан Кузик був хорошим економістом і фінансистом, мав ораторські здібності, добре знав право, то ж короткий час провадив спільно з доктором Степаном Городецьким адвокатську канцелярію в м. Рогатині.

Громадська діяльність С. Кузика була двохвекторною – він був організатором як просвітницьких так і кооперативних товариств і організацій. Оскільки під час лихоліть Першої світової війни і визвольних змагань західних українців (1914–1923 рр.) була згорнута діяльність усіх українських товариств, йому довелося відновлювати діяльність осередків і гуртків «Просвіти», «Рідної школи», «Сільського господаря». Громадська діяльність Степана Кузика особливо проявилась у кооперації, де він, включившись у цю ділянку роботи, пристав до так званої «Першої бригади кооператорів». З нагоди Першого економічного конгресу, який відбувався у 1909 р., він написав працю «Про кооперацію, її теорію та значіння для нас» [4]. Важливо простежити, як зростав його кар'єрний ріст у цій царині соціально-економічної діяльності. Організаторські здібності С. Кузика заслуговують особливої уваги й глибокого вивчення, оскільки на прикладі цієї особистості здобувач освіти може виховувати в собі підприємницькі риси.

У 1920 р. молодий інженер й агроном Юліан Павликівський започаткував кооперацію як своєрідний економічний феномен під кличем «До добра і краси», ставши президентом Ревізійного Союзу Українських Кооперативів (РСУК). С. Кузик був в числі перших у розбудові цього товариства і, відповідно, українського господарського життя на кооперативній основі. В 1922 р. під його

проводом в м. Рогатині засновано Організаційний Кооперативний комітет, який займався формуванням мережі сільських кооперативів. Так, вже у 1923 р. у Рогатинському повіті налічувалося 20 українських кооперативів.

У 1924 р. С. Кузик бере участь у реорганізації Центросоюзу – крайової централі для всіх кооперативів, де його обирають до Надзірної (Наглядової) ради Центросоюзу й він 20 років виконував цю функцію [2, с. 34].

Дослідження громадсько-політичної діяльності Степана Кузика здобувач освіти може застосувати безпосередньо в навчальному процесі. Так, при вивченні теми «Внутрішня політика Польщі в I-й половині XX століття в Галичині» варто зосередити свою увагу під час уроків з історії України та всесвітньої історії на політиці польського уряду у 1930 р., яка отримала назву «пацифікація» й проходила з метою ліквідації всіх проявів українського життя, показавши її у даному випадку на прикладі жителя історико-географічного регіону (історико-етнографічного району) Опілля Степана Кузика, що дасть змогу краще засвоїти матеріал, особливо школярам з Рогатинщини. Детальний опис його арешту може слугувати у випадку відкриття музею, який може зніщувати керівництво одного із закладів загальної середньої освіти Рогатинської міської громади Івано-Франківського району Івано-Франківської обл., або ж для відкриття частини експозиції присвяченої вивченню краю у період Другої Речі Посполитої. Це сприятиме унаочненню й кращому засвоєнню школярами даної теми. Принагідно зазначу, що у с. Загір'я збереглася хата, в якій народився Степан Кузик.

У 1926 р. С. Кузик перебував у Раді найвищої кооперативної централі Ревізійного Союзу Українських кооператив у м. Львові, згодом став членом Президії й віце-президентом централі. У роки німецької окупації краю в 1942–1944 р. він був головою наглядової ради. А ще з 1925 по 1944 рр. Степан Кузик був членом наглядової ради найстарішого українського кооперативного товариства «Народна Торгівля», заснованого інженером В. Нагірним у 1883 р. у м. Львові.

У міжвоєнний період С. Кузик перебував у президії видавничої спілки «Діло», був членом Головного віділу «Просвіти», «Рідної школи» і «Сільського Господаря» у м. Львові, а з виходом на пенсію

у 1935 р. директора «Центробанку» Омеляна Саєвича, Степан Кузик погодився стати керівником цієї фінансової установи до початку Другої світової війни. За його керівництва «Центробанк» був зведений до рівня центральної каси української кооперації Західної України.

На окрему увагу заслуговує політична діяльність С. Кузика. Він двічі обирався послом від УНДО до польського сейму (1928–1935 рр.). Будучи членом Центрального комітету УНДО, він підтримував тісні зв'язки з проводом Організації українських націоналістів (ОУН), виконуючи таємні вказівки його лідера – Євгена Коновальця, про що свідчать архівні матеріали польської поліції й заявляє у своїх спогадах колишній голова філії «Просвіти» в м. Рогатині, член Української соціалістично-радикальної партії Григорій Дмитрів. Користуючись депутатською недоторканністю, С. Кузик разом з послами до сейму від УНДО Д. Палієвим, В. Коханом, О. Яворським, Ю. Чучуком за завданням ОУН перевозив до м. Львова підпільну літературу, зброю та вибухівку [5, с. 295].

З початком Другої світової війни, восени 1939 р. С. Кузик виїхав до м. Кракова, де було створено Український Центральний комітет (УЦК) під проводом професора В. Кубійовича. За дорученням УЦК він розпочав організовувати Центральну касу української кооперації, яка до 1943 р. діяла на базі Українбанку в м. Ярославі з відділами в м. Кракові та м. Любліні для потреб українських кооператив Лемківщини, Засяння й Холмщини. Центральна каса української кооперації обслуговувала близько 1000 кооперативів.

У 1941 р. Степан Кузик на вимогу РСУК повернувся до м. Львова й разом з іншими кооператорами відбудовував знищену більшовиками українську кооперацію. Ним, разом з інженером І. Ольховим і В. Коханом, наново було організовано «Центробанк».

У 1944 р. з приходом Червоної армії С. Кузик, побоюючись переслідувань з боку каральних органів СРСР, емігрував до західної Німеччини. Особливо переживав він за долю старшого сина Любомира, який перебував у дивізії «Галичина», що підірвало його здоров'я й він 5 квітня 1947 р. помер у лікарні м. Мюнхен. Похований в м. Бертесгардені за участю численної української емігрантської громади. У 1953 р. родина Степана Кузика емігрувала до США [3, с. 575–578].

Отже, громадсько-політична діяльність Степана Кузика заслуговує особливої уваги. Його постать варто вивчати на уроках історії України у 9 і 10 класах. Доцільним є видання книг, буклетів, листівок про його життя і діяльність. Необхідною складовою для популяризації вивчення його постаті є відкриття музею чи експонованого кутка на рідній малій батьківщині діяча та розробка відповідного туристичного маршруту. Як що ж вдасться налагодити контакти з родиною Степана Кузика, то, при її згоді, варто започаткувати іменну премію, спортивний або науковий турнір, акцію чи експедицію з історії, права, економіки. Звісно, що все це не під силу реалізувати школяреві, однак виступити ініціатором започаткування одного із вище зазначених заходів нашої молоді, з огляду на її креативність й гнучкість розуму, є цілком можливим. Отож, дослідження життя і діяльності С. Кузика є містком для використання отриманих результатів як в урочній, так і в позаурочній і позашкільній гуртковій роботі. Таким чином, вивчення громадсько-політичної діяльності Степана Кузика матиме важливе науково-прикладне значення.

Список використаних джерел

1. Буряк Я. Адвокат, громадський діяч, кооператор. *Голос Опілля*. 2002. 26 січня.
2. Західно-Українська кооперація в 1927 році. Львів, 1929.
3. Качор А. Степан Кузик (1888–1947). *Рогатинська земля. Збірник історико-мемуарних, етнографічних і побутових матеріалів*. Нью-Йорк – Париж – Сідней – Торонто, 1989. Т. 1. С. 575–578.
4. Кузик С. Про кооперацію, її теорію та значіння для нас. З нагоди Першого просвітньо-економічного конгресу у Львові. Львів, 1909. 35 с.
5. Мартинець В. Від УВО до ОУН: спогади та матеріали до передісторії та історії українського організованого націоналізму. Вінніпег : Накладом автора, 1949. 349 с.

**ФОРМУВАННЯ ІСТОРИКО-ПРЕДМЕТНОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ ШКОЛЯРІВ
(НА ПРИКЛАДІ ВИВЧЕННЯ ТЕМИ «УКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ У
РОКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ») У 10 КЛАСІ ЗЗСО**

У статті охарактеризовано особливості формування історико-предметної компетентності. Наведено приклади залучення її складових (просторової, хронологічної, інформаційної, мовленнєвої, логічної, аксіологічної) на уроках історії під час вивчення теми «Українські землі у роки Другої світової війни». Відзначено, що застосування історико-предметної компетентності з вивчення цієї теми сприяє розумінню історичного контексту, подій і процесів, пов'язаних з українськими землями досліджуваного періоду.

***Ключові слова:** історико-предметна компетентність, Друга світова війна, урок, метод, карта, таблиця, технологія.*

Нашому Українському суспільству необхідні впевнені у собі особи, яким властива активна історична позиція і добре обізнані про історію рідної країни. Саме тому формування історико-предметної компетентності у підростаючого покоління покликане вирішити це завдання. У контексті вирішення цієї проблеми особлива роль належить освітнім установам.

Настає час оновленої особистої відповідальності та чудової можливості взяти свою долю у власні руки. Тому це не тільки освітнє завдання, а й суспільна необхідність. Саме гуманітарні дисципліни а особливо історія, зокрема, відіграють найважливішу роль у цьому процесі.

Одним з провідних принципів сучасної історичної освіти є компетентнісний підхід, суть якого полягає у тому, що проміжним та кінцевим результатами навчання визнається формування певних здібностей особистості (компетенцій), які знаходять прояв у комплексі умінь, заснованих на знаннях, ціннісних орієнтирах та досвіді діяльності. Навчально-виховний процес спрямовується на досягнення результатів, якими є ключова, загальнопредметна і предметна (галузева) компетенції [1, с. 4–9].

Українські науковці, визначають компетентності як спеціально структуровані (організовані) набори знань, умінь, навичок і ставлень,

що їх набувають у процесі навчання. Вони дозволяють людині визначати і розв'язувати, незалежно від контексту (від ситуації) проблеми, характерні для певної сфери діяльності.

Компетентна людина завжди є суб'єктом власної життєдіяльності. Їй, разом із знаннями й уміннями, необхідними для виконання тієї чи іншої діяльності, притаманні спрямованість на досягнення високого результату в цій діяльності, активна позиція, ясна орієнтація в соціальній взаємодії, відповідальність перед собою та соціальним оточенням.

Формування предметних компетентностей учнів відбувається через: проведення нестандартних уроків; систему творчих робіт учнів; емоційну чуйність викладача, яка позитивно впливає на настрій у спілкуванні з учнями; навчання учнів на високому рівні труднощів, що підтримує необхідний тонус на уроці [3, с. 86–96].

Історико-предметна компетентність учнів основної школи передбачає в собі акумулювання просторової, хронологічної, інформаційної, мовленнєвої (словесної), логічної і аксіологічної компетентностей.

Просторова компетентність – передбачає вміння учнів орієнтуватися в історичному просторі. Формування просторової компетенції відбувається на кожному уроці, адже і пояснення учителя, і відповіді учнів супроводжуються роботою з картою. Під час виступу представників груп на уроці «Воєнні дії на території України в 1941–1942 рр.» відповіді учнів супроводжувалися демонстрацією картографічних умінь і знань.

Також набуттю просторової компетенції сприяє створення в зошиті власних картосхем на основі відео-звукових, вербальних і текстових джерел інформації.

Наприклад, опрацюйте карикатури (див. додаток А). Німеччина та СРСР підписали 23 серпня 1939 р. пакт Молотова–Ріббентропа, до якого додавався секретний протокол про розмежування сфер інтересів і зон окупації в Європі. У карикатурах це зображувалось як шлюб лідерів двох держав-агресорів – А. Гітлера та Й. Сталіна. На фото: Британська карикатура 1939 р. з підписом «Цікаво, скільки триватиме цей медовий місяць?». Який період історії України відображено на «карті»? Який наслідок був після даної події, яка зображена на карикатурі? [8, с. 25–30].

Хронологічна компетентність – передбачає вміння учнів орієнтуватися в історичному часі. Наприклад, можна надати учням набір подій, пов'язаних з українськими землями під час Другої світової війни. Необхідно попросити їх скласти ці події в хронологічному порядку, але щоб це було подано в майнд картах, схемах, таблицях і т. д. Наприклад, битва за Київ, утворення Української повстанської армії (УПА), масові розстріли в Бабиному Яру, визволення м. Києва радянськими військам. Або ж можна запропонувати учням створити хронологічний ланцюжок, що показує послідовність важливих подій українських земель протягом Другої світової війни. Вони можуть використовувати стрілки, кільця або інші символи, щоб відображати послідовність та зв'язки між подіями. Чи, скажімо, запропонувати математичну задачу – Україна налічувала 20 мільйонів жителів на початку війни. Скільки жителів було на момент закінчення війни [2, с. 82–86].

Інформаційна компетентність – передбачає вміння учнів працювати з джерелами історичної інформації. Слід зазначити, що більшість джерел інформації знаходяться на електронних носіях або в інтернеті, тому в сучасному тлумаченні терміну «інформаційна компетенція» найчастіше мається на увазі використання комп'ютерних інформаційних технологій, а точніше визначення слід трактувати як «комп'ютерна інформаційна компетенція».

Для розвитку інформаційної компетенції можна запропонувати учням перегляд тематичних фільмів та їх дискусійне обговорення («Україна в роки Другої світової війни»). Важливим є опрацювання історичних джерел: документів, ілюстрацій, картин, карикатури.

Доцільно запросити учнів проаналізувати різні джерела інформації про українські землі під час Другої світової війни, такі як історичні документи, свідчення свідків, фотографії тощо. Доречним буде попросити учнів визначити достовірність та об'єктивність кожного джерела.

Слід запропонувати учням розглянути інформацію з різних джерел, таких як текстові джерела, аудіозаписи, відеоматеріали, фотографії, та попросити зробити їх порівняльний аналіз, виявити розбіжності або спільні риси в поданні інформації. Або ж виявити через інтернет джерела, які були психологічні настрої українців під час війни [5, с. 96–98].

Мовленнєва компетентність – будувати усні та письмові висловлювання щодо історичних подій і явищ.

Для розвитку мовленнєвих навичок необхідно застосувати такі інтерактивні технології як «Мікрофон» (наприклад, «З чим у вас асоціюється поняття «радянська західноукраїнських земель?»). Мовленнєва компетенція передбачає вміння оперувати здобутими знаннями та історичною термінологією. Цього можна досягти за «методикою Ривіна», яка передбачає виписування понять та ключових слів з тексту з подальшим складанням речень на історичну тематику.

Необхідно практикувати письмові завдання: написання рефератів, доповідей та творів з їх наступним захистом (наприклад, міні-твір «Свідчення очевидця Другої світової війни»).

Доцільно запросити учнів відіграти ролі різних осіб, які жили на українських землях під час Другої світової війни, наприклад, вояків, цивільних жителів, лікарів, журналістів. Треба їх попросити, щоб уявили себе на конкретних подіях і висловили свої думки та почуття відповідно до ролі, яку вони грають. Цікавим є запис відео-презентацій за допомогою інформаційних технологій (Інстаграм, ТікТок, Ютуб, Фейсбук). Ще одна складова – «Діалог Сократа» – на сьогодні один із найважливіших методів навчання, в рамках якого учні самостійно формулюють проблемні запитання і шляхом колективної праці дають відповіді на них.

Мовленнєву компетенцію учні набувають і під час виступу як представники групи, підводячи підсумки роботи групи чи аналізуючи виступи членів своєї групи, виступаючи в ролі опонента чи рецензента [4, с. 4].

Логічна компетентність – аналізувати, пояснювати історичні факти, формулювати теоретичні поняття, положення, концепції.

Слід зазначити, що виконання будь-якого завдання вимагає логічного підходу. Найчастіше формування логічної компетенції досягається шляхом роботи з документами, різними видами наочності, перегляду і обговорення фільмів проведення методів «прес» (аргументування позиції), «дерево рішень» (пошук шляхів розвитку історичних подій), «акваріум» (колективний шлях вирішення проблеми), «асоціативний куш» та «фішбоун».

Необхідно запросити учнів класифікувати події та факти, пов'язані з темою. Наприклад, класифікувати наслідки Другої

світової війни на різні аспекти (політичні, соціальні, економічні), групувати головні битви чи події за регіонами, виділяти основних учасників конфлікту та їх ролі.

Окрім того, можна поєднати словесну і логічну компетентність, наприклад, залучивши «Дерево рішень». Потрібно запросити учнів зробити логічні висновки на основі інформації про українські землі під час Другої світової війни. Наприклад, «Які фактори призвели до збільшення руху Опору на окупованій території України?» або «Які відбився голодомор 1932–1933 рр. на українському населенні під час війни?» Учні повинні використати логічне мислення та аналітичні навички для роботи з історичними фактами та зробити висновки.

Ще один ігровий елемент «Акваріум». Необхідно представити учням складну ситуацію, яка виникла на українських землях під час Другої світової війни. Учнім слід прийняти рішення, використовуючи логічне мислення та аналіз історичних даних. Наприклад, «Як б ви розробили стратегію опору нацистській окупації на українській території?» або «Як б ви організували допомогу голодуючому населенню під час Другої світової війни?»

Елемент «Асоціативний куш» доцільний для розуміння асоціативного підходу, коли мова йдеться про розуміння поняття «нацистський порядок» [6, с. 204–208].

Аксіологічна компетентність – дозволяє формулювати версії й оцінки історичного руху та розвитку. Для її формування необхідно застосовувати методи: «Займи позицію» (наприклад, «УПА – герої чи бандити?»), дискусії та дебати (наприклад, «Чому, на Вашу думку, Червона армія зазнавала поразок на початковому етапі німецько-радянської війни?»), «Мозковий штурм» (наприклад, «Які якості українського повстанця необхідні сучасному українцю?»).

Під час використання методу «Займи позицію» потрібно запросити учнів узяти участь у дискусії щодо моральних аспектів Другої світової війни, зосереджуючись на українських землях. Наприклад, слід обговорити питання про справедливість війни, дії учасників конфлікту, героїв та коллабораціоністів, етичні проблеми та моральні дилеми, які виникали під час війни. Учні повинні аргументувати свої погляди на основі історичних джерел і аналізувати різні точки зору.

Ще один метод – «Дослідження героїв». Необхідно запросити учнів дослідити біографії та внесок українських героїв під час Другої

світової війни. Нехай учні обґрунтовують, які цінності та ідеали вони втілювали, як впливали на події того часу та як їх діяльність має значення для сучасності. Учні можуть підготувати короткі доповіді або презентації про свого обраного героя.

Цікавим є використання методу «Шість капелюхів». Власник синього капелюха – зазвичай учитель, він керує класом, розділяє ролі, надає право виступу. Білий – учень надає коротку енциклопедичну інформацію про підписання договорів «Пакт Молотова–Ріббентропа», «Договір про дружбу і кордони». Жовтий – учень, який визначає негативні сторони Другої світової війни. Чорний – учень критикує дії Німеччини та Радянського Союзу, характеризує недоліки у їх діяльності. Червоний – виражає свої емоції, враження не посилаючись на жоден факт. Зелений – вказує, за яких умов Німеччина могла виграти у німецько-радянській війні. Це, власне, один із найвдаліших методів набуття аксіологічної компетенції. Він формує: уміння усвідомлювати свій досвід; давати особисту оцінку подіям, явищам, фактам; ціннісне відношення до навколишнього світу і самого себе [7, с. 191–197].

Таким чином, застосування історико-предметної компетентності для вивчення теми «Україна в роки Другої світової війни» сприяє розумінню історичного контексту, подій і процесів, пов'язаних з українськими землями під час війни. Це допомагає учням розвивати широкий спектр компетенцій, які включають знання, розуміння, аналіз, критичне мислення, логічне мислення, комунікацію та ціннісні орієнтації і сприяє глибокому розумінню історичних процесів, формує критичне мислення, розвиває комунікаційні та аналітичні навички, а також спонукає до рефлексії над цінностями та моральними питаннями.

Крім знань, учні розвивають навички критичного аналізу джерел інформації, що дозволяє їм оцінювати достовірність та об'єктивність історичних джерел. Вони вміють ставити запитання, робити висновки та аргументовано висловлювати свою точку зору.

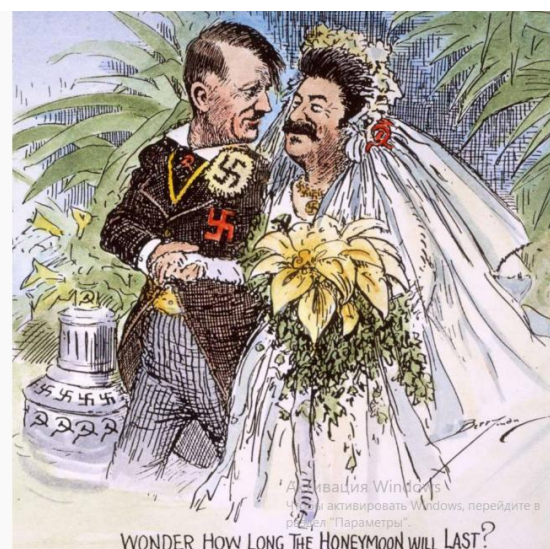
Застосування історико-предметної компетентності також сприяє розвитку логічного мислення та аналітичних навичок учнів. Вони навчаються встановлювати зв'язки між подіями, аналізувати причини та наслідки, проводити хронологічну послідовність подій та виявляти основні тенденції.

Комунікаційні навички також розвиваються через вивчення цієї теми. Учні навчаються ефективно висловлювати свої думки та ідеї, аргументувати свої погляди, слухати та спілкуватися з іншими, обмінюючись інформацією та думками.

І, звичайно, вивчення теми «Українські землі у роки Другої світової війни» сприяє формуванню аксіологічної компетентності, пов'язаної з розумінням цінностей, моральних норм та важливості вчинків людей у складних історичних умовах.

Додаток А

Список використаних джерел

1. Баханов К. О. Компетентнісний підхід у цільовому компоненті навчання історії в школі. *Історія і суспільствознавство в школах України: теорія та методика навчання*. 2013. № 3. С. 4–9.

2. Десятов Д.Л., Формування хронологічної компетентності учнів в процесі навчання історії. *Наукові записки [Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя]. Сер. : Психолого-педагогічні науки*. 2012. № 2. С. 82–86.

URL:file:///C:/Users/%D0%90%D0%BD%D0%B4%D1%80%D0%B8%D0%B9/Downloads/Nzspp_2012_2_22.pdf

3. Засекіна Т.М., Тишковець М.Д. Формування ключових компетентностей засобами підручника/ Проблеми сучасного підручника : зб. наук. праць / [ред. кол. ; голов. ред. О. М. Топузов]. Київ : Педагогічна думка, 2019. Вип. 22. С. 86–96. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/716689/>

4. Кучерук, О. А. Шляхи формування мовленнєвої компетентності: психолінгвістичний підхід до навчання рідної мови. *Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»*: Науково-теоретичний збірник. Переяслав-Хмельницький, 2007.

Вип. 12.

С. 4.

URL:

http://eprints.zu.edu.ua/19922/1/%D0%9A%D1%83%D1%87%D0%B5%D1%80%D1%83%D0%BA_1.pdf

5. Малієнко Ю. Б. Формування інформаційної компетентності дев'ятикласників на уроках історії України. *Історія України. Всесвітня історія. Правознавство : методичні рекомендації МОН України щодо організації навчального процесу в 2017/2018 навчальному році*. Київ : УОВЦ «Оріон», 2017. С. 96–98.

6. Тараненко Г. Г. Логічна компетентність як важливий складник комунікативної компетентності здобувача вищої освіти агротехнологічного закладу вищої освіти. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи*. 2019. № 68. С. 204–208. URL: https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/27128/Taranenko_204-208.pdf?sequence=1&isAllowed=y

7. Федчиняк А. О. Структура аксіологічної компетентності в шкільній історичній освіті. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2013. № 1. С. 191–197 URL: <https://repository.sspu.edu.ua/bitstream/123456789/2826/1/Struktura%20aksiolohichnoi%20kompetentnosti.pdf>

8. Фідря О. Г., Фідря Н. М. Просторова компетенція й картографічні вміння на навички у шкільних курсах історії (стаття перша). *Історія в школах України*. 2008. № 5. С. 25–30.

Галемчук С. М.

*Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника*

ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ В ІСТОРИКО-КРАЄЗНАВЧІЙ ДІЯЛЬНОСТІ (НА ПРИКЛАДІ ВИВЧЕННЯ ЖИТТЄПІСУ МИКОЛИ ЛАГОДИНСЬКОГО (1866–1919 рр.))

У статті наведено приклади використання просторової, хронологічної, інформаційної, мовленнєвої, логічної, аксіологічної компетентностей під час вивчення постаті українського національного руху кінця ХІХ – першої чверті ХХ ст. Миколи Лагодинського (1866–1919). Його життя і діяльність можна вивчати на уроках в рамках обов'язкових і варіативних курсів «Історія України», «Історія: Україна і світ» та «Історія Прикарпаття» у 9 і 10 класах.

Ключові слова: Микола Лагодинський, історична біографістика, історико-краєзнавча діяльність, компетентність, історико-предметна компетентність, урок, метод, технологія.

Сучасний науково-історичний дискурс актуалізував проблему переосмислення ролі особистості в національній історії. Триває формування цілого напрямку наукових досліджень, пов'язаних з історичною біографістикою. Імена десятків видатних історичних особистостей чекають свого повернення з забуття. Серед них ім'я визначного українського діяча кінця ХІХ – першої чверті ХХ ст. Миколи Лагодинського (1866–1919), який відіграв важливу роль в українському національно-державному відродженні досліджуваного періоду.

Діяльність М. Лагодинського мала великий вплив на розгортання українського національного руху Східної Галичини. Він був активним учасником партійно-політичного життя, належав до Української радикальної партії. Від її імені двічі був обраний депутатом австрійського парламенту (рейхсрату) в 1907 і 1911 рр. та Галицького крайового сейму в 1913 р. У стінах законодавчих органів влади Австро-Угорської монархії показав себе справжнім захисником політичних та соціально-економічних потреб галицьких русинів-українців [3; 7; 8; 21].

Згідно навчальних програм для закладів загальної середньої освіти, життя і діяльність Миколи Лагодинського можна вивчати у 9 і 10 класах в рамках курсу «Історія України» (розділ 6 «Україна початку ХХ століття перед викликами модернізації» 9 класу; розділи 1 «Україна в роки Першої світової війни» і 3 «У боротьбі за українську незалежність» 10 класу) [2, с. 124–126, 153–155, 157–160]; у 10 класі в рамках курсу «Історія: Україна і світ» (розділи 1 «Перша світова війна» і 2 «Розпад імперій та утворення національних держав») [6, с. 17–22].

Також постать Миколи Лагодинського може розглядатися в рамках програми варіативного курсу «Історія Прикарпаття» у 9 і 11 класах, зокрема під час вивчення тем «На шляху до національного відродження» (4 год.), «Напередодні великого зриву» (4 год.) та «Звитяжні дні Західно-Української Народної Республіки» (2 год.) [5; 16, с. 77–159].

Миколу Лагодинського можна віднести до недостатньо вивчених діячів українського визвольного руху. Вшанування пам'яті цієї

історичної постаті важливе для збереження і передачі наступним поколінням морально-етичних цінностей, патріотичних традицій і т. п. На прикладі вивчення біографії діяча доцільно формувати компетентності здобувачів освіти в ЗЗСО.

Ключовим фактором компетентнісного підходу в освіті стає перенесення акцентів від змісту до результатів, від знань до розвитку особистості в руслі постіндустріального суспільства. У фаховій літературі пропонується трирівнева ієрархія компетенцій: ключові, базові, що стосуються спільного (метапредметного) змісту освіти; міжпредметні галузеві компетенції – щодо певного кола навчальних предметів та освітніх галузей та спеціально-предметні, що дають змогу для формування компетентностей у рамках конкретних навчальних предметів [17, с. 6, 13].

Не вдаючись до характеристики усіх рівнів компетентностей, які є важливими елементами для вивчення учнями життєпису Миколи Лагодинського, звернемо увагу тільки на характеристику складових історико-предметної чи предметної історичної компетентності [15, с. 211–214]. Історико-предметна компетентність учнів основної школи передбачає в собі акумулювання просторової, хронологічної, інформаційної, мовленнєвої (словесної), логічної і аксіологічної компетентностей. Їх можна безпосередньо формувати на прикладі життєпису М. Лагодинського.

Просторова компетентність передбачає вміння школярів орієнтуватися в історичному просторі. Формування просторової компетентності учнів можна здійснювати, вивчаючи місця перебування Миколи Лагодинського, зокрема, у м. Полтаві і м. Каневі (під час перебування у складі галицької делегації на відкритті пам'ятника І. Котляревському та відвідання могили Т. Шевченка на Чернечій горі у 1903 р.) у м. Відні (під час роботи послом в австрійському парламенті 1907–1914 рр. та у складі Головної української ради і Загальної української ради 1914–1917 рр.), у м. Венеції (під час літнього відпочинку у 1907 р.), що допоможе здобувачам освіти краще засвоїти на основі характеристики регіональних особливостей і геополітичних чинників процеси розвитку, які відбувались в різних закутках тогочасної Європи [20, с. 25–30].

Хронологічна компетентність передбачає вміння учнів орієнтуватися в історичному часі. Зокрема, можна запропонувати

учням набір подій, пов'язаних з життям і діяльністю М. Лагодинського. Необхідно попросити їх скласти ці події в хронологічному порядку, але щоб це було подано в майнд картах, схемах, таблицях і т. д. Наприклад, народження діяча (1866 р.), навчання на правничому факультеті Львівського університету (кінець 1880-х рр.), праця у канцелярії товариства «Просвіта» у м. Львові (початок 1890-х рр.), одруження з Клавдією з дому Саноцьких (1895 р.), здобуття ступеня доктора права (1899 р.), переїзд до м. Делятин Надвірнянського повіту та відкриття адвокатської канцелярії (1900 р.), заснування за його участю читальні «Просвіта» та ощадничо-позичкової «Руської каси» у м. Делятин (1902 р.), перебування М. Лагодинського у складі галицької делегації у м. Полтаві під час відкриття пам'ятника І. Котляревському та відвідання могили Т. Шевченка на Чернечій горі в м. Каневі (1903 р.), спорудження за кошти діяча «Народного дому» у м. Делятині (1907 р.), перша перемога на виборах до австрійського парламенту (1907 р.), публікація промови М. Лагодинського «Парламент австрійський на службі поляків», виголошеної у Державній раді (1909 р.), обрання кошовим повітового товариства «Січ» у м. Делятин (1910 р.), обрання головою УРП (1910 р.), друга перемога на виборах до австрійського парламенту (1911 р.), обрання головою філії «Сільського господаря» (1912 р.), перемога на виборах до Галицького крайового сейму (1913 р.), входження М. Лагодинського до складу Головної української ради (1914 р.) та Загальної української ради (1915 р.), повернення діяча до м. Делятин та відновлення адвокатської діяльності в гуцульському містечку (1917 р.), перебування у складі УНРади (1919 р.), смерть діяча (1919 р.). Або ж можна запропонувати учням створити хронологічний ланцюжок, що показує послідовність важливих подій з життя і діяльності М. Лагодинського, переплетених з подіями політизації українського національного відродження у Східній Галичині. Вони можуть використовувати стрілки, кільця або інші символи, щоб відображати послідовність та зв'язки між подіями. Змістовною виявиться і залучення математичної задачі – скільки за участю М. Лагодинського було засновано осередків пожежно-гімнастичного товариства «Січ» на початку ХХ ст. у Надвірнянському повіті і яка частина з них входила до Делятинського судового повіту [4, с. 82–86].

Інформаційна компетентність передбачає вміння учнів працювати з джерелами історичної інформації. Частина джерел з вивчення життя і діяльності М. Лагодинського знаходяться в архівних, бібліотечних і музейних установах м. Львова, м. Івано-Франківська, м. Яремче і с-ща Делятин. Частину інформації можна почерпнути з електронних носіїв або інтернету. Тому в сучасному тлумаченні терміну «інформаційна компетенція» розуміється використання комп'ютерних інформаційних технологій. Для реалізації інформаційної компетенції можна залучити першоджерельні опубліковані і неопубліковані документальні свідчення (спогади, листування, витяги з тогочасної газетної періодики тощо). Наприклад, доречним є використання на уроці уривку опублікованих спогадів «На народній службі» одного із лідерів УРП Івана Макуха. Зокрема, останній зауважив, що М. Лагодинський серед керівництва УРП не вважався настільки активним в організації вічового і січового руху: «З українських радикальних послів провадили живу політичну вічеву акцію д-р Лев Бачинський і я (Іван Макух. – С. Г.). Кирило Трильовський займався майже цілковито “Січами”, а д-р Микола Лагодинський був трохи затяжкий і віч відбував менше. Посол Василь Стефаник не любив активної політики й не займався нею, а Василь Лаврук більше звертав увагу на свої особисті справи, діти й господарку» [13, с. 108].

Слід запропонувати учням розглянути інформацію з різних джерел, таких як текстові джерела, аудіозаписи, відеоматеріали, фотографії, та попросити зробити їх порівняльний аналіз, виявити розбіжності або спільні риси в поданні інформації. Важливо у цьому контексті у позакласній і позашкільній роботі здійснити пошук нащадків М. Лагодинського, які проживали на Надвірнянщині чи на Тернопільщині, де народився діяч, отримати доступ до їх домашніх архівів та фотосвітлин. Такий вид діяльності є дуже цікавим, адже дозволяє учням, юним пошуковцям, проявити свій дослідницький талант та зробити свій внесок в історико-краєзнавчій діяльності, примноживши новими історичними фактами про життя цієї постаті [14. С. 96–98].

Мовленнєва компетентність дозволяє будувати усні та письмові висловлювання щодо історичних подій і явищ. Для розвитку мовленнєвих навичок з вивчення життєпису М. Лагодинського необхідно застосувати такі інтерактивні технології як «Мікрофон»

(наприклад, «З чим у вас асоціюється поняття «адвокатська канцелярія», «Українська радикальна партія», «австрійський парламент», «Галицький крайовий сейм»?»). Мовленнєва компетенція передбачає вміння оперувати здобутими знаннями та історичною термінологією. Цього можна досягти за «методикою Ривіна», яка передбачає виписування понять та ключових слів з тексту з подальшим складанням речень на історичну тематику і зумовлено «вплетенням» М. Лагодинського у загальну канву вивчення політизації українського національного руху в Галичині у кінці ХІХ – на початку ХХ ст.

Необхідно практикувати письмові завдання: написання рефератів, доповідей та есе з їх наступним захистом (наприклад, реферат чи есе «Микола Лагодинський і український січовий рух на Галицькій Гуцульщині початку ХХ ст.», «Відстоювання М. Лагодинським прав українців у стінах австрійського парламенту та Галицького крайового сейму», «Микола Лагодинський – лідер Української радикальної партії» тощо).

Доцільно запросити учнів відіграти ролі різних відомих осіб, які були колегами або друзями М. Лагодинського. Тут доречно виокремити вищеозначений спогад І. Макуха про діячів українського радикального руху і за допомогою якраз мовленнєвої компетентності відтворити психотипи М. Лагодинського, К. Трильовського, Л. Бачинського, І. Макуха, В. Стефаніка і В. Лаврука. Треба попросити учнів, щоб вони уявили себе на місці цих діячів і висловили свої думки та почуття відповідно до ролі, яку вони грають. Цікавим є запис відео-презентацій за допомогою інформаційних технологій (Інстаграм, ТікТок, Ютуб, Фейсбук). За допомогою методу «Діалог Сократа» учні можуть самостійно сформулювати проблемні запитання і шляхом колективної праці дадуть відповіді на них. Мовленнєву компетенцію учні набувають і під час виступу як представники групи, підводячи підсумки роботи чи аналізуючи виступи членів своєї групи, виступаючи в ролі опонента чи рецензента [10, с. 37–41].

Логічна компетентність дозволяє аналізувати, пояснювати історичні факти, формулювати теоретичні поняття, положення, концепції. Найчастіше формування логічної компетенції досягається шляхом роботи з документами, різними видами наочності, перегляду і обговорення фільмів проведення методів «прес» (аргументування

позиції), «дерево рішень» (пошук шляхів розвитку історичних подій), «акваріум», (колективний шлях вирішення проблеми), «асоціативний куш» та «фішбоун».

Так, можна поєднати словесну і логічну компетентність, наприклад, залучивши «Дерево рішень». Потрібно запросити учнів зробити логічні висновки на основі інформації про громадсько-політичну і культурно-просвітницьку діяльність М. Лагодинського на початку ХХ ст. Наприклад, «Які фактори спричинили М. Лагодинському окрім адвокатської роботи займатися ще й партійно-політичною діяльністю?» або «Чи вплинула активна праця М. Лагодинського у формуванні осередків українського пожежно-гімнастичного товариства «Січ» на посилення позицій УРП на території Галицької Гуцульщини?» Учні повинні використати логічне мислення та аналітичні навички для роботи з історичними фактами та зробити висновки.

Ще один ігровий елемент «Акваріум». Необхідно представити учням складну ситуацію, пов'язану з адвокатською працею М. Лагодинського на Галицькій Гуцульщині. Наприклад, «Будучи адвокатом, як би ви захищали інтереси українських селян краю під час розподілу земельних угідь (парцеляції)?» або «Яку б ви розробили стратегію і тактику дій у захисті місцевого українського населення від лихварства з боку євреїв і що означає принцип «свій до свого по своє» в організації діяльності українських просвітницько-економічних товариств краю?».

Елемент «Асоціативний куш» доцільний для розуміння асоціативного підходу, коли мова йдеться про розуміння понять «український січовий рух», «радикальний рух» тощо [18, с. 204–208].

Аксіологічна компетентність дозволяє формулювати версії й оцінки історичного руху та розвитку. Для її формування необхідно застосовувати методи: «Займи позицію» (наприклад, «Микола Лагодинський – захисник соціальних інтересів українських селян чи партійно-політичний діяч?»), дискусії та дебати (наприклад, «Чому М. Лагодинський серед керівництва УРП не вважався настільки активним в організації вічового і січового руху?»), «Мозковий штурм» (наприклад, «Які якості М. Лагодинського як адвоката і політика необхідні сучасному українцю?»).

Під час використання методу «Займи позицію» потрібно запросити учнів узяти участь у дискусії щодо моральних якостей

Миколи Лагодинського. Тут доречно сказати, що діяч був палким шанувальником українського національного мистецтва. Так, 12 листопада 1905 р. М. Лагодинський з дружиною вирушив з м. Делятин до м. Станиславова на виставу «Бурлака» І. Карпенка-Карого українського наддніпрянського театру під керівництвом Миколи Садовського. На сцені мала виступити відома українська акторка Марія Заньковецька. На прикре здивування М. Лагодинського, перед початком інсценізації зал місцевого театру виявився порожнім: «І ми хочемо мати претенсію до назви культурної нації. Коли наші патріоти разом з вшехполяками бойкотують рідну штуку за те, що жадає ся від них належної заплати за місце в театрі?». На наступний день М. Лагодинський зустрівся з М. Заньковецькою. На його вмовляння вона пообіцяла все ж таки виступити у стінах місцевого театру: «Добре, виступлю на сцені, виступлю на Вашу просьбу, буду грати для Вас, та не знаю, чи мене хто більше тут зрозуміє» [11, с. 3]. І дійсно, М. Заньковецька виступила 30 листопада у драмі «Наймичка» І. Карпенка-Карого [1, с. 4; 12, с. 3].

Ще один метод – «Дослідження героїв». Необхідно учням вивчити життєпис М. Лагодинського. Нехай школярі обґрунтовують, які цінності та ідеали втілював цей діяч, яке значення його діяльність має сьогодні для сучасності. Для цього необхідно підготувати коротку доповідь або презентацію про М. Лагодинського.

Цікавим є використання методу «Шість капелюхів». Власник синього капелюха – зазвичай учитель, він керує класом, розділяє ролі, надає право виступу. Білий – учень надає коротку енциклопедичну інформацію про дитинство, юність, студентство, одруження і подальше сімейне життя Миколи Лагодинського. Жовтий – учень, який характеризує професійну адвокатську діяльність М. Лагодинського. Чорний – учень розглядає внесок діяча в організацію створення українських молодіжних (січових) та просвітницько-економічних товариств краю. Червоний – учень аналізує партійно-політичну діяльність М. Лагодинського. Зелений – учень вказує про його роль у розбудову Західно-Української Народної Республіки. Це, власне, один із найвдаліших методів набуття аксіологічної компетенції. Він формує: уміння усвідомлювати свій досвід; давати особисту оцінку подіям, явищам,

фактам; ціннісне відношення до навколишнього світу і самого себе [19, с. 191–197].

Ще одним прикладом залучення аксіологічної компетентності може бути вивчення взаємовідносин досліджуваної нами постаті з Марком Черемшиною (Іваном Семанюком), який працював в адвокатській конторі Миколи Лагодинського в м. Делятині у 1906–1912 р. [9, с. 137–149]. Вивчаючи життєві траєкторії цих двох видатних історичних постатей, ставимо за мету у здобувачів освіти критично оцінювати факти з життя і діяльності цих осіб, опираючись на раніше здобуті знання, власну систему цінностей, визначати вагому роль історичних постатей в загальному історичному процесі.

Отже, професійна, громадсько-політична і культурно-просвітницька діяльність Миколи Лагодинського заслуговує особливої уваги. Його постать варто вивчати на уроках у закладах загальної середньої освіти в рамках обов'язкових і варіативних курсів «Історія України», «Історія: Україна і світ» та «Історія Прикарпаття» у 9 і 10 класах. Застосування компетентностей допомагає учням краще зрозуміти основні віхи життя і діяльності Миколи Лагодинського та сприяє глибокому розумінню історичних процесів, формує критичне мислення, розвиває комунікаційні та аналітичні навички, а також спонукає до рефлексії над цінностями та моральними питаннями. Учні розвивають навички критичного аналізу джерел інформації, що дозволяє їм оцінювати достовірність та об'єктивність історичних джерел. Вони вміють ставити запитання, робити висновки та аргументовано висловлювати свою точку зору. Водночас, застосування історико-предметної компетентності також сприяє розвитку логічного мислення та аналітичних навичок учнів. Вони навчаються встановлювати зв'язки між подіями, аналізувати причини та наслідки, проводити хронологічну послідовність подій та виявляти основні тенденції.

Список використаних джерел

1. Виступ української артистки. *Діло*. 1905. 16 (29) падолиста. Ч. 256. С. 4. Рубр.: Новинки.
2. Всесвітня історія. Історія України. (Інтегрований курс). 6 клас. Всесвітня історія. 7–9 класи. Історія України. 7–9 класи. Всесвітня історія. 10–11 класи. Історія України. 10–11 класи. Навчальні програми для закладів загальної середньої освіти. Київ: HREC PRESS, 2022. 260 с. URL: [https://www.ippo.if.ua/predmety/istoriya/media/files/history-6-11-2022\(2\).pdf](https://www.ippo.if.ua/predmety/istoriya/media/files/history-6-11-2022(2).pdf)

3. Гуцал П. З. Лагодинський Микола Гнатович. *Енциклопедія історії України* : у 10 т. / редкол. : В. А. Смолій (голова) [та ін.]. Київ : Наукова думка, 2009. Т. 6 : Ла–Мі. С. 19.
4. Десятов Д.Л., Формування хронологічної компетентності учнів в процесі навчання історії. *Наукові записки [Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя]. Сер. : Психолого-педагогічні науки*. 2012. № 2. С. 82–86. URL:file:///C:/Users/%D0%90%D0%BD%D0%B4%D1%80%D0%B8%D0%B9/Downloads/Nzssp_2012_2_22.pdf
5. Історія Прикарпаття. Програма варіативного курсу. 9 (11) клас. URL:<https://www.ippo.if.ua/predmety/istoriya/index.php?r=site/stattya&id=1417>
6. Історія: Україна і світ. 10–11 класи. Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти. Київ : HREC PRESS, 2022. 64 с. URL:<https://www.ippo.if.ua/predmety/istoriya/media/files/history-U-and-W-10-11-2022.pdf>
7. Клапчук В. Лагодинський Микола Гнатович. *Західно-Українська Народна Республіка 1918–1923. Енциклопедія : До 100-річчя утворення Західно-Української Народної Республіки*. Т. 2: З–О. Івано-Франківськ : Манускрипт-Львів, 2019. С. 377–378.
8. Кобута С. Професійна робота та матеріальні умови діяльності українських повітових адвокатів Галичини на рубежі XIX – XX століть. *Науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис «Галичина»*. 2021. Ч. 34. С. 103–117.
9. Кобута Ст., Кобута Св. “Мужицький” адвокат з Гуцульщини Іван Семанюк (Марко Черемшина) (1874–1927). *Науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис «Галичина»*. 2020. Ч. 33. С. 137–149.
10. Кучерук, О. А. Шляхи формування мовленнєвої компетентності: психолінгвістичний підхід до навчання рідної мови. *Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» : Науково-теоретичний збірник*. Переяслав-Хмельницький, 2007. Вип. 12. С. 37–41. URL:http://eprints.zu.edu.ua/19922/1/%D0%9A%D1%83%D1%87%D0%B5%D1%80%D1%83%D0%BA_1.pdf
11. Лагодинський М. Наша байдужність супротив штуки і Заньковецька в Станиславові. *Діло*. 1905. 10 (23) падолиста. Ч. 252. С. 3. Рубр.: Новинки.
12. Луцкий О. Перший виступ п. Заньковецької. *Діло*. 1905. 19 падолиста (2 грудня). Ч. 259. С. 3. Рубр.: Новинки.
13. Макух І. На народній службі. Спогади. К. : Основні цінності, 2001. 572 с.
14. Малієнко Ю. Б. Формування інформаційної компетентності дев'ятикласників на уроках історії України. *Історія України. Всесвітня історія. Правознавство : методичні рекомендації МОН України щодо організації навчального процесу в 2017/2018 навчальному році*. Київ : УОВЦ «Оріон», 2017. С. 96–98.

15. Мороз П. Історична предметна компетентність учнів старшої школи: визначення та складники. *Реалізація компетентнісно орієнтованого навчання в освіті: теоретичний і практичний аспекти: збірник наукових праць за матеріалами Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 4 листопада 2019 р.)*. К., 2019. С. 211–214.
16. Островський В. Історія Прикарпаття. Посібник для загальноосвітніх навчальних закладів. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2008. 352 с.
17. Пометун О., Гупан Н., Власов С. Компетентнісно орієнтована методика навчання історії в основній школі: методичний посібник. К., 2018. 208 с.
18. Тараненко Г. Г. Логічна компетентність як важливий складник комунікативної компетентності здобувача вищої освіти агротехнологічного закладу вищої освіти. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи*. 2019. № 68. С. 204–208. URL: https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/27128/Taranenko_204-208.pdf?sequence=1&isAllowed=y
19. Федчиняк А. О. Структура аксіологічної компетентності в шкільній історичній освіті. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2013. № 1. С. 191–197. URL: <https://repository.sspu.edu.ua/bitstream/123456789/2826/1/Struktura%20aksiolohichnoi%20kompetentnosti.pdf>
20. Фідря О. Г., Фідря Н. М. Просторова компетенція й картографічні вміння на навички у шкільних курсах історії (стаття перша). *Історія в школах України*. 2008. № 5. С. 25–30.
21. Яковлев Ю. Діяльність Миколи Лагодинського в Українській радикальній партії. *Галичина. Науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис*. 2014. Ч. 25–26. С. 72–88.

МЕТОДИКА ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ ВМС УКРАЇНИ В НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ У ШКОЛІ

В статті здійснено спробу проаналізувати методичний інструментарій щодо роботи над проблемою історії та сучасного стану військово-морських сил України на уроках історії в школі.

Ключові слова: ВМС, ЗСУ, методичний інструментарій, війна з рф.

Сучасні збройні сили у будь-якій країні з виходом до моря не можливо уявити без такого виду військ як флот. Даний вид Збройних сил України – це не лише надводні чи підводні кораблі, а й морська піхота, наземна берегова охорона, артилерія та морська авіація. Враховуючи ті реалії, в яких ми уже двічі опинились за дев'ять років війни з росією в гібридному (2014–2021) та повномасштабному форматі (2022–2023), вивчення історії, еволюції та сьогодення українських ВМС стає однією із найактуальніших завдань на уроках з історії в школі. Оскільки інструментарій на дану тематику ще не вироблено, ми спробуємо узагальнити його у даній публікації.

Насамперед зазначимо, що в ході обраної нами проблеми, її розгляд може мати місце на таких уроках історії України в 9–11 класах як: «Кримська (Східна) війна 1853–1856 рр. на українських землях» (9 клас), «Проголошення УНР», «Українська Держава Павла Скоропадського» (10 клас), «Україна в 1941–1942 рр.» (11 клас). Слід зазначити, що для 11 класу найбільш підходящими з вивчення проблеми ВМС України можуть бути уроки на тему «Відносини України з ЄС, НАТО, США та Росією. Проблема Чорноморського флоту. Ідея Єдиного економічного простору (ЄЕП). Тузлівська криза», «Міжнародні відносини України в 1992–2004 рр.», «Небесна Сотня. Окупація та анексія Росією Криму. Збройна агресія Росії на сході України. АТО». Перелік тем не є вичерпний і зрозуміла річ буде розширеній після закінчення війни з рф.

Окрім звичних методів та прийомів навчання на уроках історії, все актуальнішими стають кейс-методи і проектне навчання. Так, при вивченні теми «Міжнародні відносини України в 1992–2004 рр.» в 11 класі можна запропонувати групі учнів з 2–5 чоловік проект на тему «Нерівний поділ», що стосуватиметься проблем поділу

Чорноморського флоту СРСР між Україною та рф в 1990-х рр. Даний проєкт повинен включати в себе не лише мультимедійну презентацію, а й спробу монтажу короткого відеоролику чи фрагменту документального фільму власне учнівського виробництва на YouTube, Instagram чи TikTok, інфографіку та власне постер із запропонованими пропозиціями щодо недопущення таких проблем в майбутньому.

Необхідно опрацювати історичне джерело – звіт Тимчасової слідчої комісії при ВРУ «для проведення розслідування відомостей щодо фактів розкрадання в Збройних Силах України та підриву обороноздатності держави у період з 2004 по 2017 роки» [2]. Даний документ підходить як мінімум для трьох тем уроків з історії України в 11 класі, що стосуються не лише відносно мирних 1991–2013 рр., а й 2014 р. – початку агресії в Криму та на Донбасі. Буде важливо не тільки оглянути цифри та факти щодо розкрадання майна нашого флоту, а й осягнути тактичні, технічні, економічні прорахунки при укладенні договірної бази між рф та Україною в 1994–2013 рр.

Доцільно проаналізувати Будапештський меморандум 1994 р. і договір про дружбу між Україною і росією в 1997 р. Аналіз декларованого та того, що сталося всупереч положень цих документів зможе сприяти розвитку в учнів критичного мислення та сприяти формуванню громадянської компетентності [1, с. 87–88].

Для кращого формування аксіологічної та громадянської компетентності, учням варто переглянути художній фільм «Черкаси» (2020) [4]. В повному обсязі цей фільм переглянути вони його не зможуть, але окремі фрагменти загальним хронометражем від 3–5 і до 10–15 хвилин – без перешкод. Тут буде важливо не лише проаналізувати спецефекти, сценарій, професійність акторів чи послідовне відтворення історичних подій. Першочергове завдання – осягнути проблему зради, анексії Криму в 2014 р. та відродження вітчизняних ВМС з того часу і по наші дні. Це можна провести як у формі бліц-опитування після перегляду стрічки, так і дати можливість написати коротке есе або кінорецензію до фільму.

В цьому ж контексті важливо, щоб учні могли оцінити як позитивні сторони в стрічці, так і негативні. Об'єктивна оцінка подій і явищ, котрі вони можуть переглянути в ході того чи іншого фрагменту може вплинути на розвиток громадянської компетентності. Справа не тільки у плеканні героїко-патріотичного

виховання учнів у школі, а й в тому, що через такі стрічки, ми формуємо в дітей любов до Батьківщини, бажання самим провадити реформ шляхом виборчого права, працевлаштування у сфері влади, культури, мистецтва, медицини, ЗСУ чи поліції. Не виключено, що хтось з учнів буде і матросом ВМС України.

Для розвитку навичок командної роботи можна спробувати провести дебати на тему «Деколонізація та декомунізація Криму». Розділивши клас на дві сторони – ініціатори та компромісна фракція парламенту. У першій стороні буде завдання просунути максимально можливі пропозиції для очищення громадського простору від російської та радянської культури, а в другій – запропонувати компромісні рішення, в тому числі і стосовно об'єктів, які мають відношення до історії чорноморського флоту і де є присутнім український фактор [3].

Таким чином, інструментарій з позиції методики викладання історії в школі стосовно проблеми історії ВМС України має як свої переваги, так і певні недоліки. Він не є вичерпним і підлягає поступовому доопрацюванню.

Список використаних джерел

1. Гай-Нижник П. П. Кримський вузол і питання Чорноморського флоту РФ у російсько-українських воєнно-політичних взаєминах (1991–2013 рр.). *Гілея. Науковий вісник*. 2017. Вип. 117 (№2). С. 77–90.
2. Обставини втрати Україною управління над ЧФ СРСР, поділ флоту та ознаки розкрадання – звіт ТСК. *Ukrainian Military Pages*. 2019. URL: <https://www.ukrmilitary.com/2019/06/tsk-dodatok1.html>
3. Пилявець Р. Севастополь – місто української слави. Про українців у Кримській війні. *Історична правда*. 2014. URL: <https://www.istpravda.com.ua/articles/53bd3329225e9/>
4. Шудря А. «Черкаси»: фільм про спротив українського корабля в Криму вийшов на екрани. *BBC News Україна*, 2020. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-51648687>

STEM, STEAM, STREAM-ОРІЄНТОВАНЕ НАВЧАННЯ У ПРОЄКТНІЙ РОБОТІ У КОНТЕКСТІ ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ РІДНОГО КРАЮ

Одним із освітніх трендів XXI ст. є STEM, STEAM, STREAM-орієнтоване навчання. Це – підхід, який інтегрує різні науки та галузі знання, щоби вивчати ці дисципліни не окремо, а комплексно та зорієнтовано на застосування вивченого практично у реальному повсякденному житті. Великий потенціал має інтеграція історичної освіти з іншими дисциплінами через краєзнавство як сукупність відомостей про певний регіон та особливості різних сфер його життя.

***Ключові слова:** STEM-освіта, інтеграція знань, проєкт, історія, рідний край.*

Історична освітня галузь є основою для формування світогляду учнівської і студентської молоді. Тому її викладання має відповідати новим вимогам часу.

Одним із освітніх трендів XXI ст. є STEM, STEAM, STREAM-орієнтоване навчання.

Інтеграція історичної освіти з іншими дисциплінами створює основи для практичного використання наскрізних предметних ліній.

Одним із варіантів можливої реалізації такого підходу є опора на краєзнавство як сукупність відомостей про певний регіон та особливості різних сфер його життя.

STEM – це підхід, який інтегрує природничі науки (SCIENCE), технології (TECHNOLOGY), програмування та дизайн (ENGINEERING) і математику (MATHS), щоби вивчати ці дисципліни не окремо, як ми звикли, а у комплексі, а також передбачає не просто знайомити з новими напрямками наук та інженерії, а вчити реалізовувати вивчене на практиці.

STEAM – передбачає, що до вище перерахованих напрямків знання додається ще мистецтво чи загалом соціальні науки (ART/ALL), а STREAM – читання, письмо (READING, WRITING) та мистецтво, загалом соціальні науки (ART, ALL).

Як реалізується STEM, STEAM, STREAM-орієнтоване навчання у проєктній роботі у контексті вивчення історії рідного краю продемонструємо на прикладі проєкту «Орнаменти Георгія Гараса».

Даний проєкт передбачає, що центральною змістовою дисципліною, яка поєднує різні етапи роботи, виступає історичне краєзнавство.

Проєкт може здійснюватися учасниками будь-якого віку, об'єднаними у групи, та потребує 1–2 місяці для реалізації.

За суттю своєю дослідницький, творчий, пізнавальний і практичний цей проєкт інтегрує такі предмети, як історія, мистецтво, естетика, громадянська освіта, інформатика, математика, економіка.

Центральною особистістю даного проєкту виступає постать Георгія Гараса (1901–1972) – заслуженого майстра народної творчості України, художника-орнаменталіста, який народився у м. Вашківцях Чернівецької області та провів там більшу частину життя упродовж трьох епох розвитку краю (австро-угорський, румунський, радянський періоди). Георгій Гарас протягом другої половини 1940-х – початку 1970-х рр. створив понад три тисячі орнаментальних малюнків, враховуючи вікові традиції буковинської вишивки. Ще за життя митця його орнаменти стали відомими далеко за межами України. До сьогодні за його зразками створюють усе нові та нові роботи не лише на території Чернівецької області.

У рамках виконання проєкту «Орнаменти Георгія Гараса» важливо сформувати в учнів, студентів інтерес до вивчення історії місцевості, де вони живуть, а також здатність практично застосовувати комплексно набуті знання з різних навчальних предметів, базові навички дизайну та естетичного бачення, роботи з інтернет-ресурсами, джерелами інформації і програмами для створення презентацій, макетів оздоблення.

Для проєкту необхідне таке технічне обладнання, як сканер, принтер, доступ до мережі інтернет, а також базове програмне забезпечення: продукт Microsoft Office (Word, PowerPoint, Publisher) та додаток для фотошопу.

Кінцевим продуктом проєкту має бути презентація, яка продемонструє результати пошуків, досліджень і розрахунків.

Проєкт «Орнаменти Георгія Гараса» реалізується через наступні етапи: Підготовчий етап (планують проєкт, обговорюють та формулюють чіткі цілі і мету); Аналітичний (підбір джерел

інформації та ознайомлення з теоретичним матеріалом); Дослідницький – основний етап виконання проєкту (аналізують, редагують і систематизують матеріал, створюють колажі та історичні довідки); Практичний (створюють макет оздоблення та обчислюють орієнтовну вартість реалізації проєкту); Підсумковий – презентація учасниками результатів власного дослідження.

Після визначення завдань і цілей проєкту учні, студенти діляться на групи за напрямом роботи: історики, дослідники, архітектори, математики, дизайнери, економісти, комп'ютерні художники. Під час поділу на групи важливо звертати увагу на інтереси, навички та здібності кожного, щоб робота над проєктом була цікавою для всіх учасників.

Кожна група отримує свої завдання: історики досліджують постать Георгія Гараса у минулому й сучасності, особливості біографії, вшанування пам'яті, історію вулиці, будинку, де проживав митець тощо, і збирають матеріал в історичну довідку; дослідники збирають інформацію про традиції оздоблення міст і вулиць України та світу, про можливості дизайнерського розфарбування відповідних вулиць зразками орнаментів Георгія Гараса; архітектори та математики розраховують площу, яку необхідно буде розфарбувати, до прикладу на певній вулиці, складають план; дизайнери розробляють малюнок для оздоблення, а також гасла, під якими відбуватиметься процес, наносять малюнок за допомогою фотошопу; економісти здійснюють розрахунки витрат на реалізацію проєкту оздоблення вулиці; комп'ютерні художники збирають інформацію про роботу груп і створюють презентацію результатів проєкту у відповідному стилі.

У результаті виконання проєкту учні, студенти та педагоги об'єднуються єдиною ідеєю, спільно шукають шляхи її реалізації, розвиваючи громадянську позицію, участь і відповідальність, притаманні представникам демократичного суспільства.

Крім того, реалізація такого проєкту сприяє поглибленню інтересу до вивчення історії (особливо власного населеного пункту, вулиці, на якій мешкаєш, тощо) та загалом до опанування різних навчальних предметів, оскільки учасники бачать безпосереднє застосування набутих знань, умінь і навиків. Також практично формуються навички підприємництва, фінансової грамотності, економічних розрахунків, дизайну тощо.

STEM, STEAM, STREAM-орієнтоване навчання сприяє розвитку творчості учнів і використання інженерних способів вирішення проблем, усвідомлення важливості планування та дизайну, а також ролі технологій для розв'язку актуальних суспільних питань.

Такий підхід об'єднує в єдине ціле гуманітарні, технічні, комп'ютерні та природничі науки, докорінно трансформуючи освітній процес через залучення креативності, емпатії, емоційного інтелекту та естетичного світосприйняття.

Список використаних джерел

1. Дутчак І. STEAM-освіта у підготовці майбутнього вчителя історії (на прикладі проєктної діяльності з використанням краєзнавчого матеріалу). *Актуальні аспекти розвитку STEAM-освіти в умовах євроінтеграції. Збірник матеріалів Міжнародної наукової інтернет-конференції. (м. Кропивницький 21 квітня 2023 року)*. Кропивницький : ДонДУВС, 2023. С. 171–173. URL: https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/53094/1/%D0%9A%D1%83%D1%82_STEAM-%D0%BE%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B0_2023.pdf
2. Іванюк Т. STEM як освітній ресурс XXI століття. *STEM-освіта та шляхи її впровадження в навчально-виховний процес*. Тернопіль, 2017. С. 14–18. URL: <http://elar.ippo.edu.te.ua:8080/bitstream/123456789/4561/1/Ivanyuk.pdf>
3. STEM-освіта. URL: <https://imzo.gov.ua/stem-osvita>

Кашир А. Я.

*Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника*

«ЖІНОЧЕ ПИТАННЯ» В ПІДРУЧНИКАХ З ІСТОРІЇ УКРАЇНИ ДЛЯ 10 КЛАСУ ЗЗСО

Проаналізовано стан та особливості висвітлення «жіночого питання» в підручнику з історії України для 10 класу. Розглянуто проблему впливу гендерної асиметрії на формування в учнів гендерної ідентичності, а також розуміння ними історичних подій та процесів.

Ключові слова: *гендерна ідентичність, жінка, жіноцтво, підручник, історія України.*

Становлення гендерної ідентичності відбувається не тільки в сімейному колі чи в ЗМІ, а й формується освітньою політикою держави [2]. Запізнілий початок реалізації принципу гендерної рівності в українському соціумі виніс на поверхню нові виклики

перед шкільною історичною освітою. На жаль, попри великий поступ в історичній науці та педагогіці, в шкільних підручниках з історії України й надалі простежується стійка, добре утверджена гендерна асиметрія [8]. Більше того, з розвитком гендерних студій в Україні, враховуючи розмаїття методологічних підходів до вивчення історичного минулого, автори посібників вперто і наполегливо при викладі історії України ігнорують «жіноче питання». Адже «жіноче питання» – це не побіжні згадки декількох історичних постатей жіночої статі. Це комплексне питання, що вимагає звернення до актуальних проблем жіноцтва різних епох, вивчення становища жінки в соціокультурному контексті, без наративів «матері-берегині», «страждальниці» чи «слабкої статі» [5].

Методологія відбору змісту програми шкільних підручників з історії базується на тезах про громадянські цінності українського суспільства: гуманізм, любов до Батьківщини, підтримку ідеї національної держави на демократичній основі, людиноцентризм, усвідомлення ролі сімейних цінностей і т. п. [1]. Однак, наголошуючи на довготривалих процесах українського національного державотворення в українській історії, жінок виводять на далекий обрій, роблять їх «невидимками» історичного процесу, чим ще раз підтверджують абсурдну тезу про історію як «чоловічий топос» [5].

Відтак, цікавим для аналізу «жіночого питання» в шкільній програмі з історії України нам видався шкільний підручник авторства О. К. Струкевича профільного рівня за 10 клас [9], що є популярним посібником у загальноосвітніх закладах. Програма з історії України за 10 клас пропонує для вивчення історичні процеси першої половини ХХ ст. (з 1914 р.), які добре ілюструють складні взаємини, умовно кажучи, «жінки і нації» в надзвичайно складних умовах двох світових воєн, революційних подій, сталінських репресій та ін. Адже, як стверджує дослідниця Оксана Кісь, у культурно-історичних дискурсах щодо націєтворчих процесів жінкам відводилася дуальна роль: з одного боку, вони несуть відповідальність за продовження нації, з іншого – жінка сприймається як сама метафора нації та її репрезентація. У національних проєктах жінок не сприймають за активних учасниць націєтворення, постійно формуючи образ «матері-берегині» та наголошують на її ролі як «хранительки традицій» [4].

Досить кропітким процесом виявилось «вишукування» серед тексту підручника окремих жіночих постатей. При цьому в параграфах, присвячених війнам, як правило, всюди фігурують чоловіки, що, на жаль, створює враження, нібито тільки чоловіки є рушієм історичного процесу. До того ж, автор підручника, ідучи за класичною парадигмою жіноцтва як «слабкої статі», вміщує заголовок до одного з практичних занять: «Перша світова війна, як виклик людському виживанню: жінки на війні, діти-сироти, біженці, військовополонені, скалічені солдати» [9]. Ця цитата видається досить курйозною, враховуючи, що автор прирівнює способи «виживання» жінки на війні із станом скаліченої людини. Чи, наприклад, дітьми, які, очевидно, подбати про себе самотійно не можуть. Відтак, створюється асоціація між жінкою і жертвою, а жіночий історичний досвід концептуалізується в категоріях вічних терпінь і втрат. Це унеможлиблює вивчення та визнання різних форм жіночої діяльності, стратегій виживання чи пристосування до критичних ситуацій [6].

До того ж, подібні тези применшують значущість жіноцтва в ході історичного процесу та, знову ж таки, формують не зовсім здорові топоси жінки як слабкої і незахищеної людини. Натомість участь жіноцтва, що залишалось на окупованих територіях під час воєнних дій чи в евакуації, залишається невидимою частиною історії [7]. Тетяна Говорун та Оксана Кікінежді стверджують, що професії чоловіків і жінок на сторінках сучасних шкільних підручників в Україні полярно різняться [2]. Серед чоловічих професій доволі широка вибірка: космонавти, вчені, водії, майстри тощо. Проте жіноцтво представляють професії, спрямовані, перш за все, на догляд за іншою людиною – вчительки, лікарки, домогосподарки і т. п. [3]. Схожа ситуація простежується в підручнику з історії України за 10 клас. Жіноча добірка професій, за нашими спостереженнями, достатньо скромна – медсестри і колгоспниці.

До названого підручника вмістили всього лише три жіночих портрети: письменниці Олени Теліги, членкині ОУН і УПА Олени Степанів та ігумені Олени Вітер. Та тільки про останню учні мають змогу прочитати бодай абзац. Біографію Олени Вітер автор подає в контексті «берегині», «матері» та «чистоти (святості)» жінки [9]. Окрім відомостей про Олену Вітер, у підручнику годі й шукати біографії чи відомості про інших жінок, прізвища видатних

громадсько-політичних діячок рідко згадуються серед переліку чоловічих прізвищ. Фактично у різних сферах суспільства саме чоловіки приймали важливі рішення, їх діяльність описували літописці та історики різних епох. Як наслідок, жінки були, по суті, вилучені не тільки з політичної царини чи силових структур, що ще якось можна зрозуміти, а й приватна сфера також ігнорувалася [5].

Наприклад, з підручника О. К. Струкевича можна зробити висновок, що у становленні УНР жіноцтво участі взагалі не брало (жодної згадки), а до Кримського Курултаю 1917 р. увійшли чотири жінки-невидимки, адже ні імен, ні прізвищ не вказано. У той же час про участь жінок в УПА згадується тільки в контексті загальної оповіді про стрільців-чоловіків [9]. Складається враження, що єдино важлива функція жіноцтва на фронті – це медсестринство та волонтерство. Таке замовчування ролі жінок в історичному процесі, на наш погляд, зводить їх функції лише до забезпечення життєдіяльності родини і турботи про інших, що є яскравим свідченням «кодування гендерної асиметрії» [6].

Насправді, подібний наратив про «матір-берегиню» не є науковий, а, радше, зручний інструмент у політиці. Політичні лідери і державні діячі активно використовували та використовують його у своїй риторичі, переконуючи жіноцтво у відсутності будь-якої дискримінації та закликаючи жіноцтво сповідувати «одвічні традиції» берегинства та материнства, таким чином додатково легітимізуючи хибні уявлення про гендерні відносини у минулому [6]. Однак детальне висвітлення жіночих стратегій повсякдення та розповіді про жіночий досвід в історії може кардинально змінити оцінку учнями історичних подій чи навіть цілих епох. Адже як Перша, так і Друга світова війни, окрім страждань, руйнувань чи втрат, створили нові можливості для жіночої самореалізації та розширили права жінок у тих «чоловічих» сферах, які для них раніше були табуйовані. Так, під час Першої світової війни жінки з'являються у війську – і не тільки в ролі медсестер, але й вояків офіцерського складу, в промисловості, адміністрації тощо [7].

Таким чином, висвітлення «жіночого питання» в процесі формування змісту підручників дасть змогу не тільки покращити відповідність освіти сучасним соціокультурним умовам, а й зруйнує негативний вплив архетипу «жінки-страждальниці» та «жінки-жертви» на процеси формування гендерної ідентичності в учнів

старшої школи. Назріла необхідність показу всієї суперечливості та багатогранності жіночого досвіду, де жінка – активний творець історії України.

Список використаних джерел

1. Буткалюк Г. В. Аналіз впливу шкільного підручника з історії на формування гендерної ідентичності учнів старшої школи. *Наукові записки кафедри педагогіки*. 2014. № 34. С. 29–36.

2. Говорун Т. В., Кікінежді О. М. Гендерна психологія: Навчальний посібник. К. : Видавничий центр «Академія», 2004. 308 с.

3. Кікінежді О. М. Соціальне конструювання гендеру в молодіжному середовищі: неотрадиціоналізм чи егалітаризм? *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. серія психологічна*. 2012. № 2 (2). С. 177–187.

4. Кісь О. «Жіноче питання» в ідеології і пропаганді ОУН. *Народознавчі зошити*. 2018. № 1. С. 91–102.

5. Кісь О. Жіноча історія як напрямок історичних досліджень: становлення феміністської методології. *Український історичний журнал*. 2012. № 2. С. 159–172.

6. Кісь О. Жіночий досвід в історії дуже важко звести до ролей жертви, героїні чи зрадниці. URL: https://lb.ua/culture/2017/06/13/368912_oksana_kis_zhinochiy_dosvid.html

7. Лишка Я. Друга світова війна та участь жінок в українському націоналістичному підпіллі. URL: <https://genderindetail.org.ua/library/istoriya-i-pamyat/nationalism-and-feminism-during-ww2.html>

8. Малахова О. А., Марущенко О. А., Дрожжина Т. В., Коробкіна Т. В. Теоретико-методологічні засади гендерної експертизи підручників. Експертиза шкільних підручників: інструктивно-методичні матеріали для експертизи електронних версій проектів підручників для учнів 8 класу загальноосвітніх навчальних закладів. Начальний посібник. К. : Педагогічна думка, 2016. С. 48–56.

9. Струкевич О. К. Історія України (рівень стандарту) : підруч. для 10 кл. закл. загальн. середн. освіти. К. : Грамота, 2018. 240 с.

КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ ПІДХІД НУШ ПРИ ВИВЧЕННІ ПОСТАТІ Д. ВІТОВСЬКОГО НА УРОКАХ ІСТОРІЇ

В статті охарактеризовано особливості застосування концептуального підходу НУШ при вивченні постаті Дмитра Вітовського на уроках історії. Встановлено, що застосування цього підходу дасть змогу не лише зацікавити учнів до військово-політичної діяльності Д. Вітовського, але й скласти власне ставлення до нього як до історичної постаті та проаналізувати значення його діяльності, зокрема в історії ЗУНР.

Ключові слова: *концептуальний підхід НУШ, Д. Вітовський, історія України, історичні постаті України.*

НУШ (Нова українська школа) – це освітня реформа в Україні, яка передбачає перегляд змісту, організації та методології навчального процесу в закладах загальної середньої освіти, метою якої є створення школи, в якій учням даватимуть не тільки знання, а й вміння застосовувати їх у житті. Одним з ключових аспектів НУШ є концептуальний підхід до навчання, який спрямований на розвиток учнів у всіх сферах їхнього життя. Концептуальний підхід в НУШ – це новий підхід до навчання, що передбачає не лише інтелектуальний розвиток дитини, але й розвиток критичного мислення та емоційного інтелекту, а також визнання талановитості і цінності кожної дитини [4].

Для аналізу особливостей застосування концептуального підходу при вивченні постаті Дмитра Вітовського (1887–1919) [1; 2] на уроках історії можна використовувати такі методи як аналіз методичних матеріалів, аналіз історичних джерел та літератури.

Концептуальний підхід в НУШ базується на науково-дослідницькій діяльності учнів, їх активній участі в процесі навчання, самостійному пошуку знань і розвитку творчих навичок. Основні принципи концептуального підходу в НУШ включають: індивідуалізацію, контекстуалізацію, міждисциплінарність, емоційний розвиток; творчий підхід; комунікація, рефлексія тощо. При використанні цього підходу у навчальному процесі враховуються і розвиваються різні аспекти особистості учня, такі як когнітивні, емоційні, соціальні та фізичні [5].

Концептуальний підхід сприяє формуванню глибокого розуміння предмета, розвитку аналітичних навичок та критичного мислення. Саме тому його використання при вивченні історичної постаті Д. Вітовського може не лише поглибити знання учнів, але й допомогти їм проаналізувати історичні контексти, причинно-наслідкові зв'язки, виробити власне ставлення до життя та діяльності Вітовського, встановити значущість його особи в історії, оцінити його внесок у військово-політичну сферу тощо.

Таким чином, при вивченні життя та військово-політичної діяльності Д. Вітовського на уроках історії можна застосувати деякі принципи та методики концептуального підходу НУШ, спрямовані на активну участь учнів у навчальному процесі та розвиток їхніх компетенцій. Так, наприклад, з використанням різних інтерактивних методів можна зацікавити учнів до самої постаті Д. Вітовського, спонукавши їх до вивчення його життя та діяльності. Наприклад, можна провести різні рольові ігри, в яких учні втіляться в різні ролі та обговорюватимуть важливі події та рішення, які приймав Д. Вітовський. Сюди можна віднести такі інтерактивні методи як «мікрофон», «мозковий штурм», різні дидактичні ігри тощо [3].

Також, для розвитку творчого підходу та дослідницьких навичок учнів, можна запропонувати учням провести дослідження військово-політичного життя Д. Вітовського та його значення для подальшої долі ЗУНР. Тут можна застосувати такі методи як цитування та аналіз першоджерел, історіографії, різних історичних праць про його діяльність тощо. На основі аналізу цього матеріалу учні можуть готувати власні звіти у довільній формі, виділивши, на їхню думку, головні події у діяльності Д. Вітовського. Це також сприятиме критичному мисленню та аналітичним здібностям учнів.

При вивченні на уроках історії його військової діяльності, зокрема участі в Легіоні УСС та Листопадовому чині 1918 р., можна застосувати такі методи та принципи концептуального підходу як вільне обговорення, дискусії, аналіз історичних джерел, історичних згадок про його військову діяльність в історичних джерелах. Також, можна залучити міждисциплінарний підхід (поєднання елементів географії, військової і політичної історії, тощо) при аналізі вивчення діяльності Д. Вітовського як першого державного секретаря військових справ ЗУНР. Це допоможе учням отримати більш повне уявлення про контекст і значення його діяльності на важливій

керівній посаді, допоможе зрозуміти особливості прийняття ним рішень.

Необхідно долучати учнів до створення проєктів, пов'язаних з постаттю Дмитра Вітовського. Наприклад, вони можуть самостійно скласти біографію діяча, створити презентацію, написати творчу роботу, висловивши власну думку про його військово-політичну діяльність, тощо. Такі завдання, як правило, учні виконують на домашнє завдання [6, с. 56]. У класі, за наявності потрібного матеріалу та необхідних інформаційно-комунікаційних технологій, можна влаштувати віртуальну екскурсію до місць, пов'язаних з його життям, або створити мультимедійну презентацію про його внесок у історію.

Вагомим елементом концептуального підходу є принцип рефлексії, комунікації та живого обговорення. Тому, для досягнення цих принципів наприкінці уроку можна влаштувати обговорення ролі та значення Дмитра Вітовського в українській національній історії, позитивні та негативні сторони його військово-політичної діяльності, наслідки цієї діяльності тощо. Тому важливо застосовувати запитання, які спонукатимуть учнів до критичного мислення та аналізу. Наприклад: «В чому актуальність постаті Д. Вітовського для сучасної історії України? Чому ми вивчаємо його біографії сьогодні? Які його основні здобутки та невдачі? На вашу думку, чи велике значення його постать має для історії ЗУНР? Чому?» тощо.

Отже, в сучасних умовах вивчення історії за стандартами НУШ концептуальний підхід є важливим елементом навчального процесу, завдяки якому реалізуються низка принципів новітньої школи. Використання концептуального підходу при вивченні постаті Дмитра Вітовського на уроках історії допоможе створити цікаве та змістовне навчальне середовище, де учні зможуть поглибити свої знання про цю постать, його військово-політичну діяльність та значення в історії. Таким чином, учні зможуть розвинути загальні ключові компетентності та навички, такі як аналітичне мислення, емоційний інтелект, критичне мислення, комунікація та творча активність тощо.

Список використаних джерел

1. Гаврилів Б., Миронюк І. Дмитро Вітовський (1887–1919). *Історичні постаті Івано-Франківщини*. Івано-Франківськ, 2010. С. 62–63.
2. Гвоздик Н. Дмитро Вітовський – видатний військовий діяч та політик. *Тенденції і перспективи розвитку інститутів права та держави* : зб. тез

доп. Міжнар. юрид. наук.-практ. конф. «Актуальна юриспруденція», (м. Київ, 19 квіт. 2018 р.). Київ – Тернопіль : ТНЕУ, 2018. С. 168–172.

3. Ігнатенко Н. В. Інтерактивне навчання як тенденційна характеристика процесу модернізації шкільної історичної освіти на початку ХХІ ст. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Серія: Педагогічні науки.* 2021. № 1. С. 84–89. URL: <https://ped-ejournal.cdu.edu.ua/article/view/4175/4452>
4. Нова Українська Школа. URL: <https://nus.org.ua>
5. Шляхи реалізації концептуальних засад НУШ при вивченні історії у закладі загальної середньої освіти: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Тернопіль, 16–17 жовтня 2020 р. Тернопіль : Видавництво ТНПУ, 2020. 82 с.
6. Яковенко Г. *Методика навчання історії: навчально-методичний посібник.* Харків : Видавництво ХНАДУ, 2017. 324 с.

Кобута Л. П.

*Івано-Франківський лицей № 11
Івано-Франківської міської ради*

Кобута С. Й.

*Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника*

ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ ПРАВОЗНАВСТВА ТА ГРОМАДЯНСЬКОЇ ОСВІТИ

У статті охарактеризовано приклади формування громадянської компетентності учнів на уроках предметів «Основи правознавства» у 9 класі та «Громадянська освіта» у 10 класі в закладах загальної середньої освіти. Звернуто увагу на прояви громадянської компетентності, специфіку викладання в цьому контексті основ правознавства та громадянської освіти у ЗЗСО.

Ключові слова: *громадянська компетентність, право, основи правознавства, громадянська освіта, держава, суспільство*

Під громадянською компетентністю розуміємо здатність людини активно, відповідально й ефективно реалізовувати громадянські права й обов'язки з метою розвитку демократичного громадянського суспільства. Вважаємо, що із шкільних суспільствознавчих предметів ця компетентність найповніше може бути реалізована під час

вивчення учнями таких предметів, як «Основи правознавства» у 9 класі та інтегрованого курсу «Громадянська освіта» у 10 класі.

Проявами громадянської компетентності є: національний патріотизм, знання та розуміння власної історії, усвідомлення важливості державної незалежності України; уміння відповідати за свої слова та дії; знання власних прав, виконання громадянських обов'язків, мотивування власним прикладом інших робити так само; розуміти і сповідування і дотримання демократичних цінностей.

Навчальний предмет «Основи правознавства» сприяє особистісному розвитку і творчій самореалізації кожного учня через визнання загальнолюдських цінностей, здатність розуміти й оцінювати правові події, явища та процеси, формування критичного мислення, аналіз життєвих ситуацій відповідно до чинних правових норм.

З огляду на новітні методологічні принципи викладання суспільних предметів рекомендовано здійснювати вивчення основ правознавства з обмірковування таких основоположних цінностей як людська гідність, свобода, рівність, справедливість, які частково відомі учням з інших предметів. При цьому акцентується увага учнів на вихідній позиції, що саме людина, її права та можливості є найвищою цінністю демократичного суспільства. Одним із засобів привернення уваги дітей до цього твердження є потреба показати значимість соціальних передумов виникнення права, що формувалися на засадах суспільної згоди, спираючись на моральні ідеї та релігійні принципи.

Відштовхуючись від сучасної парадигми праворозуміння як явища, право (як галузь) і правознавство (як сукупність знань) мають базовий характер в системі соціального регулювання та історично забезпечують виникнення і функціонування держави. Тому доречним є пояснення сутності правового регулювання суспільних відносин через визначення службової ролі держави щодо суспільства, спираючись на правові інструменти, зокрема принцип верховенства права. Для з'ясування значущості права важливо формувати в учнів розуміння не лише його інструментальної цінності (способи, методи, типи, прийоми), а й соціальної цінності, вираженої через служіння інтересам людини, а не держави.

Актуальним з огляду на стан війни є питання про права та свободи громадян в умовах запровадження надзвичайного чи

воєнного стану. Важливо не тільки донести, але й пояснити учням зміст спеціально-правового характеру цих адміністративно-правових режимів, особливої процедури їх введення, змін у функціонуванні органів публічної влади, вимушене обмеження окремих конституційних прав і свобод людини і громадянина, прав і законних інтересів юридичних осіб. При цьому потрібно звертати увагу на повноваження військового командування та військових адміністрацій під час дії режиму воєнного стану, а також на правові основи національного спротиву (територіальна оборона, рух Опору та підготовка громадян України до національного спротиву) й забезпечення форм участі цивільних осіб у захисті України.

Подаючи матеріал про європейську демократичну традицію дотримання прав і свобод громадян, їх громадянську участь в суспільному житті держави, можна використовувати інформаційні ресурси таких міжнародних організацій, як ООН, Рада Європи та ОБСЄ. Вони розміщені у відкритому доступі у мережі Інтернет, мають україномовну сторінку. Особливу увагу рекомендують приділити «Керівним принципам освіти в галузі прав людини для систем середньої школи», розроблених Бюро демократичних інститутів і прав людини ОБСЄ, у яких подані конкретні рекомендації для впровадження освіти з прав людини у ЗЗСО.

В ході вивчення правознавства важливим підходом для всіх учасників освітнього процесу визначено потребу формування поваги до прав людини, її гідності, засад демократії, ненасильницької культури та культури доброчесності. Засвоєння навчального матеріалу виробляє здатність здобувачів освіти сприймати цінності та світогляд як невід'ємні складники компетентнісного підходу.

Розвиток громадянської компетентності десятикласників забезпечує предмет «Громадянська освіта». Його зміст спрямований на забезпечення учнями знань та розуміння механізмів ефективного функціонування системи демократичних суспільних відносин на основі соціальної взаємодії, громадянської участі та відповідальності. Приклад країн вільного, демократичного світу, котрі надали Україні та українцям політичну, військову, фінансову, гуманітарну, моральну підтримку, повинен артикулювати розуміння значимості демократії та базових основ демократичного суспільства у сучасному глобалізованому світі.

Практичну площину реалізації громадянської компетентності під час навчання варто унаочнювати такими прикладами як: діяльність громадських організацій, їх місце у розбудові громадянського суспільства; роль волонтерства як важливої складової громадянської культури; сутність та місія учнівського самоврядування; залученість до життя громади як важливого складника громадянської активності та вияву громадянськості.

В умовах війни РФ проти України особливе значення мають питання, що стосуються світу інформації та мас медіа. Слід звертати увагу молодих людей на специфіку ведення сучасних інформаційних війн; на форми і методи ворожих агресивних проявів в онлайн просторі; пояснювати сутність складових інформаційної безпеки; напрацьовувати практичні навички учнів по виявленню та розпізнанню інформаційних фейків.

Громадянську освіту в закладах загальної середньої освіти не варто обмежувати виключно навчанням у класі. Зміст такої освіти передбачає наскрізну реалізацію її завдань на всіх рівнях освітнього процесу: навчанні, позакласній роботі, виховному середовищі закладу освіти, соціальному партнерстві з місцевою громадою та батьками й близькими учнівству людьми.

Громадянська компетентність формуватиметься також на основі практичного залучення здобувачів освіти у громадський і волонтерський рух, спрямований на підтримку потреб українських військових Сил оборони, внутрішньо переміщених осіб, родин учасників сучасної російсько-української війни. Розуміння власної причетності до загальносуспільної справи, культивування громадянських прав та свобод, активна життєва позиція сприятимуть формуванню нового покоління українського соціуму, котре буде усвідомлене власною відповідальністю за долю країни та народу.

ВИСВІТЛЕННЯ АМЕРИКАНСЬКОЇ ВІЙСЬКОВОЇ ДОПОМОГИ УКРАЇНІ 2014–2023 рр. В НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ У ШКОЛІ: МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ

В статті зроблена спроба аналізу можливостей висвітлити американську військову допомогу для України в 2014–2023 рр. на уроках історії в школі в 10–11 класах.

***Ключові слова:** ленд-ліз, США, військова допомога, ЗСУ, проєкт, позакласна робота.*

Інфопростір сьогодення має певний топ з тем, котрі цікавлять суспільство в першу чергу – ситуація на фронті, українські контрнаступи, міжнародна політика і Україна, офіс Президента, власне самі новини про Володимира Олександровича та військова допомога Україні від західних союзників. Провідним фінансовим і військовим донором з початку вторгнення росії в Україну 20 лютого 2014 р. є Сполучені Штати Америки. Їх внесок в майбутню українську перемогу тільки зростає, а його осягнення в сучасності не завжди якісно транслюється в ЗМІ чи в соцмережах.

Вчитель історії в таких питаннях може презентувати як історичні паралелі, так і виокремити певну методику роботи з даною проблематикою. Зокрема, при вивченні теми із всесвітньої історії в 10-му класі під назвою «Початок Другої світової війни», діти зможуть не тільки бачити історичні паралелі між ленд-лізом США для країн-союзників по антигітлерівській коаліції 1941–1945 рр. та сучасною військовою поміччю для України в 2014–2023 рр. [3], а й наводити певні порівняння спільного та відмінного в даних історичних процесах.

Для цього потрібні як інфографіка, так і фрагменти з художніх та документальних фільмів. Не менш важливою буде реалізація аксіологічної та просторової компетенції. Одного пошуку матеріалу для упорядкування таблиці з порівняннями чи короткого шкільного реферату – мало. Важливіше вміти послідовно працювати із інформацією і правильно формувати в учнів предметні компетенції. До прикладу, ми можемо запропонувати учням 11-го класу при роботі з темою уроку на всесвітній історії «Країни й організації –

центри ухвалення рішень, важливих для безпеки, розвитку і стабільності у сучасному світі» показати маршрути постачання ленд-лізу в 1940–1945 рр. у порівнянні із сучасною логістикою для України 2014–2023 рр.

Коли ми говоримо про поглиблене вивчення історії у 11 класі, то коло можливостей вчителя-історика є розмаїтим. Необхідно досягнути проблеми сьогодення, пов'язаних з повномасштабною російсько-українською війною. Однією з таких тем є урок під назвою «Утворення міжнародної коаліції держав на підтримку незалежності і обороноздатності України. Лендліз. Надання Україні статусу кандидата в члени ЄС». Мало того, що проблемі сучасного ленд-лізу тут приділяється окрема увага, так ще й питання щодо міжнародної коаліції тут подано значно в ширшому значенні.

У позакласній і позашкільній роботі в учнів є можливість провести дослідження із залученням спогадів, інтерв'ю, порівняльного аналізу з минулим (спогади про танки «Шерман» в Україні під час Другої світової війни і сучасні спогади про застосування американської техніки в обороні Україні з 2014 р. і т. д.), створити якісний постер для захисту та підготувати відповідний супровід з залученням ролику на 15–20 секунд, презентації тощо.

В межах обраної нами теми, цікавими для проєктів можуть бути: застосування «Javelin» і «Nimars» на фронті, американська стрілецька зброя в ЗСУ, історичні паралелі ленд-лізу 1940-х і 2010–2020-х рр. в Україні, військова американська атрибутика в українській масовій культурі сучасності, інтерв'ю в операторів американської військової техніки в Україні та ін. Тут можна буде оперувати не лише матеріалами польових досліджень, а й публікаціями ЗМІ [1]. Таким чином, ми навчатимемо учнів як оперувати вітчизняним сегментом електронних ЗМІ, так і знизимо їх вразливість до впливу ворожої пропаганди. Тут йде мова не лише про розвиток низки компетенцій та критичного мислення, а й про поширення медіаграмотності.

Необхідно зробити акценти і на особистісному факторі. Зокрема, вивчаючи біографію Марка Паславського (1959–2014), українського добровольця в АТО із США, ми повинні демонструвати важливість участі іноземних добровольців у захисті України від агресора. В даному випадку учні будуть не лише аналізувати успішний шлях українця в діаспорі, а й оглядати причини його повернення в Україну, його громадянську позицію в 2013–2014 рр. і значення загибелі діяча

в межах того, як США жертвує не лише ресурсами, а й людьми. Можна залучати у роботі фрагменти художнього фільму «Іловайськ 2014. Батальйон “Донбас”» та перевірені матеріали із електронних ЗМІ [2].

Таким чином, проблема вивчення американської військової допомоги для України у старших класах поступово набирає актуальності. Нею цікавляться насамперед ті учні, котрі планують присвятити себе у військовій і суспільно-політичній сфері життєдіяльності. Навчальна програма після повномасштабного вторгнення зазнає чергових змін та трансформацій – є не лише суспільний, а й науково-освітній запит у доповненні програми тими темами, які зачіпають американську військову підтримку у протистоянні з росією.

Список використаних джерел

1. В ЗСУ вже понад дві тисячі НММВВ – Римарук. *Мілітарний*, 2023. URL: <https://mil.in.ua/uk/news/v-zsu-vzhe-ponad-dvi-tysyachi-hmmwv-rymaruk/>
2. Рейнджер США та український доброволець: ким був Маркіян Паславський (подкаст). *Громадська хвиля*, 2019. URL: <https://hromadske.radio/podcasts/hromadska-hvylya/reyndzher-ssha-ta-ukrayinskyu-dobrovolec-kym-buv-markiyan-paslavskyu>
3. Шурхало Д. Ленд-ліз в історичній перспективі: як це було у Другу світову війну і що зараз каже Путін. *Радіо Свобода*. 2022. 11 травня. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/lend-liz-druha-svitova-rosiya-viyna/31843496.html>

Личковська В. Р.

*Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника*

МЕТОДИ ТА ПРИЙОМИ НАВЧАННЯ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ КРІЗЬ ПРИЗМУ СУЧАСНОЇ ВІЙСЬКОВОЇ ЖУРНАЛІСТИКИ

В статті проаналізовані можливості використання матеріалів військової журналістики в Україні на уроках історії в школі в 10–11 класах.

Ключові слова: методика викладання історії, військова журналістика, ЗСУ, Осинт-аналіз, АТО, ООС, повномасштабна війна.

Сучасний український інфопростір не можна уявити без активної роботи професійних чи непрофесійних журналістів на фронті або роботи блогів на відповідну тематику. Популярність та суспільні

запити на якісний контент про найбільш актуальні проблеми сьогодення в добу війни тільки зростає. Методика викладання історії часто звертається до цієї проблеми на уроках історії в школі. Мова йде не лише про репортажі з фронту як документальні джерела минулого, а й метод вивчення сьогодення – його проблем та перспектив у майбутньому. Окремого підручника чи статті на дану тему поки що немає, тому ми і спробували провести таке співвідношення як спосіб покращити медіаграмотність учнів.

Перш за все, потрібно визначитись з темою уроку, яка найкраще підходить для вивчення проблем історичної журналістики. Виходячи з назви обраної теми, це будуть уроки, які матимуть прив'язку до вивчення історії нашої держави у період незалежності і у постмайданний період. Це не тільки анексія і окупація Криму, а й проведення АТО-ООС, участь українських військорів у зйомках репортажів з гарячих точок пострадянського простору, Близького Сходу, Афганістану, повномасштабна війна 2022–2023 рр. і т. д.

Можна не лише підлаштовуватись під конкретну тему, а й до прикладу, знаходити історичні паралелі між подіями 2014 та 1918 рр. Так, при аналізі сюжету про анексію Криму в 2014 р. учні можуть віднайти певні аналогії у ситуації після Кримської операції полковника П. Болбочана у 1918 р. та падіння білогвардійського режиму в Криму при захопленні півострова більшовиками.

Тут важливий не тільки аналіз кінохроніки, газетних повідомлень, а й спогадів і інтерв'ю більш пізнього часу тих чи інших діячів в еміграції. При цьому, ми можемо спробувати провести рольову гру – один учень буде французьким або американським журналістом, який бере інтерв'ю у колишнього військового Гетьманської держави, який після падіння Гетьманату був змушений служити в Білій армії. При опитуванні, журналісту слід віднаходити різницю між обома політичними режимами, задати питання про Крим і що важливо – спитати про доступність преси серед вояків обох армій і наявність прес-служб при військових частинах.

Можна спробувати і інтерв'ю в тому форматі, які їх беруть журналісти Володимир Золкін та Дмитро Карпенко [2]. Звичайно, що не всі учні можуть мати бажання взяти участь в такому експерименті, але спробувати все таки варто. Тут не тільки буде розвиток мовленнєвої компетенції, а й спроба бути як військором, так і респондентом з числа полонених. Ще важче буде пробувати

проводити таке дослідження, коли один із учнів буде брати його в когось із кримських зрадників або бойовиків ЛДНР. Тут важливо не тільки провести розмову про те, як і коли почалась зрада, порівняти життя до і після 2014 р., а й довести респонденту, що каяття і відбування терміну ув'язнення – найкраще спокутування гріха для його злочинів у минулому.

Перед проведенням чи в ході уроку, учні можуть спробувати себе і в ролі осінтерів – тобто тих журналістів, котрі відшуковують дані на ту чи іншу тему з відкритих джерел в мережі. Можемо поставити завдання як в ході уроку, так і як проєкт щодо пошуку інформації про трофейні танки в складі ЗСУ у порівнянні з довоєнним часом чи будь-яка інша проблематика [3].

Не слід виключати і проведення дебатів. Це можуть бути як дебати провладної партії і опозиції у комітеті Верховної Ради з питань свободи слова стосовно законодавчого врегулювання питань військової журналістики [1], спроба провести ток-шоу з залученням таких дійових персонажів як військкори, журналісти на військову тематику, осінтери, політичні аналітики, професійні політики, блогери і т. д.

На заключних етапах уроку ми звикли бачити бліц-опитування. Звичайно, що у ряді випадків будуть питання щодо наслідків анексії Криму, Мінських домовленостей 2014–2015 рр., підготовки до повномасштабного вторгнення росії 24 лютого 2022 р., жахів війни та майбутньої відбудови України, ми можемо задавати питання і про військову журналістику. Так, наприклад, ми можемо запитати в нашого класу наступний блок питань:

- які джерела інформації вони читають для того, аби дізнатись останні новини з фронту;
- хто з військових блогерів або військкорів для них є найавторитетнішим і чому;
- яке місто чи географічна назва найчастіше звучала в новинах в 2022 р. і яка в 2023 р. (приблизні відповіді – м. Херсон і м. Маріуполь в 2022 р., в першій половині 2023 р. – м. Мелітополь та м. Бахмут);
- яким чином вони борються із впливом ворожої пропаганди, в тому числі і військової;
- чи долучаються вони до інформаційного спротиву в нас час і якщо так – яким чином.

Таким чином, військова журналістика в Україні для навчального процесу у школі має доволі значну актуальність. Введення певних особливостей роботи сучасних військорів та військових блогерів на уроки історії України сприятиме як підвищенню медіаграмотності в учнів і допоможе якісніше формувати в учнів логічну, просторову, мовленнєву і що важливо – громадянську компетенції.

Список використаних джерел

1. Закон України про Медіа від 13.12.2022 р. № 2849-IX. Офіційний урядовий портал ВРУ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20#Text>
2. Золкін у «Рандеву»: «90% росіян – це Вані у багнуці, які вірять у щось “велике”». 5 канал. 2023. URL: <https://www.5.ua/svit/zolkin-u-randevu-90-rosiian-tse-vani-u-bahniutsi-iaki-viriat-u-shchos-velikoie-303453.html>
3. Старосек А. OSINT в Україні: хто і як допомагає фронту під час війни? Українська Правда: авторські колонки. 2023. 23 січня. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2023/01/23/7386112/>

Райківський І. Я.

*Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника*

ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ В ІСТОРИКО-КРАЄЗНАВЧІЙ ДІЯЛЬНОСТІ (НА ПРИКЛАДІ ВИВЧЕННЯ ЖИТТЄПІСУ РОМАНА ЯРОСЕВИЧА (1861–1934 рр.))

У статті розкрито основні віхи життя і діяльності одного з лідерів українського національного руху в Галичині кінця XIX – першої третини XX ст. Романа Яросевича (1862–1934). Наведено приклади використання хронологічної, просторової, інформаційно-мовленнєвої, логічної та аксіологічної компетентностей під час вивчення біографії цієї постаті у школі.

Ключові слова: *Роман Яросевич, історична біографістика, історико-краєзнавча діяльність, компетентність.*

Актуальним завданням сучасної історико-краєзнавчої науки в Україні є олюднення історії, повернення з вимушеного небуття видатних українських діячів минулого, про яких у догматичній радянській історіографії не було прийнято згадувати або їх діяльність всіляко спотворювалася. Після 1991 р. у руслі історичної біографістики з'явилася велика кількість праць, були захищені сотні дисертацій. Однак досі залишаються маловідомими чимало постатей

з історії нашого краю, які зробили вагомий внесок у розвиток національного руху, боротьбу за національні та соціальні ідеали української нації. Одним з таких діячів був Роман Яросевич (1862–1934) – відомий український громадсько-політичний діяч, лікар, педагог, доктор філософії і доктор медицини. Він прожив у нашому місті, колишньому м. Станиславові, майже чверть століття, з 1907 р. до смерті в 1934 р., а його пам'ять вшанована невеликою вулицею в обласному центрі (про яку не всі знають). Однак життєвий шлях Р. Яросевича як одного з лідерів національного руху в австрійській Галичині є маловідомим. У пропонованій статті зроблено спробу на основі вивчення його життя і діяльності з'ясувати можливості для формування компетентностей здобувачів шкільної освіти, що займаються історико-краєзнавчою діяльністю.

Отримавши добру освіту (на філософському факультеті Львівського і Віденського університетів та медичному факультеті Ягеллонського університету в м. Кракові), Р. Яросевич успішно зайнявся громадсько-політичною діяльністю. У 1890-і рр. вийшов на провідні позиції в Русько-українській радикальній партії (далі – РУРП), пізніше – Українській соціал-демократичній партії (далі – УСДП), мав багатолітні товариські взаємини з М. Драгомановим, І. Франком, В. Стефаником, Лесем Мартовичем та ін. Обирався послом австрійського парламенту в 1897–1900 рр., активно друкував статті з української проблематики в австрійських часописах кінця ХІХ – початку ХХ ст. Р. Яросевич взяв участь у розбудові української державності на уламках Австро-Угорщини: увійшов до складу делегації від ЗУНР (36 осіб) на Трудовий конгрес України в м. Києві у січні 1919 р., де ратифіковано Акт злуки, був учасником державної наради керівництва УНР у м. Вінниці в лютому того ж року, одним з лідерів Селянсько-робітничого союзу в ЗОУНР та ін. Після здобуття докторату з медицини працював (з 1895 р.) зубним лікарем, спочатку в м. Борщеві на Тернопільщині, у м. Відні, а найдовше, понад чверть століття з 1907 р., – у м. Станиславові. Після поразки української революції відійшов від активної громадської роботи [1, с. 531, 532].

За прикладом І. Франка в 1892 р. Р. Яросевич одружився з Катрею Біціллі з м. Одеси, щоб продемонструвати соборність України крізь призму особистого життя [6, с. 340]. Постать Р. Яросевича має бути цікавою не лише для дослідників історії Галичини і всієї України, але й педагогів з метою використання його

життєпису в навчально-виховній роботі з учнівською молоддю. Однак, крім низки коротких статей довідково-енциклопедичного характеру, біографія діяча практично досі не стала предметом спеціального наукового зацікавлення (за винятком хіба що ґрунтовної статті Юрія Яковлєва, присвяченої його діяльності в РУРП першої половини 1890-х рр.) [6]. Р. Яросевича можна віднести до незаслужено призабутих діячів українського визвольного руху, гідне вшанування пам'яті про яких важливе для збереження і передачі наступним поколінням суспільно значимого та особистісного життєвого досвіду, морально-етичних цінностей, патріотичних традицій і т. п. На прикладі вивчення біографії діяча доцільно формувати компетентності здобувачів освіти в ЗЗСО.

Найважливішим фактором компетентнісного підходу в освіті стає перенесення акцентів від змісту до результатів, від знань до розвитку особистості в руслі постіндустріального суспільства. У фаховій літературі пропонується трирівнева ієрархія компетенцій: ключові, базові, що стосуються спільного (метапредметного) змісту освіти; міжпредметні галузеві компетенції – щодо певного кола навчальних предметів та освітніх галузей та спеціально-предметні, що дають змогу для формування компетентностей у рамках конкретних навчальних предметів [5, с. 6, 13]. Державний стандарт базової середньої освіти, ухвалений постановою Кабінету міністрів України № 898 від 30 вересня 2020 р., визначає низку ключових компетентностей, що мають бути здобуті в ЗЗСО. Засобом навчання історії формуються «громадянські та соціальні компетентності, пов'язані з ідеями демократії, справедливості, рівності, прав людини, добробуту та здорового способу життя, з усвідомленням рівних прав і можливостей...», культурна компетентність, що передбачає «наявність стійкого інтересу до опанування культурних і мистецьких здобутків України та світу...», здатність застосовувати методи самовиховання, орієнтовані на загальнолюдські цінності, тощо [2].

Вимоги до результатів навчання учнів у названому стандарті визначено за освітніми галузями, серед яких окремо виділяється громадянська та історична, що мають безпосереднє відношення до шкільного курсу історії. Вона передбачає громадянські та соціальні компетентності, суть яких – у здатності учня активно, відповідально та ефективно реалізовувати права та обов'язки з метою розвитку демократичного суспільства, що передбачає формування в учнів

ідентичності та почуття власної гідності, патріотизму. Приклад Р. Яросевича в цьому контексті повчальний, бо він послідовно боровся за політичну незалежність і соборність України ще із студентських років, коли вона могла здаватися, за влучним висловом І. Франка, «поза межами можливого». Р. Яросевич не боявся публічно висловлювати свою громадянську позицію про Галичину як українську етнічну територію навіть під чужоземною владою. Так, виступаючи у м. Станиславові на з'їзді залізничних лікарів з усієї Польщі в міжвоєнний період, він наголосив, що засідання відбувається «на українській землі», хоч і мав з цього приводу «багато прикростей» [1, с. 533].

До складників історичної предметної компетентності, що формується в процесі навчання історії в школі, належать хронологічна, просторова, інформаційно-мовленнєва, логічна та аксіологічна. Їх можна безпосередньо формувати на прикладі життєпису Р. Яросевича, зокрема хронологічну компетентність, коли визначати його діяльність під різними владами – австрійською (до 1918 р.), польською в міжвоєнний період, у часи Першої світової війни та ЗУНР; просторову – при розгляді учнями питання про перебування діяча в місцевостях упродовж життя (цікаво, що в енциклопедичних виданнях існують дві версії місця народження – у с. Бедриківці Заліщицького повіту, нині – Заліщицької територіальної громади Чортківського району Тернопільської області або в с. Москалівка Косівського повіту, тепер – у складі м. Косів Косівського району Івано-Франківської області, тож це питання потребує глибшого вивчення); інформаційно-мовленнєва компетентність передбачає вміння учнів працювати з джерелами історичної інформації про Р. Яросевича, мати уявлення і поняття про їх типи, особливості, способи пошуку і т. п. На жаль, навіть про обставини смерті діяча в 1934 р. немає докладних відомостей, збереглися різні свідчення.

Щодо логічної компетентності, то при вивченні біографії Р. Яросевича вона полягає у вмінні школярів визначати та застосовувати теоретичні поняття, положення, концепції для аналізу й пояснення історичних фактів, явищ, процесів, причинно-наслідкових зв'язків тощо. Постать діяча є сприятливою для того, щоб сформувати в учнів логічну компетентність, бо він як соціал-демократ намагався поєднати національну ідею і марксизм,

побудувати Українську демократичну державу з соціалістичним ладом, що певною мірою було суперечливим. Аксіологічна компетентність дасть змогу зрозуміти учням, вивчаючи життя і діяльність Р. Яросевича, роль інтелігенції як освіченої верстви населення в національно-визвольній боротьбі ХІХ – початку ХХ ст., її самопожертву, уявлення і поняття про загальнолюдські цінності та ін. [3, с. 211–213]. Р. Яросевич як стоматолог доклав багато зусиль для медичної допомоги населенню, будучи одним із небагатьох лікарів-українців на початку ХХ ст., що мали приватну лікарську практику. Працюючи довгий час в амбулаторії для залізничників у м. Станиславові, він користувався, за словами сучасників, «великою повагою та авторитетом» [4, с. 605], що є гідним прикладом для наслідування.

Список використаних джерел

1. Жерноклеєв О., Райківський І., Яросевич Роман Гнатович. *Західно-Українська Народна Республіка 1918–1923. Енциклопедія*. Т. 4. Т–Я. Івано-Франківськ, 2021. С. 531–533.

2. Кабінет міністрів України. Постанова «Про деякі питання державних стандартів повної загальної середньої освіти» від 30 вересня 2020 р. № 898. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-deyaki-pitannya-derzhavnih-standartiv-povnoyi-zagalnoyi-serednoyi-osviti-i300920-898>

3. Мороз П. Історична предметна компетентність учнів старшої школи: визначення та складники. *Реалізація компетентнісно орієнтованого навчання в освіті: теоретичний і практичний аспекти: збірник наукових праць за матеріалами Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 4 листопада 2019 р.)*. К., 2019. С. 211–214.

4. Олесницький Б. Наші лікарі. *Альманах Станиславівської землі. Збірник матеріалів до історії Станиславова і Станиславівщини* / Ред.-упоряд. Б. Кравців. Нью-Йорк – Торонто – Мюнхен, 1975. Т. 1. С. 603–613.

5. Пометун О., Гупан Н., Власов С. Компетентнісно орієнтована методика навчання історії в основній школі: методичний посібник. К., 2018. 208 с.

6. Яковлев Ю. Роман Яросевич – провідний діяч РУРП у першій половині 1890-х рр. *Вісник Прикарпатського університету*. Історія. Івано-Франківськ, 2013. Вип. 23–24. С. 333–343.

Филипчук Л. Ю.
*Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника*

ГУЦУЛЬЩИНОЗНАВСТВО У СУЧАСНІЙ ПЕДАГОГІЧНІЙ ЛІТЕРАТУРІ

У статті розкрито творчий доробок дослідників з гуцульщинознавства. Він представлений узагальнюючими працями, монографіями, окремими дослідженнями і розвідками, навчально-методичними посібниками, довідково-енциклопедичною літературою. Наголошуються на ефективності залучення в освітньо-виховний процес елементів етнокультури як засобів формування ціннісного ставлення до рідного краю, зокрема Гуцульщини як історико-етнографічного регіону, національної свідомості і патріотизму, етнічної ідентичності.

Ключові слова: *Гуцульщина, історико-етнографічний регіон, гуцульщинознавство, українознавство, народознавство, етнопедагогіка.*

Гуцульщинознавство у сучасній педагогічній літературі є важливим феноменом. Його розробка актуалізується низкою чинників: зростанням інтересу освітян та науковців до вивчення важливих складових народознавчого руху, впровадження регіонального етнографічного компонента в закладах освіти Карпатського регіону; необхідністю наукового обґрунтування впливу гірського середовища на розвиток і виховання молодого покоління; унікальністю інноваційного проекту гуцульської школи та доцільністю поширення цього досвіду в інших етнографічних регіонах нашої держави; реалізація пошуку нових шляхів формування компетентнісного підходу до управління сучасним закладом освіти, формуванням готовності освітян до інноваційної діяльності в умовах реалізації концепції Нової української школи; необхідністю посилення національно-патріотичного виховання учнівської молоді в умовах сучасної російсько-української війни [24].

Вагомий вклад у вивчення та впровадження регіонального етнографічного компонента – гуцульщинознавства – в освітній процес має науковий доробок члена-кореспондента НАПН України, Народного вчителя України Петра Лосюка. Серед його найважливіших праць необхідно виокремити: комплексні праці, в яких розглядаються теоретичні засади і досвід вивчення гуцульщинознавства («Регіональний етнографічний компонент у сучасній школі (на прикладі Гуцульського регіону)» (2007);

Гуцульщинознавство в українській національній школі» (2001); «На вістрі часу» (2016); «Гірська школа перехідного періоду» (2018)); 2) навчально-методичні посібники для гуцульської школи («Хрестоматія з гуцульщинознавства (2001); «Школа здібностей» (2004); «Творчість юних» (2006); «Люблю тебе, Гуцульщино!» (2012); «Ростимо юних патріотами України» (2015); «Вчені-горяни – гірській школі» (2018)) [16; 17].

Одним із перших вітчизняних дослідників розвитку шкільництва Гуцульщини був науковець Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника Богдан Ступарик. У своїх наукових працях дослідник розкрив характерні особливості розвитку освіти в Галичині та, зокрема, на Гуцульщині у різні історичні періоди, простежив процес відстоювання своєї національної школи жителями краю у важких умовах іноземної окупації [33; 34; 35].

Вагомий внесок у дослідження гуцульської етнопедагогіки та традиційного родинного виховання здійснив прикарпатський вчений Мирослав Стельмахович (1934–1998), Цікавими для окреслення проблеми є статті вченого «Українознавство, народознавство і гуцульщинознавство. Співвідношення між ними» [31] та «Гуцульська родина: батьки і діти» [32]. Дослідник підкреслював, що «таким науково-методичним доробком, який має гуцульська школа, може пишатися університет чи науково-дослідний інститут» [21, с. 142].

Керівник науково-методичного центру «Українська етнопедагогіка і народознавство» Академії педагогічних наук і Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника Роман Скульський (1935–2004) вважав за доцільне зорієнтувати педагогічних працівників на таку структуру україно-, народо-, гуцульщинознавства, до якої мали б входити три взаємопов'язані інформаційні блоки: 1) матеріальна культура народу; 2) духовна культура народу; 3) людина в системі різномасштабних спільнот [5]. У третьому інформаційному блоці міститься інформація про сім'ю, родовід і родинні відносини, про людей найближчого оточення, про міську чи сільську громаду, етнографічну групу (бойків, гуцулів, лемків та ін.), націю, світову цивілізацію. Аналогічно будуються два інші інформаційні блоки, залежно від соціальних умов та етнографічних особливостей розробляється конкретна тематика кожного блоку.

Роман Скульський представив розробку використання шкільного

українознавства (у тому числі й гуцульщинознавства) в педагогічному процесі. Перший варіант передбачає використання етнографічних знань на уроках з різних предметів на рівні забезпечення міжпредметних зв'язків. Другий – вчитель не дає готових наукових обґрунтувань, а пропонує це зробити самим школярам, що сприяє активізації їхньої діяльності. Третій варіант – це тоді, коли учитель завчасно пропонує школярам підібрати народознавчу інформацію, що стосується певного процесу, предмета чи явища. Ці варіанти можна застосовувати на різноманітних уроках, в тому числі й з історії, з доповненням елементів етнографії. Вчений вважав, що етнографічний матеріал повинен бути не допоміжним, а головним джерелом навчальної інформації. Це можна досягти завдяки тому, коли гуцульщинознавство (за вибором школи) чи деякі їхні розділи мають вивчатися як окремі навчальні предмети [30, с. 6].

Великий вклад у розвиток гуцульщинознавства здійснив Іван Пелипейко (1928–2006) – педагог, літературний редактор журналу «Гуцульська школа», старший науковий співробітник НДЛ «Гуцульська етнопедагогіка і гуцульщинознавство». Його вважають провідним краєзнавцем Гуцульщини, прекрасним знавцем і фахівцем її історії, географії, шкільництва, культури, ремесел і промислів, загалом обрядовості цього краю. Іван Пелипейко постійно підкреслював, що шкільного вчителя «необхідно не тільки психологічно вмотивувати на вивчення гуцульщинознавства і дати йому наукову підготовку; не менш важливо забезпечити його необхідними посібниками, методичними збірниками, довідниками та іншою літературою» [10, с. 75].

Йому належать такі цікаві краєзнавчі і науково-пізнавальні праці: «Населені пункти Косівщини» [25], «Пам'ятки природи Косівщини» [23], «Плай. Книга для читання про Гуцульщину» [26], «Мій рідний край. Природа, господарство, населення Гуцульщини» [27], «Флояра. Хрестоматія з гуцульського фольклору» [28]. Також опублікував довідково-енциклопедичні книги «Дослідники та краєзнавці Гуцульщини» (у співавторстві з П. Арсеничем) [6] та «Гуцульщина в літературі» [29].

Не менш важливим є доробок фундатора Філії «Гуцульщина» НДІУ Міністерства освіти і науки України Петра Шкрібляка (1933–2016). Він вважався фахівцем з етнічно-національних, природо-економічних, освітянсько-культурних, проблем Гуцульщини,

займався впровадженням вивчення українознавства і гуцульщинознавства в навчально-виховних закладах Гуцульського регіону. У праці «Наукова установа в Гуцульській столиці» П. Шкрібляк зосередив увагу на діяльності Філії «Гуцульщина»: від розробки теорії гуцульщинознавства до формування системи практичного його вивчення і популяризації в закладах освіти Гуцульського регіону [36].

В одній зі статей науковець наголошує на важливій ролі Гуцульської освітянської ради, яка «спрямовує зусилля на удосконалення навчально-виховного процесу в закладах освіти регіону, використання у ньому гуцульської культурної спадщини, популяризації гуцульщинознавства, узагальнення і поширення кращого педагогічного досвіду» [37, с. 235].

Серед дослідниць гуцульщинознавства особливе місце займає Аделя Григоруk – старша наукова співробітниця НДЛ «Гуцульська етнопедагогіка і гуцульщинознавство». Вона є авторкою і упорядницею таких видань: «Люблю тебе, Гуцульщино» [18], «Моя Гуцульщина. Уроки гуцульщинознавства в початковій школі» [20], «Духовніскарби Ігоря Пелипейка» [7] та ін.

У навчально-методичному посібнику «Етнологія Гуцульщини: фольклор і обрядовість» дослідниця розкриває питання єдності гуцульського фольклору із загальноукраїнським та виокремлює його жанровий склад. Прикметною рисою гуцульського фольклору, на думку авторки, є те, що він не став лише пам'яткою минулих епох: «На Гуцульщині народна традиція творчості ніколи не переривалася; вона живе, розвивається, наповнюється новим змістом, що відображає сьогоденні події, передається з уст в уста, як у давнину, і знаходить нові можливості поширення, що відповідають сучасності...» [4, с. 6].

Пізнавальним є науковий доробок науковиці Віолетти Лаппо, яка досліджує педагогічний потенціал гуцульської етнокультури. Вона доводить потребу й доцільність його використання у виховному процесі закладів освіти Гуцульщини як засобу формування ціннісного ставлення до рідного краю. Дослідниця обґрунтувала методику етнокультурної підготовки майбутніх вчителів гірських шкіл, висвітлила структурні компоненти готовності студентів закладів вищої освіти, різноманітні чинники етнізації освіти до здійснення етнічної соціалізації дітей та молоді [14].

У фокусі уваги дослідниці провідні чинники формування самобутньої педагогічної культури гуцулів, зокрема вона виокремила складові частини педагогічного потенціалу гуцульського етнокультурного феномена. На її думку, рівень педагогічної культури етнічної спільноти «виступає чи не найважливішою ознакою етнокультури загалом, позаяк збереження й уважне ставлення до скарбів педагогічної традиції є наріжним каменем міжпоколінневої трансмісії; підтвердженням цьому виступають педагогічні традиції гуцульської етноспільноти, які своїм корінням сягають у глибину віків» [13, с. 54].

У царині персоналізації Гуцульщини активно працює Володимир Качкан. У двотомному навчальному посібнику «Українське народознавство в іменах» він створив понад 30 нарисів-есеїв, у яких відтворено життєвий і творчий шлях відомих постатей духовної культури, пов'язаних із Гуцульщиною. У полі зору дослідника життєписи письменників, публіцистів, істориків, фольклористів, етнографів, культурно-громадських діячів, які пов'язали себе з Гуцульщиною. Серед них – родина культурно-освітніх діячів Заклинських, етнолог Володимир Шухевич, історик, етнограф, політик Антін Петрушевич, громадсько-культурний діяч, письменник, етнограф Михайло Павлик, видавець і публіцист Ярослав Весоловський, фольклорист і етнограф Володимир Гнатюк, суспільно-культурний діяч Олексій Бойків, історик і етнограф Юліан Целевич, дослідник Гуцульщини, письменник Михайло Ломацький [8; 9].

Особливий інтерес мають напрацювання дослідниці М. Лаврук, узагальнені у монографії «Гуцули Українських Карпат (етногеографічне дослідження)» (2005) [12]. Авторка охарактеризувала концептуальні засади і методику етногеографічного дослідження гуцульської спільноти та розкрила основні проблеми і перспективи збереження самобутності Гуцульського краю [12, с. 9].

М. Лаврук аналізує потужний культурно-мистецький, науково-освітній, громадський і релігійно-духовний рух за відродження власної культури, який розпочався в Гуцульському етнорегіоні на початку 1990-х рр. Унікальним освітнім явищем в Україні авторка вважає реалізацію регіональної українознавчої програми «Гуцульська школа», в рамках якої, «окрім сучасної базової освіти, гуцульські діти глибоко студіюють і практично оволодівають

гуцульськими ремеслами» [12, с. 45].

Цінним історіографічним педагогічним доробком є навчально-методична література для вчителів та здобувачів освіти, видана з метою дидактичного забезпечення вивчення гуцульщинознавства. Насамперед, слід виокремити книжкову серію «Бібліотека гуцульської школи». Значну частину навчально-методичної літератури для гуцульських шкіл було розроблено зусиллями Івано-Франківським, Чернівецьким та Закарпатським обласними інститутами післядипломної педагогічної освіти [11; 15; 19; 22]. Важливе значення у популяризації гуцульської моделі школи мала серія науково-методичних збірників «Сільська школа: реалії та перспективи», започаткована у 2003 р. творчою лабораторією «Сільська школа» Івано-Франківського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти. На сторінках цього видання містилися матеріали про інноваційний досвід багатьох закладів освіти Гуцульщини, серед яких школи у сіл Яворів, Рожнів (Косівщина), Яблуниця, Криворівня (Верховинщина), Добротів (Надвірнянщина), Підзахаричі (Путильщина), Ділове (Рахівщина), Поляниця (Яремчанщина), Ковалівка, Тростянець (Коломийщина) [1; 2; 3].

Таким чином, історіографічний доробок з вивчення гуцульщинознавства у педагогічній літературі за останні більше ніж тридцять років є достатньо об'ємним і різноманітним. Він представлений узагальнюючими працями, монографіями, окремими дослідженнями і розвідками, навчально-методичними посібниками, довідково-енциклопедичною літературою, що стосуються розвитку освіти в Гуцульському етнорегіоні. Проте сьогодні ще не вистачає узагальнюючих наукових праць, що охоплювали б усі аспекти дослідження гуцульщинознавства, які би стали корисним у його запровадженні в освітній процес закладів загальної середньої освіти і закладів позашкільної освіти Гуцульщини.

Список використаних джерел

1. Барабаш О. Інноваційний простір сільської школи. *Сільська школа : реалії та перспективи* : зб. матер. / упор. Л. Келембет, Г. Пониполяк. Снятин : ПрутПринт, 2003. Вип. 1. С. 16–20.
2. Будзак І. Окремі питання розвитку сільської школи Прикарпаття. *Сільська школа : реалії та перспективи* : зб. матер. / упор. Л. Келембет, С. Клімковська, О. Нижник. Івано-Франківськ : ОІППО, 2007. Вип. 2–3. С. 7–10.

3. Галичук Є. Діяльність Рожнівського колегіуму «Гуцульщина» Національного університету «Києво-Могилянська академія» з розвитку народних ремесел Гуцульщини. *Сільська школа : реалії та перспективи* : зб. матер. / упор. Л. Келембет, Г. Пониполяк. Снятин : ПрутПринт, 2003. Вип. 1. С. 104–107.
4. Григорук А. Етнологія Гуцульщини : фольклор і обрядовість : навч.-метод. посіб. Львів : Растр-7, 2020. 252 с.
5. Домбровський С., Скульський Р., Стельмахович М., Ступарик Б., Хрущ В. Українознавство в національній школі : посіб. для вчителів / за ред. М. Стельмаховича. Івано-Франківськ, 1995. 138 с.
6. Дослідники та краєзнавці Гуцульщини : довідник / упор. П. Арсенич, І. Пелипейко. Косів : Писаний Камінь, 2002. 280 с.
7. Духовні скарби Ігоря Пелипейка / за ред. А. Григорук. Косів : Писаний Камінь, 2010. 160 с.
8. Качкан В. Українське народознавство в іменах : навч. посіб. Київ : Либідь, 1994. Ч. 1. 334 с.
9. Качкан В. Українське народознавство в іменах : навч. посіб. Київ : Либідь, 1995. Ч. 2. 288 с.
10. Косівщина. Випуск 3. Освіта / за заг. ред. П. Лосюка. Косів : Писаний Камінь, 2017. 164 с.
11. Культурно-освітній процес на Закарпатті : краєзнавчі матеріали на допомогу вчителю / укл. Л. Ходанич. Ужгород : ЗППО, 2019. 64 с.
12. Лаврук М. Гуцули Українських Карпат (етнографічне дослідження) : монографія. Львів : Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2005. 288 с.
13. Лаппо В. Педагогічний імператив гуцульської етнокультури. *Обрії*. 2004. № 1. С. 54–60.
14. Лаппо В., Поясик О., Русакова О., Чепіль М. Підготовка майбутніх вчителів до інтеграції гуцульської етнокультури в освітній процес початкової школи : монографія / за літ. ред. Г. Волощук. Івано-Франківськ : НАІР, 2021. 316 с.
15. Лідери шкільної освіти Івано-Франківщини на шляху до школи майбутнього : інформаційний довідник / укл. Л. Скальська, О. Нижник, С. Клімковська, А. Дутчак. Івано-Франківськ : ОППО, 2008. 180 с.
16. Лосюк П. Гуцульщинознавство в українській національній школі. Косів : Писаний Камінь, 2001. 165 с.
17. Лосюк П. Регіональний етнографічний компонент як засіб формування ідентичності українця, громадянина-патріота України (на прикладі вивчення гуцульщинознавства). *Вчені-горяни – гірській школі* / за заг. ред. П. Лосюка. Косів : Писаний Камінь, 2018. С. 132–137.
18. Люблю тебе, Гуцульщино! : навч.-метод. посіб. / за ред. П. Лосюка, А. Григорук. Косів : Писаний Камінь, 2012. 396 с.
19. Мінченко Т. Українознавство в Чернівецькій області. *Українознавство*. 2004. № 3–4. С. 164–167.

20. Моя Гуцульщина. Уроки гуцульщинознавства в початковій школі : навч.-метод. посіб. / упор. А. Григоруку. Снятин : ПрутПринт, 2010. 352 с.
21. Народний учитель України Петро Лосюк / за ред. А. Григоруку. Снятин : ПрутПринт, 2011. 152 с.
22. Наш край : методичні рекомендації / За ред. Я. Треф'яка, Г. Бабійчук. Івано-Франківськ, 1994. 38 с.
23. Пам'ятки природи Косівщини : довідник / упор. І. Пелипейко. Косів : Писаний Камінь, 1997. 128 с.
24. Паска Т. Формування інноваційного освітнього простору в Гуцульському етнографічному регіоні України. *Наукові інновації та передові технології*. 2022. № 7 (9). С. 85–100. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/nauka/article/view/1947/1946>
25. Пелипейко І. Населені пункти Косівщини : довідник. Косів : Писаний Камінь, 1995. 122 с.
26. Пелипейко І. Плай. Книга для читання про Гуцульщину. Яворів : Редакція журналу «Гуцульська школа», 1996. 416 с.
27. Пелипейко І. Мій рідний край. Природа, господарство, населення Гуцульщини. Косів : Писаний Камінь, 1998. 112 с.
28. Пелипейко І. Флюора. Хрестоматія з гуцульського фольклору. Косів : Писаний Камінь, 1999. 226 с.
29. Пелипейко І. Гуцульщина в літературі : довідник. Косів : Писаний Камінь, 1997. 112 с.
30. Скульський Р. Теоретичні та практичні аспекти української етнопедagogіки. *Обрії*. 2004. № 1. С. 3–7.
31. Стельмахович М. Українознавство, народознавство і гуцульщинознавство. Співвідношення між ними. *Гуцульська школа*. 1997. № 1. С. 49–51.
32. Стельмахович М. Гуцульська родина : батьки і діти. *Гуцульська школа*. 1995. № 1. С. 55–60.
33. Ступарик Б. Національна школа : витоки, становлення : навч.-метод. посіб. Київ : ІЗМН, 1998. 336 с.
34. Ступарик Б. Шкільництво Галичини (1772–1939). Івано-Франківськ : ПУ ім. В. Стефаника, 1994. 144 с.
35. Ступарик Б., Моцюк В. Ідея національної школи та національного виховання в педагогічній думці Галичини (1772–1939 рр.). Коломия : Вік, 1995. 176 с.
36. Шкрібляк П. Наукова установа в Гуцульській столиці. Верховина : Гуцульщина, 2007. 56 с.
37. Шкрібляк П. Регіональна самобутність Гуцульщини в загальноукраїнському контексті : історія, сучасний стан, перспективи і проблеми. *Українознавство*. 2005. № 1. С. 229–241.

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ НА БУКОВИНІ В КОНТЕКСТІ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

У статті розкрито особливості вивчення перебігу Першої світової війни на Буковині у закладах загальної середньої освіти в контексті Нової української школи. Звернуто увагу на запровадження елементів повсякденної історії та складових регіональної історії і краєзнавства з вивчення даної теми.

***Ключові слова:** Перша світова війна, Буковина, історія повсякденності, регіональна історія, краєзнавство, Нова українська школа.*

На початку ХХІ ст. у змісті шкільної історичної освіти відбулися докорінні зміни, які знайшли своє відображення в навчальних програмах і планах. Спираючись на аналіз навчальних програм, можна простежити позитивні зміни. Велику роботу було зроблено по вдосконаленню розуміння і трактуванню історії України. Зокрема, зосереджено увагу на патріотичному вихованню учнів та введено в програму вивчення історії рідного краю. Реформа навчального процесу зумовили створення кардинально нових програмних вимог, які стосуються поєднання міждисциплінарних понять, формування критичного мислення та життєвих і предметних компетентностей на уроках історії. З осені 2022 р. в школах впроваджено програму НУШ для 5–6 класів, що ґрунтовно відрізняється від попередніх навчальних програм.

Нова українська школа створила перед вчителями нові виклики щодо викладання історії рідного краю. За програмою НУШ учню 5-го класу подається матеріал з вивчення окремих періодів історії. Перша світова війна вивчається в контексті Української революції дуже побіжно і не несе великого інформаційного навантаження. Однак НУШ приділяє велику увагу вивченню краєзнавства в контексті історії громади свого міста або села. Для учнів важливо усвідомлювати себе частиною власного міста та знати його історію. В даному контексті розглядаються найважливіші події історії власного регіону, в нашому випадку це Перша світова війна на Буковині.

В історії Буковини важливе місце займають події Першої світової війни та врахування наслідків воєнних дій для краю. На уроці вчитель

знайомить учнів з основними подіями Першої світової війни, але акцент зроблено на повсякденні практики життя в умовах близького розташування фронту. Адже війна сильно вплинула на економічне і політичне становище Буковини та змінила її історію. Велика війна стала випробуванням для жителів Буковини, даний регіон в тому числі столиця краю м. Чернівці, пережили три окупації міста російськими військами. Це було перше знайомство буковинців, що були підданими Австро-Угорщини, з росіянами. Учням пропонується визначити, шляхом дослідження, як окупація вплинула на буковинців. Дітьми було встановлено, що результатом окупації став економічний занепад краю та знищення українського та німецького спадку, натомість насаджувалася російська мова. Важливим досвідом війни був прифронтний статус міста, що призводило до його грабування військовими та зубожіння населення Буковини. Велика війна сформувала негативний образ росіянина для буковинців. Важливим є врахування учнями особистісного досвіду війни жителями Буковини і ознайомлення зі спогадами очевидців подій, наприклад щоденником Івана Бажанського «Війна». Необхідно читати літературні твори про Першу світову війну.

В Новій українській школі також приділяється увага повсякденній історії, тому учням на розгляд подаються фотографії м. Чернівці періоду Першої світової війни та їх критичний аналіз і обговорення. Не менш важливим аспектом є вивчення у школі наслідків воєнних подій, що призвели до підтримки Української революції на Буковині та подальшого встановлення румунської влади в краї.

Формування власних висновків учнями щодо значення війни для їхнього міста чи села є однією з головних цілей уроку. Визначення впливу війни з урахуванням повсякденного досвіду є нововведенням НУШ, що дає позитивні результати в освоєнні нових знань і формує інтерес до історії рідного краю у дітей. НУШ дозволяє використання нових підходів, а саме залучення мікроісторії і фотоісторії для вивчення глобальних подій на прикладі свого міста. Продуктивним є використання методу дискусії між учнями та формування власного розуміння Великої війни у своєму місті чи селі. Такий підхід дає позитивний результат на прикладі вивчення Першої світової війни в програмі 5 класу.

Сьогодні Нова українська школа дозволяє переосмислити старі підходи та методи навчання історії в 5 класі і сформувати більш регіональний вектор історії України. Комплексний підхід до події формує в дітей усестороннє осмислення Першої світової війни та дозволяє вибудувати власне бачення минулого. НУШ приділяє увагу і патріотичному аспекту, наприклад учні визначають хто з відомих буковинців воював в УСС та в лавах інших, іноземних армій. Програма НУШ формує чітке розуміння українських традицій і історичної послідовності та спадковості боротьби за українську державність. Однак, багато важливих аспектів історії України НУШ не враховує, роблячи акцент на громадянську освіту, що є суттєвим недоліком. П'ятикласники мають ознайомче і фрагментарне уявлення про історичні періоди нашої Батьківщини.

Загалом, вивчення перебігу Першої світової війни на Буковині у розрізі Нової української школи є перспективною темою дослідження.

ІСТОРИКО-КРАЄЗНАВЧА ДІЯЛЬНІСТЬ У ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД: ЗМІСТ ТА ОСОБЛИВОСТІ. МІСЦЕ І РОЛЬ УЧИТЕЛЯ ТА КЕРІВНИКА ГУРТКА В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ НУШ

Гресько А. М.

*Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника*

МОЖЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ ТА ДОПОМОГИ ДІТЯМ У ВОЄННИХ УМОВАХ (НА ПРИКЛАДІ ДІЯЛЬНОСТІ СВЯЩЕНОСЛУЖИТЕЛІВ У ЗАХІДНИХ ПОВІТАХ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ГУБЕРНІЇ)

У статті на прикладі особистої та колективної діяльності священнослужителів ГКЦ на території західних повітів Чернівецької губернії висвітлено спробу організації благодійної та освітньої діяльності в умовах російської окупації Галичини 1916–1917 рр. З'ясовано, що саме особиста ініціатива представників місцевого населення відіграє ключове значення щодо організації національного життя в умовах ворожої окупації.

Ключові слова: УГКЦ, Охоронка, благодійна діяльність, Чернівецька губернія, окупаційний режим.

Військові дії здійснювані РФ в Україні починаючи з 2014 р. поставили під загрозу життя українських дітей та примусили суспільство адаптуватися до умов воєнного конфлікту. Події, які відбуваються сьогодні на Сході України мають численні паралелі з Великою війною 1914–1918 рр., де бойові дії зачепили Західну Україну. І сьогодні, і тоді відстоювання інтересів місцевого населення в умовах воєнного часу лежало на освіченій верстві українського населення. Одними з ключових проблем означеного періоду були опіка над сиротами та забезпечення освітнього процесу. Помітну роль у вирішенні даних проблем відіграли священники ГКЦ, які продовжили виконувати свої обов'язки в умовах російської окупації. Їх досвід потребує додаткового вивчення. Мета: аналіз освітньої та опікунської діяльності УГКЦ у західних повітах Чернівецької губернії (1916–1917 рр.). Об'єктом виступає греко-католицьке духовенство; предметом – освітня та опікунська діяльність священнослужителів ГКЦ.

Протягом 1914–1918 рр. росіяни сформували Чернівецьку губернію у складі Герцогства Буковина та повітів Городенка, Коломия, Косів, Снятин, Печеніжин, які вилучили зі складу Королівства Галичини [8, с. 26–30; 7, с. 80–82]. У той час в Буковині переважало православне духовенство, а в західних повітах домінували греко-католики. Останні попри австрійські та російські чистки продовжували виконувати свої обов'язки у межах парафій заради задоволення релігійних потреб населення. Священнослужителі ознайомилися з доступною нормативною базою Російської імперії та доносили інформацію прихожанам. Фактично, значна частка отців стала посередниками між цивільним населенням та російською адміністрацією. Опіка над дітьми та постраждалими стали одними з пріоритетних напрямків діяльності духовенства. В першу чергу, в межах виконання релігійних обов'язків священиками піднімалися актуальні питання суспільної моралі воєнного часу, серед яких: інтимні стосунки з солдатами, дотримання прав чужої власності, допомоги молоді та безпритульним [11, с. 146–147]. Священнослужителі та їхні родини організовували благодійну та опікунську діяльність в індивідуальному або груповому порядку.

Було відновлено діяльність добродійних товариств. Так, своє функціонування продовжило товариство «Руско-українська захоронка ім. о. Маркіяна Шашкевича в Снятині» під керівництвом греко-католицького священника Йосифа Проця. Метою діяльності стала організація і підтримка «охоронок» для догляду за сиротами, дітей передавали під опіку Сестер Службниць, які дбали про їх релігійно-моральне виховання. Засоби для організації діяльності отримували із членських внесків, пожертв, доходу із здійснюваних заходів (лекцій, театральних вистав, концертів) [4, арк. 15]. Представники товариства здобули санкцію від уряду на функціонування, право збирати грошові та матеріальні пожертви на потреби дітей під наглядом начальника повіту (17 жовтня 1916 р.). На додачу, 27 вересня 1916 р. Охоронка отримала під контроль дитячий притулок у м. Снятині, яким опікувався Всеросійський союз Міст допомоги пораненим та хворим (із яким також встановили тісні контакти) [4, арк. 1, 5]. Схоже товариство, «Дитячі притулки під управлінням сестер службниць Пречистої Діви Марії» функціонувало у м. Печеніжині під керівництвом сестри Юлії Пелех та печеніжинського пароха о. Василя Саноцького [5, арк. 6]. У

м. Коломиї фінансової підтримки від російської влади для функціонування дитячого притулку при «Народному Домі» добивалася донька москвофільського священника Михалина Кобринська [6, арк. 15]. За аналогом «охоронок» благочинною та гуманітарною допомогою займалися і санкціоновані повітові благодійні комітети, учасниками яких були і священники, зокрема у із 26 членів Коломийського комітету було четверо отців [6, арк. 7].

Одночасно з опікуном, священнослужителі намагалися відновити призупинений росіянами ще восени 1914 р. освітній процес [10, с. 336]. У серпні 1916 р. адміністрацією оголошено дозвіл на відкриття початкових навчальних закладів за умови забезпечення за рахунок місцевого населення (без урядової підтримки) приміщення школи та вчительського персоналу [1, арк. 14–15; 9, с. 578]. Священнослужителі доносили актуальність шкіл для парафіян, проте стикалися з рядом труднощів, зокрема браком коштів у людей на їжу та одяг [1, арк. 9]. Попри це, священники відстоювали питання створення навчальних закладів через міські магістрати та сільські управління, заохочуючи людей формувати клопотання щодо відкриття шкіл, а також добивалися місць у освітній адміністрації та вчительському персоналі. Для прикладу, у м. Городенка священник Микола Котлярчук погоджувався стати членом комісії для нагляду за двома школами після їх санкціонування [2, арк. 4]. Представники Охоронки в м. Снятині добивалися права ведення навчальних занять для сиріт у притулках товариства [4, арк. 1, 14, 15]. У цей ж час траплялися випадки, коли люди брали організацію навчання у свої руки. Так, Сестри Служебниці у м. Печеніжині за підтримки парафіян самостійно організували проведення занять для дітей у приміщенні закинutoї міської лікарні, так і не отримавши санкції від начальника повіту [5, арк. 2]. Попри вимушену лояльність, духовенство продовжувало виховну діяльність серед учнів, що не могло не привернути уваги урядових кіл. Влада забороняла організовувати школи у притулках, дозволено тільки в санкціонованих закладах освіти під наглядом. Як зазначено у джерелах, зокрема у циркулярі Чернівецького губернатора від 17 липня 1917 р. священники та педагоги виходили за рамки своїх повноважень та дозволяли собі поширення «українсько-сепаратистських» поглядів [3, арк. 3]. Водночас, адміністрація спостерігача за учбовою частиною не допускала у вжиток термінів «українець» та «українська мова».

Однак через надмірну увагу на потреби Південно-Західного фронту росіяни не були здатні до кінця проконтролювати освітню та благодійну діяльність на окупованій території.

Таким чином, усвідомлюємо, що організація і участь духовенства у освітній та опікунській діяльності в окупованій території була їхньою власною ініціативою. Діючи виключно в легальних рамках, користуючись прогалинами в російських законах, застосовуючи заходи безпеки та поступки у вживанні терміну «український», священники ГКЦ у більшості зуміли не перейти межі між вимушеною співпрацею та колабораціонізмом з ворогом. Їм вдалося підняти актуальні питання моралі серед суспільства, здійснювати реальні заходи в індивідуальній та колективній формі для організації та допомоги сиротам, а також організації і безпосередній участі в освітньому процесі з обережним вкрапленням національного виховання. Дані заходи вимагали неабиякої обережності, щоб не ставити під загрозу життя ні самих себе, ні дітей, що викликає повагу до діячів минулого та представляє зразок для наслідування сьогодні. Впевнені, що після закінчення військового вторгнення Росії ми дізнаємося ще чимало випадків героїзму духовенства та педагогів незалежної України у воєнних умовах.

Список використаних джерел

1. Державний архів Івано-Франківської області (далі – Держархів Івано-Франківської обл.). Ф. 12. Комісар Косівського повіту, м. Косів Косівського повіту Чернівецької губернії. Оп. 1. Спр. 28. Листування з Чернівецьким генерал-губернатором про відкриття шкіл і початок навчальних занять у повіті, списки шкіл. 20 серпня 1916 р. – 27 листопада 1916 р. 16 арк.
2. Держархів Івано-Франківської обл. Ф. 15. Комісар Городенківського повіту, м. Городенка Городенківського повіту Чернівецької губернії. Оп. 1. Спр. 19. Листування з Чернівецьким генерал-губернатором і бургомістром м. Городенки про відкриття нових шкіл у повіті; початок навчальних занять; списки учителів і учнів. 8 серпня 1916 р. – 22 листопада 1916 р. 95 арк.
3. Держархів Івано-Франківської обл. Ф. 15. Оп. 1. Спр. 97. Листування з Чернівецьким генерал-губернатором і бургомістром м. Городенки про відкриття нових шкіл у повіті; початок навчальних занять; списки учителів і учнів. 8 серпня 1916 р. – 22 листопада 1916 р. 95 арк.
4. Держархів Івано-Франківської обл. Ф. 62. Комісар Снятинського повіту, м. Снятин Снятинського повіту Чернівецької губернії. Оп. 1. Спр. 58.

- Відомості про організацію притулку для безпритульних і бідних дітей товариством «Охоронка». 3 вересня – 9 грудня 1916 р. 18 арк.
5. Держархів Івано-Франківської обл. Ф. 604. Начальник Печеніжинського повіту, м. Печеніжин Печеніжинського повіту Чернівецької губернії. Оп. 1. Спр. 33. Листування з бургомістром міста Печеніжин про продовження занять у школі. 14 січня – 21 березня 1917 р. 11 арк.
  6. Держархів Івано-Франківської обл. Ф. 605. Комісар Коломийського повіту, м. Коломия Коломийського повіту Чернівецької губернії. Оп. 1. Спр. 13. Прохання жителів повіту, які постраждали від воєнних дій, про надання їм матеріальної допомоги, списки сімей, заарештованих австрійськими військами у м. Коломиї та членів повітового благодійного комітету у м. Коломия. 16 січня – 19 липня 1915 р. 64 арк.
  7. Глизнер В. Адміністративно-територіальний поділ Галичини та Буковини російською окупаційною владою в 1914 – 1918 рр. *Схід*. 2014. № 4 (130). С. 79–83.
  8. Королько А. Російська окупація Покуття в період Першої світової війни (1914–1917 рр.). *Питання історії України. Збірник наукових праць кафедри історії України Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича*. Чернівці, 2012. Т. 15. С. 24–33.
  9. Олійник С. Галицьке вчительство в умовах освітньої політики окупаційної влади російського царизму в період Першої світової війни. *Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: Історичні науки*, 2013. Випуск 6. С. 574–580.
  10. Олійник С. Утиски та репресії галицької інтелігенції російською владою в період Першої світової війни. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Історичні науки*. 2015. Том 26. С. 334–341.
  11. Павлишин О. Парафіяльне життя Галицької митрополії Греко-католицької церкви у роки Першої світової війни: повсякдення та кризові явища. З історії західноукраїнських земель. 2020. Вип. 16. С. 130–157. URL: <https://www.inst-ukr.lviv.ua/download.php?portfolioitemid=475>

Дзудзило О. В.
Івано-Франківський обласний державний
центр туризму і краєзнавства учнівської молоді

КВЕСТ – ВАЖЛИВА СКЛАДОВА ГУРТКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ (НА ПРИКЛАДІ ІСТОРИКО-КРАЄЗНАВЧОГО КВЕСТУ «КОД КРАЄЗНАВСТВА»)

У статті висвітлено поняття «квесту», охарактеризовано його особливість як форми заняття та важливість використання у гуртковій діяльності. Описано апробований історико-краєзнавчий квест «Код краєзнавства» для вихованців гуртка «Історичне краєзнавство» ІФОДЦТКУМ на базі закладу загальної середньої освіти у с. Спас Спаської територіальної громади Калуського району Івано-Франківської обл.

***Ключові слова:** квест, історичне-краєзнавство, код, методика, гурткова діяльність, НУШ, сюжетно-рольова гра.*

Керівники гуртків історико-краєзнавчого спрямування неодноразово звертаються до творчих підходів у вихованні та навчанні підростаючого покоління. Вони намагаються створити навчальний процес легким, доступним, за компетентнісним підходом. Однією із форм такого заняття є квест. Квест – це інноваційна форма навчання, що передбачає рухову та розумову активність, вирішення логічних задач, рольову гру.

На нашу думку, основними термінами квесту є учасники, капітан, команда, сценарій (сукупність всіх завдань, послідовність вирішення яких заздалегідь невідома учасникам і визначається в ході проходження рівнів гри), завдання (етап сценарія гри, що складається з одного або декількох завдань), код (буквено-цифрова інформація, яка служить для підтвердження проходження завдання та отримання наступного, або фіксації часу його проходження), мапа (мапа місцевості). Звісно, цей ряд термінів може поповнювати відповідно до створеного квесту.

Квести можна класифікувати за певними ознаками: за місцем проведення: закриті, відкриті, комбіновані; за видом транспорту: пішохідні, мобільні (наприклад, велосипед, автомобіль, човен), екстремальні, комбіновані; за типом завдань: пошукові, екстремальні, інтелектуальні; за типом проходження: лінійні (чітка послідовність виконання завдань) та нелінійні (послідовність виконання завдань не

є обов'язковою); за рівнем організації: шкільні, міські, обласні, всеукраїнські [6].

Існує декілька етапів створення та впровадження квестів. Розглянемо цю послідовність на прикладі історико-краєзнавчого лінійного квесту «Код краєзнавства» (автор Дзудзило О. В.), який проводився у с. Спас Спаської територіальної громади Калуського району Івано-Франківської області. За місцем проведення квест є відкритим, оскільки передбачає пересування населеним пунктом, спосіб пересування пішохідний, завдання у грі за типом пошуково-інтелектуального змісту. Перший етап – організаційно-підготовчий, який передбачає визначення теми та мети квесту. Тема активної гри повинна бути актуальною, сформульованою таким чином, щоб одразу привертала увагу вихованців і давала зрозуміти сферу пошуку та подальші кроки. На цьому етапі важливо визначитися із завданнями різноманітного виду: ребуси, загадки, карти, логічні задачі, робота з історичними джерелами та старими світлинами, QR-коди, пазли та інші головоломки.

Обов'язковою умовою успішного квест-заняття є співпраця вихованців гуртка. Шукаючи відповіді на запитання, розв'язуючи задачі та розгадуючи загадки, вони не лише вчаться самі, а й навчають один одного, обмінюються досвідом та знаннями. Спільна дія також сприяє засвоєнню та запам'ятовуванню інформації, яка невідома або забута для однієї дитини, особливо в умовах підвищеного емоційного стану, створеного командною роботою [7].

Квест «Код краєзнавства» було організовано в момент активності групи хакерів «Анонімусів», діяльністю яких вихованці гуртка були дуже зацікавлені. Мета квесту віднайти керівника гуртка. Основні завдання: зібрати всі елементи карти, допомогти Анонімусу відновити роботу його сайту, який було пошкоджено, зрозуміти у чому ж полягає «код» краєзнавства.

З виникненням ідеї квесту, одразу виникають і завдання. Для підготовки завдань довелося зробити ряд відео від імені Анонімуса, які допомагали дітям виконувати завдання, розробити сайт на платформі Google sites, створити ребуси та карту, придумати загадки.

Питання стосувалися історії населеного пункту, загалом по вивченому матеріалу впродовж навчального року.

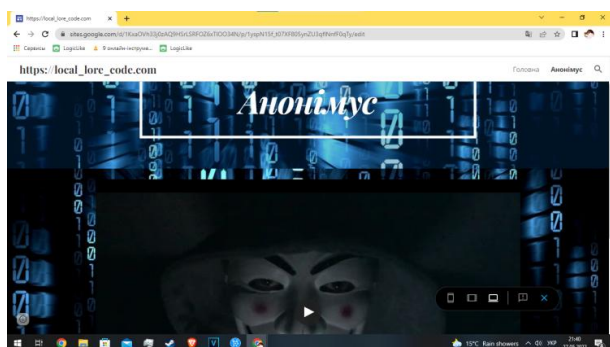
Другий етап – етап реалізації квесту, що передбачає підготовку локацій керівником гуртка та проходження квесту вихованцями. До моменту проходження квесту, Анонімус спілкувався з учасниками гри у групі гуртка «Історичне краєзнавство», частково підготовлював їх, даючи різні загадки, анаграми (переставлення літер у слові) та задачі. Оскільки квест проводився у населеному пункті, важливо вкотре нагадати дітям правила дорожнього руху. На початку квесту діти зустрілися у бібліотеці, де стояв ноутбук з написом «Відкрий мене, коли всі учасники будуть присутні», відкривши його їм пропонується перегляд відео із зверненням Анонімуса. У цьому відео головний персонаж повідомляє правила гри та підказку до першої дії, що передбачала роздуми над першим елементом карти для подальшого проходження. Діти рухаються до наступного місця призначення, після чого роблять фото з усіма учасниками гуртка та надсилають Анонімусу для отримання подальших кроків. Такі селфі фото доводилося робити на кожній квестовій точці. Кожна локація позначалася оранжевим прапорцем.

В кінці квесту, після проходження усіх локацій та вирішення завдань, учні заходять на сайт (у ході квесту вони знайшли частини посилання на нього, складаючи елементи карти), де буде записане останнє відео від Анонімуса, і знаходять керівника гуртка [1; 2; 3; 4; 5].

Останній етап квесту – підсумковий, рефлексії. Вихованці наповнилися емоціями, вони діляться ними з рідними, друзями та іншими дітьми з школи. Керівник гуртка нагороджує дітей за особисті досягнення.

Таким чином, квест уможливорює та сприяє розвитку активного,

креативного, творчого навчання у гуртку. Така форма заняття дозволяє вихованцям вирішувати, з'ясувати, винаходити, вміти застосовувати знання на практиці в нестандартних ситуаціях, робити знання реальними.

Список використаних джерел

1. «Код краєзнавства» (краєзнавчий квест). Локація 1. *Моя маленька батьківщина*. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=cc0tbgkb14Q>
2. «Код краєзнавства» (краєзнавчий квест). Локація 2-3. *Моя маленька батьківщина*. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=Ny6i5i0raXc>
3. «Код краєзнавства» (краєзнавчий квест). Локація 4-5. *Моя маленька батьківщина*. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=zmalD7vPxOg>
4. «Код краєзнавства» (краєзнавчий квест). Локація 6. Ч. 1. *Моя маленька батьківщина*. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=4YYdLCSCe2w>
5. «Код краєзнавства» (краєзнавчий квест). Локація 6. Ч. 2. *Моя маленька батьківщина*. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=ty8shGJa53o>
6. Болдовський В. В., Шустка В. М. Квест – це дуже просто: методичний посібник по створенню квестів. Канів, 2008. 46 с.
7. Навчальний квест: навчати, шукати, грати. URL: <https://osvitanova.com.ua/posts/1443-navchalnyi-kvest-navchaty-shukaty-hraty>

Дячук Б. М.

*Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника*

ІСТОРІЯ КНЯЖОГО ГАЛИЧА У ШКІЛЬНОМУ КУРСІ ІСТОРІЇ

У статті охарактеризовано основні напрями історико-краєзнавчої роботи у закладах загальної середньої освіти як складової частини вивчення і популяризації історії княжого Галича.

Ключові слова: історико-краєзнавча робота, екскурсія, віртуальна екскурсія, дослідницька робота.

В умовах модернізації сучасної освітньої системи і впровадження елементів Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 р. важливого значення набуває оновлення змісту шкільної історичної освіти. Методологічна переорієнтація НУШ на особистість, спрямованість на найповнішу реалізацію інтелектуального, духовного і творчого потенціалу молоді людини обумовлюють необхідність подальшої розробки концептуальних підходів до змісту історичної освіти загалом, шкільного курсу історії України, зокрема [7]. Державний стандарт базової середньої освіти (2020 р.) метою громадянської та історичної освітньої галузі визначає розвиток особистості учня через осмислення минулого, сучасного та

зв'язків між ними, взаємодії між глобальними, загальноукраїнськими і локальними процесами [4].

Важливою і невід'ємною складовою навчального процесу у школі є краєзнавча робота. Її значення полягає у пробудженні інтересу до історії, підвищенні пізнавальної активності учнів, розширенні їхнього кругозору, набутті навичок самостійної дослідницької роботи. Вивчення історії рідного краю закладає фундамент національної самосвідомості школярів, поваги до звичаїв та традицій рідного народу, допомагає учням у майбутньому стати компетентними, активними, відповідальними громадянами нашої держави [8, с. 34].

Зміст і обсяг краєзнавчого матеріалу в шкільному курсі історії України визначається, насамперед, вагомістю місцевих подій, історичних постатей, історичних пам'яток в історії держави, історичними умовами розвитку краю, ступенем його дослідженості [3, с. 424–426; 9, с. 42].

Краєзнавчий підхід до вивчення історії України у школі є цілком виправданим при вивченні історії княжого Галича, адже цей матеріал входить в систему знань з історії Прикарпаття. Навчальною програмою з історії України для 7 класу передбачено вивчення основних тем, що стосуються політичної історії Галицько-Волинської держави (держави Романовичів, Королівства Руського); особливостей її економічного розвитку і культурно-релігійного життя; діяльності її володарів [1, с. 54–57]. Водночас, на нашу думку, основний матеріал, який відповідає навчальній програмі з історії України для 7 класу, доцільно доповнити інформацією краєзнавчого характеру.

Сучасні методисти пропонують використовувати такі елементи краєзнавства на уроках історії України: краєзнавчий вступ до уроку або одного з питань, що розглядаються на ньому; краєзнавча конкретизація основних проблем уроку; краєзнавче доповнення до опорного матеріалу; краєзнавчий матеріал як основа вивчення окремих питань уроку [10, с. 92–93]. Найбільш поширеним прийомом є включення місцевого матеріалу у розповідь учителя, проте заздалегідь підготовлені повідомлення краєзнавчого змісту можуть зробити і учні [9, с. 42].

Важливе завдання вчителя при використанні краєзнавчих матеріалів – вміти показати специфічні відмінності рідного краю. Для розуміння ранньої історії Галича важливо розглянути загальне

питання суспільно-політичного розвитку населення Прикарпаття VIII–X ст. н. е. Хорвати Придністров'я мали одне чи декілька ранньодержавних формувань, і, однозначно, що в IX–X ст. вкрай важливу роль в їхньому суспільному житті відігравав давній Галич. Варто акцентувати увагу на багатих природних ресурсах Галицької землі, адже Галич практично був монополістом у Східній Європі на торгівлю сіллю. Важливе значення міста в економічному і, відповідно, й політичному житті краю, підсилювало і вигідне географічне розташування Галича на р. Дністрі – важливій артерії, яка з'єднувала торговельні потоки з півночі на південь та із заходу на схід [2, с. 87–88].

Достатньо даних про політичну і соціально-економічну історію княжого Галича дають археологічні матеріали. Буде не зайвим ознайомити учнів з історією археологічних досліджень давнього Галича, з науковими відкриттями відомих дослідників А. Петрушевича, І. Шараневича, А. Чоловського, Й. Пеленського, Я. Пастернака, Ю. Лукомського, В. Ауліха, Б. Томенчука та ін.

Матеріали археологічних розкопок можуть слугувати різновидом наочності і водночас – засобом ілюстрації розповіді вчителя. Наприклад, учитель може запропонувати учням ознайомитися з виявленими під час археологічних розкопок ювелірними, гончарними, ковальськими виробами, які є експонатами Музею історії давнього Галича. Цікавою формою організації навчання історії з елементами краєзнавства є музейні уроки, особливість організації яких полягає в реалізації завдань шкільної освіти в освітньому середовищі музею [5, с. 122].

Традиційною формою позакласної краєзнавчої роботи є тематичні екскурсії до музеїв, під час яких учні будуть мати змогу розглянути музейні експозиції і переконатися, що кожен із знайдених археологічних раритетів – це історичне джерело наукової ваги, з якого можна отримати інформацію про історичне минуле. Сучасні технічні можливості дають змогу проводити і віртуальні екскурсії, до підготовки яких доцільно залучати учнів, пропонуючи їм творчі дослідницькі завдання щодо пошуку необхідної для вивчення і аналізу інформації [5, с. 124]. Для прикладу, можна запропонувати учням створити власний проєкт «Архітектурні пам'ятки давнього Галича». За дорученням учителя учні ознайомлюються з історією створення та археологічного вивчення головного храму княжого

Галича – Успенського собору, збудованого в середині XII ст. за князя Ярослава Осмомисла; історією і сьогоденням унікальної пам'ятки галицької білокам'яної архітектури, що збереглася до наших днів – Церкви святого Пантелеймона. Не менш цікавий матеріал учням пропонується підібрати щодо створення і відбудови одного з найдавніших оборонних форпостів – Галицького (старостинського) замку та інших історичних об'єктів, що входять до комплексу Національного заповідника «Давній Галич». Учням пропонується підготувати повідомлення, доповіді, реферати, мультимедійні презентації, за допомогою яких вони згідно із заздалегідь продуманим планом презентують результати своїх досліджень.

Добровільний та глибокий інтерес учнів до краєзнавства, самостійна дослідницька діяльність лежить в основі такої організації краєзнавчої роботи як гурток або факультатив. Краєзнавчі факультативи організовують тих школярів, які прагнуть самостійно отримати знання про рідний край, поглиблено вивчають історичні джерела, фонди музеїв, наукову краєзнавчу літературу, беруть участь в експедиціях [6, с. 275]. Для факультативного курсу можна обрати проблеми з історії краю, які сприяють поглибленому вивченню історії княжого Галича, наприклад: «Наш край у княжі часи», «Археологія літописного Галича», «Таємниці давнього Галича» та ін.

Окремо слід наголосити на доцільності залучення здобувачів освіти до краєзнавчої науково-дослідницької роботи, основними формами якої можуть бути: підготовка наукових робіт, участь у олімпіадах і конкурсах. Зокрема, з метою виявлення та підтримки здібних до наукової діяльності учнів, а також для стимулювання школярів до самостійної дослідницької роботи проводяться конкурси-захисти науково-дослідницьких робіт Малої академії наук. Пропонована тематика робіт: «Галицьке боярство – рання форма української олігархії», «Соляний промисел Галича», «Церква Святого Пантелеймона: на стику західних та східних архітектурних традицій», «Місто Галич – походження назви» та ін. може зацікавити учнів, не байдужих до історії княжого Галича. Завдання вчителя полягає в тому, щоб організувати і координувати науково-дослідницьку діяльність здобувачів освіти, створити умови для їхнього інтелектуального зростання [6, с. 265].

Отже, історико-краєзнавча робота може суттєво збагатити зміст навчання історії в школі і стати мотиватором для подальшого

заглиблення учнів в історію княжого Галича. Цей аспект навчально-методичної роботи у школі вкрай необхідний, адже є складовою частиною популяризації історії Прикарпаття.

Список використаних джерел

1. Всесвітня історія. Історія України. (інтегрований курс). 6 клас. Всесвітня історія. 7–9 класи. Історія України. 7–9 класи. Всесвітня історія. 10–11 класи. Історія України. 10–11 класи. Навчальні програми для закладів загальної середньої освіти. Київ : НREC PRESS, 2022. 260 с.

2. Головка О. Княжий Галич: дискусійні питання виникнення міста і його розвитку як столиці землі, князівства. *Галич. Збірник наукових праць*. Вип. 3. / За ред. М. Волощука. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2018. С. 82–106.

3. Гушинець Н.О. Використання краєзнавчого матеріалу у вивченні дисципліни «Історія України». *Гуманізм та освіта: збірник матеріалів X міжнародної науково-практичної конференції*. Вінниця : УНІВЕРСУМ–Вінниця, 2010. С. 424–426.

4. Державний стандарт базової середньої освіти, затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. № 898. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-%D0%BF#n16> (дата звернення: 21.03.2023 р.).

5. Дрогомирецька Л. Р. Використання фондів музейних закладів національного заповідника «Давній Галич» в історико-краєзнавчій роботі в школі. *Історико-краєзнавча діяльність у закладах освіти: проблеми і перспективи. Збірник тез доповідей учасників Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Івано-Франківськ, 22 квітня 2021 р.* / За наук. ред. М. Ю. Косила і А. З. Королько. Івано-Франківськ : Симфонія форте, 2022. С. 121–125.

6. Історичне краєзнавство. Напрями та методи історико-краєзнавчих досліджень : курс лекцій / В. Є. Голубко, А. В. Середяк, Р. Я. Геніга та ін. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2011. 304 с.

7. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи / за заг. ред. М. Грищенко. Міністерство освіти і науки України. Київ, 2016. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 20.03.2023 р.).

8. Прокопчук В. С. Шкільне краєзнавство: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ : Кондор, 2011. 338 с.

9. Смоленко О.П. Використання краєзнавчого матеріалу у вивченні історії України. *Актуальні питання методики викладання суспільних та гуманітарних дисциплін в умовах розбудови сучасної школи : збірник тез VI Всеукраїнської науково-практичної конференції, Суми, 28–29 березня 2019 р.* Київ : Педагогічна думка, 2019. С. 40–44.

10. Треф'як Я. І. Методика проведення уроків з історичного краєзнавства. *Історичне краєзнавство в системі історичної освіти: здобутки, проблеми, перспективи*. Кам'янець-Подільський : Абетка-Нова, 2002. С. 92–99.

*Малярчук О. М.,
Козут О. В.
Івано-Франківський національний
технічний університет нафти і газу*

ІСТОРИКО-КРАЄЗНАВЧА ТА ПЕДАГОГІЧНА РОБОТА У ЗАКЛАДАХ КУЛЬТУРИ ТА ОСВІТИ КАЛУСЬКОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

Два десятиліття у м. Калуші працює науково-дослідний центр, який об'єднав, як аматорів-краєзнавців, так і професійних істориків, молодь, інтелігенцію – усіх небайдужих до цієї загальнонаціональної справи. Калушезнавство на сьогодні охоплює дедалі більше тем, зростає кількість наукових досліджень і число ґрунтовних праць.

Ключові слова: *Комунальний заклад «Музейно-виставковий центр Калузької міської ради», калушезнавство, калуцинознавство, краєзнавство.*

У жовтні 2011 р. у м. Калуші офіційно створено Комунальний заклад «Музейно-виставковий центр Калузької міської ради», який підпорядкований управлінню культури, національностей та релігій Калузької міської ради. До його складу на даний час входять п'ять локацій: Виставкова зала (1992 р.), Музей-оселя родини Івана Франка (1992 р.), Краєзнавчий музей Калущини (1997 р.), Меморіальний музей «Калузька в'язниця» (2013 р.), Криївка Черемоша (2017 р.). Загальне керівництво здійснює історик, випускник Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника Олег Відливаний. Протягом року проводиться 60–70 різноманітних заходів (екскурсії, виставки, лекторії, презентацій, круглі столи, творчі зустрічі) для учнів, студентів, гостей, внутрішньо переміщених осіб [4]. Одночасно ведеться системна науково-дослідна робота та популяризація краєзнавчої літератури, яка розміщена на офіційному сайті Калузької міської ради (рубрика «Культура». «Історичні дослідження Калущини») [1]. До цієї справи впродовж 30 років було залучено майже пів сотні висококваліфікованих фахівців.

Вимогою часу стало запровадження спеціальних наукових термінів – «калушезнавство» та «калуцинознавство».

Калушезнавство – знайомство широкого загалу з неповторним колоритом історико-культурної спадщини міста, його відомими постатями та пам'ятками природи. Це популяризація духовних

скарбів і туристичного потенціалу краю в нерозривному зв'язку з минулим України та Європи [5, с. 86].

Калущинознавство – новий напрям історико-краєзнавчих досліджень, що охоплює всі сфери духовного, культурного, соціального, господарського життя територіальних громад Калуського району [2, с. 163–164].

Велику енциклопедичну роботу з історії Калущини започаткували краєзнавці: лікар-політв'язень Іван Семаньків («Книга пам'яті національно-визвольної боротьби ОУН і УПА краю»), Михайло Миронюк, Петро Арсенич, Михайло Коломиєць, Володимир Грабовецький, Микола Когут (серія «Герої не вмирають»), Іван Тимів (серія «Історичні джерела Калущини»), Степан Лесів, Петро Сіреджук, Богдан Тимків, Теодозій Король, Тарас Федорів, Богдан Яневич.

Невтомний подвижник Богдан Яневич, який в 1996–2006 рр. очолював Історико-меморіальний музей Степана Бандери в с. Старому Угринові Калуського району. Він ініціатор створення Меморіальному музею «Калуська в'язниця», започаткував культурно-просвітній альманах «Бандерівський край», науково-популярний бюлетень «Вісник Історико-меморіального музею Степана Бандери», а також культурно-просвітній краєзнавчий часопис Калущини «Світич» (2012 р.). Цими виданнями стартує організована спільна праця краєзнавців Калущини.

Чи не найбільшою когортою представлене літературознавство? Постать Миколи Федюшка Євшана визріла у творчому літературно-критичному доробку Оксани і Віталія Півтораків. У своїх статтях витончено пошановують краянина, аристократа національного духу. Творча співпраця євшанознаців, а серед них і Володимир Качкан, і Оксана Тебешевська, і Роман Цюп'як, і Йосип Кащишин, не лише поетичними рядками, а й сценаріями театралізованих дійств художньо переосмислюють генія-патріота. Педагог Віталій Півторак – творчий натхненник «Євшанового розмаю».

Літературна палітра Калущини – Оксана Тебешевська (Заслужена вчителька України), Василь Ганущак (першим закарбував назву «Рух» й загалом «рухівську ідею» в історії України, газета «Комсомольський прапор» від 28 травня 1988 р.), Петро Шевчук (кореспондент газети «Прикарпатська правда»), Анатолій Онишко (перекладач світового рівня), Ігор Гаврилюк (із 7 членів спілки

письменників УРСР Калущини, єдиний – СРСР, почесний громадянин міста Калуша), професорка Тетяна Тебешевська-Качак (докторка філологічних наук), професорка Ольга Деркачова (докторка філологічних наук), професор Василь Мойсишин (доктор технічних наук, голова Івано-Франківської філії НТШ), Ольга Кецмур (Заслужена вчителька України), Іван Павліха, Іван Ткачик, Дмитро Іванців, Богдан Сімків та інші. Ціла плеяда молодих поетів і письменників продовжують «йти через усе й нічого не боятись».

Драматургія – професорка Оксана Когут (докторка філологічних наук), Ігор Липовський (лауреат премії Івана Рубчака).

Спортивне життя Калущини, а також науково-популярні історичні книжки для дітей започаткував Ростислав Михайловський.

Окремий напрям у калушезнавстві виокремили Олексій Оніщук та Ігор Ільницький – філокартія та сфрагістика.

Зусиллями працівників Комунального закладу «Музейно-виставковий центр Калуської міської ради» видано «Каталог художників «ArtKalush» [3].

Громадський жіночий рух на Калущині – Люба Липовська (голова Союзу українок, почесна громадянка міста Калуша), Дарія Мельник-Ониськів. Дарія Григорівна, як журналіст газети «Дзвони Підгір'я», ведуча телерадіооб'єднання «Незалежність», учасниця науково-практичних конференцій, форумів, сформувала окремий напрям – науково-популярну журналістику в краї. У біографічно-бібліографічному довіднику «Ониськів Дарія – журналістка і краєзнавиця» [6] – 2689 позицій (приклад для наслідування). Справою свого життя пані Дарія вважає дослідження родини галицьких інтелігентів – Ярослава і Софії Дяконів, котрі за самовіддану працю у справі виховання українського населення на національній ідеї були заслані комуністичною владою до Сибіру. Вчитель-українець Ярослав Дякон із дружиною Софією віддали себе справі навчання дітей і дорослих власним господарським та релігійним традиціям, плеканню національної свідомості.

Дванадцять монографій і чотири сотні наукових, науково-популярних та публіцистичних публікацій опублікував джерелознавець, історіограф, упорядник, відповідальний науковий редактор численних збірників, історик-калушезнавець та калушинознавець – Іван Тимів. Дослідник Прикарпаття, провідний науковий співробітник Красназавчого музею Калущини, член НСКУ,

лауреат премії Івана Рубчака. У його статтях можна віднайти надзвичайно актуальну й цікаву інформацію «різних часів і народів». Автор ідеї – «Калуських історичних студій» (на день міста Калуша 28 травня 2023 р. відбулася презентація 7 тому «Калуських історичних студій»), триває робота над 8 томом.

Важливим елементом стійкості національних настроїв було і є те, що українська національна культура сприймалася як самодостатня, а військовий дух незламним. Про це на яскравих прикладах йдеться у дослідженнях Олега Відливаного, Анни Чорній, Емілії Андріїв, Лідії Іваницької, Олега Ониськіва, Юлії Маковей, Людмили Андрійчук. На сьогоднішній день існує чимало пам'яток за якими ховаються конкретні події з історії України. Одні з них – «капсули пам'яті» часів УПА та ОУН. «Капсулами пам'яті» історики називають звичайні молочні бідони, в яких зберігалися військово-політичні документи. Це – безцінні архіви Української повстанської армії та Організації українських націоналістів: звіти, література, бухгалтерія, фотографії, символіка, печатки, особисті речі. Ці знахідки мають неабияку цінність для дослідників історії ОУН та УПА. В дослідженнях старшої наукової співробітниці Меморіального музею «Калуська в'язниця» Людмили Андрійчук «Невідомий бідонний архів Стратинського лісу (1945–1946)», одного з авторів збірника документів і матеріалів «Національно-визвольна боротьба УПА та підпілля ОУН на Калущині в 1944 – 1946 рр.», розкривається незламність української національної ідеї.

Від «сивої давнини» на Галичині в казанах на вогнищах виварювали сіль. У містах Долині, Болехові та Дрогобичі донедавна працювали невеликі підприємства з виварювання солі у черенах з обігріванням природним газом. Останнім часом українці зіткнулися з різким подорожчанням кухонної солі. Головними причинами зупинки солеваріння є застарілі технології та наявність монополістів. І це в той час, коли на Івано-Франківщині запаси сировини для її отримання сягають сотень мільярдів тонн. Так, на Прикарпатті є близько 80 різних криниць та природних витоків ропи – розчину натрію хлориду. На Івано-Франківщині наявна дешева природна сировина – ропа, яка із природних покладів витікає у потоки і річки і засолює їх води. «Про відновлення добрив і кухонної солі на основі сировинних ресурсів Івано-Франківщини» мова йде в напрацюваннях кандидата технічних наук, головного спеціаліста державної установи «Науково-

дослідний і проектний інститут основної хімії» Івана Костіва. Іван Костів детально проаналізував роль створених у м. Калуші потужних гірничо-рудних об'єктів та промислових комплексів із виробництва сульфатних калійно-магнієвих добрив. Науковець-практик окреслив значення калійних добрив для рослин і людей, узагальнив причини низьких техніко-економічних показників, які зумовили зупинку виробництв і спричинили низку екологічних проблем. Неоціненна заслуга Івана Костіва полягає в тому, що від подає шляхи подолання екологічних проблем і спрогнозував відновлення на Калущині виробництва калійних добрив у перспективі.

Проблеми екології м. Калуша піднімали у свій час Роман Захарія, Надія Рим, Василь Фіцак (його заслуга – перша ботанічна пам'ятка природи – «Височанські дуби» 8 березня 2016 р., щорічна презентація фотовиставки 12 лютого у Краєзнавчому музеї Калущини, «Реєстр поховань вояків Великої війни у Калуші (1914–1918)», а також вивчення дзвонарства разом із Олександром Ковалем).

Історики Української Греко-Католицької Церкви Руслан Делятинський, Василь Гоголь, краєзнавець Роман Процак «Церкви Прикарпатського краю» (2006 р.), храмів Калущини – Надія Руско зробили велику пошуково-дослідницьку роботу із систематизації пам'яток сакральної архітектури нашого народу.

Журналістика – Михайло Коломиєць, Дарія та Марта (кандидат історичних наук) Ониськів, Оксана Мудрик-Гузинець, Мирослава Побуцька, Галина Когут, Володимир Пухир та інші. Такий далеко неповний перелік небайдужих громадян, які народилися чи доля закинула на Калущину й вони намагаються жити і творити задля блага нашого незламного українського народу.

Традиційно найкращою формою презентації краю залишаються книги, збірники, часописи які дають змогу охопити найрізноманітніші сфери діяльності народу, продемонструвати неповторні зрізи цілих історичних епох, зразки матеріальної і духовної культури. 11 січня 2023 р. Центр професійного розвитку педагогічних працівників Калуської міської ради провів семінар для вчителів історії міста в Меморіальному музеї «Калуська в'язниця»: презентація «Тимів І., Андрійчук Л., Малярчук О. Національно-визвольна боротьба УПА та підпілля ОУН на Калущині в 1944 – 1946 рр. Збірник документів і матеріалів / За заг. ред. С. Адамовича. Івано-Франківськ: Фоліант, 2022. – 472 с.».

У всі часи, не зважаючи на політичні обставини, в м. Калуші та на Калущині жили й творили талановиті особистості та незламні борці за свободу українського народу – символи тисячолітньої історії. У розміреному житті міста та краю можна розгледіти багато цікавих постатей минуло й сьогодення, віднайти мистецькі події, трудову славу та військову звитягу. Калуш та Калущина пам'ятають кроки Івана Грабівського, Григорія Цеглинського, Івана Франка, Андрея Шептицького, Миколи Євшана, Івана Куровця, Степана Бандери...

То ж долучайтеся до вивчення історії бандерівського краю та популяризацію калушезнавства та калущинознавства.

Список використаних джерел

1. Калуська міська рада. URL: <https://kalushcity.gov.ua/city/historical-studies>.
2. Калуські історичні студії. Т. 6. Збірник наукових статей / Упоряд. та відп. наук. ред. І. М. Тимів; Заг. ред. О. М. Малярчук. Івано-Франківськ : Фоліант, 2022. 232 с.
3. Каталог художників «ArtKalush» / Упоряд. Олег Відливаний, Оксана Кондратенко, Галина Турчик, Володимир Слюзар. Калуш : Видавництво ПП Артекс, 2023. 80 с.
4. Комунальний заклад «Музейно-виставковий центр Калуської міської ради». URL: <https://kalushcity.gov.ua/catalog/36>.
5. Малярчук О. М. Соціально-економічні процеси в західному регіоні Української РСР (1964–1991) : монографія. Вид. 2-ге переробл. і допов. Івано-Франківськ : Симфонія форте, 2023. 552 с.
6. Ониськів Дарія – журналістка і краєзнавиця. Біографічно-бібліографічний довідник (до 55-ліття з дня уродин і 20-річчя журналістської діяльності) / Упоряд. Марта Ониськів, Олег Малярчук. Івано-Франківськ : Фоліант, 2022. 252 с.

Маслій О. Д.

Івано-Франківська академія Івана Золотоустого

ІСТОРІЯ ПАРАФІЇ ЯК СКЛАДОВА ІСТОРИКО-КРАЄЗНАВЧОГО ДОСЛІДЖЕННЯ В ШКОЛІ (НА ПРИКЛАДІ АРХІКАТЕДРАЛЬНОГО ТА МИТРОПОЛИЧОГО СОБОРУ ВОСКРЕСІННЯ ХРИСТОВОГО М. ІВАНО-ФРАНКІВСЬК)

У статті висвітлюється можливість проведення історико-краєзнавчої діяльності учнів на прикладі дослідження історичного розвитку парафії, як церковно-адміністративної одиниці. Наведено приклади краєзнавчого матеріалу історії України для учнів 8–11 класів та описаний алгоритм роботи над дослідженням історичного розвитку парафії.

Ключові слова: архікатедральний собор, історичне краєзнавство, парафія.

Духовною основою українського народу впродовж багатьох століть було і є християнство. Християнство – це не тільки доктрини, догми, євангельські цінності, але це сформована ієрархічна структура, чіткий адміністративний поділ, який включає Главу Церкви, патріархати, архієпископства, митрополії, єпархії та парафії. В процесі історичного розвитку устрій, адміністративний поділ зазнавав змін, реорганізацій, але видиму структуру християнських спільнот творили конкретні люди. Найменшою адміністративною одиницею в ієрархічній структурі християнської спільноти є парафія, яка згуртована навколо конкретного храму, очолювана священником-парохом і служить для потреб мирян.

Поряд із базовою шкільною програмою «Історія України» у закладах загальної середньої освіти існує регіональний курс «Історія рідного краю», який синхронно та тематично доповнює основний курс з історії України. Історичне краєзнавство сприяє засвоєнню, поглибленню та вивченню перебігу історичних процесів, подій, діяльності окремих осіб не як віддалених, але як близьких, що відбувалися у знайомій для учнів місцевості. Таким об'єктом дослідження може стати окрема парафія, як складова розвитку релігійного, культурного та суспільного життя.

Мета статті – висвітлити роль і значення історичного розвитку парафії, як церковно-адміністративної одиниці, у вивченні історії рідного краю. Саме парафія, упродовж багатьох десятиліть, була центром не тільки духовного життя окремої місцевості, але і центром культурної та суспільно-політичної консолідації не одного покоління людей.

Історія парафії в окремих селах та містах охоплює десятиліття, інколи і цілі століття. Таке вивчення сприятиме формуванню в учнів цілісності історичних процесів, вміння досліджувати навколишнє середовище, описувати краєзнавчі об'єкти, вивчати пам'ятки історії та культури, оформляти щоденник досліджень тощо. Складовою цього процесу є участь у дослідницькій і пошуковій роботі учнів.

Для вивчення історичного розвитку парафії необхідно ознайомитися із архітектурою храму, для цього варто організувати екскурсію до місцевого храму, наприклад архікатедрального собору Воскресіння Христового, що знаходиться в м. Івано-Франківську,

майдан Шептицького, 22. Така екскурсія сприятиме формуванню у школярів творчої активності, уявлень про історичну спадщину рідної місцевості. Під час екскурсії школярі матимуть можливість познайомитися із сакральними експонатами даного храму. В окремих випадках це можуть бути предмети з надзвичайно багатою історією, як наприклад: ікони, літургійні речі, археологічні пам'ятки, давні книги тощо [4, с. 46]. Відомо, що при архікатедральному храмі зберігається Євангеліє видане 1644 р. [3, с. 208].

Матеріальні пам'ятки збережені при храмах інколи мають столітню історію і відкривають цікаві історичні факти. Так, у 2012 р. під час реставраційних робіт у вівтарній частині архікатедрального храму Воскресіння Христового було знайдено наріжний камінь української церкви м. Станиславова, який датується 1670 р. Цей артефакт містить інформацію про перший храм в м. Станиславові, його назву, статус, місце побудови, дані про ім'я першого священника та добродійців, які спричинилися до його спорудження [3, с. 26].

Після загального ознайомлення із історією окремого храму, школярі можуть самостійно долучитися до опрацювання джерельної бази. У даному випадку, звернутись до першоджерел – шематизмів, у яких поданий детальний опис парафій, дата побудови храму, імена та прізвища священників, кількість вірних, стан церковного майна, діяльність різних товариств, як релігійних, так і культурно-просвітницьких, які функціонували при даній парафії тощо [1]. Важливим джерелом інформації можуть служити надмогильні пам'ятники на місцевих цвинтарях та епітафії.

Важливою складовою історичного дослідження парафії є використання методу усної історії. Усна історія – це свідчення безпосередніх учасників історичних подій. До методичних прийомів ми відносимо інтерв'ю, спогади, автобіографію тощо. При допомозі сучасних технічних засобів ми можемо не тільки фіксувати даний матеріал, але і отримані аудіо чи відео записи, зберігати свідчення учасників історичних подій. Ці свідчення можуть стати матеріалами для краєзнавчого музею школи.

Краєзнавче дослідження історії парафії Воскресіння Христового може бути використане у шкільній програмі для учнів 8, 9, 10 та 11 класів [5; 6; 7; 8]. Історія архікатедрального собору сягає XVII – XVIII ст., коли він належав Товариству Ісуса і служив як костел

Римо-Католицької Церкви. На початковому етапі дослідження можна прослідкувати передумови побудови костелу, його функціонування та за яких обставин він був переданий греко-католицькій громаді.

Шкільна програма рекомендована МОН України для учнів 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів передбачає вивчення історії «довгого» ХІХ ст. Відомо, що провід національного відродження у західноукраїнських землях мали представники духовенства. У контексті даного дослідження необхідно заохочувати учнів до реконструкції історичних портретів громадсько-релігійних діячів, чия діяльність тісно пов'язана із даною парафією. Доцільно стимулювати школярів довідатись більше про життя та діяльність визначних постатей в історії України, які здійснювали не тільки служіння у храмі, але засновували національно-патріотичні, культурні та спортивні товариства, ознайомитися із їхньою творчою спадщиною.

Відомо, що при архікатедральному храмі Воскресіння Христового служили такі визначні діячі як єпископ Юліан Пелеш, Юліан Сас-Куїловський, Андрей Шептицький, Григорій Хомишин. Цікавими є факти, що головними реставраторами храму були відомі художники такі як Антон Монастирський, Юліан Макаревич та Модест Сосенко [2, с. 109, с. 124; 9].

Вивчаючи події першої половини ХХ ст. у 10 класі, можна звернути увагу на перебіг релігійного та громадського життя на даній парафії, подіях міжвоєнного періоду та Другої світової війни. Із архівних даних відомо, що при архікатедральному храмі функціонувало Братство тверезості, Товариство святого апостола Петра, святого Івана Милостивого, парафіяльна бібліотека тощо.

Для учнів 11 класу, які вивчають курс новітньої історії України, другої половини ХХ – початку ХХІ ст., не менш цікавими будуть події пов'язані з історією храму. Важливими будуть питання для дослідження: Що сталося з катедральним собором із приходом радянської влади? Як функціонувало релігійне життя на даній парафії в радянський період? Який перебіг мало духовне відродження даної парафії у зв'язку з відновлення незалежності України? Та який сучасний стан функціонування досліджуваної парафії?

Таким чином, детальне дослідження історії парафії Воскресіння Христового сприятиме створенню для школярів цілісної системи історичного розвитку. Історичні події, процеси, особи стануть для

них більш зрозумілими. Адже історична ретроспектива спрямована не тільки для отримання інформації про минуле, вона допомагає характеризувати сьогодення та визначає перспективи на майбутнє.

Список використаних джерел

1. Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832–1944). Том 1: Адміністрація і парохії: [англійською мовою]. Львів – Київ : КМ Академія, 2004. 1004 с.

2. Вуянко М. Катедральний собор Воскресіння Христового в Івано-Франківську – Станіславові. Друга половина ХІХ – середина ХХ ст. Івано-Франківськ : Нова Зоря, 2022. 440 с.

3. Вуянко М. Давні українські храми Івано-Франківська. ХVІІ – ХVІІІ ст. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2017. 243 с.

4. Грабовецький В. Сторінки літопису Івано-Франківського Катедрального Собору Святого Воскресіння. Івано-Франківськ : Нова Зоря, 1999. 88 с.

5. Історія України: підручник для 8 кл. закладів загальної середньої освіти / І. Я. Щупак, Б. В. Черкас, О. В. Бурлака, Н. С. Власова, К. Ю. Галушко, В. О. Кронгауз, І. О. Піскарьова, Д. О. Секиринський. Київ : УОВЦ «Оріон», 2021. 224 с.

6. Історія України: підручник для 9 кл. загальноосвіт. навч. закл. / О. К. Струкевич. К. : Грамота, 2017. 240 с.

7. Історія України (рівень стандарту): підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти / В. С. Власов, С. В. Кульчицький. Київ : Літера ЛТД, 2018. 256 с.

8. Історія України (рівень стандарту): підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти / Н. М. Сорочинська, О. О. Гісем. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2019. 240 с.

9. Костел єзуїтів у Станіславові (Архікатедральний собор Воскресіння Христового). 2021. 26 серпня. URL: <https://www.ckpide.eu/ua/aktualnosci/wydarzenia/4352-kostel-iezuitiv-u-stanislawovi-arkhikatedralnyi-sobor-voskresinnia-khrystovoho> (дата звернення 08.05.2023 р.).

РЕАЛІЗАЦІЯ КОМПЕТЕНТІСНОГО ПІДХОДУ ЗАСОБАМИ ГЕЙМІФІКАЦІЇ У ПОЗАШКІЛЬНІЙ ІСТОРИКО- КРАЄЗНАВЧІЙ ОСВІТІ

У статті розкрито питання формування у вихованців закладів позашкільної історико-краєзнавчої освіти професійних, соціально-психологічних, ключових та предметних (історичних) компетентностей засобами гейміфікації. Здійснено огляд відеоігор та настільних ігор з історичною тематикою, а також інших платформ і сервісів, які призначені для побудови ігровізованого середовища. Наголошено на тому, що ігрове навчання, при його комплексному поєднанні з освітнім контентом, сприяє підвищенню мотивації гуртківців і є ефективним засобом для подальшого розвитку їх практичних умінь та навичок.

***Ключові слова:** гейміфікація, ігрові механіки, компетентнісне навчання, предметні (історичні) компетентності, позашкільна історико-краєзнавча освіта, відеоігри, настільні ігри, стратегії, навчальні платформи, веб-сервіси.*

Позашкільна діяльність, без сумніву, має вагоме значення у сучасній історичній та краєзнавчій освіті. Вона сформувалася внаслідок бурхливих та насичених подій минулого і є необхідною складовою безперервної освіти.

Сьогодні, ми прагнемо створити сучасну інноваційну модель позашкільної освіти, яка буде втіленням єдиної педагогічної структури, спроможної сприяти особистісному зростанню та розвитку ключових компетентностей учасників цього освітнього середовища. На практиці, реалізація обговорюваної моделі позашкільної освіти і її подальше функціонування включають створення цілісного та методично вивіреного комплексу. Головною метою цього комплексу є створення навчально-виховного середовища, що надає максимальний комфорт для вихованців та педагогів, сприяючи активній взаємодії між ними [22, с. 55].

У даному контексті, ігрова діяльність відіграє значну роль у залученні дітей до навчання. Створення гри та успішне її впровадження під час занять гуртка чи секції є складним і ресурсозатратним процесом, який вимагає високого рівня професійних педагогічних навичок і творчого підходу з боку педагога. Під час інтеграції елементів гри в позашкільне історико-

краєзнавче середовище, важливо враховувати готовність вихованців, їх організованість, креативність та нестандартне мислення. Адже гра буде справжньою лише тоді, коли вона дійсно цікава для дітей [12, с. 99].

Гейміфікація – це використання елементів гри та освітніх технік в неігровому контексті. Вона охоплює більше, ніж просто використання балів, бейджів або нагород для мотивації учасників. Гейміфікація передбачає вмiле поєднання теоретичного матеріалу з теми заходу та ігрових елементів, що сприяють кращому сприйняттю, залученню та розвитку вихованців. Проте важливо пам'ятати, що гра сама по собі не може магiчно перетворити нудний і складний процес на захопливу активність. Без належного освітнього контенту, використання ігрових елементів не буде ефективним [10].

Для успішної реалізації компетентнісного навчання в позашкільних історико-краєзнавчих закладах освіти необхідний комплекс гейміфікованих інструментів. Серед таких інструментів можна виділити тематичні відеоігри, настільні ігри, онлайн-сервіси і платформи, а також навчальні курси.

Відеоігри, які передбачають тривалий процес залучення та глибоке вивчення сюжетної лінії, є чудовим прикладом гейміфікованих інструментів. Особливо варто звернути увагу на багатосерійні стратегічні ігри, які відрізняються яскравими прикладами цілісних історій та завдань для гравців. Це – «Цивілізація»[1], «Тотальна війна»[5], «Імперія Землі»[4], «Королі-Хрестоносці»[3] та ін. Серед вітчизняних продуктів гейміндустрії можна знайти такі гри, як: «Лицарі Золотих Воріт»[6], «Козаки»[2], «Літопис українських звитяг»[7], «Острів»[8] і ін. Вони можуть ефективно конкурувати з аналогічними закордонними проектами завдяки своєму потенціалу та можливостям. Використання окремих сюжетних елементів на заняттях гуртків гуманітарного спрямування сприятиме зацікавленню вихованців світовою історією та допоможе їм розвивати навички ефективної взаємодії з оточуючими; розуміти та враховувати думки одне одного.

Настільні ігри є відмінною альтернативою використанню відеоігор на заняттях гуртків, особливо коли педагог обмежений у часі та ресурсах. Вони мають кілька переваг, зокрема, відсутність залежності від технічних аспектів та можливість використання в

різних форматах навчання, включаючи аудиторні заняття, змішане або онлайн-навчання.

У настільних рольових іграх можна використовувати події з української історії. Це означає, що гравці матимуть можливість пережити та інтерактивно дослідити різні етапи української минувшини, втілюючи ролі історичних персонажів, вирішуючи важливі завдання та беручи участь у ключових подіях. Такими іграми є «Українська революція 1917–1921»[21], «Галичина 1918–1919»[20], «Етнографічне лото» [22, с. 55–56], «Відбудуй Україну»[19] та «Поселення й житло українців» [22, с. 56]. Є багато проектів, які представляють світову історію. Це, зокрема, «7 чудес»[15], «Сутінкова боротьба»[16], «Адріанів Вал»[17], «Вершники Скіфії»[18].

Активна участь в цих інтерактивних іграх сприяє розвитку загальної ерудиції, логічного та критичного мислення у вихованців гуртків і секцій гуманітарного та туристсько-краєзнавчого напрямів. Ці ігри допомагають закріпити знання з обраних тем і навчитися самостійно приймати важливі, обдумані рішення. Вони стимулюють учнів активно досліджувати і розв'язувати завдання, аналізувати інформацію та долати творчі виклики.

Проте, важливо, щоб педагог пам'ятав, що перед використанням ігор такого роду необхідно попередньо ознайомити учасників з теоретичним матеріалом, а також з сюжетом і змістом гри [12, с. 101].

Крім того, що ігровий аспект є важливим для досягнення навчальних цілей, також необхідно залучати до освітнього процесу навчальний контент. Без нього гейміфікація залишиться лише розважальним засобом. Отже, використання сервісів, які містять гейміфікаційні елементи, є актуальним на заняттях гуртків, бо це сприяє досягненню навчальних цілей. Такими сервісами є навчальні платформи «Kahoot!», «Classtools», «Brainscape», «LearningApps», «Wordwall» [12, с. 102] та ін. Ці ресурси допомагають адаптувати навчально-виховну діяльність під сучасні освітні виклики, і вони доступні для використання на різних типах пристроїв і платформ. Активне використання цих ресурсів на гурткових заняттях сприяє розвитку цифрових навичок та умінь учасників, а також забезпечує постійну комунікацію між ними, що сприяє обміну досвідом та співпраці в колективі.

Гуртківці мають можливість скористатися різноманітними онлайновими сервісами: «Coursera»[13], «EdEra», «На Урок»[14], «Prometheus», які надають доступ до великого обсягу аудіовізуальної інформації. Ці сервіси пропонують курси з різних тематик, що дозволяє гуртківцям розширити свої знання і навички. Курс «Знай свою Україну» побудований на основі сервісу «EdEra» і використовує ігрові механізми. Він надає інформацію про традиції і культуру українського народу і зацікавить учасників туристсько-краєзнавчих гуртків і секцій. Медіамайданчик «Ukrainer» з'явився на основі «Prometheus» і присвячений дослідженню України, розповіді унікальних історій українців та популяризації їх на міжнародному рівні. Такі освітні інструменти використовуються в гуртках і секціях з краєзнавчою тематикою та сприяють розвитку важливих соціально-психологічних та предметних компетенцій гуртківців [12, с. 99–100].

Технологія ігровізації має потужну здатність не тільки залучати вихованців до діяльності, але й сприяти розвитку різноманітних важливих умінь і навичок у них. Завдяки широкому спектру інструментів гейміфікації, які використовують багатомовний інтерфейс, учні отримують можливість розвивати навички комунікації на різних мовах, включаючи державну/рідну мову [23].

Ключовими принципами гейміфікованого навчання є вміння ефективно використовувати сучасні технології та правильно керувати ними для досягнення успіху. Ці навички також є необхідними в контексті ігрового навчання. Широке поширення ігрових методик виступає потужним інструментом для вирішення важливих соціальних проблем на загальній основі. Робота над цими проблемами також сприяє розвитку демократичних цінностей та переконань у суспільстві, що сприяє формуванню відповідних компетентностей [11, с. 115].

У навчальному процесі розуміння системності історії досягається шляхом розвитку предметних (історичних) компетентностей у вихованців. Ці компетентності формуються завдяки використанню гейміфікованих освітніх засобів, які містять завдання, спрямовані на розвиток логічного мислення, знання про дати та карту, а також вміння критично оцінювати інформацію та надавати об'єктивну оцінку реальності [9, с. 10].

Отже, ми приходимо до висновку, що гейміфікація спрямована на залучення новітніх теоретичних і практичних методів, які мають

можливість перетворити освітній процес на якісно нову формацію, застосовувавши до нього сучасні інноваційні підходи. Шляхом успішної інтеграції цих підходів учні розвивають ключові, предметні, професійні та соціально-психологічні компетентності, які передбачені вітчизняними освітніми реформами та закріплені в законодавчих і нормативних актах.

Список використаних джерел

1. Відеогра «Civilization». URL: <https://civilization.com>
2. Відеогра «Cossacks 3». URL: <https://www.cossacks3.com/index.php?lang=ua>
3. Відеогра «Crusader Kings». URL: <https://store.steampowered.com/curator/36592959-Crusader-KingsOfficial/#browse>
4. Відеогра «Empire Earth». URL: <https://empireearth.eu/>
5. Відеогра «Total War». URL: <https://www.totalwar.com/>
6. Відеогра «Лицарі Золотих Воріт». URL: http://www.capsules.life/?page_id=39
7. Відеогра «Літопис Українських Звитяг». URL: http://www.capsules.life/?page_id=36
8. Відеогра «Острів». URL: <https://ostrivgame.com/home/>
9. Всесвітня історія. Історія України. (Інтегрований курс). 6 клас. Всесвітня історія. 7–9 класи. Історія України. 7–9 класи. Всесвітня історія. 10–11 класи. Історія України. 10–11 класи. Навчальні програми для закладів загальної середньої освіти. Київ: HREC PRESS, 2022. 260 с. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-5-9-klas/2022/08/15/Navch.progr.2022.WH.HU.6-11.pdf>
10. Гейміфікація в освіті: Як ігрові методики допомагають в навчанні. Блог Gioschool. URL: <https://blog.gioschool.com/gamification>
11. Захарова О.В., Грузд А.В. Підвищення якості послуг вищої освіти за допомогою гейміфікації. *Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки*. 2017. Вип. 32. С. 113–122.
12. Королько А., Перегінець О. Використання інструментів гейміфікації у позашкільній історичній освіті. *Молодь і ринок*. 2023. № 2 (210). С. 98–104. URL: <http://mir.dspu.edu.ua/article/view/273961/271347>
13. Навчальна платформа «Coursera». URL: <https://www.coursera.org/>
14. Навчальна платформа «На Урок». URL: <https://naurok.com.ua/>
15. Настільна гра «7 чудес». URL: <https://uk.boardgamearena.com/gamepanel?game=sevenwonder>
16. Настільна гра «Twilight Struggle». URL: <https://geekach.com.ua/twilightstruggle-en/>
17. Настільна гра «Адріанів Вал». URL: <https://gameland.com.ua/adrianiv-val-ukr./>

18. Настільна гра «Вершники Скіфії». URL: [https://gameland.com.ua/vershnikiskifii-raiders-of-scythia-ukr./](https://gameland.com.ua/vershnikiskifii-raiders-of-scythia-ukr/)
19. Настільна гра «Відбудуй Україну». URL: <https://gameland.com.ua/vidbuduiukrainu/>
20. Настільна гра «Галичина 1918–1919». URL: <https://www.istpravda.com.ua/short/5c07e885b07e3/>
21. Настільна гра «Українська революція 1917–1921» / Український інститут національної пам'яті. URL: <https://uinp.gov.ua/informaciynimaterialy/vchytelyam/navchalni-igry/nastilna-gra-ukrayinska-revoluciya-1917-1921>
22. Перегінець О. Психолого-педагогічні аспекти використання елементів гейміфікації у шкільній та позашкільній історичній освіті. *Студентські історичні зошити*. 2022. Вип. 14. С. 49–57.
23. Самчук Л. І., Мойсеюк Ю. М. Гейміфікація в системі сучасних технологій навчання (рекомендаційний бібліографічний список) / Національна Академія педагогічних наук України, Державна науково-педагогічна бібліотека України ім. В. О. Сухомлинського. URL: http://dnpb.gov.ua/wpcontent/uploads/2015/12/Gameplay_in_training_2019.pdf

Пилипів І. В.

*Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника*

ВИВЧЕННЯ ЦЕРКОВНО-РЕЛІГІЙНОГО ЖИТТЯ РОЖНЯТІВЩИНИ В ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ ХХ СТ. ЯК ЗАСІБ ПАТРІОТИЧНОГО ТА ДУХОВНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ СТАРШИХ КЛАСІВ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ

Розглядається роль Греко-католицької церкви у формуванні духовності та моральності жителів колишнього Рожнятівського району Івано-Франківської області в першій половині ХХ ст. Проаналізовано важливість використання краєзнавчого матеріалу у патріотичному та духовному вихованні учнів на уроках історії в період сучасної російсько-української війни.

Ключові слова: *Греко-католицька церква, митрополит, А. Шептицький, духовенство, краєзнавча робота.*

Греко-католицька церква завжди відігравала ключову роль у духовній підтримці українців. Вплив релігії здійснювався через греко-католицьке духовенство. Практично у кожному населеному пункті існували духовні святині, збудовані на кошти та силами місцевого населення. Рожнятівщина на Івано-Франківщині не була винятком.

Рожнятівський район утворено у 1940 р. На початку ХХІ ст. до нього входило 50 населених пунктів, 3 селищні Ради та 28 сільських Рад, 57 церковних споруд, в тому числі Української греко-католицької церкви – 41, Православної церкви України – 16 [4]. У 2020 р. в результаті адміністративної реформи населені пункти Рожнятівського району включено до об'єднаного Калуського району.

Згідно з церковною адміністративно-територіальною структурою, в першій половині ХХ ст. цей регіон входив до Львівської греко-католицької архієпархії. Тут діяло 54 деканати, які у 1924 р. налічували 1 267 парохій у яких працювали 901 священнослужитель, здійснюючи душпастирську працю. Кожний деканат об'єднував від 13 до 30 парохій [7]. На Рожнятівщині у досліджуваний період усі церкви були греко-католицькі, які входили до Перегінського та Рожнятівського деканатів. В середньому у кожному було близько 25 тисяч греко-католиків, хоча Перегінський деканат об'єднував 22 села, а Рожнятівський лише 16. У кожному з них була церква і відповідно парохія зі священнослужителем. Окремо було село Ілемня, яке входило до Долинського деканату [7]. Поряд з греко-католиками мирно проживали римо-католики та іудеї та німці.

Традиційно кожна церква на Рожнятівщині, як і у всій Україні, мала і, власне, має свого небесного покровителя-патрона. Ця традиція сягає своїми коренями ще у період Київської Русі. ім'я церковного покровителя надавалося церкві під час її освячення, яке здійснювалося в день церковного свята. В залежності від святого покровителя церкви, жителі села святкували своє храмове свято. Як видно із шематизмів ГКЦ ХІХ ст., храмові свята мали не всі церкви. Право на храмове свято надавалося рішенням адміністрації Львівської архієпархії ГКЦ спочатку великим селам, центрам парафій. У 1914 р. тільки 12 сіл мали право на храмові свята [6]. Після Першої світової війни практично усі села, в яких були церкви, мали храмові свята.

У день храмового свята в церкві відбувалося урочисте богослужіння, на яке запрошувалися священники із навколишніх сіл. Бувало, що на таке свято приїздили єпископи та керівництво єпархії. Так, на храмове свято у с. Перегінське у 1906 р. прибув митрополит ГКЦ А. Щептицький [3]. В церкві відбулася велична архієрейська Служба Божа. Очевидці описували, що до церкви, дізнавшись про приїзд митрополита, зійшлося кілька тисяч віруючих із навколишніх сіл, яких не змогло вмістити церковне подвір'я. Традицією було

приходити на храмове свято з інших сіл. В той же час існувала традиція, що всі, хто прийшов на свято з інших сіл, повинні бути запрошені у гостинні хати жителів села.

Вивчення патронів церков дає багато відповідей про духовну культуру українського народу, в даному випадку бойків Рожнятівщини. Особливо велику шану вони віддавали Господнім та Богородичним святам. У Львівській та Перемишльській єпархіях у 1772 р. було 3 719 церков ГКЦ . З них Господні посвяти склали 18,12 % усіх церков, Богородичні – 35,7 %. Ситуація майже не змінилася на першу половину ХХ ст. [1]. На Рожнятівщині у міжвоєнний період з 28 церков вісім були присвячені Господнім святам, найбільше з них Різду Христовому. Цьому святу було посвячено три церкви у містечку Рожнятові, селах Берлогах та Верхньому Струтині. З інших свят – дві церкви Воздвиження Чесного Хреста та по одній Воскресінню Христовому, Преображенню Господньому, Обрізанню Ісуса Христа та Зісланню святого Духа.

Найбільше церков було посвячено Пресвятій Богородиці. Їй було посвячено дванадцять церков, які мали сім найбільших Богородичних свят. Вони розподілялися майже порівну по дві Покрови Пресвятої Діви Марії, Собору Пресвятої Богородиці, Благовіщення Пресвятої Діви Марії. Великою популярністю у населення користувалися церкви інших святих. На Рожнятівщині із 38 всіх церков з патроном св. Михаїла було аж шість [5; 7]. Характерним є те, що ці церкви, розміщені в переважно віддалених гірських селах. Це зв'язано з тим, що до св. Михаїла жителі зверталися як до охоронця та захисника Божого перед природними катаклізмами та труднощами економічного та суспільного характеру. Великою популярністю користувалися церкви св. Миколая. Святому Миколаю були посвячені три церкви. Це зумовлено любов'ю населення до доброти й милосердя та благодійністю, які уособлюють ці свята.

Греко-католицькі священники відіграли вагомий роль в суспільно-політичному житті населення Рожнятівщини. Аналіз діяльності українських політичних та культурно-просвітницьких організацій свідчить, що визначальна роль у заснуванні та діяльності цих організацій належала священникам. Від їхньої особистої активності залежала і кількість цих організацій. Організації, які діяли при церквах, можна умовно поділити на чотири групи: церковні, економічні, культурно-просвітницькі та політичні. Серед церковних

товариств найбільш поширеними були Церковні Братства (15 товариств), Братство Апостольської Молитви (4 тов.), Товариство Апостола Петра (5 тов.), Братство Найсвятіших Тайн (7 тов.), Марійське Братство Молоді. При церквах існували каси взаємодопомоги, Свічкові товариства (6 тов.), каса «Дністер». Священики були засновниками та активними членами осередків товариства «Просвіта» (12 тов.), товариств Тверезості (8 тов.), «Січ» (5 тов.), «Сокіл» (6 тов.) [8].

Заснування та діяльність товариств залежало від політичної активності священників. В селах, які входили до парафії, були однакові організації. В інших парафіях, де священники були інертніші, майже не було ніяких організацій. Жителі села Ясень під впливом священника О. Білецького заснували у 1910 р. товариство Тверезості, яке діяло до середини 1920-х рр. Через бойкот спиртних напоїв у селі перестали працювати два шинки.

У деяких селах при церквах одночасно існувало декілька товариств. Так, у селах Ілемня та Липовиця у 1920–1930-х рр. діяли осередки товариств «Просвіта», «Сокіл», Український Католицький Союз, Апостола Петра, засновниками яких були о. М. Курбас та о. М. Ленько. Священики були активними учасниками культурно-політичного життя в своїх парафіях [8].

Великий вплив на формування національної свідомості місцевих жителів мав митрополит ГКЦ Андрей Шептицький, який кожного літа приїздив на хутір Підлюте біля с. Осмолоди на відпочинок у свої кедрові палати. Слід відзначити, що йому належали лісові масиви в районі с. Перегінська, де працювало місцеве населення, а кошти від продажу лісу йшли на підтримку бідних, освіти та культури українців. На початку ХХ ст. угорська фірма «Глезінгер» побудувала вузькоколіяку від тартака в с. Брошневі аж поза с. Осмолоду. Колійка мала служити для експлуатації митрополичих лісів. А їх там було 25 000 гектарів. У 1930-х рр. всі колійки та інше майно, згідно з контрактом, вже були власністю митрополії ГКЦ.

За фінансової підтримки митрополита ГКЦ в урочищі Підлюте діяв молодіжний пластовий табір. Цей табір мав велике значення як чинник релігійно-національного виховання. З 1927 р. Андрей Шептицький віддав Верховній Пластовій Команді будинки санаторії для табору новиків, де кожний рік заїжджало 100 українських дітей з цілої Польщі. Крім цього подарував 9 моргову площу серед ліса під

будову нового табору новиків та дозволив вирубку дерева, потрібного на будову великого будинку, де мали влітку постійно відпочивати діти з бідних українських родин [2]. Цей табір мав велике значіння як чинник релігійно-національного виховання.

На уроках з історії України у закладах загальної середньої освіти у темах при вивченні культури XIX – XX ст. бажано використовувати фотографії дерев'яних церков Рожнятівщини та Прикарпаття. При цьому необхідно звернути увагу на самотність та високий рівень архітектури та мистецтва в убранстві духовних святинь [див. 3].

Використання краєзнавчого матеріалу на уроках історії на прикладі діяльності УГКЦ сприяє патріотичному та моральному вихованню учнів. Духовну, державотворчу, моральну, благодійницьку, виховну, меценатську діяльність та постійну роботу у збереження пам'яток українського мистецтва потрібно пропагувати на уроках історії та у виховній роботі. Вивчення краєзнавчих матеріалів з історії рідного краю викликає в учнів науковий інтерес та гордість за свою малу батьківщину.

Список використаних джерел

1. Баричко М. Святковане днів святих (Допись). *Нива*. 1906. Т. 3, ч. 4. С. 417–419.
2. Бучацький А. Митрополит на «відпочинку» у Підлютім. *Нива*. 1930. Ч. 12. Грудень. С. 470–471.
3. Громик В., Слободян В. Дерев'яні церкви Івано-Франківської області. Львів, 2016. 199 с.
4. Івано-Франківська область. Адміністративно-територіальний поділ. На 1 січня 2013 року. С. 59–63.
5. Тарас Я., Михайлик Г. Посвяти церков Львівської, Перемиської та Станіславівської єпархій XVIII – поч. XX ст. (за матеріалами візитацій та шематизмів). *Народознавчі зошити*. 2000. Зошит 1. С. 147–148.
6. Шематизмъ всего клира греко-католицкой митрополичой архієпархій Львовской на рокъ 1914. Львів, 1914. 614 с.
7. Шематизм гр. кат. духовенства Львівської архієпархії на рік 1924. Львів, 1924. 334 с.
8. Шематизм всего духовенства греко-католицької Львівської митрополичой архієпархії на рік 1936. Львів, 1936. 218 с.

НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКА І ПОШУКОВО-КРАЄЗНАВЧА ДІЯЛЬНІСТЬ У ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ: ІННОВАЦІЙНІ І ТРАДИЦІЙНІ ПІДХОДИ

Бойда А. В.

*Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника*

МЕТОДИКА РОБОТИ З АРХІВНИМИ МАТЕРІАЛАМИ В НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ У ШКОЛІ

В статті автор спробував узагальнити власний досвід роботи із архівними матеріалами. Пропонується розроблена методика для роботи з електронними архівними джерелами в системі Національного архівного фонду України та з галузевими архівами силових структур в Україні.

***Ключові слова:** Національний архівний фонд України, е-архіви, Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, Центральний державний архів громадських об'єднань України, Державний архів Івано-Франківської області Галузевий державний архів Служби безпеки України.*

Сучасна епоха електронних комунікацій актуалізувала проблему роботи дослідників з відповідними системами зберігання та відтворення матеріалів в мережі. Мова йде не лише про спеціалізовані сайти, а й про цілий спектр можливостей ознайомитись з документами архівних установ України як у соцмережах (Facebook, Telegram, Instagram), так і на відеохостингах (TikTok, YouTube).

Повномасштабна російсько-українська війна, яка розпочалась 24 лютого 2022 р., змусила по-новому поглянути на доступність пересічних користувачів до архівних документів. Якщо у випадку з центральними архівами Державної архівної служби України та галузевими архівами силового блоку майже не виникає проблем, то у випадку з обласними архівними установами отримання інформації є складнішим. У переважній більшості випадків йде мова не лише про отримання архівних матеріалів, а й хоча б можливість попрацювати з ними в режимі оффлайн. Досі діють карантинні обмеження та умови військового стану, які все ж позначаються на роботі установ. Тим не менш, кількість оцифрованих документів в системі Національного архівного фонду України, які були розміщені на міжархівному пошуковому порталі уже сягає 5 млн копій [1].

Для навчального процесу у школі стає важливим не лише демонструвати архівний документ з досліджуваного історичного періоду, а й виробити відповідну методику роботи з ними. Звичайно, що спектр такої праці потребує послідовного дотримання всіх правил і розуміння значення цього процесу. Слід виокремити роботу з архівними джерелами в урочний та позаурочний час.

Під час уроку робота з документами з підручника може виявитись недостатньо наочною. У такому разі вчитель може особисто підбирати відповідні документи для опрацювання його учнями. Так, для вивчення теми уроку з історії України в 10-му класі «Українська Держава гетьмана Павла Скоропадського: внутрішня та зовнішня політика», можемо використати такі документи: постанови Ради міністрів, накази на рівні повітів чи губерній, закони Української держави, особисті укази чи мемуари гетьмана. Особливо цінним буде заповіт гетьмана П. Скоропадського від 3 серпня 1918 р., де він передбачав свою можливу раптову смерть і навіть призначив двох потенційних спадкоємців з числа Ради міністрів [4].

Необхідно дати завдання учням виконати цікаві вправи щодо вивчення архівних документів. При роботі з ними учні формують власну думку під час відповіді на те чи інше питання, формуючи відповідні предметні компетенції. Також ми розвиваємо у школярів критичне мислення, формуємо аналітичні здібності та вчимо бути уважними до деталей. Можна підготувати і творчі завдання. Так, учні можуть стати в ролі законотворців Гетьманату 1918 р. для видачі указу Державній варті, флоту, міністерству фінансів, розробити проєкт з кошторисом для будівництва шкіл чи кінозалів і т. д.

Цікавим є розкриття питань на уроках про національно-визвольні змагання українців проти радянської окупації в Івано-Франківській області у 1940–1950-х рр. Тому при роботі на темою уроку із історії України в 11 класі «Боротьба ОУН та УПА з комуністичним режимом» слід залучати окремі документи із кримінальних справ, які були заведені проти повстанців каральними органами НКВС-МДБ. Під час ознайомлення з постановами на арешт, протоколами допитів, судовими вироками та постановами Верховного суду СРСР про реабілітацію, учням важливо буде виокремити причини та підстави для арешту, подробику свідчень слідчими проти обвинуваченого, безальтернативність у сфері зняття обвинувачень проти підсудного в

ході суду над повстанцями та різницю між радянською і українською реабілітаційними процедурами.

Доречно оглянути принцип відсутності Феміди в цих юридичних процесах, підтвердити факти наявності в таких справах етноциду проти українського населення та окреслити значення боротьби національних сил проти системи в наш час. Оскільки замовлення справи в Галузевому державному архіві Служби безпеки України може зайняти 25–35 календарних днів, найкращою можливістю для роботи з архівними джерелами є пошуковий портал з електронним архівом Центру дослідження визвольного руху [3]. Хронологічно портал охоплює 1917–1991 рр. і станом на 18 травня 2023 р. налічує 33 319 архівних документів.

У рамках позакласної роботи для учнів є актуальними як робота над власним родовим деревом, так і пошук матеріалів для написання біографічних нарисів про представників своєї родини. Завдяки прийнятому пакету законів про декомунізацію в 2015 р., було вирішене питання про доступ до архівів установ тоталітарного періоду. Оскільки мережа архівів Міністерства внутрішніх справ України ще не впорядкована в повному обсязі, основний масив документів на репресованих осіб зберігається в Галузевому державному архіві Служби безпеки України та Службі зовнішньої розвідки України. Учні зібравши відповідні дані про факти репресій проти власної родини в радянський час, можуть для отримання необхідної інформації надіслати в ці установи відповідні запити, які опрацьовуються від 10–15 до 30–35 календарних днів. Все залежить від того, чи є в наявності архівна інформація про родича учня в сховищі. На основі кримінальних справ, спогадів родичів чи самого репресованого, учні під керівництвом вчителя можуть підготувати цікаву конкурсну роботу в системі Малої академії наук України.

Якщо ж це не репресований житель області, а учасник Другої світової війни, більш зручніше знайти відомості про нього на сайті порталів «Подвиг народу» та «Пам'ять народу» ворожих нам міноборони рф. Проте їх часові рамки обмежені виключно участю СРСР у Другій світовій війні. Електронні банки ресурсів зберігають не лише мільйони карт, нагородних листів, особистих даних на мільйони людей з 15 колишніх радянських республік, а й величезний об'єм інформації про масові військові поховання. Робота з цими ресурсами обмежена з початку повномасштабної російсько-

української війни і є доступною лише через VPN. Як альтернатива – портал «Музей. Пам'ять. Пошук» Національного музею історії України у Другій світовій війні [2]. Тут є як дані про загиблих, так і можливість подати запит щодо долі прадіда чи прапрадіда в Другій світовій війні. Для уточнення про наявність нагород, зручними будуть архівні дані із фондів Державного архіву Івано-Франківської області, де зберігаються документи міськкоматів та райвійськкоматів Прикарпаття.

Таким чином, бачимо широкий спектр можливостей для використання архівних документів на уроках історії України в 10–11 класі. Їх використання може стати поштовхом для вивчення учнями родоводів, написання конкурсних науково-дослідницьких робіт МАН України. Важливо не лише критично оцінювати учням ті чи архівні документи, але й робити правильну історичну реконструкцію з відповідної теми шкільної програми.

Список використаних джерел

1. Архіви у смартфоні: презентовано Міжархівний пошуковий портал. *Офіційний портал Мінюсту України*. 2022. URL: <https://minjust.gov.ua/news/ministry/arhivi-u-smartfoni-prezentovano-mijarhivniy-poshukoviy-portal>
2. Де шукати інформацію про солдатів II світової війни? *Центр вивчення генеалогії «Пращур»*. 2020. URL: <https://prashhur.com/de-shukati-informatsiyu-pro-soldat-ii-svitovoyi-vijni/>
3. Димніч Н. Центр досліджень визвольного руху оприлюднив документи з архіву УПА, який знайшли на Прикарпатті. *Суспільне Новини*. 2022. URL: <https://suspilne.media/205744-centr-doslidzen-vizvolnogo-ruhu-opriludniv-dokumenti-z-arhivu-upa-akij-znajsli-na-prikarpatti/>
4. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. Ф. 3766. Оп. 3. Спр. 10. Арк. 3. Заповіт Гетьмана всієї України Павла Скоропадського. 3 серпня 1918 р. URL: <https://archives.gov.ua/Skoropadskyi/?p=2&lang=uk>

**ЦЕНТР ПАЛОМНИКА БЛАЖЕННОГО
СВЯЩЕННОМУЧЕНИКА СИМЕОНА ЛУКАЧА В С. СТАРУНЯ
БОГОРОДЧАНСЬКОГО РАЙОНУ: ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ,
ДУХОВНІ ПРАКТИКИ ТА ВИХОВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ**

У статті проаналізовано роль Церкви в освітньому процесі, основні етапи становлення Центру паломника блаженного Симеона Лукача УГКЦ та можливості його використання у виховній та краєзнавчій роботі зі шкільною молоддю.

Ключові слова: історичне краєзнавство, біографічний метод, історичні джерела, парафія, священик.

Сьогодні в умовах повномасштабної війни РФ проти України (з 24 лютого 2022 р.) здійснюється переоцінка певних уявлень про роль традиційних християнських Церков в Україні. Цілком очевидно, що поступово окреслюється, набуває чіткіших проявів позиція цих Церков у питання ставлення до Української держави, до української нації, яка в перспективі суттєво вплине на релігійно-конфесійну карту України. Однак зараз, незважаючи на прогнозовані майбутні тенденції, очевидно, варто ще раз проаналізувати роль Церкви у становленні української нації.

У цьому контексті варто звернути увагу на процес виховання та освіти нашого молодого покоління українців, яке розпочинається із школи, або, за визначенням актуального Закону України «Про освіту», – закладу загальної середньої освіти. На сучасному етапі триває реформа освітньої сфери, яка, зокрема, на рівні середньої освіти проявляється в поступовому переході на засади «Нової української школи» (НУШ). Ця тенденція до реформування ланки середньої освіти, зрозуміло, має чимало позитивних рис, які не є предметом нашого аналізу. Водночас певне застереження в цьому процесі викликає одна з «інновацій» в системі НУШ – це повне нівелювання статусу предмету «Основи християнської етики» [11]. Не вдаючись до дискусії з цього приводу, припускаємо, що в перспективі, зокрема в процесі діалогу Церкви, держави та громадянського суспільства, вдасться досягнути певного компромісу, який дозволить вибудувати оптимальну модель презентації християнських цінностей в системі загальної середньої освіти. Добрими прикладами досягнення такого «суспільного консенсусу»,

очевидно, можуть стати процеси запровадження інститутів військових капеланів та медичних капеланів, які, на сьогодні, вже стали дійсністю в новій Українській державі й, на наше переконання, добре виконуватимуть свою місію.

Повертаючись до закладів загальної середньої освіти, підкреслимо, що тут важливо зберегти певний консенсус щодо висвітлення ролі Церкви в процесі становлення української нації. Одним із таких засобів формування об'єктивних поглядів на цю проблему, звичайно, може стати вивчення предмету «Історія України», в якому на конкретних прикладах з'ясовується часто неоднозначна роль традиційних сьогодні християнських Церков в історії України. Слід зауважити, що навіть поверховий аналіз підручників з предмету «Історія України» для учнів старших класів [4; 5; 6] викликає значний оптимізм щодо формування в учнів об'єктивних уявлень і знань про роль християнських Церков в історії України.

Однією з важливих тем, які вивчаються учнями 11 класу школи, є «Україна в повоєнний період», в рамках якої розглядається питання про «долю УГКЦ» в межах процесів «радянізації західноукраїнських земель». У підручнику об'єктивно, на основі значного фактичного матеріалу, висвітлено процеси насильної ліквідації УГКЦ у 1945–1946 рр. та виникнення «катакомбної» Церкви, наведено біографію її голови Йосифа Сліпого [6, с. 23–25]. У цьому контексті, на нашу думку, варто звернути увагу на ще одного з представників УГКЦ – Симеона Лукача, життєвий шлях якого сьогодні може стати одним із прикладів світоглядних орієнтирів та вибору життєвої стратегії для молодшого покоління української нації.

Метою нашого дослідження є з'ясування історії становлення та розвитку одного із духовних центрів УГКЦ, Центру паломника блаженного священномученика Симеона Лукача в с. Старуня Богородчанської територіальної громади Івано-Франківського району Івано-Франківської обл., можливі моделі його використання у процесі виховання учнів закладів загальної середньої освіти. Підкреслимо, що тут мова йтиме зовсім не про «пропаганду релігійного світогляду», тільки про можливість використання паломницького центру в історико-краєзнавчій та виховній роботі з учнівською молоддю, а матеріалів даного дослідження – для поглиблення знань з історії України періоду після Другої світової війни.

Сьогодні у с. Старуня, відомого для туристів, зокрема, грязьовим вулканом як пам'яткою природи, імовірно захованими скарбами опришків і відомими археологічними знахідками [2, с. 32–34; 10], а для релігійних паломників – передусім унікальною «Хресною Дорогою» [2, с. 69–70; 8], знаходиться один із важливих духовних центрів УГКЦ – Центр паломника блаженного священномученика Симеона Лукача, що знаходиться на території Солотвинського протопресвітерату Івано-Франківської архиєпархії та митрополії УГКЦ [12, с. 153].

Паломницький центр діє при парафії святих апостолів Петра і Павла, перший камінь під будівництво храму якої закладено у 2002 р., а вже 12 липня 2006 р. освячено. Великою цінністю цієї церкви стала ікона блаженного о. Симеона Лукача, яку намалювала 2011 р. мисткиня Олена Кондратів [2, с. 36–37, 41]. Невдовзі, 13 січня 2012 р. митрополит Володимир Війтишин на прохання місцевого пароха о. Ярослава Середюка передав часточку мощей блаженного Симеона Лукача до цього храму, і ця подія, на думку о. В. Лукашевського, «дала поштовх для розвитку Відпустового центру» [2, с. 39–40; 3]. Упродовж 2013–2018 рр., з розвитком паломницьких практик, відбулося становлення цього Відпустового центру, який здобув сучасну назву [2, с. 40–42].

Цікавим для історико-краєзнавчої роботи з молоддю буде відвідування Музею блаженного Симеона Лукача та підпільної УГКЦ, будівництво якого розпочалося у 2017 р., а вже 29 квітня 2018 р. з нагоди ювілею 125-ліття дня народження блаженного Симеона Лукача посвяченого Головою УГКЦ Патріархом Святославом Шевчуком під час його пастирського візиту [2, с. 43–50, 61; 3; 7]. Особливість цього музею в тому, що він побудований за прототипом родинної хати блаженного Симеона Лукача, яка не збереглася до наших днів, але вірно реконструйована сучасними майстрами. У музеї представлено речі як самого блаженного, так й інших мешканців с. Старуні з кінця ХІХ ст. [2, с. 45]. Тому, очевидно, відвідування музею в с. Старуня може стати добрим наочним посібником для вивчення повсякденного життя українського народу упродовж понад столітнього періоду.

Врешті, варто згадати про особу самого блаженного Симеона Лукача, біографія якого вже стала не тільки предметом дослідження фахових істориків, але й основою для документального кінофільму

режисерства Валентина Дігтяренка [2, с. 51–52]. На честь його імені Паломницький центр видає періодичне видання «Слово Симеона», в якому постійно друкуються матеріали під рубрикою «З історія Центру паломника» [9].

Симеон Лукач народився 7 липня 1893 р. в селі Старуня тогочасного Богородчанського повіту, освіту здобув спершу в місцевій народній школі, відтак – Коломийській гімназії, з 1913 р. – в Станиславівській духовній семінарії, яку через події Першої світової війни закінчив 1919 р., тоді ж рукоположений на священника єпископом Григорієм Хомишиним (нині – також блаженним новомучеником УГКЦ). Спершу був співробітником пароха в с. Ляцьке Шляхоцьке, а з грудня 1920 р. призначений викладачем в Станиславівській духовній семінарії, де працював до 1945 р. Щоправда, деякий час він одночасно коротко виконував обов'язки душпастиря в с. Саджава (1921–1922), відтак – катехита гімназії в м. Станиславові (1922) та духівника семінарії, де своїм добрим прикладом поступово здобув серед студентів і викладачів почесний титул «магістра моральності». У 1945 р., напередодні арешту ієрархії, отримав таємні свячення на єпископа від владики Г. Хомишина, невдовзі мусив перейти на нелегальне становище, не погоджуючись перейти під юрисдикцію РПЦ, продовжував підпільні служіння та одночасно працював бухгалтером в столярній майстерні села. За анонімним доносом органи КДБ 26 жовтня 1949 р. вперше заарештували владику С. Лукача. Після винесення вироку у серпні 1950 р. – 10 років ув'язнення – виконував каторжну роботу на лісозаготівлі в таборі Красноярського краю. 11 лютого 1955 р. був звільнений і повернувся до рідного села. У липні 1962 р. його заарештували вдруге і засудили на 5 років у колонії суворого режиму. У березні 1964 р. через критичний стан здоров'я – туберкульоз легенів – був звільнений з ув'язнення і перевезений до рідного с. Старуня. Помер 22 серпня 1964 р. як мученик за віру у рідному селі Старуня Богородчанського району Івано-Франківської області і похований на сільському цвинтарі. Ексгумація проведена 18 липня 2003 р. судово-медичним експертом-криміналістом Івано-Франківського обласного бюро судово-медичних експертиз Омеляном Левицьким, який підготував «Акт судово-медичного дослідження № 73/3970-МК» від 28 серпня 2003 р. Папа Іван Павло II під час візиту до України 27 червня 2001 р. у м. Львові беатифікував

28 новомучеників, серед яких був і владика Симеон Лукач [2, с. 8–15].

Отже, можемо стверджувати, що Центр паломника блаженного священномученика Симеона Лукача може стати одним із важливих осередків, які сприятимуть засвоєнню учнями старших класів об'єктивних знань про роль УГКЦ в процесі становлення української нації упродовж ХХ – початку ХХІ ст.

Список використаних джерел

1. Блажейовський Д. Історичний шематизм Станиславівської (Івано-Франківської) єпархії від її заснування до початку Другої світової війни (1885–1938): [англійською мовою]. Львів : Місіонер, 2002. 450 с.
2. Відпустовий центр блаженного Симеона Лукача: шлях, що триває / автор та упорядник о. В. Лукашевський; Відпустовий центр блаженного священномученика Симеона Лукача в с. Старуня Івано-Франківської Архієпархії УГКЦ. Тернопіль : Терно-граф, 2023. 144 с.
3. Гавалешко В. Край блаженного Симеона Лукача: у пошуках святості на Землі. *Нова Зоря*. URL: <https://novazoria.com.ua/?p=14556>.
4. Історія України: підручник для 9 кл. загальноосвіт. навч. закл. / О. К. Струкевич. Київ : Грамота, 2017. 240 с.
5. Історія України (рівень стандарту): підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти / В. С. Власов, С. В. Кульчицький. Київ : Літера ЛТД, 2018. 256 с.
6. Історія України (рівень стандарту): підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти / Н. М. Сорочинська, О. О. Гісем. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2019. 240 с.
7. Музей «Блаженного свщмч. Симеона Лукача та підпільної УГКЦ». URL: <https://svmlukach.org.ua/pro-palomnytskyj-tsentr/muzej/>.
8. Прикарпатська Хресна дорога здобула державну нагороду (дата оновлення: 11.09.2021). *CREDO Україна*. URL: <https://credo.pro/2021/09/299784>.
9. «Слово Симеона» – Вісник Центру паломника «Симеон Лукач» УГКЦ. URL: <https://svmlukach.org.ua/slovo-symeona/>.
10. Старуня, село, Богородчанський р-н, Івано-Франківська обл., Україна. Український Генеалогічний Форум. URL: <https://ukrgenealogy.com.ua/viewtopic.php?t=4077>.
11. Учні НУШ не зобов'язані вивчати християнську етику (дата оновлення: 20.09.2018). *Нова українська школа*. URL: <https://nus.org.ua/news/uchni-nush-ne-zobov-yazani-vyvchaty-hrystyyansku-etyku/>.
12. Шематизм Івано-Франківської Архієпархії УГКЦ на 2019 рік / Відп. за випуск о. ліц. В. Федун. Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2019. 320 с.

ВНЕСОК УКРАЇНСЬКИХ ЛІТЕРАТОРІВ У РОЗВИТОК ШКІЛЬНИЦТВА В ГАЛИЧИНІ Й БУКОВИНІ (КІНЕЦЬ ХІХ – ПОЧАТОК ХХ ст.)

У статті розкрито окремі аспекти співпраці українських письменників Галичини й Буковини на ниві українського шкільництва наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. Наголошується, що українським літераторам належить провідна роль у впровадженні української мови у шкільну освіту, а також у підручники, а відтак і в навчальний процес термінів «Україна», «українець», «український» замість звичного «Русь», «русин», «руський».

***Ключові слова:** Галичина, Буковина, українське шкільництво, українська мова.*

На кінець ХІХ ст. у Галичині й Буковині вже була сформована та належно функціонувала мережа початкової і середньої освіти, яку репрезентували народні школи, гімназії.

Проте українська спільнота Галичини й Буковини у галузі шкільництва зіткнулася з великою кількістю труднощів. Через нечисельну кількість власних урядовців та політиків, які мали б допомагати долати труднощі, та проблеми, цю ношу взяли на себе українські літератори, які, мали патріотичні почуття та здобули певну популярність в народі.

До серйозних труднощів, з якими стикалися галицькі й буковинські українці, варто віднести низький рівень охоплення дітей відповідного віку шкільним навчанням. Причина цього явища полягала в переконаності більшості селянства у відсутності впливу рівня освіченості на стан та результати землеробської праці.

Змінити цю хибну думку взялися українські літератори, які вже встигли здобути певний авторитет у середовищі української спільноти. Насамперед це стосується письменника-педагога І. Бажанського, який був переконаний, що духовний поступ кожної людини тісно пов'язаний зі школою, стверджуючи, що саме школа є розсадником освіти. Працюючи в буковинських селах, І. Бажанський зауважив, що місцеві українські селяни під впливом певного поступу національного руху до освіти хлопчиків, як майбутніх господарів, ставилися прихильніше. Водночас для дівчат як майбутніх домогосподарок шкільне навчання вважали зайвим. Ці помилкові

думки письменник намагався розвінчувати при безпосередніх зустрічах з селянами в читальнях, публікуючи відповідний матеріал у місцевих українських часописах, а також порушував окреслені питання в окремих художніх творах, приміром, віршованому оповіданні «Пропасть», оповідання «Рідна дитина».

Зазначена проблематика хвилювала і письменницю Є. Ярошинську, яка у статті «Як ведеться нашим селянкам на Буковині, коло Вікна» [3, с. 155.] намагалася привернути увагу до хибності підходу щодо непотрібності грамоти жінці. Адже в результаті, будучи цілком залежною від чоловіка, така жінка, на думку письменниці, з часом втрачала охоту до мислення і, беззаперечно, змушена була виконувати його волю.

Письменник русофільського спрямування О. Марков у своїх публікаціях намагався переконати селянство в тому, що певні матеріальні витрати не повинні стати перепорою та виправданням небажання відправляти дітей до школи. Адже «для бідних у першому класі не обов'язково купувати книжки. Дальше можна купляти старі дешевше» [1, с. 1].

Факти засвідчують, що з часом кількість українців, охоплених шкільною освітою, збільшувалася, і у зв'язку з цим постали нові виклики, у подоланні яких взяли посильну участь представники української літературної інтелігенції. Одним із таких викликів стала потреба створення нових шкіл з українською мовою викладання та доступності для українських дітей вже існуючих.

Певним чином до розв'язання цієї проблеми долучалися окремі літератори – депутати парламенту та крайових сеймів: О. Барвінський, Ю. Романчук, В. Гнатюк, О. Колесса. Для привернення уваги до порушеного питання вони використовували як парламентську трибуну, так і депутатські запити до центральних та місцевих органів влади, що давало певні результати.

Після того, як на рубежі ХХ ст. стали відчутними позитивні зміни у народному шкільництві, перед українською спільнотою постав новий виклик – розширення бази середньої освіти. Для цього необхідно було створювати українські класи в польсько- та німецькомовних гімназіях і поступово відкривати аналогічні українські заклади. З представників української літературної інтелігенції найбільше до цього долучився О. Барвінський, який

використовував свої можливості депутата австрійського парламенту та члена крайової шкільної ради Галичини.

Принагідно зазначимо, що на Буковині аналогічну діяльність здійснював професор Чернівецького університету та депутат Буковинського крайового сейму С. Смаль-Стоцький, який мав вагомі здобутки у царині української філології. За його активної участі у 1896 р. після тривалих домагань (від 1874 р.) українці Буковини нарешті вибороли свій перший навчальний заклад, де були відкриті українсько-німецькі паралельні класи при щойно створеній нижчій німецькій гімназії в м. Чернівцях. Вона досить швидко здобула популярність серед українців, у результаті чого станом на 1914 р. тут навчалось до 400 учнів-українців [4, с. 25–26], – стверджує дослідник І. Руснак.

Активно сприяли організації діяльності українських гімназій у краї письменники Т. Галіп та О. Маковей, які проводили організаційну роботу з вчителями народних шкіл стосовно пошуку майбутніх гімназистів та «спонукали родителів їх посилати до Чернівців».

Українським літераторам належить провідна роль у впровадженні у шкільні підручники, а відтак і в навчальний процес термінів «Україна», «українець», «український» замість звичного «Русь», «русин», «руський», які на той час уже були дискредитовані москвофілами і сприймалися як ідентифікація російськості. Найактивніше у цій сфері працювали О. Барвінський, Ю. Романчук (Галичина), та С. Смаль-Стоцький і О. Попович (Буковина). Вперше зазначений термін запровадив у шкільні підручники О. Барвінський у 1892 р. Для полегшення сприйняття суспільством ним було запропоновано перехідну форму «українсько-руський», який через кілька років трансформувався в «український».

Для підсилення позицій української мови у шкільному навчальному процесі в Галичині О. Барвінський активно використовував свої можливості як депутат Галицького крайового сейму. З цього приводу він подав низку пропозицій щодо обов'язковості використання в навчальному процесі обох крайових мов польської та української, а також щодо усунення дискримінації української мови представниками польської національності, які мали кількісну перевагу в урядових структурах Галичини [2, с. 1].

До важливих напрямків українського шкільництва, де себе повною мірою проявили представники української літературної інтелігенції, слід віднести їхню участь в укладанні шкільних підручників. Це проявлялося у двох різновидах: через безпосереднє написання підручників та через використання їхніх літературних текстів у цих підручниках. Без сумніву, українські літератори відзначилися написанням посібників та підручників з української мови й літератури для різних типів шкіл. Найактивнішими на у цій царині були О. Барвінський, А. Крушельницький, О. Попович, Ю. Романчук та С. Смаль-Стоцький.

Отже, українські письменники плідно працювали на ниві українського шкільництва. Практично самотужки їм довелося виконувати важливу місію щодо роз'яснення селянству користі та потреби освіти для їхніх дітей.

Українським літераторам належить провідна роль у впровадженні української мови у шкільну освіту, а також у підручники, а відтак і в навчальний процес термінів «Україна», «українець», «український» замість звичного «Русь», «русин», «руський», які на той час вже були дискредитовані москвофілами і сприймалися як ідентифікація російськості.

Важливим напрямком українського шкільництва, де себе повною мірою проявили представники української літературної інтелігенції, також була участь у створенні шкільних підручників української мови та літератури.

Список використаних джерел

1. *Галичанинъ* (м. Львів). 1899. Ч. 145.
2. *Діло* (м. Львів). 1896. Ч. 7. 10.
3. *Народ* (м. Львів). 1890. Ч. 10.
4. Руснак І., Червінська І. Народу віддані життя і праця (Творчий шлях Івана Бажанського. Чернівці: Рута, 2003. 152 с.

**БІОГРАФІЧНИЙ СЛОВНИК ДУХОВЕНСТВА
СТАНИСЛАВІВСЬКОЇ ЄПАРХІЇ УГКЦ (1885–1946 рр.):
ОСОБЛИВОСТІ МЕТОДОЛОГІЇ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА
ВИКОРИСТАННЯ В КРАЄЗНАВЧІЙ РОБОТІ**

У статті окреслено місце «церковної проблематики» в шкільному курсі історії України, проаналізовано особливості методології розробки біографічного словника духовенства Станиславівської єпархії, вказано основні результати науково-дослідного проєкту та з'ясовано можливості його використання в освітньому процесі закладів загальної середньої освіти та краєзнавчій роботі.

***Ключові слова:** історія України, історичне краєзнавство, біографічний метод, історичні джерела, парафія, священик, єпархія, Греко-Католицька Церква.*

Сьогодні, через рік після початку повномасштабної війни РФ проти України, можемо стверджувати, що українська нація викристалізувалася в певний цілісний соціальний організм. Цьому, на нашу суб'єктивну думку, сприяла, з одного боку, зовнішня агресія, а з іншого – наявність національно-свідомої частини громадянського суспільства в Україні. Не вдаючись до якихось дискусій про вплив «історичних наративів» (чи то у формі шкільних чи університетських підручників з історії України, чи інших «джерел інформації» в Інтернет-просторі) на формування національної самосвідомості народу, підкреслимо, що сьогодні перед спільнотою фахових істориків стоїть важливе і складне завдання – продовжувати формувати об'єктивне бачення історичних процесів у молодого покоління українців, навчити його критично осмислювати минулі та актуальні події, шукати власних відповідей на питання буття української нації.

Важливу роль у формуванні української нації, безперечно, відіграли християнська релігія та, відповідно, традиційні християнські Церкви, зокрема Українська Греко-Католицька Церква, тому їхню історичну роль необхідно враховувати при формуванні згаданих «історичних наративів». З огляду на це, варто проаналізувати контент базових підручників з історії України для закладів загальної середньої освіти на предмет висвітлення ролі Церкви в історії України. У процесі нашого контент-аналізу

обмежимося прикладом лише однієї з традиційних конфесій – Української Греко-Католицької Церкви.

Так, у базовому підручнику з історії України для 9 класу на основі значної кількості наукових фактів окреслено роль ГКЦ, її ієрархів Михайла Левицького, Григорія Яхимовича, Сильвестра Сембратовича, Юлія Фірцака, Андрея Шептицького, окремих представників духовенства в національно-культурному житті Західної України наприкінці XVIII – на початку XX ст. [9, с. 51–52, 53, 56, 58, 59, 64, 135, 138, 141, 149, 198, 201, 204, 205–206, 207–208, 209–210, 211], а в підручнику для 10 класу – продовжується тенденція висвітлення переважно на прикладі діяльності митрополита А. Шептицького та окремих священиків і монахів ролі ГКЦ в національному житті українців у першій половині XX ст. [10, с. 18–19, 86, 183, 184, 192, 226, 235]. У підручнику з історії України для 11 класу наявні навіть окремі блоки питань (чи «параграфів») до тем, в яких на значному фактологічному матеріалі показано роль ГКЦ в історії України другої половини XX – початку XXI ст., наведено біографію митрополита Йосифа Сліпого [11, с. 23–25, 69–70, 106–107, 138–139, 231–236]. Загальний контекст викладеного матеріалу дозволяє стверджувати про об'єктивний погляд на роль УГКЦ в історії України наприкінці XVIII – на початку XXI ст.

Водночас, цілком природно, поза увагою учнів залишається значний обсяг фактологічного матеріалу з історії УГКЦ, який для зацікавленого читача може бути досягнутий через дослідження в рамках діяльності історико-краєзнавчого гуртка. Одним із цікавих напрямів роботи юних краєзнавців може стати дослідження біографій не тільки загальновідомих діячів Церкви, але й маловідомих представників духовенства, серед яких завдяки генеалогічним пошукам [8, с. 70–73], можна виявити, наприклад, і власних предків. С. Кобута вважає, що «використання біографічного методу в шкільних історико-краєзнавчих дослідженнях є важливим елементом пізнавальної історичної діяльності, виробляє в учителів та учнів навички аналітичного і критичного мислення, соціальної комунікації, зацікавленості дійовими персонами чи історичними явищами...» [12, с. 90].

На сьогодні Науково-дослідний інститут історії Церкви Івано-Франківської академії Івана Золотоустого (НДІ ІЦ ІФАІЗ) активно розробляє науковий проєкт під назвою «Біографічний словник

духовенства Станиславівської єпархії УГКЦ (1885–1946 рр.)», результати якого, на нашу думку, можна буде використовувати, зокрема, в історико-краєзнавчій роботі з учнями. Очевидно, так само, як і результати фундаментального видання «Енциклопедія ЗУНР» в 4-х томах [4; 5; 6, 7], де значною мірою представлено біографічні довідки тих ієрархів і священників УГКЦ, які відіграли значну роль в національно-державному будівництві Західно-Української Народної Республіки. Результати досліджень наукового проєкту НДІ ІЦ ІФАІЗ, слід зауважити, з 2018 р. почали публікуватися на сторінках різних періодичних наукових видань, зокрема, фахового наукового часопису «Галичина» та наукового журналу «Добрий Пастир».

Методологія та методика дослідження проєкту «Біографічний словник духовенства Станиславівської єпархії УГКЦ (1885–1946 рр.)» має свої особливості. Основу дослідження складає документ «Метрика кліру Станиславівської єпархії» в 6-ти томах, що зберігається в Державному архіві Івано-Франківської області, а також науково-довідкові видання «Історичний шематизм...» Станиславівської, Львівської та Перемишльської єпархій, підготовлені о. Д. Блажейовським [1; 2; 3], а також додаткові історичні джерела – мемуари, публікації в періодичних виданнях, як і, зрештою, наявна історіографія про кожна особу. Одним із засобів пошуку інформації слугує, зокрема, пошуковий ресурс «Пам'ятки історії та культури Івано-Франківської області» на сайті Івано-Франківської обласної універсальної наукової бібліотеки [14]. Під час формування біографічних довідок виникає потреба верифікації, співставлення окремих давніх топонімів із сучасними назвами, для чого використовуємо, зокрема, офіційне видання «Шематизм Івано-Франківської Архієпархії УГКЦ на 2019 рік» [16].

Для прикладу наведемо фрагмент з опублікованої біографічної довідки одного із священників – о. Йосифа Абрисовського, матеріали якого, очевидно, можуть бути корисними в краєзнавчій роботі з учнями.

«...Абрисовський Йосиф (1835–1916).

Народився 14 листопада 1835 у с. Вербиця Рава-Руського повіту коронного краю Галичини та Володимирії, Австрійської імперії (станом на 2020 – с. Вербиця (Wierzbica) гміни Любича-Королівська Томашівського повіту Люблінського воєводства). **Батьки:** *Андрій Абрисовский* та *Марія Абрисовська з роду Тимчин*.

Освіту здобув у Львівській духовній семінарії й богословському факультеті Львівського університету (1857–1861). *Свячення* на священника в одруженому стані отримав 01 січня 1862.

Одружився 21 листопада 1861 у церкві св. Михайла с. Підберезці Львівського повіту. *Дружина* – *Юлія Абрисовська з роду Жуковська* (1838–1921), дочка о. Івана Жуковського (1810–1894), парох церкви св. Петра і Павла у Львові, викладача гімназії та університету, радника і референта митрополичої консисторії, співробітника НТШ у Львові, та Євдокії з роду Рожейовської.

Душпастирська та громадська праця: Сотрудник пароха с. Підберезці Львівського повіту, Львівського деканату Львівської архієпархії (02.01.1862–1863) та сотрудник пароха с. Олесько Золочівського повіту, Олеського деканату Львівської архієпархії (13.09.1862 – 20.05.1863). Адміністратор парафії с. Лозина Городоцького повіту, Городецького деканату Львівської архієпархії (1863–25.11.1865). Адміністратор парафії с. Жовчів Рогатинського повіту, Рогатинського деканату Львівської архієпархії (25.11.1865–01.07.1870). Парох с. Петликівці Бучацького повіту, Чортківського деканату Львівської архієпархії (01.07.1870–15.02.1881). Отримав похвальну грамоту Митрополичої консисторії у Львові за побудову мурованої церкви у с. Петликівці. Звільнений від конкурсного іспиту з богослов'я для заміщення вакантних душпастирських посад з 1881. Парох м-ка Тисмениця Товмацького повіту, Тисменицького деканату Львівської архієпархії, з 1885 – Станіславівської єпархії (15.02.1881–01.11.1889). Брав участь як представник громади м. Тисмениці в єпископській хіротонії Юліана Пелеша у соборі святого Юрія у Львові 23 жовтня (1 листопада) 1885.

Парох с. Косів Старий Косівського повіту, Косівського деканату Станіславівської єпархії (02.11.1889–08.08.1916). Член-засновник і голова українських товариств на місцевому рівні – читальні товариства «Просвіта» (1908), осередків товариства «Народний дім» та Союзу «Народна Каса» у с. Старий Косів. Його коштом у с. Старий Косів збудовано читальню та насипано символічну могилу в пам'ять про Т. Шевченка. В домі Абрисовських часто бували художник Іван Труш (товариш сина Савина Абрисовського з Академії красних мистецтв у Кракові) з дружиною Аріадною, Михайло Павлик, Іван Франко, Михайло Коцюбинський, щоліта відпочивала Ольга Кобилянська. Від імені товариства «Руський народний дім» в Косові

разом з Іваном Устияновичем і Павлом Рондяком підписав лист до Михайла Сергійовича Грушевського від 6 серпня 1909 з проханням про збір пожертв на українські громадські справи.

Помер 08 серпня 1916 у м. Косів Старий Косівського повіту (станом на 2020 р. – м. Косів Косівського району Івано-Франківської області)...» [17, с. 223–225].

Цей короткий життєпис одного з греко-католицьких священиків продемонстрував, що подібні результати наукових досліджень, часто «насичені» значним фактологічним матеріалом, добре ілюструють окремі теми з предмету «Історія України», знову переконують, що духовенство ГКЦ відіграло значну роль у становленні українського нації.

Результати наукового проекту можна використовувати в історико-краєзнавчій роботі з учнями в таких формах як підготовка учнівських краєзнавчих науково-дослідних робіт на тему про когось із священиків [16, с. 34, 68–79], пошук власного родоvodu, в якому були священики [8, с. 70–73], організація тематичних експедицій або екскурсій, присвячених діяльності відомих представників духовенства [13, с. 92–96] та багато інших форм пізнання історії української нації.

Таким чином, результати досліджень в межах наукового проекту біографічного словника духовенства Станиславівської єпархії УГКЦ, що розробляється НДІ ІЦ ІФАІЗ, можуть використовуватися також в освітньому процесі закладу загальної середньої освіти, під час вивчення предмету «Історія України», в гуртковій історико-краєзнавчій роботі.

Список використаних джерел

1. Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832–1944). Том 1: Адміністрація і парохії: [англійською мовою]. Львів – Київ : КМ Академія, 2004. 1004 с.
2. Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832–1944). Том 2: Духовенство і релігійні згромадження: [англійською мовою]. Львів – Київ : КМ Академія, 2004. 570 с.
3. Блажейовський Д. Історичний шематизм Станиславівської (Івано-Франківської) єпархії від її заснування до початку Другої світової війни (1885–1938): [англійською мовою]. Львів : Місіонер, 2002. 450 с.
4. Західно-Українська Народна Республіка 1918–1923. Енциклопедія. Т. 1: А–Ж. Івано-Франківськ : Манускрипт-Львів, 2018. 688 с. URL: <http://lib.pnu.edu.ua:8080/handle/123456789/12482>.

5. Західно-Українська Народна Республіка 1918–1923. Енциклопедія. Т. 2: З–О. Івано-Франківськ : Манускрипт-Львів, 2019. 832 с. URL: <http://lib.pnu.edu.ua:8080/handle/123456789/12483>.
6. Західно-Українська Народна Республіка 1918-1923. Енциклопедія. Т. 3: П–С. Івано-Франківськ : Манускрипт-Львів, 2020. 576 с. URL: <http://lib.pnu.edu.ua:8080/handle/123456789/12485>.
7. Західно-Українська Народна Республіка 1918-1923. Енциклопедія. Т. 4: Т–Я. Івано-Франківськ : Манускрипт-Львів, 2021. 688 с. URL: <http://lib.pnu.edu.ua:8080/handle/123456789/12484>.
8. Єгрешій О. І. Методичні аспекти генеалогічного пошуку в середніх освітніх навчальних закладах. *Історико-краєзнавча діяльність у закладах освіти: проблеми і перспективи*. Збірник тез доповідей учасників Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Івано-Франківськ, 22 квітня 2021 р. / За наук. ред. М. Ю. Косила і А. З. Королько. Івано-Франківськ : Симфонія форте, 2022. С. 70–73.
9. Історія України: підручник для 9 кл. загальноосвіт. навч. закл. / О. К. Струкевич. – К. : Грамота, 2017. 240 с.
10. Історія України (рівень стандарту): підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти / В. С. Власов, С. В. Кульчицький. Київ : Літера ЛТД, 2018. 256 с.
11. Історія України (рівень стандарту): підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти / Н. М. Сорочинська, О. О. Гісем. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2019. 240 с.
12. Кобута С. Й., Кобута Л. П. Біографічний метод в історико-краєзнавчих дослідженнях у школі. *Історико-краєзнавча діяльність у закладах освіти: проблеми і перспективи*. Збірник тез доповідей учасників Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Івано-Франківськ, 22 квітня 2021 р. / За наук. ред. М. Ю. Косила і А. З. Королько. Івано-Франківськ: Симфонія форте, 2022. С. 87–91.
13. Королько А. Історико-краєзнавча робота у вищій школі як складова частина популяризації вивчення історії м. Івано-Франківська. *Питання історії України*. Збірник наукових праць кафедри історії України Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Чернівці: ЧНУ, 2018. Т. 20. С. 92–96. URL: <http://lib.pu.if.ua:8080/handle/123456789/6403>.
14. Пам'ятки історії та культури Івано-Франківської області [Електронний ресурс]. URL: <https://lib.if.ua/dbase/pitk.php>.
15. Прокопчук В. С. Шкільне краєзнавство: навчальний посібник. Київ : Кондор, 2011. 338 с. URL: <http://elcat.pnpu.edu.ua/docs/Прокопчук%20В.С..pdf>.
16. Шематизм Івано-Франківської Архієпархії УГКЦ на 2019 рік / Відп. за випуск о. ліц. В. Федун. Івано-Франківськ : Нова Зоря, 2019. 320 с.
17. Делятинський Р., Єгрешій О., Маслій О., Галян Т. Біографічний словник духовенства Станиславівської (Івано-Франківської) єпархії – митрополії Української Греко-Католицької Церкви (1885–2020): обґрунтування наукового проекту та перші біограми на літеру «А», частина 1: Абрисовський

Йосиф (1835–1916), Абрисовський Омелян (1864–1928), Авдикович Теодозій (1854–1887), Авдиковський (Авдикович) Аполлоній (1815–1889). *Добрий Пастир: науковий вісник Івано-Франківської академії Івана Золотоустого УГКЦ. Богослов'я. Філософія. Історія.* 2022. Вип. 17. С. 209–246. DOI: <https://doi.org/10.52761/2522-1558.2022.17.16>

Єгрешій О. І.

*Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника*

КРИМІНАЛЬНА СПРАВА ЄПИСКОПА ІВАНА ЛЯТИШЕВСЬКОГО ЯК ДЖЕРЕЛО ВИВЧЕННЯ ПОВСЯКДЕННОГО ЖИТТЯ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОГО ДУХОВЕНСТВА: КРАЄЗНАВЧІ І МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ

У статті автор розглядає карну справу єпископа Івана Лятишевського, заведену на нього радянськими спецслужбами 1945 р. як історичне першоджерело вивчення повсякденного життя греко-католицького духовенства у «катакомбний» період. Зазначається, що попри помітний суб'єктивізм, неточності, довільне трактування біографій історичних осіб кримінальні справи як першоджерела містять цінну статистичну, «подієву» інформацію, суттєво доповнюють існуючу джерельну базу. Карні справи надають певну уяву щодо елементів повсякденного життя греко-католицьких священиків досліджуваного періоду, проливають світло на суспільно-політичні погляди, ідеологічні переконання, зацікавлення, ухили духовних осіб, зокрема єпископа Івана Лятишевського.

Ключові слова: *єпископ Іван Лятишевський, кримінальні справи, повсякденність, греко-католицьке духовенство, заклади загальної середньої освіти, методика.*

На наш погляд, останніми роками в освіті, у тому числі і в закладах загальної середньої освіти, дуже актуальним питанням є проблема дидактичності історичних знань. Раніше це питання уважалося одним із найважливіших (набуті учнями чи студентами історичні знання) вагомо впливали на формування світогляду, загального кругозору особистості, закладали підвалини громадянської позиції тощо. *(Інша річ, що часто-густо такі знання мали тенденційний характер і були виразно заідеологізованими, як наприклад в СРСР).*

У 1990-х рр. помітно бракувало підручників і посібників які би об'єктивно навчали історії України. «Нульові» десь до певної міри

вирішили цю проблему, але непомітно постала інша – засвоєння набутих знань. Проходження Зовнішнього Незалежного Оцінювання (ЗНО) як обов'язкової умови вступу до закладу вищої освіти у 2008 р. без сумніву позитивно вплинуло на об'єктивність самого процесу вступу до ЗВО, але з іншого боку дещо звузило пізнавальний потенціал історії як дисципліни, до певної міри «механізувало» сам процес засвоєння історичних знань та якоюсь мірою «запрограмувало» самих абітурієнтів. «Учити необхідно лише те, що зазначено у програмі вступних випробувань» – ні більше ні менше. Із того часу почали поставати нові алгоритми засвоєння знань, нові ефективні методики підготовки до успішного складання ЗНО. Відтак починають виникати нові посібники, методичні розробки, які з одного боку ніби полегшують абітурієнтам шлях до успіху, але з іншого – звужують пізнавальний арсенал історії як дисципліни і науки в цілому [5, с. 3]. Зараз оволодіння історичними знаннями по суті «удорівнюється» успішному складанню ЗНО, що, на наш погляд, не є рівноцінним. Досвід показує, що після успішного складання ЗНО з історії (отримання умовних 190 балів) набуті знання так само успішно швидкоплинно «виходять з голів» абітурієнтів (тепер уже студентів). Причина в тому, що бракує промовистих матеріалів та документів, які би красномовно характеризували епоху. Учні звертають увагу лише на ті речі, які є в програмі підготовки до ЗНО. Невеликі опитування учнів-старшокласників м. Івано-Франківська демонструють, що частина з них починає готуватися до складання ЗНО вже з третьої чверті 10-го класу. Тобто найбільш промовисті теми з політичної історії України ХХ ст. (*репресії радянської влади проти українського народу, Голодомор 1932–1933 рр., розкриття сутності радянського тоталітаризму*) не завжди потрапляють «на радар» учнівської пам'яті [1, с. 135]. А це чи не найголовніші теми, які дають відповіді на найголовніші питання з історії України, проливають світло на українсько-російські взаємини на сучасному етапі, адже Російська Федерація нині – це правонаступниця СРСР і поведінкові стереотипи сучасної Росії мало в чому відрізняються від радянських, віддзеркалюють сутність радянської системи.

Із проголошенням державної незалежності України з'явилася можливість розсекретити кримінальні справи заведені радянськими спецслужбами проти осіб, громадянська позиція яких не відповідала визначеним стандартам. До числа таких належали також і священники

Української греко-католицької Церкви (УГКЦ), які не «підписали православ'я» у 1946 р., й залишилися вірними своїй церкві. Частину священників «катакомбної» УГКЦ, які були ув'язненими у другій половині 1940-х – 1950-х рр. у 1990-х було реабілітовано, але це не «закрило теми», оскільки кримінальні справи на цих осіб продовжували бути засекреченими і недоступними для опрацювання істориками. А кримінальні справи заведені на цих отців або видавалися тенденційно або не видавалися зовсім. Декомунізаційні процеси в Україні, що розпочалися одразу ж після подій Євромайдану, пришвидшили можливості широкої реабілітації, яка вповні стане можливою лише тоді коли фахові історики, отримавши «на руки» донедавна засекречені, чи то «напівзасекречені» кримінальні справи зможуть їх різносторонньо опрацювати.

Звісно ж, кримінальні справи міністерства державної безпеки УРСР як першоджерела мають свої особливості і як правило хибують виразним суб'єктивізмом, неточностями, довільним трактуванням біографій історичних осіб тощо. Разом із тим, ці першоджерела містять дуже цінну статистичну, «подієву» інформацію, суттєво доповнюють існуючу джерельну базу.

Ще один важливий аспект стосується методологічного інструментарію прочитання цього першоджерела. Кримінальні справи у порівнянні з епістолярієм, щоденником чи записками для пам'яті не мають характерного відбитку авторської індивідуальності, особистісного розуміння автором соціального середовища і місця себе в ньому. Записи у кримінальних справах створюються свого роду «під диктовку», за вказівкою слідчого, що проводив допит, у чомусь на розсуд стенографістки, а не за бажанням обвинуваченого. Вони часто спонтанно записуються, не для закарбування в пам'яті, а «для протоколу». Тож історик, який працює з цим першоджерелом не може читати «між рядками» автора, вловлювати кожну його фразу, наголос, скорочення слів, три крапки, визначати малорозбірливий почерк задля того аби зрозуміти, що саме хотів сказати, а що можливо приховати автор. Таких преференцій історик, що декодує кримінальні справи позбавлений. Натомість за свідченнями арештанта «ховаються» вимушеність, страх, погрози, моральні переслідування а часто і побиття. Тексти кримінальних справ (навіть ті, які не набиралися машиністом, а писалися вручну) напруги цього умовного діалогу врахувати не можуть. Саме до компетенції

стенографістів входило перефразування, редагування чи ретушування текстів, зміни акцентів тощо [3, с. 149].

У пропонованій статті аналізуватимемо кримінальну справу запроваджену радянськими спецслужбами на єпископа-помічника Станиславівської єпархії УГКЦ, професора місцевої духовної семінарії, доктора богослов'я Івана Юліановича Лятишевського. Нині свідчення про цього релігійного діяча є доволі скупими, обмежуються хіба що короткими повідомленнями енциклопедичного типу, статтями популярного характеру або ж деякими краєзнавчими виданнями. Цілісного наукового дослідження присвяченого особі І. Лятишевського досі не проведено.

Безсумнівне зацікавлення для вивчення повсякденного життя І. Лятишевського зазначеної пори представляє неодмінна атрибутивна складова усіх кримінальних справ – анкета арештанта [2, арк. 6]. У ній чітко зазначається постійне його місце проживання (*м. Станіслав, вул. Червоноармійська 14 квартира 4*, рік і місце народження (*17 жовтня 1879 р.*), професія і спеціальність, останнє місце роботи чи рід заняття до арешту, національність (*українець*), громадянство (*СРСР*), партійність (*був безпартійним*), освіта (*у І. Лятишевського була вища богословська освіта, здобув науковий ступінь доктора богослов'я*). У анкеті арештованого відзначається також походження підсудного (*походив за словами самого єпископа, з робочих, із сім'ї кустаря-шевця*), судимість (І. Лятишевський не мав судимості). На запитання чи брав він участь у Вітчизняній війні (німецько-радянській війні. – *О. Є.*) надав від'ємну відповідь. Не ствердно станиславівський єпископ-помічник відповів на запитання слідчого про наявність урядових нагород, військових звань, поранень, контузій, участі в антирадянських організаціях. У графі «Чи був на окупованій території?» відзначено хронологічний період (*липень 1941 р. – червень 1944 р.*) Як указує графа «склад сім'ї» батько І. Лятишевського помер у 1936 р., мати – у 1938 р. Рідна сестра владики Розалія Проць – домогосподарка, станом на 1945 р. проживала в селищі Богородчани нині Івано-Франківського району Івано-Франківської обл. [2, арк. 6].

Окрема мова про словесний портрет, який, як правило, також фігурує у кримінальних справах. Владика, як показують матеріали кримінальної справи, був середнього зросту, повної тілобудови, мав коротку шию, сиве волосся, голубі очі, овальне обличчя, високе чоло,

дугоподібні брови, малий ніс і рот, тонкі губи, пряме підборіддя. Особливих прикмет владика не мав (фізичних недоліків, асиметрії обличчя, татувань, рубців, родимих плям); І. Лятишевський не картавив, не заїкався, не жестикулював, не проводив пальцевих маніпуляцій, не було у священнослужителя також зафіксовано хворобливих рухів тіла тощо [2, арк. 8]. Поміщено також традиційну для кримінальних справ фотокартку арештанта (у профіль і анфас), відпечаток вказівного пальця правої руки («від одного краю нігтя до іншого») та особистий підпис самого І. Лятишевського.

На основі ордеру № 633 від 11 квітня 1945 р. у помешканні єпископа І. Лятишевського в часовому проміжку від 12 год. 30 хв. до 18 год. 00 хв., зберігаючи відповідну процедуру, було проведено обшук [2, арк. 10; 4].

У контексті вивчення історії повсякденності важливе значення має також опис власності владика, який фігурує у протоколі обшуку його помешкання. Це до певної міри дає можливість уявити етос (стиль життя), зрозуміти зацікавлення священнослужителя, його звички, вподобання, тяжіння, до певної міри інтелектуальний рівень та забезпечення.

Опис власності, зокрема, зафіксував наявність у священнослужителя піаніно та концертного роялю марки «Bosendorfer» із бордовим суконним покривалом, чотирнадцять картин різного сюжетного наповнення і вартості, дві етажерки на яких розміщувалося 746 шт. книг різного жанрового змісту, радіоприймач системи «Philips», два фотоапарати, електромашина для натирання підлоги, два альбоми з марками та альбом із фотографіями. До слова, згаданий нами вище рояль, округлий столик до нього, а також дві шафи зі столиком, було передано владіці на зберігання громадянкою м. Станіслава Розалією Вільгельмівною Штадлер після захоплення населеного пункту радянськими військами, у липні 1944 р., про що у кримінальній справі є окрема замітка [2, арк. 29].

Реально уявити також антураж помешкання І. Лятишевського адже описано диван м'який, велике дзеркало (трюмо) на підставці, залізне ліжко, книжкову скляну шафу чорного кольору, один великий дзеркальний та один малий креденс, дві тумбочки, одна напівм'яка кушетка, один дзеркальний шифонер, три округлі малі столики, п'ять напівм'яких крісел та два крісла червоно-сірої оббивки, чотири

м'яких стільці «оксамитової оббивки», а також дванадцять м'яких і чотири напівм'яких стільці. У помешканні владики І. Лятишевського розміщувався також годинник з боєм, п'ять підвісних люстр, дві настільні лампи, чотири підставки для квітів, шість великих тюлевих гардин, два стінні персидські килими (усього налічувалося вісімнадцять килимів різного розміру, матеріалу та вартості) [2, арк. 12].

Таким чином, кримінальні справи як першоджерела вивчення повсякденного життя греко-католицького духовенства представляють неабиякий інтерес. Нині існує нагальна потреба методологічних і методичних розробок цього питання. Свідчення підсудних (зокрема єпископа Івана Лятишевського) в силу їхньої характерної «суб'єктивності» вимагають уважного зіставлення з іншими першоджерелами, зокрема мемуарами, спогадами про нього очевидців подій, періодичними та неперіодичними виданнями тієї історичної доби, листуванням.

Кримінальні справи як джерело не відтворюють історичного повсякдення з абсолютною точністю, але важливі для більш цілісної реконструкції біографій історичних осіб. Особливо корисними можуть видатися ці дані у ділянці просопографії, де аналіз життєдіяльності історичних людей проводиться більш цілісно з використанням методичних прийомів різних гуманітарних і суспільних дисциплін.

Попри свою «недоконаність» та «непредставницькість» матеріали зазначеної кримінальної справи містять чимало пізнавальних фактів не лише про душпастирську, але й про громадську та суспільну діяльність греко-католицького духовенства у міжвоєнний період, у час Другої світової війни, суттєво доповнюючи інформативно-пізнавальний матеріал цієї історичної пори. Тим самим, вони надають певну уяву щодо елементів повсякденного життя греко-католицьких священників зазначеного періоду, проливають світло на суспільно-політичні погляди, ідеологічні переконання, зацікавлення, ухили самого єпископа Івана Лятишевського.

Кримінальні справи дають характеристику близького комунікативного середовища І. Лятишевського, уміщують імена конкретних, непримітних, «малих» часто-густо маловідомих людей (у нашому випадку священнослужителів), долі яких як правило залишаються поза кадром у традиційних «подієвих» розвідках.

При уважному прочитанні кримінальних справ проговорюється історична епоха, яка розгорталася в умовах тотального нагляду за священиками, стандартизувала їхню поведінку, формувала ментальність переслідуваних, гнаних часто приречених осіб.

Кримінальні справи як особливий вид першоджерел вносять нові імпульси в дослідження історії повсякденності, спонукають по-новому бачити і розуміти історичне минуле, зокрема місце греко-католицького духовенства в суспільному житті краю.

З іншого боку, така постановка проблеми (погляд на питання «із середини»), імовірно, може «оживити» історію як предмет у школах/гімназіях. Адже, на нашу думку, в умовах характерної «тестизації» історія перетворюється на статистичну дисципліну, що у час посиленої уваги до математики не повинно дивувати (пізнавальний ракурс у цьому випадку такий – у кого добра пам'ять той і виграє). Але ж як тут із відомою тезою – «Історія – вчителька життя»?

До того ж, такі історичні розвідки спроможні виразно «екстраполювати на сучасність». У силу відомих подій на Сході України один документ може дуже промовисто продемонструвати, що собою насправді являє Російська Федерація як правонаступниця Радянського союзу.

Назагал переконані, що впровадження кримінальних справ, заведених радянськими спецорганами на підпільних священиків УГКЦ до навчального процесу слугуватиме хорошим мотиваційним фактором викладання історії в школі.

Список використаних джерел

1. Берека В. Новітні підходи в методології та методиці викладання історії в Україні. *Наукові записки: Серія «Історія»*. Збірник. 2017. Вип. 1. Ч. 2. С. 134–139.

2. Галузевий державний архів Служби безпеки України в Івано-Франківській області. Справа 75142 Архівна справа по звинуваченню Хомишина Григорія Лукича та Лятишевського Івана Юліяновича 22 квітня – 25 серпня 1945 р. Т. 2. 480 арк.

3. Коляструк О. (Екстра) ординарність повсякденного життя в умовах Великого терору: норми vs аномалії? *З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ*. 2018. № 1 (49). С. 149–179.

4. о. І. Пелехатий. «Нічого більше не бажаю, як лише, щоби моя молитва була вислухана...» До 135-річчя з дня народження Слуги Божого Івана

Лятишевського, Єпископа Помічника Станиславівського (17.10.1879 – 27.11.1957). URL: <http://novazorya.if.ua/last/1891-2014-04-18-11-00-10>

5. Чухліб Т. До питання про нову концепцію та програму викладання історії України в школі. *Історія в рідній школі. Науково-методичний журнал*. 2021. № 3 (227). Травень-червень. С. 2–7.

Котик Т. І.

Івано-Франківська академія Івана Золотоустого

ІСТОРІЯ ПАРАФІЇ СВЯТОГО АНДРЕЯ ПЕРВОЗВАННОГО В МІСТІ КАЛУШІ

У статті описано історію парафії Святого Андрея Первозванного у місті Калуші. Охарактеризовано основні напрямки її розвитку та описано, які організації при ній сьогодні діють. Акцентовано на ролі цих організацій у християнському національно-патріотичному вихованні.

Ключові слова: краєзнавство, церква, УГКЦ, молодіжні організації, історія, виховання.

Одним з вагомих напрямків історичного краєзнавства є дослідження історії церков та парафій, адже саме вони є тим місцем, навколо якого об'єднуються активні люди громади. Слід підкреслити, що матеріали таких історико-краєзнавчих досліджень можуть використовуватися в освітньому процесі Нової української школи на уроках з предмету «Історія України» та з варіативного курсу «Історія Прикарпаття».

Метою нашого дослідження є репрезентація історії парафії Святого Андрея Первозванного у місті Калуші.

Варто зазначити, що спершу на місці святині була каплиця Святого Антонія Падевського, зведена у середині XVII ст. (приблизно – протягом 1650-х – 1680-х рр.) на честь перемоги поляків над татарами [1].

Зведена тогочасна каплиця у готичному стилі, висота становила 4 метри, а площа зсередини – 6 метрів (2 на 3 метри). Протягом багатьох століть до святині приходили українці, євреї, поляки, угорці, німці, австрійці та представники інших націй [5].

Довгий час аж до початку періоду підпілля 1946 р. (з другим приходом радянської влади), каплицею опікувалися сестри-служебниці (також вони опікувалися районною лікарнею). 1946 р. вони були змушені виїхати до Польщі, а доглядати за каплицею

почала пані Кукушинська – вчителька, яка мешкала на теперішній вулиці М. Козоріса (колишній – Чкалова) [2]. Радянська влада хотіла забрати у неї ключі від храму, проте вона вдавала із себе божевільну. За декілька днів до зруйнування каплиці їй вдалося забрати статую св. Антонія Падевського, плащаницю та деякі інші цінні речі і закопати, щоб цього не побачили представники радянської влади [5].

У 1962 р. зруйновано каплицю. Проте на це пішла не одна ніч, адже з першого разу святиня вистояла – її стіни були насправду міцними. Для того, щоб знищити стіни, потрібно було крізь вікна та двері пропхати ланцюги, за допомогою яких розтягнули каплицю. Саме цей момент – зруйнування каплиці 1962 р. – можна вважати завершенням приблизно трьохсотлітньої історії каплиці Святого Антонія Падевського [5].

Проте розгул тоталітаризму та панування атеїстичної влади Радянського Союзу не тривав вічно. Уже наприкінці 1980-их рр. Церква вийшла з підпілля, а протягом 1990-их рр. відбувалося відновлення релігійної життя та розбудова/відновлення парафій. Не винятком став і цей храм, адже на його місці протягом 1990-х рр. здійснювалося будівництво нової святині [5]. Освячено її було 13 грудня 1998 р. (у день святого апостола Андрея Первозванного) єпископом-ординарієм Івано-Франківської єпархії Української греко-католицької церкви – владикою Софроном Мудрим, ЧСВВ. Спершу планувалося, що покровителем парафії буде митрополит Андрей Шептицький, проте на момент освячення храму не завершився його беатифікаційний процес (який триває і до сьогодні), тому покровителем храму став святий апостол Андрей Первозванний [2].

Першим парохом відновленої святині призначено отця Михаїла Чорнегу (був політв'язнем), який виконував душпастирські обов'язки протягом 1998–2000 рр. Опісля нього, до 2008 р. у храмі служив отець Степан Скібіцький, а від 2008 р. і до сьогодні – отець Микола Крушець [2]. Варто зазначити, що з 2023 р. парафія має сотрудника – о. Мар'яна Борачка.

Саме в о. Миколи Крушеця виникла ідея зведення дзвіниці святого Антонія Падевського, яка мала б стати вікопомним нагадуванням про те, що на цьому місці протягом трьох століть була каплиця, покровителем якої був цей святий. Освячення відбулося 6 жовтня 2013 р. Дзвін було подаровано о. Вальтером Бонетто та

о. Миколою Семенишином (зараз є єпископом-помічником Івано-Франківської Архієпархії УГКЦ) [5].

Зараз ведеться розбудова парафії, яка триває уже декілька років. 18 листопада 2018 р. Архієпископом і Митрополитом Івано-Франківської Архієпархії УГКЦ – Кир Володимиром Війтишиним – здійснено закладення наріжного каменя та освячено фундамент майбутнього храму [4].

На парафії є частинка Животворящого Хреста Господнього, копія ікони Матері Божої Неустанної помочі, а також – ікона Богородиці, що розв'язує вузли. На особливу увагу заслуговують моці святої Марії Горетті. Вона є святою Римо-Католицької церкви, покровителем згвалтованих, жертв насильства та молоді. Канонізовано її було 1950 р. [3]

Кожна парафія має свою особливість та специфіку роботи. Деякі спрямовані на молитовне життя, частина – на катехизаційне, ще інші – на працю з молоддю. На парафії Андрея Первозванного поєднується одночасно кілька напрямків.

Перший із них – це праця з молоддю. При парафії діє організація «Українська молодь Христові». Учасники цієї організації неодноразово долучалися до різних заходів міського та обласного рівнів, брали участь у багатьох прощах, змаганнях та інших культурно-просвітницьких заходах. При парафії улаштований табір «Веселі канікули з Богом», активну участь у проведенні якого беруть саме члени цієї організації [2]. Варто зауважити, що на парафії також діють «Матері в молитві» та «Карітас». Перша з них є молитовною спільнотою, учасники якої щотижня моляться за настання миру та за різні потреби. Друга організація спрямована на працю з неповносправною молоддю [2].

Отже, парафія Святого Андрея Первозванного є на правду живою парафією із багатолітньою історією. Її діяльність свідчить про розвиток громади та виховання молоді у християнському національно-патріотичному дусі, а історія самої парафії є цікавою та вартою уваги.

Список використаних джерел

1. Каплиця святого Андрія Первозванного. URL: <http://surl.li/bluip>
2. Найстаріша калуська каплиця з 300-річною історією. URL: <https://prykarpatya.com/news/52871>
3. Марія Горетті. URL: <http://surl.li/blulq>

4. Митрополит Володимир у Калуші заклав наріжний камінь майбутньої святині. URL: <https://old.ugccif.org.ua/novyny/4167-mytropolyt-volodymyr-u-kalushi-zaklav-narizhnyi-kamin-maibutnoi-sviatyni.html>

5. У Калуші відновили капличку Св. Антонія Падевського із 300-річною історією. URL: <https://vikna.if.ua/news/category/articles/2013/10/10/14787/view>

Мельничук В. О.

*Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника,
Івано-Франківська академія Івана Золотоустого*

ДУХОВЕНСТВО ГАЛИЦЬКОГО ДЕКАНАТУ В СТРУКТУРІ СТАНИСЛАВІВСЬКОЇ ЄПАРХІЇ УГКЦ (1885–1891 рр.): СПРОБА ПРОСОПОГРАФІЧНОГО ПОРТРЕТА

У статті крізь призму біографічного методу здійснено спробу формування просопографічного портрета греко-католицького духовенства Галицького деканату в структурі Станиславівської єпархії у 1885–1891 роках, вказано на перспективи використання матеріалів дослідження у процесі вивчення шкільного курсу історії України.

***Ключові слова:** історичне краєзнавство, біографічний метод, історичні джерела, парафія, священик, деканат, Греко-Католицька Церква.*

Греко-Католицька Церква (ГКЦ) в Галичині наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. відіграла значну роль у формуванні національної самосвідомості українців, піднесенні їхнього культурного рівня через поширення просвіти та популяризацію ефективних методів господарювання. У базових підручниках з історії України окреслено роль окремих ієрархів і священиків ГКЦ в національно-культурному житті Західної України – відповідно наприкінці ХVІІІ – на початку ХХ ст. (для 9 класу) та у першій половині ХХ ст. (для 10 класу) [6, с. 51–52, 56–59, 198–211; 7, с. 18–19, 183–184, 226]. Викладені у шкільних підручниках факти, очевидно, можуть викликати в учнів зацікавленість біографіями окремих, більш чи менш відомих представників духовенства. Зрештою, практичні мотиви (як-от підготовка до зовнішнього незалежного оцінювання з предмету «історія України») чи власні пізнавальні інтереси (зокрема, прагнення провести пошуки та описати власний родовід [5, с. 70–73]) можуть спонукати до пошуку детальнішої інформації про життєвий шлях конкретної людини.

Для кращого пізнання життєписів відомих людей можна використати енциклопедичні видання, як наприклад, «Енциклопедія сучасної України» [4]. Однак треба мати на увазі, що біографії менш популярних історичних осіб, «малих людей» часто випадають із поля зору подібних науково-довідкових видань, а інформацію про них в Інтернет-мережі можна знайти часто не достатньо достовірну чи навіть сфальсифіковану. Тому для отримання достовірної, науково обґрунтованої версії біографії часто використовують біографічний метод, що полягає в дослідженні на основі історичних джерел всіх обставин та особливостей життєвого шляху та діяльності особистості – від народження і формування світогляду до визначення життєвої стратегії, вибору близького оточення (родини, друзів) та реалізації професійної кар'єри, участі в громадському житті тощо аж до своєї смерті. Відтак, як зазначає С. Кобута, такі «розгорнуті біографії дозволяють глибше відобразити питання історії повсякденності, соціальних і культурних реалій, життєві цінності конкретної людини чи групи людей» [8, с. 90].

У нашому дослідженні коротко проаналізуємо біографії греко-католицького духовенства в межах Галицького деканату Станиславівської єпархії, покажемо його «колективний» просопографічний портрет наприкінці ХІХ ст.

На початку варто коротко з'ясувати деякі базові терміни і факти, які допоможуть сформуванню уявлення про «колективний» портрет духовенства. Передусім слід зауважити, що Греко-Католицька Церква наприкінці ХІХ ст. обмежувалася територією Галичини, існувала у формі Галицької митрополії та складалася із трьох церковно-адміністративних областей – Львівської архієпархії, Перемишльської та Станиславівської єпархії. Кожна єпархія (чи архієпархія), у свою чергу поділялася на менші адміністративно-територіальні одиниці – деканати, що об'єднували від 18 до 30 парафій або, за сучасним визначенням, релігійних громад, зосереджених навколо церкви та парафіяльного священика. Парафіяльне духовенство в межах деканату з метою виконання душпастирських обов'язків періодично збиралося на деканальні збори (відомі як «соборчики») під проводом декана – старшого досвідченого священика, як правило, призначуваного єпископом для нагляду за станом церков і «добročесністю» священиків. Окрім суто релігійних обов'язків (відправи богослужінь та інших «треб»), греко-католицькі священики

в окреслений історичний період активно займалися громадською працею – навчали основ релігійної віри та етики (катехизму) в школах, виступали засновниками та керівниками місцевих осередків культурно-просвітницьких товариств (як, наприклад, «Просвіта», імені Михайла Качковського, «Скала» тощо) та економічних організацій (кооперативів, кас взаємодопомоги, крамниць і зерноховищ), популяризували серед своїх вірян ідеї просвіти, спонукали їх направляти дітей до школи, духовної семінарії чи університету, представляли інтереси своїх вірян у представницьких органах влади, підтримували українські національні партії на виборах до Галицького крайового сейму та австрійського парламенту.

Для чіткішого окреслення та розуміння ролі греко-католицького духовенства в суспільному житті, факторів, що впливали на його громадську активність, необхідно, окрім біографічного методу, використати також метод просопографії. За визначенням В. Томазова, під просопографією розуміють «спеціальну історичну дисципліну, що вивчає весь комплекс джерел біографічного та іншого особистісного характеру, а саме: зовнішність, індивідуальні риси та якості, соціальне й етнічне походження, родинні зв'язки, кар'єру, різноманітні життєві обставини тощо з метою створення портретів окремих осіб чи груп, об'єднаних за певними спільними критеріями, для реконструкції минулого як історії людей» [9, с. 40]. Очевидно, написання такого деталізованого колективного «просопографічного портрету» може вимагати чимало зусиль фахового історика, і подібні дослідження часто публікують у формі великих за обсягом книг. Водночас можна сформулювати короткий просопографічний портрет однієї особи чи певної групи людей, обравши якісь конкретні ознаки.

Обраний нами період (1885–1891 рр.) пов'язаний із тим, що Галицький деканат в цей час коротко перебував у складі Станиславівської єпархії, а відтак був суттєво реорганізований: одна його частина під давньою назвою перейшла до Львівської архієпархії, а інша – залишилась в структурі Станиславівської єпархії у формі новоствореного Єзупільського деканату. Його повернення до складу Львівської архієпархії було пов'язане із титулом голови ГКЦ – «митрополит Галицький, архієпископ Львівський і Кам'янець-Подільський». Варто додати, що на сучасному етапі Галицький деканат (протопресвітерат) входить до структури Івано-Франківської архієпархії УГКЦ, об'єднує 36 релігійних громад-парафій, і в цьому

стані суттєво відрізняється (за відповідністю парафій) від свого «історичного попередника» з такою ж назвою [12, с. 85–93].

Духовенство Галицького деканату в Структурі Станиславівської єпархії у 1885–1891 рр. було репрезентоване загальною чисельністю 22 священники (в тому числі 16 одружених, 5 вдівців і 1 неодружений), які здійснювали своє душпастирське служіння в межах 20 парафій, які налічували 20 «матірних» і 13 «дочірніх» церков та 1 каплицю, для 26 491 вірного греко-католика [10, с. 266–267].

Упродовж усього періоду перебування Галицького деканату в складі Станиславівської єпархії у 1885–1891 рр. його послідовно очолювали декан о. Антоній Бобикевич до своєї смерті 1887 р., адміністратор деканату о. Микола Гошовський у 1887–1890 рр., а відтак, з 1890 р., знову декан о. Симеон Ткачунік [10, с. 39; 3, с. 18]. Деканами, як правило, єпископ призначав з числа найбільш авторитетних в окрузі священників, які вже мали значний досвід душпастирського служіння та відзначилися активною громадською працею. Розглянемо коротко їхні біографії та сформуємо їх короткий просопографічний портрет.

Так, Галицький декан у 1883–1887 рр. о. Антоній Бобикевич (1818–1887 рр.), належав до відомої в Галичині родини, що дала декількох священників, здобув богословську освіту в Львівській духовній семінарії, у 1843 р. отримав ієрейські свячення в одруженому стані, душпастирську працю здійснював як адміністратор парафії у с. Грабівка Калуського повіту (1843–1845 рр.), сотрудник пароха у с. Межигірці Жидачівського повіту (1845–1850 рр.), сотрудник пароха в с. Старі Скоморохи Рогатинського повіту (1850–1876 рр.), виконував обов'язки віце-декана Рогатинського повіту (1874–1876 рр.), відтак став парохом у с. Вікторів Горішній Станиславівського повіту (1876–1887 рр.). За свою активну душпастирську працю отримав титул почесного радника митрополичої консисторії у м. Львові, був членом товариства «Інститут Народний Дім у Львові». У 1883 р. він призначений адміністратором, а з 1886 р. деканом Галицького деканату [1; 2, с. 44; 3, с. 274; 10, с. 41].

Його наступник, адміністратор Галицького деканату в 1887–1890 рр. о. Микола Гошовський (1831–1905 рр.), після отримання богословської освіти 1855 р. рукоположений на священника в

одруженому стані, душпастирське служіння виконував як сотрудник пароха с. Залуква Станиславівського повіту (1856–1859 pp.), капеланом парафії с. Темерівці того ж повіту (1859–1864 pp.), врешті, спершу капелан парафії, а відтак як парох в с. Блюдники Станиславівського повіту (1864/1892–1905 pp.), спершу з 1871 р. виконував обов'язки віце-декана, з 1887 р. – адміністратора Галицького деканату. За активну душпастирську та громадську працю нагороджений титулом почесного радника митрополичої консисторії у м. Львові. У 1890 р. призначений адміністратором, відтак дійсним деканом новоствореного Єзупільського деканату, й виконував ці обов'язки до 1901 р. [1; 2, с. 147; 3, с. 301; 10, с. 39; 11, с. 42].

Декан Галицького деканату в 1890 р. о. С. Ткачунік (1835–1903 pp.), отримав богословську освіту у Львівській духовній семінарії, рукоположений на священика 1865 р. в одруженому стані. Душпастирську працю розпочав як адміністратор парафії с. Суходіл Бродівського повіту (1865–1869 pp.), сотрудник і проповідник архикатедрального собору св. Юрія у м. Львові (1869–1871 pp.), потім перейшов до Львівської духовної семінарії, де виконував обов'язки духівника (1871–1877 pp.) та віце-ректора (1878–1879 pp.), врешті, призначений парохом с. Бовшів Рогатинського повіту (1886–1891 pp.), виконував обов'язки віце-декана Галицького деканату (1883–1884 pp.), нагороджений титулом почесного радника митрополичої консисторії у м. Львові та дійсного радника єпископської консисторії в м. Станиславові. З 1891 р. він призначений канцлером консисторії Станиславівської єпархії, з 1893 р. – членом (кустошем) єпископської капітули, а з 1895 р. – адміністратором парафії катедральної церкви Воскресіння Христового в м. Станиславові, і всі ці обов'язки він виконував до своєї смерті [1; 2, с. 449; 3, с. 374; 10, с. 39, 40; 11, с. 43].

Насамкінець варто згадати й всіх решту священиків Галицького деканату, які, крім своїх душпастирських обов'язків, відзначились активною громадською діяльністю. Зокрема, парох с. Боднарів о. Лонгин Раковський (1845–1921 pp.); парох м. Галич о. Юліан Копистянський (1843–1899 pp.), віце-декан – адміністратор – дійсний декан Галицького деканату (1890–1891–1894–1899 pp.); сотрудник парафії м. Галич о. Олександр Мардарович (1865–1904 pp.), згодом – парох с. Радча Станиславівського повіту (1893–1904 pp.); капелан

парафії с. Дем'янів о. Григорій Грицей (1836–1892 рр.); парох с. Дубівці о. Юстин Дворянин (1844–1913 рр.); парох м-ка Єзупіль о. Теофіль Петрушевич (1833–1914 рр.), згодом – адміністратор/декан Єзупільського деканату (1901/1903–1914 рр.); парох с. Залуква о. Лев Лаврецький (1837–1910 рр.); парох с. Колодіїв о. Іван Турчманович (1840–1891 рр.); парох с. Комарів о. Корнилій Литвинович (1857–1915 рр.), згодом – парох с. Братишів Товмацького повіту (1892–1915 рр.); парох с. Крилос о. Юліан Сембратович (1836–1894 рр.), раніше – капелан монастиря сестер Василянок у Словіті (1867–1871 рр.); парох с. Майдан о. Омелян Левицький (1821–1891 рр.); капелан парафії с. Німшин о. Микола Кумановський (1846–1924 рр.); капелан парафії с. Острів о. Рудольф Мох (1816–1892 рр.); капелан парафії с. Сапогів о. Ісидор Якимович (1836–1904 рр.); парох с. Сілець о. Володимир Озаркевич (1858–1912 рр.); капелан парафії с. Темерівці о. Юліан Ставничий (1859–1938(?) рр.); парох с. Тустань о. Теодор Молчковський (1822–1910 рр.); парох с. Тязів о. Євгеній Індишевський (1858–1895), згодом – парох с. Раковець Богородчанського повіту (1891–1895 рр.) [10, с. 39–51; 12, с. 42–55; 3, с. 287, 302, 304, 305, 313, 320, 326, 333, 337, 340, 346, 349, 355, 360, 366, 375; 2, с. 101, 153, 161, 167, 208, 232, 246, 259, 308, 310, 335, 348, 387, 454].

Дослідження біографії кожного із цих священників, очевидно, допоможе реконструювати колективний просопографічний портрет духовенства Галицького деканату. Однак це завдання, враховуючи обмежені рамки цього дослідження (репрезентованого у доповіді на конференції), вже стане перспективним напрямком наступних наших досліджень.

Таким чином, можемо стверджувати, що греко-католицьке духовенство Галицького деканату внесло свою значну лепту в пробудження та формування національної самосвідомості українців, піднесення рівня його культурно-освітнього життя. Реконструкція колективного просопографічного портрета духовенства Галицького деканату, частково окреслена в цій статті, вимагає ще додаткових студій над джерелами, тому стане предметом наших подальших досліджень. Матеріали цього дослідження можуть бути використані в навчальному процесі в школі та історико-картграфічній роботі.

Список використаних джерел

1. Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832–1944). Том 1: Адміністрація і парохії: [англійською мовою]. Львів – Київ : КМ Академія, 2004. 1004 с.
2. Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832–1944). Том 2: Духовенство і релігійні згромадження: [англійською мовою]. Львів – Київ : КМ Академія, 2004. 570 с.
3. Блажейовський Д. Історичний шематизм Станиславівської (Івано-Франківської) єпархії від її заснування до початку Другої світової війни (1885–1938): [англійською мовою]. Львів : Місіонер, 2002. 450 с.
4. Енциклопедія сучасної України. Томи. URL: <https://esu.com.ua/volumes>
5. Єгрешій О. І. Методичні аспекти генеалогічного пошуку в середніх освітніх навчальних закладах. *Історико-краєзнавча діяльність у закладах освіти: проблеми і перспективи*. Збірник тез доповідей учасників Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Івано-Франківськ, 22 квітня 2021 р. / За наук. ред. М. Ю. Косила і А. З. Королько. Івано-Франківськ : Симфонія форте, 2022. С. 70–73.
6. Історія України: підручник для 9 кл. загальноосвіт. навч. закл. / О. К. Струкевич. Київ : Грамота, 2017. 240 с.
7. Історія України (рівень стандарту): підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти / В. С. Власов, С. В. Кульчицький. Київ : Літера ЛТД, 2018. 256 с.
8. Кобута С. Й., Кобута Л. П. Біографічний метод в історико-краєзнавчих дослідженнях у школі. *Історико-краєзнавча діяльність у закладах освіти: проблеми і перспективи*. Збірник тез доповідей учасників Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Івано-Франківськ, 22 квітня 2021 р. / За наук. ред. М. Ю. Косила і А. З. Королько. Івано-Франківськ: Симфонія форте, 2022. С. 87–91.
9. Томазов В. В. Просопографія. *Енциклопедія історії України: у 10 т.* / редкол.: В.А.Смолій (голова) та ін.; Ін-т історії України НАН України. Київ, 2012. Т. 9: Прил–С. С. 40.
10. Шематизмъ всего клира греко-католической Епархїи Станиславѳвской на рѳк Божїй 1887. Рѳчникъ П. Станиславов : зъ печатнѳ І. Данкевича, Накладом Клира Епархїального, 1887. ХХІХ+285 с.
11. Шематизмъ всего клира греко-католической Епархїи Станиславѳвской на рѳк Божїй 1890. Рѳчникъ V. Станиславов : зъ печатнѳ І. Данкевича, Накладом Клира Епархїального, 1890. ХХІV+313 с.
12. Шематизм Івано-Франківської Архієпархії УГКЦ на 2019 рік / Відп. за випуск о. ліц. В. Федун. Івано-Франківськ : Нова Зоря, 2019. 320 с.

ІСТОРІЯ ПАРАФІЇ СВЯТИХ БЕЗСРІБНИКІВ І ЧУДОТВОРЦІВ КОСМИ І ДЕМ'ЯНА В СЕЛІ ПЕТРИЛІВ

У статті в синтетичній формі подається дослідження історії парафіяльного життя села Петрилів від моменту першої згадки про будову церкви і аж до легалізації діяльності УГКЦ: спочатку розглядаються первісні згадки про церкву з XVI ст.; після цього дослідження продовжується у розгляді хронологічного відтинку XVII – XVIII ст.; наступним етап – детальніший аналіз подій історії парафії з середини XIX ст. і до кінця XX ст. Вкінці подано коротке узагальнення, чому саме є так важливо досліджувати історію окремих парафій та визначено важливість такої науково-дослідної діяльності у формуванні національної свідомості та ідентичності для майбутніх поколінь.

***Ключові слова:** парафія, церква, УГКЦ, дослідження, село, громада, Шематизм.*

В актуальних умовах воєнного стану в Україні (з 2022 р.) у мас-медіа часто повторюється фраза про активну фазу формування української нації в умовах війни, коли всі українці зуміли віднайти власне розуміння національної ідеї та об'єднатися заради захисту Батьківщини – Української держави. Особливу роль в цих процесах відіграє і молоде покоління, яке за 30 років незалежності зуміло сформувавши відповідний світогляд, що став спонукою до патріотичних вчинків, або іншими словами, достатньо високий рівень національної самосвідомості та ідентичності. Невід'ємною складовою формування такої національної та культурної ідентичності кожної людини, слід підкреслити, є процес здобуття освіти, виховання та самовиховання. Якщо здобуття освіти відбувається в загальноосвітніх школах, то виховання і самовиховання – під впливом різних «середовищ», зокрема родини, друзів і старших наставників в освітньому закладі, а для віруючої людини – також особливо під впливом церкви. Взагалі, слід зауважити, важливу роль у процесі формування культурної та національної ідентичності особистості відіграє осередок її духовного народження та зростання – рідна церква, де її охрестили, перший раз поєднали з Христом у Таїнстві Євхаристії та провадили у свідомому релігійному житті. Цими обставинами, зокрема, обґрунтовується актуальність дослідження

історичного розвитку кожної окремої парафії, того багатого історичного досвіду, який необхідно передати нащадкам.

Парафія села Петрилів Тлумацької територіальної громади Івано-Франківського району Івано-Франківської області та її храм святих безсрібників і чудотворців Косми і Дем'яна, мають свою історію і ця історія нерозривно пов'язана з Галичиною, Україною та Греко-Католицькою Церквою в цілому. Здебільшого, вона переповідається родинними легендами, є предметом гордості громади за минуле свого села. Ось тому і виникає потреба заповнення прогалин у знанні про парафію для передачі історичної «естафети українськості» наступним поколінням.

Петрилівська церква згадується в документах з XVII ст. Ймовірно, тодішня церква була збудована в цьому ж столітті [4]. Однак у податковому реєстрі 1515 р. в селі документується піп, отже, уже тоді, ймовірно, була церква [20, с. 172].

На жаль, якихось суттєвих знань з історії парафіяльного життя села до середини XIX століття включно ми не маємо. Однак, опираючись на дослідження професора Ігоря Скочиляса, отримуємо інформацію про те, що в Національному музеї імені Андрея Шептицького у м. Львові зберігаються матеріали генеральних єпископських візитацій Устецького намісництва Галицького крилосу, записаних церковнослов'янською, латинською та польською мовами. У них ми віднаходимо три згадки про село Петрилів (також тут і про Новосілку) [6, с. 47, 147, 225, 417].

У середині XVIII ст. (вірогідна дата – 1755 р. [15, с. 238], однак беззаперечно впевненим неможливо бути, бо вже в Шематизмі за 1888 р. (так само і в Шематизмі о. Д. Блажейовського [1, с. 561]) вказується інша дата ([1855]. – *Р. М.*) [16, с. 286], що може свідчити як про помилку видавців, так і про черпання ними інформації із якогось давнішого джерела) замість попередньої була зведена нова дерев'яна церква, яку рівно через сто років замінила наступна святиня, також з дерева на тому ж самому місці [19, с. 167]. Простояла вона дуже мало і згоріла у 1888 р. За одними даними вже в тому 1888 р. збудували нову церкву [7, с. 99], за іншими даними – у 1892 р. (або ж тоді її освятили) [19, с. 167]. Церква була парафіяльною. На сьогодні – це пам'ятка архітектури місцевого значення в користуванні громади УГКЦ [4].

Церква святих Косми і Дем'яна від часу свого заснування належала до Устецького деканату Львівської архієпархії, а пізніше – Станиславівської єпархії [18, с.152]. Дерев'яний парафіяльний дім (резиденцію) було збудовано у 1875 р. Метричні книги велися починаючи з 1785 р. [19, с. 167]. З 1856 р. в селі діяла парафіяльна школа [5, арк. 3].

Примітним є те, що у історичному Шематизмі Станиславівської єпархії за 1888 р., коли говориться про парафію села Петрилів вказується, що церква святих Косми і Дем'яна була збудована у 1855 р., а освячена у 1856 р. [16, с. 286], а вже у Шематизмі за 1890 р. говориться, що збудована і освячена вона у 1888 р. [17, с. 265]. Тобто, можна висновувати, що у 1888 р. була якась причина перебудови чи повністю нового збудування храму (найімовірніше, пожежа) [10].

Задokumentовані згадки про будову нової церкви, що є в історичних джерелах, наступні:

[1888]: «Збірка на фундацію храму братством і сестрицями парохії у розмірі 1000 золотих» [13, с. 78].

[1888]: Єпископський Ординаріат уділив владу отцю-декану Проскурницькому благословити заснування нової церкви в Петрилові, яка має будуватися конкуренційними коштами» [13, с. 85].

[1891]: «Єпископський Ординаріат поручив Устецькому декану в своєму імені уділити похвалу селянину з Петрилова Томотеї Дзинському за щедрий дар на побудову бічного вітваря в розмірі 300 золотих» [14, с. 75].

[1891]: «В Петрилові, деканату Устецького, старанням отця-декана і місцевого пароха всечесного отця Миколая Проскурницького побудована величава церква, яка ним же і поблагословенна в день Собору св. Арх. Михаїла» [14, с. 166]

Вперше церкву святих безсрібників Косми і Дем'яна було зображено на акварельній картині (Рис. 1) маловідомого, однак дуже талановитого художника та архітектора Антіна Вариводи (1908–1983 рр.) в 1936 р. [2]. Як і всі інші, цю свою роботу митець виконав у місті Кракові, де користуючись малюнками та фотографіями інших авторів, творив власну дослідницьку спадщину [8, с. 10]. Але, на жаль, прототип акварелі 1936 р. А. Вариводи, з якого він змальовував Петрилівську церкву, віднайти не вдалося [8, с. 274].

Рис. 1

Будь-якої суттєвої інформації про церковно-парафіяльне життя села с. Петрилів в середині ХХ ст. немає. Винятки становлять дві одинокі згадки, де у першій стверджується про те, що у 1944 р. парафія зупинила своє існування через те, що «Піп утік з німцями» [11, с. 2], однак місцеві жителі пригадують протилежне – священник був схоплений комуністами і загинув у тюрмі [5, арк. 4]. Від цього часу будь-які потреби духовного плану місцеві жителі повинні були задовольняти при церкві втричі меншої громади села Буківна [12, с. 52].

Пізніше у справі громади села Петрилів під грифом «уповноваженого у справах релігії» знаходимо документи (усі датовані одним днем – 10 вересня 1954 р.) про відновлення діяльності приходської громади у селі Петрилів, але вже у лоні Російської Православної Церкви: Довідку про реєстрацію приходської громади православної Церкви, довідку про реєстрацію церковної ради, довідку про реєстрацію ревізійної комісії приходської громади [9, с. 1–3],

однак є ствердження того, що храм почав діяти з 1955 р. [12, с. 52], що підтверджують і місцеві жителі.

На межі 1989 та 1990 р., на хвилі подій виходу УГКЦ із підпілля та відродження її структур, парафія сіл Петрилів, Новосілка та Золота Липа добровільно, із ініціативи місцевого населення перейшла під юрисдикцію Преосвященного Кир Павла (Василика), з 1993 р. – Ординарія Коломийсько-Чернівецької єпархії. Куратором цієї справи був місцевий парох о. Микола Понайда (інстальований на парохію 14 серпня 1989 р. [3, с. 5–6]).

Підсумовуючи, варто сказати, що історичне краєзнавство переживає процес пошуку нових форм, постановки першорядних завдань для збагачення світогляду кожної особи зокрема. Воно набуває яскраво вираженого індивідуально-місцевого характеру, що пов'язано із збільшеним інтересом до минулого окремих територій, а також – зважаючи на загострення національних, культурних та релігійних проблем. Про «малу батьківщину» говоримо тоді, коли відчуваємо гостру необхідність «відчути своє коріння», що і виливається, наприклад, у дослідженні історії своєї парафії.

У історії розвитку парафії села Петрилів відобразилася вся непроста, героїчна та трагічна історія українського народу та його церкви. Говорячи слова «своє село», «рідна церква» відчуваємо серцем значущість цих понять у житті кожного з нас. І це пробуджує нас до особистісного активного дослідження історії своєї парафії для вичерпного пізнання своєї ідентичності.

Список використаних джерел

1. Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської Архієпархії (1832–1944). Т. 1: Адміністрація і Парохії: англійською мовою. Львів – Київ: КМ Академія, 2004. 1003 с.

2. Дерев'яна церква св. Кузьми і Дем'яна 1889 р. URL: https://www.pslava.info/PetrylivS_CerkSvKuzmyIDemjana,239629.html (дата звернення: 22.02.2021).

3. Особова справа священика Понайди Миколи Миколайовича. Управління у справах національностей міграції та релігій ОДА. *Державний архів Івано-Франківської області*. м. Івано-Франківськ, Ф. Р-388. Оп. 1д. Спр. 336. 8 с.

4. Петрилів. Дерев'яні храми і церкви Західної України. URL: <http://decerkva.org.ua/fra/petryliv.html> (дата звернення: 29.10.2019).

5. Петрилів: село на Дністровських кручах. Інтерв'ю з Марією Мулою: Петрилів: село на Дністровських кручах, 1942 р. нар. Запис 14.03.2021, с. Петрилів, інтерв'юер Мужик Р. П. Особистий архів Гасяка Є. П. 5 арк.

6. Скочиляс І. Генеральні візитації Київської унійної митрополії XVII – XVIII століть: Львівсько-Галицько-Кам'янецька єпархія, т. 2: Протоколи генеральних візитацій. Львів: Видавництво Українського Католицького Університету, 2004. ССVIII + 512 с.

7. Слободян В. Каталог існуючих дерев'яних церков України і українських етнічних земель. Львів: Вісник ін-ту Укрзахідпроектреставрація, 1996. 159 с.

8. Слободян В. Українські дерев'яні церкви в рисунках Антона Вариводи. Львів: Видавництво Українського католицького університету, 2020. 312 с.

9. Справа № 629 на церковну громаду села Петрилів «Козьми і Дем'яна» Тлумацького району. Виконком Станіславської обласної Ради депутатів трудящих. Уповноважений Ради в справах Руської Православної Церкви при Раді Міністрів СРСР по Станіславській області. *Державний архів Івано-Франківської області*. м. Івано-Франківськ. Ф. Р-388. Оп. 3. Спр. 603. 36 с.

10. Храм святих Косми і Дем'яна УГКЦ, с. Петрилів, Тлумацький район. URL: <http://www.religion.if.ua/постаті/храм-святих-косми-і-демяна-угкц-с-пе/> (дата звернення: 28.10.2019).

11. Дело № 30. Сведения о религиозных обществах всех верований по Тлумачскому району, Станиславской области (6 февраля 1945 – 1 августа 1945 года). *Исполнительный комитет Станиславского областного совета депутатов трудящихся. Уполномоченный Совета по делам религиозных культов при Совете Министров УССР по Станиславской области. Державний архів Івано-Франківської області*. м. Івано-Франківськ. Ф. Р-388а. Оп. 2. Спр. 46. 2 с.

12. Журнал учета церквей за 1946 год. Виконавчий комітет обласної Ради депутатів трудящих (ОБЛВИКОНКОМ). *Уполномоченный Совета по делам религиозных культов при Совете Министров УССР по Ивано-Франковской области. Державний архів Івано-Франківської області*. м. Івано-Франківськ. Ф. Р-389сч. Оп. 2. Спр. 3. 71 с.

13. Вѣсникъ Станиславовской Епархіи зъ року 1888. Рочникъ III. Станиславовъ: Зъ печатнѣ І. Данкевича, 1888. 147 с.

14. Вѣсникъ Станиславовской Епархіи зъ р. 1891. Рочникъ VI. Станиславовъ: Зъ печатнѣ І. Данкевича, 1891. 176 с.

15. Шематизмъ всего Клира Греко-Католической Епархіи Станиславовской на рокъ Божій 1887. Въ Станиславовѣ: Зъ печати І. Данкевича, накладомъ Клира Епархіального, 1887. 285 с.

16. Шематизмъ всего Клира Греко-Католической Епархіи Станиславовской на рокъ Божій 1888. III. рочникъ. Въ Станиславовѣ: Зъ печатнѣ І. Данкевича, накладомъ Клира Епархіального, 1888. 342 с.

17. Шематизмъ всего Клира Греко-Католической Епархіи Станиславовской на рокъ Божій 1890. V. рочникъ. Въ Станиславовѣ : Зъ печатнѣ І. Данкевича, накладомъ Клира Епархіального, 1890. 313 с.

18. Шематизмъ всего Клира Греко-Католической Епархіи Станиславовской на рокъ Божій 1897. XII. рочникъ. Въ Станиславовѣ : Зъ печатнѣ І. Данкевича, накладомъ Клира Епархіального, 1897. 207 с.

19. Blazejowskyj D. Historical Sematism of the Eparchy of Stanislaviv: from Its Establishment until the Outbreak of World War II (1885–1938). L'viv : 2002. 450 p.

20. Zródła dziejowe. Tom XVIII. Polska XVI wieku pod względem geograficzno-statystycznym. Cz. I. Ziemie ruskie. Ruś Czerwona. Warszawa : Skład główny u Gerberta i Wolfa, 1902. 252 s.

Палійчук І. І.

*Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника*

ВИСВІТЛЕННЯ ЖИТТЄПІСУ ОЛЬГИ ІЛЬКІВ (1920–2021 рр.) В ІСТОРИКО-КРАЄЗНАВЧІЙ ДІЯЛЬНОСТІ В ЗЗСО

У статті охарактеризовано діяльність зв'язкової головнокомандувача УПА Романа Шухевича в 1947–1950 рр. Ольги Ільків (1920–2021). Звернуто увагу на різні форми історико-краєзнавчої роботи в ЗЗСО щодо вивчення постаті О. Ільків: написання учнівських рефератів, конкурсних науково-дослідницьких і пошуково-дослідницьких робіт, підготовка рукописних збірників і стінгазет, екскурсії в музеї, участь у краєзнавчих мандрівках, експедиціях, походах, реконструкціях історичних подій, ознайомлення з краєзнавчою літературою, опублікованими матеріалами архівів, музеїв, бібліотек, збір спогадів.

Ключові слова: *Ольга Ільків, український національно-визвольний рух, Українська повстанська армія, історико-краєзнавча діяльність, музей, екскурсія, експедиція, спогади.*

6 грудня 2021 р. перестало битися серце Ольги Ільків – великої патріотки України, якій доля подарувала довге (понад 101 рік), цікаве й багатогранне, але і непросте життя, про яке широкому загалу в Україні, на жаль, відомо небагато. Вона була зв'язковою головнокомандувача Української повстанської армії (УПА) Романа Шухевича в 1947–1950 рр., брала активну участь у національно-визвольному русі середини ХХ ст. За націоналістичну діяльність була засуджена в 1952 р. на 25 років позбавлення волі з конфіскацією майна, провела в радянських концтаборах понад чотирнадцять років.

Після звільнення з тюрми в 1964 р. наприкінці хрущовської «відлиги» О. Ільків пощастило забрати своїх дітей з дитбудинку – Дзвениславу і Володимира, яких вона народила у шлюбі з Володимиром Ликою («Данилом»), надрайонним провідником Організації українських націоналістів на Стрийщині, що загинув у збройній боротьбі з партійно-тоталітарним режимом в 1948 р. Ольга працювала у м. Львові санітаркою, двірником, нарешті, музейним працівником з відносно невеликою зарплатою. У незалежній Україні після 1991 р. О. Ільків стала активною громадсько-політичною діячкою, працювала над відновленням історичної пам'яті про ОУН і УПА.

Водночас О. Ільків займалася літературною творчістю, видала дві поетичні збірки – «У тенетах двох «закриток»» і «Спокуса», а її вірш «Повстанське танго» був популярною повстанською піснею. З життєписом непересічної і різнобічно розвиненої особистості, великої патріотки України О. Ільків [3] доцільно ознайомлювати учнів на уроках історії в 10 та 11 класах, що матиме важливе значення у формуванні компетентностей школяра (хронологічної, просторової, інформаційно-мовленнєвої, логічної, аксіологічної та ін.) як основи сучасного освітнього процесу. Зокрема, учням рекомендується опрацювати спогади О. Ільків, що є свідченням українського Руху опору і діяльності радянської карально-репресивної системи. Шкільна освіта в Україні спрямована на формування вільної особистості на основі загальнолюдських і національних цінностей, громадянської відповідальності. Постать О. Ільків якнайкраще допоможе сформувати в учнів патріотизм, дасть яскраві приклади участі в національно-визвольному русі. Попри фізичне насилля з боку силових структур, жінка не пішла на співпрацю з радянською владою, залишилася відданою націоналістичній ідеології. Це є гідний приклад для наслідування.

Життєпис О. Ільків доцільно використати в історико-краєзнавчій роботі, що є чинником не лише отримання досвіду дослідницької роботи, здобуття нових знань про український національно-визвольний рух в ХХ ст., а й патріотичного виховання школярів. В історико-краєзнавчій діяльності в школі традиційно виділяють два напрямки: класна (на уроках історії і суспільствознавчих предметів) і позакласна робота. Власне позакласну роботу можна поділити на масову, групову та індивідуальну. До масових форм шкільного краєзнавства відносяться тематичні вечори, олімпіади, конференції,

вікторини, КВК та ін. Групову форму історико-краєзнавчої роботи складають гуртки, товариства, клуби, лекторії, редколегії газет, екскурсії, експедиції тощо. Позакласні індивідуальні форми краєзнавчої роботи пов'язані зі самостійною роботою учнів з літературою, опублікованими документальними матеріалами архівів, музеїв, бібліотек, листуванням, збором спогадів, відео і фото фіксацією, підготовкою письмових краєзнавчих робіт та ін. З усіх перелічених форм в шкільному краєзнавстві найбільш поширеною формою організації школярів для спільної краєзнавчої діяльності є гурток, у рамках якого доцільно вивчати документи про історичну постать О. Ільків [2, с. 15].

Життя і діяльність О. Ільків можуть бути широко використані в історико-краєзнавчій роботі, що є чинником не лише отримання досвіду дослідницької роботи, здобуття нових знань про український національно-визвольний рух в ХХ ст., а й патріотичного виховання школярів. Висвітлюючи національно-визвольну боротьбу середини ХХ ст., вчителю варто більш детально розповісти про постать легендарної зв'язкової Р. Шухевича. В історико-краєзнавчій діяльності в ЗЗСО доцільно використати різні форми роботи, що дадуть змогу учням ближче ознайомитися з непересічною особистістю О. Ільків:

1) вивчення життя і діяльності О. Ільків на заняттях у гуртках краєзнавчого спрямування, зокрема написання рефератів про видатних діячів національно-визвольного руху в ХХ ст., а також участь у Малій академії наук та інших конкурсах дослідницьких робіт учнівської молоді. Прикладом запропонованих тем можуть бути «Зв'язкова УПА Ольга Ільків», «Жінки в УПА (на прикладі Ольги Ільків)», «Феномен мужності і стійкості Ольги Ільків», «Ольга Ільків і Роман Шухевич: проблема взаємовідносин», «Роман Шухевич у спогадах Ольги Ільків», «Поезія із «закриток»: літературна творчість Ольги Ільків» і т. п.;

2) підготовка рукописних збірників, стінгазет та ін., присвячених постаті О. Ільків та героїв українського національно-визвольного руху ХХ ст., діячів УПА. У наш час цю форму роботи можна трансформувати в підготовку мультимедійних презентацій, що в умовах суцільної цифровізації та інтернету може бути більш цікавим для школярів;

3) екскурсії в музеї Івано-Франківської області – це Меморіальний музей Романа Шухевича у с. Княгиничі Рогатинської територіальної громади Івано-Франківського району, де протягом 1946–1947 рр. діяла підпільна штаб-квартира головнокомандувача УПА, організацією якої займалася О. Ільків. Загальний музейний фонд музею нараховує близько 600 експонатів. Цікаво, що експозиція музею розділена на дві частини. Перша включає основні три кімнати, в яких розташовано музей, а друга частина знаходиться в двох допоміжних кімнатах. Експонати музею відображають події та учасників національно-визвольних змагань з навколишньої місцевості. У музеї створено електронний архів «Конспіративна квартира Романа Шухевича у Княгиничах», в якому вміщено понад вісімсот документів та матеріалів, світлин, документів про Р. Шухевича та його найближче оточення – Катерину Зарицьку, Галину Дидик, Ольгу та Розалію Ільків, Михайла Зайця, Антіна Поливку, Любомира Полюгу та ін. [1, с. 125].

Під час екскурсії учні наочно побачать, як виглядала конспіративна квартира, що таке бункер і де він розташовувався. Дізнаються про особливості роботи українського підпілля, зокрема роботу зв'язкових, які передавали інформацію через записки-«штафети». Для інформаційно-наочного сприйняття про події українського визвольного руху доцільно відвідати також Івано-Франківський обласний музей визвольної боротьби імені Степана Бандери, де є матеріали, пов'язані з героїчною боротьбою ОУН і УПА в роки Другої світової війни та в післявоєнний період, в якій брала активну участь О. Ільків.

4) участь у краєзнавчих мандрівках, експедиціях, походах, реконструкціях історичних подій, пов'язаних з діяльністю О. Ільків. Зокрема, доцільно відвідати з школярами місця дислокації відділів УПА – Золота поляна та Осова поляна, які знаходилися між селами Воронів і Мельна Рогатинської територіальної громади Івано-Франківського району. Тут часто бував Р. Шухевич, а з місцевими підпільниками зустрічалася О. Ільків. Найбільш ґрунтовною формою діяльності історико-краєзнавчого гуртка є експедиція. Про особливості підготовки і проведення польових краєзнавчих досліджень шкільного гуртка писалося в літературі [4, с. 51–59], яку можна використати для популяризації постаті О. Ільків;

5) самостійне ознайомлення школярів під керівництвом більш досвідчених фахівців, педагогів з краєзнавчою літературою, опублікованими матеріалами архівів, музеїв, бібліотек і т. п., де міститься інформація про життєпис О. Ільків у контексті історичних подій досліджуваного періоду.

Окремо як індивідуальну форму історико-краєзнавчої діяльності хотілося б відзначити збір спогадів осіб, причетних до діяльності УПА або тих, що були свідками досліджуваних подій (на жаль, їх залишилося дуже мало), а також фотографування місць, пов'язаних з діяльністю О. Ільків, що можна використати при підготовці письмових краєзнавчих робіт.

Список використаних джерел.

1. Горленко І., Кузик І. Меморіальний музей Романа Шухевича у Княгиничах. *Галичина. Науковий і культурно-просвітний краєзнавчий часопис*. 2017. Ч. 29–30. С. 122–129.

2. Королько А. Методичні рекомендації для семінарських занять та самостійної роботи з дисципліни «Основи шкільного краєзнавства» (для студентів IV курсу спеціальності 014.03 «Середня освіта (Історія)»). Івано-Франківськ, 2019. 78 с.

3. Пастух Р. Із героїчного підпілля – у безсмертя (про зв'язкову Романа Шухевича Ольгу Ільків). *Східноєвропейський історичний вісник*. Дрогобич, 2017. Спец. вип. 2. С. 186–191.

4. Прокопчук В. Шкільне краєзнавство: навчальний посібник / Наук. ред. П. Тронько. Київ – Кам'янець-Подільський, 2010. 240 с.

Перегінчук М. М.

*Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника*

ІНТЕРПРЕТАЦІЯ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО РУХУ КІНЦЯ 1950-х – ПОЧАТКУ 1980-х рр. У ШКІЛЬНИХ ПІДРУЧНИКАХ

Проаналізовано основні тенденції та аспекти висвітлення історії українського національного руху другої половини ХХ ст., що уособлений зародженням та розвитком течії дисидентства, у шкільних підручниках для 5-х та 11-х класів закладів загальної середньої освіти.

Ключові слова: український національний рух, дисидентство, шкільна освіта, підручники.

Кінець 1950-х – початок 1980-х рр. на українських землях був надзвичайно колоритним періодом. Саме тоді радянський режим почав спрямовувати всі важелі впливу на всебічну радянізацію всіх республік СРСР, а точніше їх тотальну русифікацію, обмеження прав людей на свободу віросповідання, власну національну культуру, мову, традиції та багато інших чинників, що дозволяли підтримувати на плаву збереження національної ідентичності в умовах радянського поневолення. Україна не стала винятком в такій політиці СРСР, і наслідком цього стало виникнення в тодішній УРСР течії дисидентства або інакодумства. Інакодумці – ті, хто не згоден із офіційною політикою правлячого режиму. Саме українські дисиденти були учасниками українського національного руху другої половини ХХ ст.

Питання дослідження аспектів інтерпретації українського національного руху в шкільних підручниках є дуже важливим в ході розвитку шкільної освіти, адже підручник – це саме той засіб навчання, в якому історична інформація подана структуровано, із поясненням не тільки матеріалу за хронологічним принципом, а також термінології, висвітлення дискусійних питань, роботою із джерелами, картою тощо. Підручник – це вірний друг та помічник учня в процесі навчання в школі, але варто зауважити, що не головний, адже ресурсів для навчання, окрім підручника, в сучасному освітньому процесі є дуже багато.

У шкільних підручниках для 5-х класів висвітлення історії дисидентського руху в силу вікових можливостей 5-класників отримало досить схематичний характер. Матеріал подається наступним чином: автори наводять інформацію про причини зародження руху (в ході лібералізації суспільно-політичного життя у другій половині 1950-х рр. та на підвалинах структур попереднього періоду боротьби за українську самостійність, що багато років вели боротьбу проти радянської влади – Української повстанської армії (УПА) та Організації українських націоналістів (ОУН)), називають деяких найбільш відомих інакодумців, наприклад Левка Лук'яненка, Аллу Горську, Мустафу Джемілева, В'ячеслава Чорновола та ін. [1, с. 118]

Сучасні підручники для 11-х класів ЗЗСО наразі досить добре наповнені навчальним матеріалом з історії українського національного руху ХХ ст. У них, зокрема, автори зупиняються на

аналізі питань зародження дисидентського руху (кінець 1950-х рр.), його розвитку за часів правління в СРСР Леоніда Брежнєва (середина 1960-х – початок 1980-х рр.). Цей період був досить багатограним як у плані розмаху розвитку діяльності дисидентів (підтримка української культури, а саме продукування літературно-мистецького доробку в маси, проведення літературних вечорів, а також різного роду політичні акції протести проти влади), так і в плані посилення репресивної політики влади СРСР проти дисидентів (три хвилі арештів українських дисидентів, позасудові переслідування, запроторення до психлікарень тощо). Також деякі автори, наприклад Н. М. Сорочинська та О. О. Гісем, зосереджують свою увагу на висвітленні релігійного дисидентства. Адже, незважаючи на те, що згідно із Конституцією СРСР громадяни нібито мали свободу віросповідання, радянська влада здійснювала атеїстичну політику; до прикладу в СРСР була заборонена Українська автокефальна православна та греко-католицька церкви. Поборниками такої політики влади стали релігійні дисиденти на чолі з Василем Романюком, Йосипом Терелею та ін. [3, с. 100–109]

Пропонуємо розглянути інтерпретацію українського національного руху другої половини ХХ ст. на прикладі підручника авторства В. Даниленка та М. Смольницької. Звернемо увагу на висвітлення надзвичайно важливої в історії розвитку дисидентського руху організації – Української громадської групи сприяння виконання Гельсінських угод (УГГ), основною метою діяльності якої було стеження за здійсненням Гельсінських угод на території України, а також збиранням і поширенням інформації про їх порушення. Автори подають вище згадану інформацію, а також дату заснування УГГ – 9 листопада 1976 р. в м. Києві, інформацію про членів УГГ (Миколу Руденка, Левка Лук'яненка, Оксану Мешко, Ніну Строкату, Петра Григоренка, Івана Кандибу, Миколу Матусевича, Мирослава Мариновича, Олексу Тихого та ін.). Також наявні дані про подальшу долю групи – із грудня 1976 р. проти її учасників починаються нещадні репресії. Ті люди, які вступали в УГГ після грудня 1976 р. були по суті справжніми героями, адже вони знали, що рано чи пізно їх за цю діяльність арештують, але в свідомості дисидентів переважав поклик до здобуття демократії та свободи. Для учнів члени УГГ є хорошим прикладом активної громадської поведінки – бути впевненим в своїй ідеї, свято вірити в неї та робити все можливе для

її здійснення, якщо звісно вона не принесе лиха для інших [2, с. 96–97].

Важливим є не тільки опрацювання теоретичного матеріалу, а ще і виконання різного роду практичних завдань. У сучасних підручниках є пропоновані практичні роботи, що в деякій мірі полегшує роботу вчителя і дає можливість учням краще засвоїти навчальний матеріал. Гарним прикладом пропонованих є практична робота № 3 «Українські дисиденти – виклик системі» в підручнику, авторами якого є Г. М. Хлібовська, О. В. Наумчук, М. Є. Крижановська, І. Б. Гирич, І. О. Бурнейко. Практична робота передбачає виконання учнями 3-х завдань. Завдання 1 дасть змогу учням розвивати вміння працювати в колективі та комунікувати зі своїми колегами. Учні мають об'єднатися в пари та опрацювати матеріал із рубрики «З Україною в серці» та інші документи практичної роботи, що також містяться в підручнику. Далі визначити, ким за професією були дисиденти та до якої верстви радянського суспільства належали. Під час виконання завдання 2 учні мають встановити, за що саме боролися дисиденти. У завданні 3 учні повинні визначити результати дисидентського руху для кожного з учасників і загалом для суспільства. Така робота допоможе формувати як предметні (інформаційна, логічна, аксіологічна, хронологічна), так і загальні (громадянська, особистісна, творча та ін.) компетентності [4, с. 144–150].

Надзвичайно важливим аспектом вивчення будь-якої теми з історії є використання на уроках історії джерельного матеріалу. Щодо вивчення історії українського національного руху другої половини ХХ ст. більшість шкільних підручників отримали достатній рівень наповненості джерелами. У підручнику за авторства О. І. Пометун та Н. М. Гупан (рівня стандарту) є декілька цікавих документів, які заслуговують нашої уваги. Першим таким документом є документ, що має назву «З доповіді Першого секретаря ЦК КПРС М. Хрущова на ХХ з'їзді КПРС “Про культ особи та його наслідки”». Він досить добре описує політику нового очільника комуністичної партії Микити Хрущова, засудження ним політики попереднього генсека (Йосипа Сталіна) та взяття курсу на часткову лібералізацію суспільства. Ще одним цікавим документом є «З листа В. Стуса до Президії Верховної Ради СРСР, 1976 р.». Це документ, у якому засуджений на той час поет, шістдесятник, дисидент Василь Стус,

після цілого ряду аморальних вчинків керівництва режиму, посилення репресій проти дисидентів, просить позбавити його радянського громадянства, і виселити його за межі СРСР. Цей вчинок заслуговує поваги та є дуже цінним для учнів, адже В. Стус – це яскравий приклад свідомого патріота та просто розумної та відважної людини [5, с. 112, 174].

Отже, загалом питання представлення та інтерпретації українського національного руху кінця 1950-х – початку 1980-х рр. в шкільних підручниках на сучасному етапі розвитку шкільної освіти отримало високий рівень. Переважна більшість підручників характеризуються як доволі хороші для використання в закладах загальної середньої освіти. У багатьох з них навчальний матеріал подано структуровано, із використанням схем, таблиць, тлумаченням термінів, джерельного матеріалу, наявними біографічними довідками тощо. Звісно ж, не можна не згадати і про мінуси, які ми помітили в ході аналізу висвітлення в підручниках історії українського національного руху в другій половині ХХ ст. Їх, на жаль, є достатньо, починаючи із неправильного оформлення навчального тексту (суцільна заповненість ним сторінок підручника) і закінчуючи «сухістю» подання навчального матеріалу (хронологічний принцип подання інформації, без цікавих доповнень, схем, таблиць тощо). Також недоліком є те, що дуже часто автори шкільних підручників зупиняються на одних і тих самих подіях, навчальний матеріал надзвичайно схожий за своєю суттю, тобто різноманіття у виборі вчителем підручника для навчання фактично немає.

Список використаних джерел

1. Вступ до історії : підруч. для 5 кл. закладів загальної середньої освіти / І. Я. Щупак, І. О. Піскарьова, О. В. Бурлака. Київ : УОВЦ «Оріон», 2018. 192 с.
2. Історія України : рівень стандарту : підруч. для 11-го кл. закл. заг. серед. освіти / Віктор Даниленко, Мирослава Смольницька. Київ : Генеза, 2019. 224 с.
3. Історія України [рівень стандарту] : підручник для 11 кл. закл. загальн. серед. освіти / Н. М. Сорочинська, О. О. Гісем. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2019. 240 с.
4. Історія України. Рівень стандарту : підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти / Г. М. Хлібовська, О. В. Наумчук, М. Є. Крижановська, І. Б. Гирич, І. О. Бурнейко. Тернопіль : Астон, 2019. 256 с.
5. Історія України : підруч. для 11 кл. загальноосвіт. навч. закл. : рівень стандарту, академічний рівень / О. І. Пометун, Н. М. Гупан. Харків : Сіция, 2012. 333 с.

*Попик В. Б.
Делятинський Р. І.*

Івано-Франківська академія Івана Золотоустого

ЧОРТКІВСЬКИЙ ДЕКАНАТ СТАНИСЛАВІВСЬКОЇ ЄПАРХІЇ УГКЦ: РЕТРОСПЕКТИВНИЙ ОГЛЯД (1885–1946 рр.)

У статті здійснено ретроспективний огляд історичного розвитку Чортківського деканату Станиславівської єпархії у 1885–1946 рр., проаналізовано склад деканального уряду, до якого належали декани, віце-декани та ординаріатські комісари у шкільних справах, а також згадано найбільш активних священиків, які відзначились душіпастирською та громадською діяльністю.

***Ключові слова:** історико-краєнавча робота, біографічний метод, єпархія, деканат, деканальний уряд, декан, віце-декан, ординаріатський комісар в шкільних справах, парох, сотрудник, адміністратор парафії.*

Важливу роль у формуванні української нації на сьогоднішньому етапі, як і впродовж цілого ХХ ст., відіграє УГКЦ, яка є одним із творців української національної ідеї. У практичній площині активна роль цієї конфесії в сучасному націєтворенні та зміцнення Української державності виявляється, зокрема, в активній підтримці громадянського суспільства, соціальному служінні, наприклад, через мережу «Карітас УГКЦ», в участі військових капеланів УГКЦ у Збройних Силах України тощо. Очевидно, саме тому вивченню ролі УГКЦ в програмі історії України в закладах загальної середньої освіти приділено достатньо уваги [див.: 6; 7]. Водночас поза межами шкільної програми часто залишається місцевий контент, який часто доповнюється гуртковою роботою учителя історії з учнями. Тому пропонується матеріал нашого дослідження, цілком очевидно, можна буде використовувати в історико-краєзнавчій праці з учнями закладів загальної середньої освіти.

Метою нашого дослідження є здійснення ретроспективного огляду історичного розвитку Чортківського деканату Станиславівської єпархії у 1885–1946 рр., що поєднує різні історичні періоди (епохи), позначені відмінними умовами існування в різних державних утвореннях – Австро-Угорській імперії (до 1918), ЗУНР (1918–1919), Польщі (1919–1939), СРСР (1939–1941), Німеччини періоду «третього рейху» (1941–1944) і знову СРСР (з 1944). Слід зауважити, що в історіографії порушена проблема ще не розглядалася, за винятком окремих епізодичних згадок про

Чортківський деканат в структурі Станиславівської єпархії УГКЦ в дослідженнях Р. Делятинського [4] та І. Гавриш [3]. Чортківський деканат як структурна одиниця єпархії, попри часті, вище згадані зміни адміністративно-політичного устрою регіону впродовж 1885–1946 рр., залишався майже незмінним, охоплюючи 24 парафії (з 1928 р. – 26 парафій) [див.: 8, с. 97–103; 9, с. 152–163; 10, с. 214–229; 11, с. 248–265; 12, с. 248–266; 13, с. 152–160; 14, с. 167–177].

Особливої уваги заслуговує аналіз управлінських структур Чортківського деканату, його керівництва, до якого належали декан (дійсний або адміністратор деканату), заступники декана або віце-декани (як правило, було два, іноді три) та ординаріатські комісарі в шкільних справах (по два-три на окремі «шкільні округи» в деканаті), ординаріатські комісарі в сервітутових справах (тільки до 1914 р., виключно одна особа) і духівник деканату (з 1913 р.).

Деканами Чортківського деканату упродовж досліджуваного періоду були такі священники: о. Іван Михалевич (1840–1907), парох с. Білобожниця у 1884–1907 рр. і декан у 1886–1907 рр., о. Аполоній Чемеринський (1841–1936), парох с. Будзанів у 1873–1936 рр., адміністратор деканату у 1907–1909 рр. і декан у 1909–1925 рр., та о. Лев Воробкевич (1880–1938?), парох с. Білобожниця у 1920–1938(?) рр. і декан у 1925–1938(?) рр. [1, с. 17–18, 279, 342, 383]. Через брак джерел поки-що складно визначити останнього декана Чортківського деканату у період 1938–1945 рр.

Віце-деканами у 1885–1946 рр. були такі священники, як о. Андрій Волянський (1831–1898), парох с. Біла у 1856–1898 рр. і віце-декан у 1886–1898 рр., о. Василь Сьокало (1813–1889), парох м. Чортків у 1869–1889 рр. і віце-декан у 1886–1889 рр., о. Леонтій Лушпинський (1844–1911), віце-декан у 1889–1906 рр., вже згадуваний о. Аполоній Чемеринський (1841–1936), віце-декан та ординаріатський комісар в сервітутових справах у 1906–1907 рр., о. Петро Саврій (1869–1938?), парох с. Вербовець у 1905–1914(?) рр., віце-декан і духівник деканату у 1907–1914(?) рр., о. Михайло Ганкевич (1875–1938?), парох с. Звиняч у 1924–1935 рр. і віце-декан у 1927–1935 рр., о. Степан Чеховський (1884–1977), парох с. Біла у 1927–1938(?) рр., віце-декан у 1935–1938 рр. та духівник деканату з 1938 р., о. Микола Івахнюк (1886–1938?), парох с. Джурин у 1922–1938(?) рр. і віце-декан з 1938 р., о. Петро Коцюба (Коцюбинський) (1872–1938?), парох с. Трибухівці у 1913–1938(?) рр. і виключно як духівник деканату у

1927–1937 рр. [див.: 1, с. 279, 280, 294, 312, 332, 360, 365, 381; 4, с. 350–351; 8, с. 97; 9, с. 152; 10, с. 214; 11, с. 248; 12, с. 248; 13, с. 152; 14, с. 167].

Посади ординаріатського комісара у шкільних справах в цей період займали о. Олександр Маланюк (1847–1910), парох с. Паушівка у 1877–1910 рр., і комісар у шкільних справах у 1886–1910 рр., ординаріатський делегат до окружної шкільної ради в м. Чортків, вже згадуваний о. Аполоній Чемеринський (1841–1936), комісар у шкільних справах у 1903–1936 рр., о. Вінкентій Кузик (1851–1919), парох с. Оссівці у 1886–1919 рр. і комісар у шкільних справах у 1903–1914(?) рр., о. Мар'ян Іван Крушельницький (1870–1914?), парох с. Ягольниця Стара у 1903–1914(?) рр. і комісар у шкільних справах у 1911–1914(?) рр., вже згадуваний о. Лев Воробкевич (1880–1938?), комісар у шкільних справах у 1925–1927 рр., о Володислав Гнатів (1891–1938?), парох с. Оссівці у 1920–1938(?) рр. і комісар у шкільних справах у 1925–1927 рр. та з 1938 р., о. Михайло Романовський (1880–1938?), парох с. Бичківці у 1922–1938(?) рр. і комісар у шкільних справах з 1938 р., о. Михайло Фіголь (1884–1938?), парох с. Шульганівка у 1920–1938(?) рр. і комісар у шкільних справах з 1938 р. [див.: 1, с. 279, 290, 298, 318, 322, 335, 356, 383; 8, с. 97; 9, с. 152; 10, с. 214; 11, с. 248; 12, с. 248; 13, с. 152; 14, с. 167].

Коротко проаналізуємо історичний розвиток Чортківського деканату на прикладі окремих парафій, які, зокрема, в періоди Австро-Угорської імперії, ЗУНР та міжвоєнної Польщі належали до Чортківського, Бучацького і Тереховлянського повітів, у період першої та другої «радянзації» – до Чортківського, Білобожницького, Бучацького і Тереховлянського районів Тернопільської області. Спершу наведемо повний перелік цих парафій: с. Біла, с. Білобожниця, с. Бобулинці, с. Будзанів, с. Бичківці, с. Вербоivecь, с. Джурин, с. Звиняч (Дзвиняч), с. Кійданів, с. Косів, с. Ласківці, с. Медведівці, с. Осівці, с. Паушівка, с. Петликівці Великі (Старі), с. Полівці, с. Помірці, с. Ромашівка, с. Трибухівці, м. Чортків, с. Шульганівка, с. Ягольниця Стара, с. Язловець [порівн.: 2а, с. 492, 547, 581, 608, 618, 627; 4, с. 319; 5, с. 61–167, 173–188, 189, 193, 194–200, 200–225, 226–229, 247–252, 254–258, 258–260, 430; 8, с. 97–103; 9, с. 152–163; 10, с. 214–229; 11, с. 248–265; 12, с. 248–266; 13, с. 152–160; 14, с. 167–177]. Слід зауважити, що в межах цих парафій

існували окремі менші села (не згадані в цьому списку), які були «прилучені» до парафії, оскільки в них або не було церкви взагалі, або вона вважалася «дочірньою» (філіальною) стосовно «матірньої» церкви парафії.

У період Австро-Угорської імперії (до 1918) активну душпастирську та громадську діяльність у Чортківському деканаті, окрім уже вищезгаданих представників деканального уряду, здійснювали такі священники як: о. Олександр Лукашевич (1842–1916), парох с. Бичківці у 1874–1916 рр., засновник і голова місцевих читалень народовського товариства «Просвіта» в селах Бичківці та Скородинці, братства тверезості; о. Михайло Медвецький (1860–1925), парох с. Біла у 1900–1925 рр., засновник братства тверезості; о. Іван Лушпинський (1872–1938?), парох с. Бобулинці у 1904–1914 рр., засновник і голова читальні товариства «Просвіта»; о. Іван Лабій (1858–1920), парох с. Джурин у 1905–1920 рр., засновник і голова каси Райффайзена та читалень москвофільського товариства імені М. Качковського у селах Джурин і Слобідка; о. Микола Галущинський (1852–1923), парох с. Звиняч у 1883–1923 рр., голова місцевої читальні товариства «Просвіта»; о. Віктор Чаплинський (1843–1913), парох с. Косів у 1889–1913 рр., голова місцевої каси Райффайзена та читальні товариства «Просвіта»; о. Кипріян Білинкевич (1845–1911), парох с. Ласківці у 1880–1911 рр., голова місцевої читальні товариства «Просвіта»; о. Роман Рудницький (1863–1921), парох с. Петликівці Старі у 1898–1921 рр., голова читалень товариства «Просвіта» у селах Петликівці Старі та Петликівці Нові; о. Лазар Боднарук (1869–1938?), експозит в с. Білявинці у 1901–1922 рр., засновник і голова місцевої читальні товариства «Просвіта»; о. Іларіон Лотоцький (1845–1914?), парох с. Полівці у 1881–1914(?) рр., голова місцевої каси Райффайзена, засновник і голова крамниці та читальні товариства «Просвіта» у селах Полівці і Криволука; о. Ярослав Білинський (1858–1921), парох с. Помірці у 1903–1921 рр., голова каси Райффайзена у с. Ріпинці; о. Іван Калитчук (1865–1914?), парох с. Ромашівка у 1904–1914(?) рр., засновник братства тверезості у с. Ромашівка та читальні товариства «Просвіта» у с. Білий Потік; о. Омелян де Лодзя Росткович (1846–1923), парох м. Чортків у 1893–1923 рр., голова місцевої читальні товариства «Просвіта»; о. Дмитро Хомин (1859–1918), парох с. Шульганівка у 1898–1918 рр., голова читалень товариства

«Просвіта» в селах Шульганівка і Долина, засновник братства тверезості і братства «Апостольство молитви»; о. Дмитро Колодницький (1834–1912), парох містечка Ягольниця у 1875–1912 рр., засновник братства тверезості і братства «Апостольство молитви», засновник і голова читалень товариства «Просвіта» в містечку Ягольниця та селах Нагірянкa і Хомяківка; о. Микола Григорович (1832–1914), парох містечка Язловець у 1879–1914 рр., засновник і голова читалень товариства «Просвіта» в містечку Язловець та селі Бровари [1, с. 272, 274, 277, 279, 293, 301, 308, 313, 323, 329, 332, 338, 357, 358, 385; 10, с. 214–229].

Під час Першої світової війни духовенство Чортківського деканату, який став ареною бойових дій, зазнавало численних переслідувань та репресій, значна частина їх евакуювалися в «тилові райони» Австро-Угорської імперії, деяка частина священників була арештована та депортована російською окупаційною адміністрацією вглиб Російської імперії, зокрема, о. Стефан Кунанець, парох с. Косів, о. Вінкентій Кузик, парох с. Оссівці, о. Іван Калитчук, парох с. Ромашівка. Значних руйнувань внаслідок воєнних дій зазнали церкви та парафіяльні будинки в селах Пилява і Паушівка та містечку Язловець [4, с. 360, 370–371].

У період ЗУНР (1918–1919) активними громадськими діячами були такі священники, як: о. Іван Грабовецький (1887–1938?), адміністратор парохії с. Джурин у 1918–1919 рр., капелан УГА, з якою перейшов річку Збруч, а потім повернувся на парафію; о. Антін-Андрій Калята (1882–1941), сотрудник парафії с. Пробіжна у 1908–1914(?) рр., капелан УГА; о. Іван Олекса Косович (1884–1919), експозит с. Пишківці у 1918–1919 рр., капелан УГА, який перейшов за річку Збруч та помер від тифу в грудні 1919 р. у с. Гнівин Вінницького повіту Київської губернії; о. Іван Орест Проскурницький (1887–1938?), адміністратор парафії містечка Язловець у 1914–1918 рр., капелан 14-ї бригади УГА [4, с. 372], та інші священники.

Після поразки ЗУНР та інкорпорації Східної Галичини до складу Польщі у 1919–1923 рр. майже 10 священників Чортківського деканату зазнали переслідувань (арештів та інтернувань) за свою активну громадянську позицію, зокрема, парох с. Помірці о. Ярослав Білинський (1858–1921), парох с. Паушівка о. Нестор Величковський (1869–1933), парох с. Оссівці о. Володимир-Володислав Гнатів (1891–

1942?), парох с. Полівці о. Ілля Кливак (1880–1942) та інші [4, с. 98, 99, 376–380].

У період Другої світової війни (1939–1945) духовенство Чортківського деканату вже за першої радянзації зазнало перших репресій, тому згодом, у червні 1941 р. підтримало проголошення Акту відновлення Української держави, відзначило цю подію символічними богослужіннями та освяченнями могил борцям за волю України, складно пережило період німецької окупації, а з 1944 р. відчуло нові тягарі репресій щодо УГКЦ радянських органів безпеки. Так, ще 1940 р. о. І. Кливак (1880–1942), парох с. Мшанець Чортківського деканату був арештований органами НКДБ, засуджений на смертну кару, але потім засланий в район м. Ташкенту, де й помер; тим часом парох м. Чортків о. Теодор Чубатий був арештований 1940 р. і розстріляний у 1941 р. [4, с. 146, 387]. Вже з квітня 1945 р. на облік органів КДБ було поставлено майже все духовенство Чортківського деканату з метою його залучення до «Ініціативної групи по возз'єднанню ГКЦ з РПЦ».

Підсумовуючи наше дослідження, підкреслимо, що духовенство Чортківського деканату упродовж окресленого періоду (1885–1946) залишалось із своїм народом, виступало активним учасником історичного процесу, одним із провідників українського національного відродження.

У контексті історико-краєзнавчої роботи з учнями підкреслимо, що навіть цей простий перелік парафій та представників духовенства Чортківського деканату Станиславівської єпархії УГКЦ допоможе учням школи краще познайомитися з історією рідного краю.

Список використаних джерел

1. Блажейовський Д. Історичний шематизм Станиславівської (Івано-Франківської) єпархії від її заснування до початку Другої світової війни (1885–1938): [англійською мовою]. Львів : Місіонер, 2002. 450 с.

2. Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832–1944). Том 2: Духовенство і релігійні згромадження: [англійською мовою]. Львів – Київ : КМ Академія, 2004. 570 с.

2. 2а. Бучач і Бучаччина: Історико-мемуарний збірник / НТШ; Укр. архів, т. XXVII. Редакційна колегія: М. Островерха (гол. ред.) та ін. Нью-Йорк – Лондон – Париж – Сідней – Торонто, 1972. 943 с.

3. Гавриш І. В. Станиславівська єпархія Української греко-католицької церкви у період підпілля (1946–1989 рр.): Дисертація на здобуття наук. ст. канд. іст. наук : спеціальність 07.00.01 – «Історія України» / Прикарпатський

національний університет імені Василя Стефаника. Івано-Франківськ, 2017. 270 с.

4. Делятинський Р. І. Станиславівська єпархія Греко-Католицької Церкви в суспільному житті Галичини (1885–1946 рр.): дисертація на здобуття наук. ст. канд. іст. наук: спец. 07.00.01 – «Історія України» / Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника. Івано-Франківськ, 2017. 390 с.

5. Історично-мемуарний збірник Чортківської округи. Повіти: Чортків, Копичинці, Борщів, Заліщики / Редакційна колегія: О. Соневицька, Б. Стефанович, Р. Дrajн'ювський. Нью-Йорк – Париж – Сідней – Торонто : Діловий Комітет Земляків Чортківської округи, 1974. 927 с. (НТШ, Укр. архів, т. XXVI).

6. Історія України: підручник для 9 кл. загальноосвіт. навч. закл. Київ : Грамота, 2017. 240 с.

7. Історія України (рівень стандарту): підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти / В. С. Власов, С. В. Кульчицький. Київ : Літера ЛТД, 2018. 256 с.

8. Шематизмъ всего клира греко-католической Епархii Станиславѡвской на рѡк Божій 1886. Рѡчникъ I. Львѡв : Из типографii Ставропiгійского Института под управлением В. О. Тарнавского, 1886. XXXVIII+124 с.

9. Шематизмъ всего клира греко-католической Епархii Станиславѡвской на рѡк Божій 1895. Рѡчникъ X. Въ Станиславѡвѣ : зъ печатнѣ I. Данкевича, Накладом Клира Епархiального, 1895. XXIII+199 с.

10. Шематизмъ всего клира греко-католицкой Епархii Станиславѡвской на рѡк Божій 1906. Рѡчникъ XXI. Станиславѡвѣ : Накладом Клира Епархiального, 1906. XXVII+307 с.

11. Шематизмъ всего клира греко-католицкой Епархii Станиславiвской на рiк Божий 1914. Рiчник XXIX. Станиславiв : Накладом клира епархiального, 1914. XXVIII+339 с.

12. Шематизмъ всего клира греко-католицкой Епархii Станиславiвской на рiк Божий 1925. Рiчник XXX. Станиславiв : Накладом Клира Епархiального, Друкарня Льва Данкевича, 1925. XXXII+325 с.

13. Шематизмъ всего клира греко-католицкой Епархii Станиславiвской на рiк Божий 1931. Рiчник XXXIV. Станиславiв : Накладом Клира Епархiального, Друкарня Льва Данкевича, 1931. 194 с.

14. Шематизмъ всего клира греко-католицкой Епархii Станиславiвской на рiк Божий 1938. Станиславiв : Накладом Клира Епархiального, Друкарня Льва Данкевича, 1938. 216 с.

Романишин В. Л.

Маслій О. Д.

*Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника,
Івано-Франківська академія Івана Золотоустого*

КУЛЬТУРНО-ПРОСВІТНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ДУХОВЕНСТВА ГУСЯТИНСЬКОГО ДЕКАНАТУ СТАНИСЛАВІВСЬКОЇ ЄПАРХІЇ ГКЦ НА ПОЧАТКУ ХХ ст.

У статті проаналізовано культурно-просвітницьку працю греко-католицького духовенства Гусятинського деканату Станиславівської єпархії у перші десятиліття ХХ ст., підкреслено його роль у формуванні національної самосвідомості українського народу. Матеріали дослідження адаптовано для використання на уроках з історії України, у гуртковій історико-краєзнавчій роботі з учнями в закладі загальної середньої освіти.

Ключові слова: історичне краєзнавство, біографічний метод, історичні джерела, парафія, священик.

У межах шкільної програми предмету «Історія України» в 9-му класі передбачено практичне заняття на тему «Вплив греко-католицької церкви на піднесення національної свідомості населення українських земель» [7, с. 209–210]. Запропонованим у підручнику авторства О. Струкевич матеріалом про конкретні приклади участі ієрархії та духовенства Греко-Католицької Церкви (далі – ГКЦ), очевидно, не вичерпується можливість формування знань на цю тему. В сучасній вітчизняній історіографії проблема культурно-просвітницької діяльності духовенства ГКЦ наприкінці ХІХ – у першій половині ХХ ст. вже достатньо добре розроблена у наукових працях, зокрема, І.-П. Химки [10], Н. Колб [8], О. Єгрешія [4; 5], с. А. (О.). Маслій [9], Р. Делятинського [3] та багатьох інших фахових істориків.

У цьому контексті, на нашу думку, особливої уваги заслуговує проблема культурно-просвітницької діяльності греко-католицького духовенства на регіональному рівні, наприклад, у межах повітів королівства Галичини і Володимирії або ж деканатів Львівської архиєпархії, Перемишльської та Станиславівської єпархій.

Метою нашого дослідження є з'ясування ролі греко-католицького духовенства Гусятинського деканату Станиславівської єпархії ГКЦ на початку ХХ ст., яке побудуємо на основі аналізу офіційного статистичного видання «Шематизм всього кліру греко-католицької

Станиславівської Єпархії...» за 1906 р. [11] та додаткових джерел [1; 2; 6].

Гусятинський деканат Станиславівської єпархії ГКЦ на початку ХХ ст. охоплював 29 парафій і 1 експозитуру в межах 52 населених пунктів (міст, містечок, сіл і присілків-хуторів), які відповідно до політико-адміністративного поділу краю належали до повітів Гусятин (28 парафій і 1 експозитура), Тереховля (1 парафія). Слід зауважити, що церковно-адміністративний поділ відрізнявся від політико-адміністративного поділу відповідно до давніх традицій, адже це забезпечувало ГКЦ від надмірних «політичних ризиків» впливу місцевої адміністрації при призначенні на душпастирські посади. Крім того, існувала ще одна особливість церковного устрою: парафії (тогочасний термін «парохії»), як правило, мали одну центральну «матірну» церкву в більшому населеному пункті (містечку чи селі), а до неї належали також вірні з інших «дочірніх» церков однієї, двох чи трьох менших населених пунктів (сіл, присілків, хуторів). Так, за офіційними даними 1906 р., в Гусятинському деканаті налічувалося 29 парафій і 1 експозитура, в яких здійснювали душпастирське служіння 31 священник, з них 25 парохів і адміністраторів парафій, 4 сотрудників, 1 експонований сотрудник і катехит [11, с. 39–53, 286].

Греко-католицькі священники Гусятинського деканату були активними громадськими діячами – засновниками, провідниками і членами культурно-просвітницьких товариств «Просвіта», імені М. Качковського, економічних установ тощо. Проаналізуємо детальніше структуру нижчих ланок культурно-просвітницьких та інших товариств, що дозволить визначити ступінь їх активності та основні тенденції розвитку (таблиця 1).

Таблиця 1. Структура громадських та церковних товариств і закладів освіти у парафіях Гусятинського деканату Станиславівської єпархії Греко-Католицької Церкви (1906 р.)

Парафія (населені пункти, повіт), чисельність греко-католиків парафії, душпастир (посада) [джерела]	Т-во Просвіта	Т-во імені М. Качковського	Інші т-ва (церковні та громадські)	Освітні заклади
1. Васильківці (с. Васильківці, повіт Гусятин), 2100 осіб парох о. Володислав Білинський (1861–1914) [1, с. 273; 6, с. 416–425; 11, с. 39]	Читальня в с. Васильківці, 400 членів; зерносховище (шпихлір) від читальні «Просвіти»	-	-	Школа етатова 2- класна в с. Васильківці, польська мова навчання.
2. Гадинківці (с. Гадинківці, с. Швайківці, повіт Гусятин), 1698 осіб парох о. Климентій Соневицький (1857–1928)	Читальня в с. Гадинківці, 120 членів, голова парох; зерносховище (шпихлір) від читальні «Просвіти» в с. Гадинківці.	-	Церковний склеп під проводом пароха в с. Гадинківці. Т-во «Сокіл» в с. Гадинківці. Церковні т-ва Апостольство молитви, братство тверезості, братство Серця Христового для парафії (с. Гадинківці і с. Швайківці).	Школа етатова системізована 2- класна в с. Гадинківці, українська мова навчання. Школа етатова 1- класна в с. Швайківці, українська мова навчання.

[1, с. 365; 2, с. 405; 6, с. 229–230, 325-340; 11, с. 39–40]	Читальня в с. Швайкківці, 60 членів, голова парох			
3. Говилів Великий (с. Говилів Великий, с. Говилів Малий, повіт Гусятин), 2025 осіб адміністратор о. Лев Воробкевич (1880–1938?) [1, с. 383; 6, с. 380–395; 11, с. 40]	Читальня з крамницею в с. Говилів Великий, 90 членів, голова парох. Читальня з крамницею в с. Говилів Малий, 54 члени, голова парох	-	Зерносховище (шпихлір) «в заряді громади». Братство тверезості для парафії (с. Говилів Великий, с. Говилів Малий).	Школа етатова системізована 2-класна в с. Говилів Великий і с. Говилів Малий, мова навчання не вказана.
4. Городниця (с. Городниця, с. Воєводинці, с. Синківці, повіт Гусятин), 1942 осіб парох о. Володимир Козьоровський (1853–1929) [1, с. 316; 2, с. 221; 6, с. 431–	Читальня в с. Городниця для парафії, 90 членів, голова парох	-	Братство тверезості для парафії с. Городниця, 1110 членів	Школа етатова системізована 4-класна для с. Городниця, с. Воєводинці і с. Синківці, польська мова навчання.

432; 11, с. 40–41]				
5. Гусятин (м. Гусятин, с. Вільхівчик, повіт Гусятин), 1724 осіб парох о. Микола Теодорович (1850–1917), катехит о. Амврозій Полянський (1879–1908) [1, с. 351, 373; 2, с. 447; 6, с. 401–416; 11, с. 41]	-	-	Християнська каса позичкова Райффайзена при громадському уряді м. Гусятин	Школи 5-класна чоловіча і 6-класна жіноча в м. Гусятин, школа системізована 2-класна в с. Ольхівчик, польська мова навчання
б. Іванівка (с. Іванівка, повіт Теребовля), 1620 осіб парох о. Щасний Песцьоровський (1867–1918) [1, с. 350; 6, с. 587–595; 11, с. 41-42]	-	-	Каса Райффайзена під проводом поляків у с. Іванівка. Читальня народна самостійна в с. Іванівка, 139 членів, голова парох. Церковні братства для парафії с. Іванівка: звичайне церковне братство, братство тверезості, Апостольство молитви.	Школа етатова системізована 2- класна в с. Іванівка, польська мова навчання.

7. Ключинці (с. Ключинці, повіт Гусятин), 1299 осіб парох о. Теодор Чорний (1867–1938?) [1, с. 281; 6, с. 398; 11, с. 42]	Читальня в с. Ключинці, 40 членів, голова парох	-	Каса Раффайзена громадська в с. Ключинці. Церковне братство «Білої лілеї» для парафії с. Ключинці.	Школа етатова системізована в с. Ключинці, українська мова навчання.
8. Копичинці (м. Копичинці, с. Котівка, с. Теклівка (присілок), повіт Гусятин), 3666 осіб парох о. Петро Шанковський (1852–1937), сотруди́ник о. Йосиф Вигнанський (1874–1919) [1, с. 370, 383; 2, с. 429; 6, с. 277–315, 321; 11, с. 42-43]	Дві читальні в м. Копичинці, одна читальня в с. Котівка, разом 50 членів, головами є «місцеві господарі»	-	Церковні братства чоловіків і жінок без статутів для парафії м. Копичинці.	Школа етатова системізована 5-класна чоловіча і 5-класна жіноча в м. Копичинці, польська мова навчання. Школа етатова системізована 1-класна в с. Котівка, українська мова навчання.
9. Коцюбинці (с. Коцюбинці, с. Жабинці, повіт Гусятин),	-	Читальня в с. Коцюбинці, 85 членів, голова парох	Церковні братства чоловіків і жінок, хлопців і дівчат парафії с. Коцюбинці. Братство тверезості парафії с. Коцюбинці. Церковний склеп в с. Коцюбинці.	Школа етатова системізована 2-класна в с. Коцюбинці, мова

2050 осіб парох о. Вітольд Білинський (1862–1919) [1, с. 273; 6, с. 321–325; 11, с. 43]				навчання не вказана.
10. Крогулець (с. Крогулець, повіт Гусятин), 1466 осіб парох о. Ісидор Кисілевський (1848–1925) [1, с. 322; 2, с. 242; 6, с. 359– 362; 11, с. 43– 44]	-	-	Читальня з власними статутами в с. Крогулець, 378 членів, голова парох. Церковне братство звичайне без статутів для парафії с. Крогулець. Братство тверезості парафії с. Крогулець, 153 члени. Осередок т-ва «Пожарна дружина» в с. Крогулець в стадії заснування.	Школа етатова системізована 2- класна в с. Крогулець, українська мова навчання.
11. Мшанець (с. Мшанець, повіт Гусятин), 1147 осіб парох о. Кирило Лукаевич (1845–1913) [1, с. 332; 2, с. 280; 6, с. 395– 396; 11, с. 44]	Читальня з «склепом» в с. Мшанець, 38 членів, голова парох	-	-	Школа етатова системізована 2- класна, українська мова навчання.
12. Нижбірок Новий	Читальня в с. Нижбірок	Читальня в с. Нижбірок	Церковні братства звичайні парафії с. Нижбірок Новий.	Школа етатова системізована 2-

<p>(с. Нижбірок Новий, с. Нижбірок Старий, с. Гриньківці, повіт Гусятин), 1841 осіб парох о. Антоній Шанковський (1835–1915) [1, с. 370; 2, с. 428; 6, с. 362–367; 11, с. 44–45]</p>	<p>Старий 100 членів, голова вчитель</p>	<p>Новий, 100 членів, голова парох.</p>	<p>Каса позичкова парафії с. Нижбірок Новий.</p>	<p>класна в с. Нижбірок Новий, українська мова навчання. Школа етатова системізована в с. Нижбірок Старий, українська мова навчання.</p>
<p>13. Оришківці (с. Оришківці, повіт Гусятин), 1414 осіб парох о. Антоній Туркевич (1838–1907) [1, с. 375; 2, с. 455; 6, с. 340–342; 11, с. 45]</p>	<p>-</p>	<p>-</p>	<p>-</p>	<p>Школа етатова системізована 2-класна в с. Оришківці, українська мова навчання.</p>
<p>14. Перемилів (с. Перемилів, с. Верхівці, с. Карашинці, повіт Гусятин),</p>	<p>Читальня в с. Перемилів у власному будинку, зведеному</p>	<p>-</p>	<p>Зерносховище (шпихлір) читальні «Просвіта» в с. Перемилів. Братство свічкове в с. Перемилів. Братство тверезості в с. Перемилів. Братство свічкове в с. Верхівці.</p>	<p>Школа етатова системізована 2-класна в с. Перемилів «на два села», українська мова</p>

<p>2460 осіб адміністратор парафії о. Василь Чайковський (1873–1920) [1, с. 279; 6, с. 397–398; 11, с. 45–46]</p>	<p>1904 р. вартістю 1660 корон, 74 члени, голова селянин Стефан Галадицький. Читальня в с. Верхівці, 30 членів, голова селянин Семко Миська.</p>		<p>Братство тверезості в с. Верхівці Братство Найсвятіших Тайн в с. Верхівці.</p>	<p>навчання. Школа філіяльна 1- класна в с. Верхівці, польська мова навчання.</p>
<p>15. Посто́лівка (с. Посто́лівка, с. Ра́ківкут, пові́т Гуся́тин), 1523 осіб парох о. Іван Матковський (1872–1928) [1, с. 338; 6, с. 433; 11, с. 46]</p>	<p>-</p>	<p>-</p>	<p>-</p>	<p>Школа етатова системізована 2- класна в с. Посто́лівка, українська мова навчання.</p>
<p>16. Пробіжна Нова (с. Пробіжна Нова, с. Пробіжна Стара, с. Гриньківці,</p>	<p>-</p>	<p>-</p>	<p>-</p>	<p>Школа етатова системізована в с. Пробіжна Нова, польська мова навчання.</p>

<p>повіт Гусятин), 2030 осіб адміністратор парафії о. Стефан Кунанець (1880–1938?) [1, с. 320; 6, с. 472–475; 11, с. 46]</p>				
<p>17. Самолуски (с. Самолуски, повіт Гусятин), 1035 осіб парох о. Лука Шуст (1848– 1906) [1, с. 372; 2, с. 436; 6, с. 431; 11, с. 46–47]</p>	<p>Читальня в с. Самолуски, 70 членів, голова парох</p>	-	<p>Позичкова каса при читальні «Просвіта» в с. Самолуски, голова парох. Братство тверезості в с. Самолуски. Апостольство молитви в с. Самолуски.</p>	<p>Школа етатова системізована 1- класна в с. Самолуски, три учителі, українська мова навчання.</p>
<p>18. Сидорів (с. Сидорів, присілок Безодня, фільварок Слобідки, повіт Гусятин), 1483 осіб парох о. Віктор де Лодзя Росткович</p>	<p>Читальня в с. Сидорів, 17 членів, голова селянин</p>	-	<p>Церковні братства чоловіків і жінок, хлопців і дівчат парафії с. Сидорів. Братство Серця Христового парафії с. Сидорів</p>	<p>Школа етатова системізована 2- класна в с. Сидорів, українська та польська мова навчання.</p>

(1847–1938?) [1, с. 357; 2, с. 373; 6, с. 438–440; 11, с. 47]				
19. Суходіл (с. Суходіл, повіт Гусятин), 864 осіб адміністратор парафії о. Лев Ольшанський (1875–1938?) [1, с. 345; 6, с. 433–438; 11, с. 48]	-	Читальня в с. Суходіл, 40 членів, голова парох	Церковні братства чоловіків і жінок, хлопців і дівчат парафії с. Суходіл. Каса позичкова громадська в с. Суходіл.	Школа етатова філіальна 1-класна в с. Суходіл, українська мова навчання.
20. Сухостав (м. Сухостав, повіт Гусятин), 1523 осіб парох о. Іларіон Сіменович (1856–1916) [1, с. 362; 2, с. 392; 6, с. 355– 359; 11, с. 48]	Читальня в м. Сухостав, 160 членів, голова парох	-	Каса позичкова і щадниця при читальні «Просвіта» в м. Сухостав. Церковні братства чоловіків і жінок парафії м. Сухостав.	Школа народна несистемізована 3- класна в м. Сухостав, українська мова навчання.
21. Товстенське (с. Товстенське, повіт Гусятин), 1745 осіб парох о. Володимир	Читальня в с. Товстенське, 68 членів, голова селянин Микола	-	Каса позичкова при читальні «Просвіта» в с. Товстенське. Пожежне т-во «Сокіл» в с. Товстенське. Церковні братства чоловіків і жінок, хлопців і дівчат парафії с. Товстенське.	Школа народна етатова системізована, українська мова навчання.

Познанський (1850–1914?) [1, с. 352; 2, с. 358; 6, с. 465– 472; 11, с. 48– 49]	Волянук			
22. Трибухівці (с. Трибухівці, с. Личківці, повіт Гусятин), 1741 осіб парох о. Ілля Лабій (1861– 1938?) [1, с. 323; 6, с. 430–431; 11, с. 49]	-	-	Церковні братства чоловіків і жінок парафії с. Трибухівці. «Стоваришена дівчат під назвою «Сестриці Пренепорочного Зачаття Пречистої Диви Марії»» парафії с. Трибухівці.	Школа етатова системізована 2- класна в с. Трибухівці, українська мова навчання. Школа етатова системізована 3- класна в с. Личківці, польська мова навчання.
23. Тудорів (с. Тудорів, с. Майдан, повіт Гусятин), 1145 осіб парох о. Теофіль Соневицький (1857–1938?) [1, с. 365; 2, с. 406; 6, с. 342- 348; 11, с. 49– 50]	-	-	-	Школа філіальна системізована в с. Тудорів, два вчителі, українська мова навчання.
24. Увисла	Читальня в	-	Каса позичкова при читальні «Просвіта»,	Школа етатова

<p>(с. Увисла, повіт Гусятин), 1408 осіб парох о. Северин Подляшецький (1857–1938) [1, с. 351; 6, с. 368–369; 11, с. 50]</p>	<p>с. Увисла, 156 членів, голова начальник громади</p>		<p>зерносховище (шпихлір), крамниця в с. Увисла, голова начальник громади. Братство тверезості парафії с. Увисла</p>	<p>системізована 2-класна в с. Увисла, українська мова навчання.</p>
<p>25. Хоростків (м. Хоростків, повіт Гусятин), 2880 осіб парох о. Теодор Турула (1856–1930) [1, с. 376; 2, с. 457; 6, с. 370–380; 11, с. 50–51]</p>	<p>Читальня в м. Хоростків, 84 членів, голова парох</p>	<p>-</p>	<p>Каса Райфайзена польська під проводом латинського пароха в м. Хоростків. Братство тверезості парафії м. Хоростків.</p>	<p>Школа етатова 4-класна чоловіча з курсом рільництва в м. Хоростків, польська мова навчання. Школа етатова 4-класна жіноча в м. Хоростків, польська мова навчання.</p>
<p>26. Хлопівка, експозитура (с. Хлопівка, повіт Гусятин), 804 осіб експонований сотруди́ник о. Василь Демянчук (1870–1928)</p>	<p>Читальня в с. Хлопівка, 52 членів, голова парох</p>	<p>-</p>	<p>Зерносховище (шпихлір) церковний в с. Хлопівка, голова парох. Церковне братство звичайне експозитури с. Хлопівка.</p>	<p>Школа етатова системізована 2-класна в с. Хлопівка, польська мова навчання.</p>

[1, с. 283; 6, с. 370; 11, с. 51]				
27. Целіїв (с. Целіїв, с. Мишківці, с. Мазурівка, повіт Гусятин), 1392 осіб парох о. Спиридон Ганкевич (1832–1912) [1, с. 294; 2, с. 124; 6, с. 367–368; 11, с. 51]	Читальня в с. Целіїв, 80 членів, голова не вказаний. Читальня в с. Мишківці, 70 членів, голова не вказаний.	-	Каса позичкова громадська в с. Целіїв. Зернохосовище (шпихлір) громадське в с. Целіїв. Церковні братства чоловіків і жінок парафії с. Целіїв.	Школа етатова системізована в с. Целіїв, українська мова навчання. Школа етатова системізована в с. Мишківці, українська мова навчання.
28. Чабарівка (с. Чабарівка, повіт Гусятин), 1526 осіб парох о. Северин Шанковський (1866–1938?) [1, с. 370; 6, с. 425–429; 11, с. 52]	Читальня в с. Чабарівка, 100 членів, голова селянин.	-	Церковні братства чоловіків і жінок, хлопців і дівчат парафії с. Чабарівка. Братство тверезості в с. Чабарівка. Осередок пожежного т-ва «Сокіл» в с. Чабарівка.	Школа етатова системізована 2-класна в с. Чабарівка, польська мова навчання.
29. Шидлівці (с. Шидлівці, с. Зелена, повіт Гусятин), 1724 осіб	Читальня в с. Шидлівці, чисельність не вказана, голова парох.	-	Осередок пожежного т-ва «Сокіл» в с. Шидлівці.	Школа етатова системізована 2-класна в с. Шидлівці, українська мова навчання.

парох о. Микола Темницький (1847–1921) [1, с. 373; 2, с. 446; 6, с. 440– 444; 11, с. 52]				Школа етатова системізована 1- класна в с. Зелена, українська мова навчання.
30. Яблонів (с. Яблонів, повіт Гусятин) парох о. Данило Бахталовський (1856–1927), 1880 осіб [1, с. 270; 2, с. 29; 6, с. 348– 355; 11, с. 52– 53]	Читальня в с. Яблонів, 110 членів, голова парох.	-	Каса Райфайзена польського т-ва «Szkola Ludowa» с. Яблонів. Крамниця читальні «Просвіта» в с. Яблонів. Апостольство молитви парафії с. Яблонів. Братство тверезості парафії с. Яблонів.	Школа етатова системізована 2- класна в с. Яблонів, українська мова навчання.
Всього: 29 парафій та 1 експозитура, 52 населені пункти	24 читальні	3 читальні ім. М.Качковського		-

Підсумовуючи наше дослідження, відзначимо активну душпастирську, громадську та культурно-просвітницьку діяльність духовенства Гусятинського деканату на початку ХХ ст.

Перспективним напрямком подальших досліджень вважаємо детальніший аналіз структури товариств, що дозволить з'ясувати чимало особливостей історичного розвитку регіону, зокрема, суспільно-політичні погляди та переконання духовенства, рівень їх активності та впливу у вказаних товариствах (як засновників, голів, членів), чисельність осередків товариств в межах населених пунктів деканату, а відтак перейти до інших узагальнень.

Список використаних джерел

1. Блажейовський Д. Історичний шематизм Станиславівської (Івано-Франківської) єпархії від її заснування до початку Другої світової війни (1885–1938): [англійською мовою]. Львів : Місіонер, 2002. 450 с.
2. Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832–1944). Том 2: Духовенство і релігійні згуродження: [англійською мовою]. Львів – Київ : КМ Академія, 2004. 570 с.
3. Делятинський Р. І. Станиславівська єпархія Греко-Католицької Церкви в суспільному житті Галичини (1885–1946 рр.): дисертація на здобуття наук. ст. канд. іст. наук: спец. 07.00.01 – «Історія України». Івано-Франківськ, 2017. 390 с.
4. Єгрешій О. Єпископ Григорій Хомишин і москвофіли: від ідейних розходжень до протистояння 1904–1914 рр. (До питання становлення греко-католицького семінаря у Станіславові). *Нарис історії Івано-Франківської (Станіславівської) Духовної Семінарії імені Святого Священномученика Йосафата*. Івано-Франківськ, 2007. С. 43–54.
5. Єгрешій О. І. Проблема взаємовідносин культурно-просвітницьких товариств «Скала» і «Просвіта» у 30-х роках ХХ ст. *Дрогобицький краєзнавчий збірник*. Спецвипуск до 60-річчя УПА. Дрогобич, 2002. С. 352–361.
6. Історично-мемуарний збірник Чортківської округи. Повіти: Чортків, Копичинці, Борщів, Заліщики / Редакційна колегія: О. Соневецька, Б. Стефанович, Р. Дrajньювський. Нью-Йорк – Париж – Сідней – Торонто: Діловий Комітет Земляків Чортківської округи, 1974. 927 с. (НТШ, Укр. архів, т. XXVI).
7. Історія України: підручник для 9 кл. загальноосвіт. навч. закл. / О. К. Струкевич. – Київ : Грамота, 2017. 240 с.
8. Колб Н. «З Богом за Церкву і вітчизну»: греко-католицьке парафіяльне духовенство в Галичині у 90-х роках ХІХ століття / НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Жовква : Місіонер, 2015. 372 с.

9. Маслій с. Андрея Ольга. Згромадження Сестер Мироносиць: історичний нарис. Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2010. 104 с.
10. Химка І. П. Греко-Католицька Церква і національне відродження у Галичині (1772–1918). *Ковчег: Збірник статей з церковної історії*. Ч. 1. Львів, 1993. С. 73–107.
11. Шематизмъ всего клира греко-католицкои Епархіи Станиславѳвскои на рѳк Божій 1906. Рѳчникъ XXI. Станиславѳвъ: Накладом Клира Епархіяльного, 1906. XXVII+307 с.

Срайчук Ю.В.

*Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника*

ІСТОРИКО-КРАЄЗНАВЧІ ДОСЛІДЖЕННЯ В. В. ГРАБОВЕЦЬКОГО

Проаналізовано історико-краєзнавчі дослідження Володимира Грабовецького впродовж його львівського та івано-франківського наукових періодів. Звернуто увагу на основну тематику його історико-краєзнавчих досліджень.

Ключові слова: *В.В. Грабовецький, Олекса Довбуш, опришківський рух, історія Прикарпаття, історія України.*

Володимир Васильович Грабовецький, як молодий вчений – історик, заявив про себе, написавши на сторінках винниківської газети «Радянське життя», 24 грудня 1953 р. свою першу статтю про славетного українського гетьмана Богдана Хмельницького. Протягом 1954–1956 рр. він опублікував десятки статей, героями яких були першодрукар Іван Федоров, селянський бунтар Устим Кармелюк, проводир опришків Олекса Довбуш, славнозвісний письменник Іван Франко. Однак, все більше і більше увагу В. Грабовецького привертала легендарна постать його земляка – печеніжинця – Олекси Довбуша, яким захопився ще з п'ятирічного віку, як тільки навчився читати. Одна за одною виходять його статті «Народний проводир Олекса Довбуш», «Новий документ про загибель Олекси Довбуша», «Рух карпатських опришків напередодні і в роки визвольної війни 1648–1654 рр.», «Селянський рух на Галицькому Прикарпатті в другій половині XVIII ст.» [2, с. 56–57].

Величезний джерельний матеріал з архівів Львова, Вроцлава, Кракова і Перемишля був узагальнений істориком у книзі «Народний

герой Олекса Довбуш» (1957), яку високо оцінили рецензенти. В 1959 р. книга була перевидана російською мовою в Москві.

Особливо плідним, як для історика – краєзнавця, В. Грабовецького був 1957 р., коли він видрукував серію краєзнавчих статей під рубрикою «Вивчай рідний край» на сторінках газети «Ленінська молодь». Це були змістовні історичні нариси про Нестерів, Винники, Белз, Городок, Звенигород, Золочів, Буськ, Брюховичі, Сокаль, Бібрку, Великі Мости, Яворів тощо [5, с. 256].

В 1958 р. на засіданні спеціалізованої вченої ради Інституту історії АН УРСР В. Грабовецький успішно захистив кандидатську дисертацію на тему «Селянський рух в Галицькому Прикарпатті в другій половині XVII ст.» В 1962 р. рішенням Президії Академії наук Української РСР В. Грабовецький був затверджений у вченому званні старшого наукового співробітника за спеціальністю «Історія України». У клопотанні до Президії АН УРСР академік Іван Крип'якевич, якого називав своїм хрещеним батьком, відзначав, що «кожна наукова праця В.В. Грабовецького містить нові матеріали з поставленої ним теми і цим він вносить значний вклад в українську історіографію».

Починаючи з цього часу чітко викристалізувалися проблеми, над якими працюватиме вчений впродовж багатьох років – історія вірменських поселень в Галичині, рух опришків, гайдамаччина, вплив народно-визвольної війни 1648–1654 рр. на західноукраїнські землі тощо. В 1962 р. побачила світ монографія В. Грабовецького «Селянський рух на Прикарпатті в другій половині XVII – першій половині XVIII ст.». Вчений взяв участь у створенні багатотомної «Української Радянської Енциклопедії», написавши до неї ряд нарисів, зокрема, «Довбуш», «Дрогобич», «Опришки», «Звенигород Галицький» та десятки інших [1, с. 159].

Львівський період був надзвичайно плідним у науковій роботі В. Грабовецького. Крім вищеназваних праць, історик видав монографію «Антифеодальна боротьба карпатського опришківства XVI – XIX ст.» (1966), яка одержала 11 схвальних рецензій і яку відомий вчений Ілля Шульга назвав «кращим серед наукових творів про народних месників-опришків та їхніх уславлених ватажків».

В. Грабовецький продовжував працювати над опришківською тематикою й 30 вересня 1968 р. на засіданні спеціалізованої вченої ради Київського державного університету імені Тараса Шевченка

В. Грабовецький захистив докторську дисертацію на тему «Антифеодальна боротьба карпатського опришківства XVI – XIX ст.», в обговоренні якої взяли участь десять провідних вчених України, а офіційними опонентами були члени-кореспонденти АН УРСР І.О. Гуржій, доктори історичних наук, професори Ф.П. Шевченко, І.І. Шульга і М.І. Марченко. Неофіційними опонентами виступили професори І.І. Компанієць і Г.Я. Сергієнко.

Водночас В. Грабовецький активно займався громадською роботою, будучи членом Президії і головою секції історичних пам'яток львівської організації Українського товариства охорони пам'яток історії та культури. За видатні успіхи в цій роботі правління названого товариства в 1975 р. нагородило В. Грабовецького нагрудним значком і медаллю «За доблесну працю». Протягом 1968–1974 рр. відомому вченому запропонували вести тележурнал «Скарби народу» львівської студії телебачення [4, с. 56].

У 1975 р. В. Грабовецький переїжджає до м. Івано-Франківська, де протягом 1975–1988 рр. працював професором кафедри історії СРСР і УРСР історичного факультету Івано-Франківського державного педагогічного інституту імені Василя Стефаника. Поряд з цим він займав посади члена Наукової ради по дослідженню проблеми «Основні закономірності вітчизняної історії довоєнного періоду» при секції Інституту суспільних наук АН УРСР, члена бюро наукової координаційної ради з проблеми «Історичне краєзнавство в Українській РСР» при відділенні історії, філософії та права АН УРСР, члена секції історичного краєзнавства республіканської наукової ради АН УРСР з проблем історичної науки, члена Президії та Правління Івано-Франківської обласної організації Українського товариства охорони пам'яток історії та культури.

В. Грабовецький є членом комітету Республіканської асоціації українознавства і членом Наукового товариства імені Тараса Шевченка у Львові, яке відновило свою діяльність у 1990 р.

Івано-Франківський період в науковій діяльності В. Грабовецького був не менш плідним, ніж львівський. Він опублікував майже 600 наукових праць. Серед монографій і брошур вченого назвемо тільки деякі: «Селянське повстання на Прикарпатті під проводом Мухи 1490–1492 років (з історії спільної антифеодальної боротьби селян України і Молдавії)» (1979), «Гуцульщина XIII – XIX століть. Історичний нарис» (1982),

«Надвірна» (1982), «Сходинками історії – у майбутнє» (1987), «Стежками Олекси Довбуша» (1988), «Нариси історії Івано-Франківська» (1989), «З історії некрополя України (Про могили українських гетьманів)» (1990). В 1992–1995 рр. побачили світ перші шість томів запланованого десяти томника «Нариси історії Прикарпаття» [5, с. 78].

В. Грабовецький продовжує працювати над дослідженням соціально-економічного, політичного і культурного розвитку окремих прикарпатських міст та містечок. Протягом 1996–2003 рр. побачили світ його монографії «Історія Коломиї з найдавніших часів до початку ХХ ст.», «Уторопи. Сторінки історії. До 630-річчя першої письмової згадки», «Історія Калуша. З найдавніших часів до початку ХХ ст.», «Грабівка. Літопис оселі над Луквою. Присвячується 440-річчю виникнення села», «Іванівці. Літопис села над Прутом. До 485-річчя заснування», «Долина над Дністром. Ілюстрована історія села», «Історія Івано-Франківська (Станіславова) з найдавніших часів до початку ХХ століття», «Нарис історії Галича. З найдавніших часів до початку ХХ століття. До 1100-річчя заснування града», «Історія Коломиї. З найдавніших часів до початку ХХ століття», «Нарис історії Княгинина» та ін.

За ґрунтовні красзнавчі дослідження історії міст і сіл Прикарпаття Володимир Грабовецькому рішенням міськвиконкомів та сільських рад чотирнадцяти населених пунктів Прикарпаття присвоєно звання «Почесного громадянина» (Коломиї, Уторопів, Галича, Калуша, Печеніжина, Княгинина, Іванівців, Грабівки та ін.).

У 2002 р. Володимир Грабовецький видав перший том фундаментальної тритомної «Ілюстрованої історії Прикарпаття». Ідея написання цієї книги визрівала давно. Починаючи з січня 1990 р., на сторінках газети «Прикарпатська правда» під рубрикою «Гомін віків» професор В. Грабовецький почав друкувати дослідження історії Прикарпаття. Якщо не враховувати «Історію міст і сіл УРСР. Івано-Франківська область» (1971) та «Назустріч мрії» (1978), матеріали в яких подавалися вибірково, то ці публікації професора стали першою узагальнюючою працею з історії краю. В 1992–1993 рр., про що вже йшлося, Володимиром Грабовецьким були опубліковані перші томи Нарисів історії Прикарпаття».

Вченим відкрито на Прикарпатті три музеї: музей Олекси Довбуша у Печеніжині, Історико-меморіальний музей О. Довбуша в

Івано-Франківську (1995), музей кафедри історії України у Прикарпатському національному університеті імені Василя Стефаника. Також ним засновано журнал «Красзнавець Прикарпаття». Практично, жодна знакова історична подія на Прикарпатті за життя академіка Володимира Васильовича Грабовецького не відбувалася без його участі.

Список використаних джерел

1. Академік Володимир Грабовецький. Світлина з життя, науково-педагогічної та громадської діяльності. Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2004. 156 с.
2. Вегеш М., Задорожний В. Володимир Грабовецький: життя і діяльність. 2016. 536 с.
3. Вегеш М. Володимир Грабовецький – видатний історик України / Ужгородський державний університет. Ужгород, 1996. 58 с.
4. Вегеш М. М. Володимир Грабовецький: вчений, педагог, громадсько-культурний діяч і людина. 2003. 456 с.
5. Михайлина П., Вуянко М. Володимир Грабовецький – історик України / Життя і науково-педагогічна та громадська діяльність професора Володимира Грабовецького. Івано-Франківськ, 1993. 290 с.

Струтинець О. Ю.

*Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника*

ДРУГА СВІТОВА ВІЙНА У СУЧАСНИХ ШКІЛЬНИХ ПІДРУЧНИКАХ З ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

Проаналізовано період Другої світової війни у сучасних шкільних підручниках з історії України для 10 класу за новою навчальною програмою 2018 р. Здійснено характеристику основних підручників, які використовуються у школі.

Ключові слова: *Друга світова війна, навчальна програма, історія України, шкільний підручник.*

Український народ був активним учасником Другої світової війни. Світова громадськість визнає, що українці зробили визначний внесок у перемогу антигітлерівської коаліції над нацизмом. У збройній боротьбі проти жорстокого ворога брало участь понад 6 млн українців. Вихідці з України боролися проти загарбників у складі

радянської армії, антинацистського руху Опору. З Перемогою над нацизмом вперше за багато століть майже всі землі, заселені українським народом, опинилися у складі України і цим було забезпечено їх територіальну єдність [2, с. 3]. Відповідно, у шкільному курсі з історії вказаним подіям відводять важливу роль.

У 2018 р. була розроблена нова навчальна програма для закладів загальної середньої освіти «Історія України. 10–11 класи». Вона затверджена Наказом Міністерства освіти і науки України № 236 від 21 лютого 2019 р. За новою програмою вивчення теми «Україна в Другій світовій війні» було перенесено із 11 до 10 класу. Підручники орієнтовані на те, що близько половини всіх випускників по завершенню складатимуть державну підсумкову атестацію у вигляді зовнішнього незалежного оцінювання. З огляду на це введені додаткові візуальні джерела, тестові завдання тощо.

У сучасних підручниках з історії України тематика Другої світової війни, як і в попередній час, представлена 6–8 параграфами. Цій темі повернули колишню назву «Україна в роки Другої світової війни». Крім того, вже в програмі наголошено на необхідності пояснювати старшокласникам злочини радянської влади здійснені проти українського та кримськотатарського народу в 1939–1945 рр. Паралельно з цим, у програмі при висвітленні Руху Опору наголошено на діяльності саме націоналістичного підпілля ОУН і діяльності УПА тощо [7, с. 81–82].

Перегляд кількох аспектів, які стосуються висвітлення Другої світової війни на українських землях, відбувається і на сучасному етапі в 2022–2023 рр., однак вони поки що не підкріплені новими підручниками. Ведення бойових дій та підтримка української економіки в умовах російської агресії проти нашої держави вимагає значних коштів, які знаходять за рахунок урізання бюджету в інших сферах, у тому числі й скорочення видатків на матеріальне забезпечення Нової української школи та публікацію нових підручників. Тому питання заміни понять «радянський» на «советський», зміст акцентів на «советську окупацію Галичини» та ін. поки що чекають свого часу для закріплення на рівні безпосередньо підручників [7, с. 81–82].

Тема «Україна в Другій світовій війні» знайшла своє висвітлення у підручнику для 10 класу О. Пометун, Н. Гупан, створеному в 2018 р. та запровадженому в освітній процес в наступному році. У ньому

цілий розділ фактично скопійовано з аналогічного підручника тих же авторів 2012 р., а внесені зміни не є суттєвими. Хоча, певним чином, зміна акцентів таки простежується. Зокрема, при описі вторгнення радянської армії на територію Західної України, автори підручнику подають визначення поняття «країна-агресор», позначаючи такою не тільки Німеччину, а й СРСР. Крім того, до тексту додається запитання для учнів: «Чому окупацію Західної України Червона армія здійснювала силами новоствореного Українського фронту?» [4, с. 196].

Ці ж особливості стосуються також підручника для 10 класу авторства О. Струкевича. Зміни в його новій редакції були незначними і стосувалися в першу чергу висвітлення діяльності Організації українських націоналістів (ОУН) та Української повстанської армії (УПА). Зокрема, опису націоналістичного підпілля тепер присвячувався цілий параграф. У ньому з'явилися портрети С. Бандери, А. Мельника, Т. Бульби-Боровця зі стислими біографічними довідками про них. Окрім того, згідно з новою програмою в параграфі відображена також діяльність похідних груп ОУН у м. Києві, на Донбасі та Півдні України, наголошено на трансформації політичної мети вітчизняних націоналістів під час війни тощо [3].

У програмі 2018 р. в курсі історії України передбачається проведення окремих уроків – практичних занять. Орієнтовними темами для практичних робіт з розділу «Україна в Другій світовій війні» в програмі передбачено наступні: «Волею Українського народу...» (дослідження документів та матеріалів); роль українців у розгромі нацистської Німеччини; моделі історичної пам'яті про Другу світову війну та сучасний світ [7, с. 82].

У підручнику О. Струкевича передбачена практична робота, що носить назву «Волею українського народу (дослідження документів і матеріалів усної історії про війну)», де розміщені великі за обсягом текстові джерела і запитання до них. Вони дозволяють не тільки узагальнити все вивчене з теми, а й спонукають учнів до дослідницької діяльності, критичного мислення та розвивають вміння встановлювати причинно-наслідкові зв'язки [3].

У підручнику «Історія України» для 10 класу таких авторів, як Хлібовська Г. М., Наумчук О. В., Крижановська М. Є., Бурнейко І. О. значно менше уваги приділяється окремим військовим операціям. На

відміну від підручників О. Гісема і О. Мартинюка, О. Гісема і Н. Сорочинської, О. Пометун, С. Кульчицького і В. Власова та ін., де детально прописано основні оборонні та наступальні операції Червоної армії. У даному навчальному посібнику міститься лише загальний нарис напрямку визвольних військ. Вказується, що першим звільнили с. Півнівка, потім наголошується на існуванні «Східного валу» та ролі битви за р. Дніпро, вказано, що Корсунь-Шевченківська операція увійшла у воєнну історію як «Сталінград на Дніпрі» і загалом підводиться текст до дати 28 жовтня 1944 р., коли українські землі остаточно були звільнені від нацистів. При цьому параграфи досить великі за обсягом і поділені на 3–4 пункти. Вони достатньо інформативні, але написані сухою енциклопедичною мовою [5, с. 237–239].

Підручник О. Гісема з інтегрованого курсу «Історія: Україна і світ» має аж 15 параграфів, присвячених подіям Другої світової війни, із яких 7 повністю стосуються вітчизняної історії. Крім того, в рамках окремих параграфів автор пропонує розгляд питань діяльності українських націоналістів напередодні Другої світової війни, нацистський «новий порядок» на вітчизняних землях, питання Голокосту, колабораціонізму, формування УПА та Рух Опору в Україні, депортацію кримських татар. Відповідно, загальний наголос робиться на висвітленні саме української історії на тлі загальносвітових подій [1].

У аналогічному підручнику М. Мудрого та О. Аркуші темі «Друга світова війна» присвячено 7 параграфів. Разом з тим, загальний акцент робиться на висвітленні питань всесвітньої історії. Вивчення ж подій в Україні відбувається окремими пунктами параграфів, а частина важливого матеріалу випущена з уваги, зокрема немає портретів видатних українських діячів, мала кількість джерел та загалом методичного наповнення [6].

Отже, група підручників за новою програмою є достатньо різноманітною – від передруків старих матеріалів до створення оригінальних підручників, багатих на методичні розробки. З огляду на те, що здобувачі освіти мають бути орієнтовані на складання ЗНО, найбільш інформативним можна вважати підручник С. Кульчицького та В. Власова. Загальний аналіз підручників, у яких представлена тема «Україна в Другій світовій війні» свідчить про неоднорідність тексту та методичної складової, вміщення візуальних та письмових

джерел тощо. Разом з тим, основний текст в підручниках за новою програмою практично однаковий, за окремими виключенням посібників для інтегрованого курсу «Історія: Україна і світ». Сучасні підручники покликані показати роль українського народу в боротьбі з нацизмом та закріпити в свідомості учнів тезу про однаково злочинний як нацистський, так і більшовицький тоталітарний режими.

Список використаних джерел

1. Гісем О. В. Історія: Україна і світ (інтегрований курс, рівень стандарту): підруч. для 10 кл. закл. загальн. серед. освіти. Харків : Ранок, 2018. 256 с.
2. Друга світова війна і Україна: актуальні історико-правові проблеми: зб. матеріалів круглого столу (Київ, 28 квіт. 2015 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2015. 124 с.
3. Історія України (рівень стандарту) : підруч. для 10 кл. закл. загальн. середн. освіти / О. К. Струкевич. Київ : Грамота, 2018. 240 с.
4. Історія України (рівень стандарту) : підруч. для 10 кл. закладів загальної середньої освіти / О. І. Пометун, Н. М. Гупан. Київ : УОВЦ «Оріон», 2018. 256 с.
5. Історія України підручник для 10-го класу загальноосвітніх навчальних закладів / Хлібовська Г. М., Наумчук О. В., Крижановська М. Є., Бурнейко І. О. Тернопіль, 2018. 280 с.
6. Історія: Україна і світ (інтегрований курс, рівень стандарту) підруч. для 10 кл. закл. загальн. середн. освіти / М. М. Мудрий, О. Г. Аркуша. Київ : Генеза, 2018. 288 с.
7. Навчальна програма з курсу «Історія України. Всесвітня історія. 6–11 класи». Сайт МОН України. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-5-9-klas/2022/08/15/Navchalna.programa.2022.WH.HU.6-11.pdf>

Ткачишин Н. В.

*Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника,
Івано-Франківська академія Івана Золотоустого*

НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ПІДЛІТКІВ У ПАРАФІЯЛЬНОМУ СЕРЕДОВИЩІ ЗАСОБАМИ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

У статті розглядається впровадження інноваційних технологій у процес національно-патріотичного виховання української молоді в парафіяльному середовищі. Таке виховання відіграє важливу роль у формуванні почуття національної гордості, історичних знань та громадянської активності, а також підкреслює важливість прищеплення національної ідентичності та активної громадянської позиції українській молоді задля розбудови процвітаючої та об'єднаної нації.

Ключові слова: *національно-патріотичне виховання, українська молодь, парафіяльне середовище, інноваційні технології, цифрові інструменти, віртуальна реальність, гейміфікація, онлайн-платформи, активна громадянська позиція.*

Питання патріотичного виховання в парафіяльному середовищі є актуальним у всі часи і в усіх культурах, але сучасне виховання патріотизму, особливо молодого покоління, яке переживає різні екзистенційні проблеми, видається особливо складним завданням. Виховуючи у молодих людей зрілий патріотизм, необхідно нагадувати їм не лише про важливі історичні події та історію їхніх предків, їхні героїчні вчинки в ім'я Батьківщини, але й звертати увагу на розбудову рідного дому [3]. Тут варто зазначити, що існує багато середовищ для виховання патріотизму в молоді, це, наприклад, сім'я, школа, державні інституції, молодіжні організації, соціальні мережі та парафія.

Церква, маючи право й обов'язок формувати суспільно-політичну реальність, захищає незаперечні права людини та християнську свободу [4]. Фундаментальною метою людського існування є єднання з Першопричиною і, водночас, розвиток людства для побудови суспільства за Божим задумом [4]. Цьому служить виховання, обов'язок якого лежить насамперед на батьках, яким Церква приходить на допомогу, наприклад, через молодіжне служіння [4]. Важливим елементом душпастирства молоді є патріотичне

виховання, яке в наш час глобалізації, націоналізму, космополітизму, міграції народів є основою цілісного розвитку людини.

Церква вбачає в молодому поколінні «глибоку тугу за автентичними цінностями, які мають свою повноту в Христі» [6, s. 105], а тому готує молодих людей до того, щоб вони взяли на себе завдання оновлення світу [2], формуючи їхню особистість у дусі Євангелія. Головною особливістю такого формування особистості є акцент на патріотичному вихованні. У програмі формування патріотичного світогляду, передачі національних традицій, впровадження їх у культуру, формування громадянських чеснот, виховання для спільного блага [5, s. 6.] та побудови власного життя шляхом жертвовного служіння Батьківщині та своїм громадянам, парафіяльна формація молоді є частиною цього.

У процесі національно-патріотичного виховання підлітків у парафіяльному середовищі можна використовувати різні інноваційні технології, які сприятимуть покращенню навчального процесу та вихованню почуття національної гордості [1]. Наведемо кілька прикладів.

Цифрові інструменти: Використання цифрових інструментів, таких як інтерактивні веб-сайти, мультимедійні презентації та освітні додатки, може залучити підлітків до інтерактивного та самостійного навчання. Ці інструменти забезпечують доступ до багатого мультимедійного контенту, історичних архівів та інтерактивних вікторин, сприяючи глибшому розумінню української історії, культури та цінностей.

Віртуальна реальність (VR) і доповнена реальність (AR): Технології VR та AR пропонують захопливий досвід, що дозволяє підліткам віртуально досліджувати історичні пам'ятки, культурні об'єкти та значущі події. Імітуючи реалістичні середовища та взаємодії, ці технології посилюють відчуття присутності та сприяють навчанню через досвід, роблячи освітній процес більш захопливим і незабутнім.

Гейміфікація передбачає інтеграцію ігрових елементів, таких як таблиці лідерів, виклики та винагороди, в освітню діяльність. Застосовуючи ігрові механіки, наративи та інтерактивні елементи, підлітки можуть брати активну участь у навчанні, розвиваючи навички вирішення проблем, командної роботи та критичного мислення. Гейміфіковані підходи можна використовувати для

викладання історії, громадянства та культурних цінностей, виховуючи почуття гордості та ідентичності.

Онлайн-платформи та соціальні мережі: Такі засоби надають підліткам можливість для спілкування, співпраці та обміну досвідом і знаннями, пов'язаними з національно-патріотичним вихованням. Онлайн-спільноти, дискусійні форуми та групи в соціальних мережах дозволяють їм брати участь у розмовах, дебатах та спільних проєктах, сприяючи формуванню активної громадянської позиції та почуття приналежності до української спільноти.

Ці приклади інноваційних технологій не є вичерпними, існують додаткові технології, які можуть бути ефективно використані в парафіяльному середовищі для національно-патріотичного виховання. При виборі та впровадженні цих технологій важливо враховувати конкретні потреби та контекст учнів, а також наявні ресурси.

Використання інноваційних технологій підвищують зацікавленість та мотивацію учнів, оскільки забезпечують інтерактивний та цікавий досвід навчання. Цифрові інструменти дозволяють здійснювати персоналізоване та адаптивне навчання, враховуючи індивідуальні потреби та вподобання учнів. Крім того, використання віртуальної та доповненої реальності відкриває можливості для історичних досліджень і глибшого розуміння багатой культурної спадщини України.

Хоча інноваційні технології пропонують численні переваги, необхідно звернути увагу на деякі виклики та міркування. Доступ до технологій і рівень цифрової грамотності серед учнів різний, що вимагає розробки стратегій для подолання цифрового розриву. Забезпечення точності та надійності цифрового контенту має вирішальне значення для уникнення поширення дезінформації або упереджених наративів. Важливо також дотримуватися балансу між використанням технологій і спілкуванням віч-на-віч, оскільки особисті зв'язки та реальний досвід залишаються життєво важливими у національно-патріотичному вихованні. При впровадженні інноваційних технологій доцільно враховувати етичні питання, такі як конфіденційність даних та кібербезпека.

Отже, інтеграція інноваційних технологій у національно-патріотичне виховання української молоді в парафіяльному середовищі пропонує величезний потенціал для формування чіткої

національної ідентичності та активної громадянської позиції. Використовуючи цифрові інструменти, віртуальну реальність, гейміфікацію та онлайн-платформи, освітяни можуть створити цікавий та інтерактивний навчальний досвід, який резонує з сучасним цифровим поколінням. Однак необхідно брати до уваги такі аспекти, як доступ, надійність контенту та етичні міркування. Завдяки спільним зусиллям та постійним дослідженням національно-патріотичне виховання української молоді можна ще більше вдосконалити, сприяючи формуванню процвітаючої та об'єднаної нації.

Список використаних джерел

1. Демченко П. Є. Інноваційні підходи до національно-патріотичного виховання молоді. *Освіта України в умовах військового конфлікту на Донбасі : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції*. Лисичанськ : ФОП Чернов О.Г. 2017. С. 55–57.
2. Папа Іван Павло II. Апостольський лист *Novo Millennio Ineunte*. URL: <http://surl.li/gydfx>
3. Шеремет А. М., Досяк Н. В. Патріотичне виховання сучасної молоді як цілісний, цілеспрямований, свідомоорганізований процес становлення та розвитку особистості. URL: <http://surl.li/fhxdp>
4. *Wychowanie patriotyczne młodzieży w parafii*. URL: <http://surl.li/gydgc>
5. Jan Paweł II. *Wstańcie! Już czas!*. Homilia wygłoszona w Szwajcarii 6 VI. 2004 r. *Nasz Dziennik*. 2004. Nr 132 (6). S. 6–10.
6. Ratzinger J. *Raport o stanie wiary*. Marki : Michalineum, 2005. 222 s.

Яворський А. А.

*Івано-Франківський фізико-технічний ліцей-інтернат
Івано-Франківської обласної ради*

УЧНІВСЬКИЙ ПРОЄКТ «ЄВРЕЙСЬКИЙ СТАНИСЛАВІВ» ЯК ПРИКЛАД ІННОВАЦІЙНОГО ПІДХОДУ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ПОШУКОВО-КРАЄЗНАВЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ЗАКЛАДІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

У статті розкрито деталі проєкту «Єврейський Станіславів» як приклад інноваційного підходу до організації пошуково-краєзнавчої роботи учнівської молоді. Охарактеризовано та розкрито зміст створеного у процесі його реалізації веб-сайту та інтерактивної карти.

Ключові слова: історичне краєзнавство, Фізико-технічний ліцей, євреї, «Єврейський Станіславів».

В умовах розвитку постіндустріального суспільства інформаційні технології охоплюють різноманітні сфери життєдіяльності суспільства, зокрема освіти. Поряд з інформатизацією та проникненням новітніх технологій актуальності не втрачає й пошуково-краєзнавча діяльність з її пошуками відповідей на питання «Де наше коріння і хто ми є?». Останнє дає змогу усвідомити власну ідентичність та наше місце у глобалізованому світі.

Водночас використання інформаційних технологій в пошуково-краєзнавчій діяльності дозволяє значно розширити потенціал останньої щодо впливу на соціум. Прикладом такого інноваційного підходу є учнівський проєкт «Єврейський Станіславів», створений командою ліцеїстів Івано-Франківського фізико-технічного ліцею-інтернату Івано-Франківської обласної ради (далі – ФТЛ) під керівництвом учителя історії Андрія Яворського. У минулому Івано-Франківськ був мультикультурним містом, де співіснували поляки, русини (українці), вірмени та найчисельніша громада – євреї. Їх частка в загальній структурі населення у різні періоди історії складала: 1732 р. – 47 %, 1847 р. – 55 %, 1921 р. – 49,5 % [3]. Вони відігравали важливу роль в економічному житті, будучи промисловцями, адвокатами, власниками нерухомості, рестораторами тощо. Проте пам'ять про єврейську громаду м. Станіславова була стерта, прикладом чого є руйнування старого єврейського окописька і будівництва на його місці кінотеатру. Тому пошуково-краєзнавча робота у цьому напрямі мала на меті не лише ознайомити учнівську молодь з локальною історією, але й привернути увагу до єврейської спадщини.

У ФТЛ реалізація цих завдань проходила в рамках спільного проєкту «Збереження єврейських кладовищ» організацій: Centropa, Фонд єврейської спадщини та Європейська ініціатива зі збереження єврейських кладовищ. Заклад загальної середньої освіти обрали модельною «зразковою» школою, а сама робота тривала з грудня 2022 р. до травня 2023 р. Фінансову підтримку у розмірі гранту на 3 тисячі євро надав Європейський Союз.

Результатом роботи учнівської команди стала поява електронного ресурсу «<https://jewish-stanislawiv.com/>» [1]. На веб-сайті розміщено інтерактивну карту з локаціями, пов'язаними з життям та діяльністю єврейської громади Станіславова / Станіслава. Його автором став ліцеїст третього курсу (11 клас) Ілля Герєга. Для розширення

можливостей користуватися веб-ресурсом було створено його мобільну версію.

Для інформаційного наповнення електронного ресурсу використано краєзнавчу літературу, зокрема праці Юзефа Зелінського, Михайла Головатого, Івана Бондарева та інших. Серед електронних ресурсів найбільше матеріалів було взято з ізраїльського національного меморіалу Катастрофи та Героїзму «Яд Вашем», платформи «JewishGen» тощо. Значну кількість інформації віднайшли у фондах краєзнавчого відділу Івано-Франківської обласної універсальної наукової бібліотеки імені І. Франка.

Загалом ідентифіковано та позначено на карті 105 місць, пов'язаних з єврейською локальною спадщиною. Така значна кількість підтверджує правильність тези євреїв м. Станиславова міжвоєнного періоду, що хоча вулиці й носили польські назви, проте будинки, які містилися у них, були єврейськими.

Для зручності користувачів інтерфейс локацій позначено різними кольорами: червоний – кам'яниці та будинки, жовтий – установи підприємницької діяльності, синій – релігійні та культові споруди, зелений – освітні та культурно-просвітницькі установи, чорний – локації, пов'язані з Голокостом.

Кожна споруда містить фото (сучасне або поєднання давнього з сучасним), інформацію про час спорудження, сучасну адресу, коротку історію тощо. Частина локацій супроводжується розширеною інформацією та / або аудіоописом, записаним учасниками проєкту.

На платформі уміщено також окремі розділи, присвячені історії єврейської спільноти та її представникам: «Єврейська громада», «Голокост», «Єврейські цвинтарі», «Євреї Станіславова». У першому подано історію єврейської громади від часу її появи до сьогодення, другий присвячений трагічним подіям нацистської окупації. У розділі, присвяченому єврейським цвинтарям, зазначено відомості про місця останнього спочинку жителів міста єврейської національності (Старий та Новий єврейський цвинтар). Завершує ознайомлення користувачів сайту з єврейським Станиславовом коротка інформація про найвідоміших представників спільноти у різних сферах життєдіяльності міста. Загалом на електронному ресурсі розміщено 77 унікальних статей різноманітної тематики.

Особливу увагу приділили новому єврейському цвинтарю, розташованому поблизу міського озера. З одного боку його радянська

влада, на відміну від старого окописька, не зруйнувала. З іншого – саме тут під час нацистської окупації було знищено більшість євреїв м. Станиславова та області. Зокрема 12 жовтня 1941 р. в день «Гошанаг Рабах» нацисти тут розстріляли близько 10 тис. представників єврейської громади міста [3]. Водночас ліцеїсти відзняли короткий відеоролик про історію та сучасність цвинтаря [2].

В умовах повномасштабного вторгнення російської федерації, ракетних ударів по енергосистемі та відключень електроенергії, створення проєкту відбувалося зі значними ускладненнями. Додаткові проблеми створювала фотофіксація будівель, пов'язаних з єврейським минулим, що викликала підозри в перехожих. Незважаючи на труднощі команді ліцеїстів вдалося вчасно завершити роботу й 15 травня 2023 р. презентувати її результати.

Потенціал практичного використання платформи «Єврейський Станиславів» є доволі високим як у галузі освіти, так і для підвищення туристичного потенціалу міста. Зокрема веб-сайт можна використовувати для планування маршруту єврейськими місцями м. Івано-Франківська. Інформація, уміщена на електронному ресурсі, може бути корисна на уроках історії у школі чи історико-краєзнавчих гуртках. Загалом представлена робота учнівської команди ФТЛ є прикладом використання інформаційних технологій в роботі з учнівською молоддю.

Список використаних джерел

1. Єврейський Станиславів. URL: <https://jewish-stanislaviv.com>
2. Новий єврейський цвинтар. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=QRDWr2DD7eg>
3. Gelber N. M. History of the jewish people in Stanislawow. Towns and mother-cities in Israel; Memorial of the Jewish Community which perished Vol. 5, Stanislawow (Ivano-Frankivsk, Ukraine) / Edited by: Dov Sadan and Menachem Gelerter. Jerusalem : The Rav Kuk Institute, 1952. URL: <https://www.jewishgen.org/yizkor/stanislawow-arim/Stanislawow-arim.html#TO>

**ПОЗАКЛАСНА І ПОЗАШКІЛЬНА КРАЄЗНАВЧА
ГУРТКОВА РОБОТА ЯК ЗАСІБ НАЦІОНАЛЬНО-
ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВСЬКОЇ І
СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ.
МУЗЕЙ ЗАКЛАДУ ОСВІТИ ЯК ПЛАТФОРМА
КРАЄЗНАВЧИХ ДОСЛІДЖЕНЬ
У КОНТЕКСТІ НУШ**

Гаврилюк Л. В.

*Івано-Франківський обласний державний центр
туризму і краєзнавства учнівської молоді,
Ганьківський ліцей Заболотівської селищної ради
Коломийського району Івано-Франківської обл.*

**ШКІЛЬНИЙ МУЗЕЙ ЯК ПЛАТФОРМА КРАЄЗНАВЧИХ
ДОСЛІДЖЕНЬ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ**

У статті розкрито основні завдання і значення шкільного музею в ході навчально-виховної роботи та збереження історико-культурної спадщини українського народу. Охарактеризовано особливості функціонування шкільного музею села Яворів Косівського району Івано-Франківської області, що є осередком свідомих українців, які бережуть минуле свого краю та держави.

***Ключові слова:** шкільний музей, експозиція, музейні експонати, краєзнавство, шкільні музеї с. Яворів.*

Положення про шкільний музей визначає його як одну з форм роботи, спрямованої на розвиток творчої самодіяльності, громадської активності учнів. Особливість шкільних музеїв полягає в специфіці їх створення та організації. Їх засновниками, здебільшого, є учні та учителі. Шкільні музеї є складовою системи навчально-виховної роботи, які націлені залучити учнівську молодь до вивчення і збереження історико-культурної спадщини українського народу, формувати освічену особистість, виховуючи в неї почуття патріотизму та шанобливого ставлення до народних звичаїв, традицій [5, с. 121].

Так, основними завданнями шкільного музею є: залучення молоді до пошукової, краєзнавчої, науково-дослідницької та

природоохоронної роботи; формування в шкільній молоді соціально-громадянського досвіду на прикладах історичного минулого України; розширення і поглиблення загальноосвітньої та професійної підготовки учнів засобами позакласної, позашкільної роботи; надання допомоги педагогічному колективу навчального закладу у впровадженні активних форм роботи зі школярами; залучення учнівської молоді до формування, збереження та раціонального використання Музейного фонду України; виявлення, вивчення, охорона і популяризація пам'яток історії, культури і природи рідного краю; проведення культурно-освітньої роботи серед молоді, батьків, інших верств населення [4, с. 124–125; 6, с. 58–59].

Створення музею є процесом тривалої активності всього шкільного колективу – педагогів, учнів, батьків, жителів населеного пункту, у ході якого досліджується його історія, економіка і культура, відбувається збір і систематизація музейного матеріалу, формування фондів музейних предметів, оформлення експозицій, відкриття і реєстрація нового музейного закладу [1, с. 45–46].

Експозиції шкільного музею систематизовані та оформлені на конкретному місцевому матеріалі, знайомлять учнів з історією рідного краю, виробляючи навички науково-дослідницької, пошукової діяльності. Учні долучають до керівництва музеєм при закладі освіти через Раду музею, яка організовується на принципах самоврядування. За нормативними документами вона обирається на зборах учнівського активу і складається з учнів, науково-педагогічних працівників [3].

Сьогодні здійснюється комплексне вивчення рідного краю в різних аспектах: культурному, історичному та ін. Багато вчителів у своїй урочній та позаурочній діяльності все частіше звертаються до проблеми використання краєзнавчого матеріалу з метою формування знань, умінь і ціннісних орієнтацій, розвитку творчих здібностей, виховання поваги до культури та історії рідного краю [1, с. 44–45]. Тому надзвичайно важливим є функціонування шкільних музеїв окремих сіл та міст задля «вузькорегіонального» краєзнавчого дослідження. Для прикладу розглянемо розвиток шкільної музейної справи села Яворів Косівського району Івано-Франківської області.

Село Яворів славиться народними умільцями – видатними майстрами вишивки, ліжникарства, писанкарства, гуцульської різьби по дереву. Багато виробів народного мистецтва акумулюється у музеї

місцевого закладу освіти. Так, музей народного мистецтва Гуцульщини було засновано в с. Яворові 9 жовтня 1961 р., а згодом в 2004 р. його було передано Яворівській загальноосвітній школі I–III ступенів. Музей знаходиться на третьому поверсі школи. Це одна кімната площею 36 м. кв. Загальна чисельність експонатів – 255 основного фонду. В музеї часто проходить виставка учнівських робіт по дереву, відбувається пошукова робота, яка відбувається методом стаціонарних досліджень та експедицій. Шкільний музей відвідали численні делегації, на його базі проводяться семінари, зустрічі з цікавими людьми краю. За майже 20 років існування, музей став центром шкільного краєзнавства, осередком формування патріотизму та громадянськості учнівської молоді [2].

Музей налічує чимало давніх і для нашого часу рідкісних речей. Серед експонатів музею є речі, виготовлені з дерева, різьблені шкатулки, керамічні вироби, вишивка, одяг, предмети домашнього вжитку, якими люди користувалися в минулому, домоткані вироби – ліжники. Яворівський ліжник є одним із найпопулярніших видів інтер'єрного ткацтва, що виконує вжиткову і декоративну функції [8]. Архітектурна спадщина представлена в ретроспективі сільських споруд (хата-гражда). Це особливий тип гуцульської садиби, який був поширений на Гуцульщині у XVII – XIX ст. [7].

У 1991 р. при сприянні директора школи П. Лосюка жителі с. Яворова та його гості урочисто відзначили 120-річчя з дня народження Лесі Українки. З нагоди цього у школі було відкрито літературно-краєзнавчий музей Лесі Українки. Музей створено задля залучення молодого покоління до вивчення та збереження літературно-краєзнавчої спадщини українського народу. У музеї містяться матеріали про перебування письменника І. Франка на Гуцульщині, а також невелика частина музейної експозиції присвячена громадсько-політичному діячеві Теофілу Окуневському [2].

Шкільний музей виступає осередком, який втілює в життя цінності громадянського суспільства. В музейній справі поєднуються культурно-освітні, виховні, науково-дослідницькі функції. Функціонування двох шкільних музеїв в невеликому селі Яворів є яскравим прикладом відповідального ставлення до історичної спадщини усіх учасників навчального процесу. Слід зауважити, що шкільне музейництво потребує більшої фінансової підтримки,

особливо зі сторони держави. Крім того, більше уваги варто приділяти підготовці музейних кадрів в університетах та зайнятися внесенням до шкільної програми основ музеєзнавства, тим самим заохочуючи молоде покоління учнів до практики музейного шкільництва, задля того, щоб воно не залишалось справою окремих людей, а залучало велику кількість учнів та вчителів з метою покращення якості освітнього процесу в рамках НУШ.

Список використаних джерел

1. Караманов О. Музей-школа-університет: особливості педагогічної взаємодії в сучасному «суспільстві знань». *Освіта та педагогічна освіта*. 2013. № 4 (159). С. 44–50.
2. Музей народного мистецтва Гуцульщини у Яворові. URL: <https://huculia.info/place/hutsul-folk-art-museum-yavoriv> (дата звернення: 4.05.2023 р.).
3. Положення про музеї при дошкільних, загальноосвітніх, позашкільних та професійно-технічних навчальних закладах, які перебувають у сфері управління Міністерства освіти і науки України. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/RE26192Z.html (дата звернення: 4.05.2023 р.).
4. Прокопчук В. Шкільне краєзнавство. Навчальний посібник. Київ : Видавництво «Кондор», 2011. 338 с.
5. Самсакова І. Виховання особистості учня засобами музейної педагогіки. *Педагогічний пошук*. 2015. № 3. С. 119–123.
6. Треф'як Я. Позакласна краєзнавча робота як один із засобів національного виховання дітей та учнівської молоді. *Краєзнавець Прикарпаття*. 2013. № 22. С. 58–59.
7. Хата-гражда в селі Яворів. URL: <https://huculia.info/place/khata-grazhda-yavoriv/> (дата звернення 4.05.2023 р.).
8. Яворівський ліцей «Гуцульщина». URL: http://yavorivska-zosh.if.sch.in.ua/zhittya_shkoli/muzej/ (дата звернення: 4.05.2023 р.).

Дика О. І.
Буковинська Мала академія наук
учнівської молоді
Герегова С. В.
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича

ІНТЕГРАТИВНИЙ ПІДХІД ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ПОЗАШКІЛЬНОЇ КРАЄЗНАВЧОЇ РОБОТИ

(з досвіду Буковинської Малої академії наук учнівської молоді)

В публікації інтегративний підхід в організації освітньої діяльності розглядається як продовження загальнонаукової тенденції створення інтегрованої системи світу; виявляється роль позашкільної освіти, зокрема, освіти в системі МАН, у формуванні особистості, здатної усвідомлювати сучасні суперечливі соціальні процеси з позиції національно свідомого громадянина. Наводиться приклад окремих форм діяльності регіонального відділення МАН, що демонструють ефективність інтегративного підходу в організації позашкільної краєзнавчої роботи.

Ключові слова: гуманітаристика, інтеграція, позашкілля, краєзнавча освіта, Мала академія наук, Буковинська Мала академія наук учнівської молоді, учнівська конференція, музей науки МАН.

Ідея інтеграції, якою живе нинішня освіта, була заявлена як засіб подолання кризового стану науки ще на початку минулого століття, щоправда, в лоні філософської антропології. Макс Шелер наголошував, що людина ніколи не була такою проблематичною сама для себе, оскільки ніколи не була такою «розірваною» вузькогалузевими науками. Перекладаючи цей відомий вислів класика філософської антропології на сучасну соціальну проблематику, можна стверджувати, що увесь світ постає максимальною проблемою для людини у кожному своєму прояві. Ніщо не визначене і ніщо не передбачуване: від геополітичних проблем до особистісних девіацій.

Однак, при цьому, перед системою освіти продовжує стояти завдання формування цілісного світогляду молоді особистості – тієї людини, від якої залежить майбутнє і держави, і світу взагалі. Тож, можна скористатися історичним досвідом розвитку гуманітаристики і припустити, що розв'язок цієї суперечності (цілісна особистість у

невизначеному світі) може знаходитися на шляху формування системи інтегрованої освіти, що пододала б ригідність класичних, однак обмежених уявлень про світ і людину в ньому.

Перехід від традиційного навчання предметів до навчання на засадах інтеграції – це шлях до реалізації багатьох принципів освіти: від формування цілісної картини світу, планетарного мислення, уміння об'єднати в єдину цілісну систему вузькі галузеві проблеми, до «реалізації принципу національної спрямованості освіти, який передбачає інтеграцію освіти з національною історією, традиціями, українською культурою, відкритість освіти, що зумовлює, у свою чергу, інтеграцію у світові освітні простори» [1].

Саме позашкільна освіта, яка є більш вільною у виборі програм та форм навчання, базується на вільному виборі здобувача предмету своєї діяльності, має максимальний простір для реалізації інтегративного підходу до організації як змісту освіти, так і самої освіти у різноманітних формах та напрямках. «Заняття в позашкільній студії – це додаткове нове середовище й новий соціальний досвід, це взаємодія з іншою групою дітей, де все розгортається непередбачувано й потрібно по-іншому будувати стосунки. Ми вважаємо важливим залучати дитину до нових проєктів. Чим більше практик інтеграції в нове середовище, тим більшим буде соціальний досвід дитини» [3]

Краєзнавча освіта у позашкільлі – один з пріоритетних векторів діяльності, оскільки має невичерпний дослідницький потенціал, у підґрунті якого закладені національні цінності, що має на сьогодні найвагоміше значення. Краєзнавча освіта повноцінно реалізується в інтегративному підході до організації навчання, який передбачає синтез усіх знань і умінь дитини, або дитячого колективу з одного боку, та наставника з іншого для вирішення конкретної проблеми. Саме таке розуміння процесу здобуття знань закладене в системі Малої академії наук. Мала Академія Наук сьогодні – це Національний центр ЮНЕСКО з 25-ма регіональними представництвами, де щороку навчаються понад 150 000 дітей. Тут вони мають можливість проводити дослідницьку, пошукову, експериментальну роботу, розвивати креативність, формувати м'які навички. Кожен регіональний центр плідно займається краєзнавчою роботою, що демонструє тематика робіт, представлених на Всеукраїнському конкурсі учнівських дослідницьких проєктів.

Буковинська Мала академія наук учнівської молоді як регіональне відділення МАН у Чернівецькій області безпосередньо втілює інтегративний підхід як в роботі наукових відділень, так і в організації загальноакадемічних івентів. Уже десятий рік поспіль БМАНУМ проводить учнівську краєзнавчу конференцію «Буковинський край очима юних науковців». Перші роки учні представляли свої дослідження в секціях історичного, географічного, фольклористичного та екологічного напрямів. З часом стало зрозуміло, що і юним дослідникам, і досвідченим науковцям значно цікавіше брати участь в обговоренні проєктів різних напрямів, знайомитися з аналізом відомих явищ, але проведеним науковцями іншої галузі. В процесі таких обговорень виявлялися нові проблеми, які ставали предметом наукових пошуків або юнацьких бізнес-проєктів. Так виникла ідея залучення алгебраїчних методів для створення моделі вирішення кадрових проблем владних структур регіону, був розроблений новий туристичний маршрут, що знайомить гостей краю з народними ремеслами горян, скориговані зусилля екологів по вирішенню проблеми замулення прибережних вод р. Дністра та багато інших евристичних рішень. Але найбільшою цінністю об'єднання зусиль науковців різних галузей науки і різних поколінь став живий дитячий інтерес до вивчення рідного краю як унікального цілісного явища, самобутнього етно-культурного та природного регіону, вболівання за його долю і формування громадянської відповідальності за його майбутнє.

Ще одним інтегративним краєзнавчим проєктом є програма «Наш науковий код» Чернівецького Музею науки, що створений на базі БМАНУМ. Музей науки МАН – це особливий інтерактивний простір, де створені умови для занурення дітей в світ наукових явищ через ігрову форму. «Це простори, де в дитини виникають сотні запитань. ...Музей науки не має давати готові відповіді. Треба спонукати дітей до пошуків, експериментів, досліджень. Головне – щоби дитина зафіксувала побачене як феномен» [3]. Саме в такому просторі команда музею проводить краєзнавчий квест, який знайомить дітей з наукою Буковини, представленою через постаті знаних буковинських вчених – генетиків, фізиків, філологів, криміналістів, археологів. Таким чином, діти розкривають для себе потужний науковий потенціал краю, його славу історію і глобальні перспективи. Це дає

підстави для усвідомлення значущості рідного краю для світового розвитку, формує їх власний науковий та професійний інтерес.

Отже, інтегративно організована краєзнавча робота володіє великим виховним потенціалом, поєднуючи в собі навчально-пізнавальну, пошуково-дослідницьку і суспільно корисну діяльність дітей. Це зумовлено тим, «що природа, суспільне життя і праця, економіка, культура, історичне минуле рідного краю – невичерпні джерела пізнання, формування національної свідомості і світогляду особистості» [2].

Список використаних джерел

1. Впровадження інтегрованого підходу в освітній процес початкової школи. URL: <https://naurok.com.ua/vprovadzheniya-integrovanogo-pidhodu-v-osvitniy-proces-pochatkovo-shkoli-180483.html>
2. Краєзнавча робота – джерело національної ідентичності маленького громадянина. URL: <http://www.garmoniya.mk.ua/articles/krayeznavcha-robotadzherelo-nacionalnoyi-identychnosti-malenkogo-gromadyanyna.html>
3. На «ти» з наукою. Що варто знати батькам про Малу Академію Наук. URL: <https://nus.org.ua/articles/na-ty-z-naukoyu-shho-varto-znaty-batkam-pro-malu-akademiyu-nauk/>

Доронюк Л. Б.

*Івано-Франківський обласний державний центр
туризму і краєзнавства учнівської молоді,
Рогатинський ліцей № 1 Рогатинської міської ради
Івано-Франківського району Івано-Франківської обл.*

ЕТНОКУЛЬТУРНА ПРЕЗЕНТАЦІЯ РОГАТИНСЬКОГО ОПІЛЛЯ В СИСТЕМІ РОБОТИ ІСТОРИКО-КРАЄЗНАВЧОГО МУЗЕЮ

У статті проаналізовано систему діяльності Зразкового історико-краєзнавчого музею «Опілля» Рогатинського ліцею № 1 як центру досліджень та популяризації історії Рогатинського Опілля. Простежено роль музею як важливого засобу пізнання історичної самобутності, бази для здійснення краєзнавчого принципу у навчанні та вихованні учнів.

Ключові слова: музей, історичне краєзнавство, освітній процес, фонди музею, експонат.

Цьогочасний процес реформування та модернізації змісту освіти потребує усвідомлення і переосмислення власної історії, національних особливостей, успадкування культурних та духовних

надбань українського народу. Саме ці завдання реалізує музей при закладі освіти, який гармонійно поєднує ознаки і функції освітньої та дослідної установи. Шкільний музей виступає осередком, який уможлиблює втілювати в життя ціннісні орієнтири суспільства. В музейній справі поєднуються культурно-освітні, виховні, науково-дослідницькі функції [2].

В сучасній педагогіці музей освітнього закладу розглядається як динамічний, інтерактивний освітній простір, який має певні переваги в порівнянні з державними музеями, а саме: існування постійної аудиторії, можливість використання колекції музею для виконання освітніх програм, організація та здійснення виховних заходів, участь школярів у примноженні та збереженні музейних колекцій, комфортна атмосфера для діалогу учителя з учнем, відвідувача з музейним експонатом, особисті норми соціальної поведінки, участь в експедиційній та екскурсійній діяльності. Таким чином, шкільний музей є креативним місцем для творчої самореалізації молоді, коли учень не тільки пізнає продукт музейної діяльності, але є його активним творцем [7].

Сучасна концепція музейної педагогіки передбачає максимальне використання можливостей освітнього простору шкільного музею для опанування всіх видів музейної діяльності. Пріоритетними визнані: пошуково-дослідницька, фондова й експозиційно-виставкова робота, культурно-освітня діяльність. Пошуково-дослідницька робота дозволяє учням успішно засвоїти як теоретично, так і практично: навчитися працювати з джерелами різних типів, засвоїти способи аналізу джерел, навчитися формулювати проблему, мету та завдання дослідження, обстоювати власну точку зору, набути навичок роботи з науковою та довідковою літературою та публічних виступів [1].

На базі музею «Опілля» Рогатинського ліцею № 1 Рогатинської міської ради активно здійснюється пошукова робота, формами якої є етнографічні експедиції, походи по Рогатинському Опіллі, участь пошукових груп «Слідами історії» та «Пектораль» в історико-краєзнавчих конкурсах, проектах, виставках, конференціях, квестах.

Експозиційна та фондова база використовуються в навчально-виховному процесі. Учні долучають до керівництва музеєм при закладі освіти через Раду музею, яка організовується на принципах самоврядування. За нормативними документами вона обирається на

зборах учнівського активу і складається з учнів, науково-педагогічних працівників [2].

До ідеї створення музею учні та вчителі ліцею прийшли в процесі тривалої пошукової роботи, коли накопичений матеріал потребував оформлення, систематизації, розміщення. За 20 років існування, музей «Опілля» став центром шкільного краєзнавства, пошуку, пізнавального заохочення, осередком формування патріотизму та громадянськості учнівської молоді та перетворився на музейний комплекс. Тематико-експозиційний план відповідає профілю музею та представляє: експозицію «Рогатинська земля: історія і сучасність», яка ілюструє події від найдавніших часів Рогатинського Опілля до сьогодення. Пошуковою групою «Слідами історії», що працює на базі музею проведено дослідницьку роботу, яка дала змогу створити карту археологічних досліджень на території Рогатинського району. Окремий розділ ілюструє події історичної минувшини початків становлення м. Рогатина. Цікавий матеріал зібрано про добу Галицько-Волинської державності. Історичні факти та версії про долю землячки Насті Лісовської поміщені в матеріалі «Славетна українка у султанському дворі» [6].

Цікаві дослідження з історії друкарства розповідає розділ експозиції «З історії Стратинської друкарні». Великий пласт пошукового матеріалу презентує історичні портрети відомих постатей Рогатинської землі. Архітектурна спадщина представлена в ретроспективі храмових та міських споруд [4].

Логічним продовження історико-краєзнавчої експозиції є «Опільська світлиця», в якій особливе місце займають етнографічні матеріали. Пошукова робота з етнографії, як вся краєзнавча робота проводиться у формі стаціонарних досліджень та експедицій. Етнографія Рогатинщини представлена саме вишивкою, яка здавна була популярною та самобутньою на Опіллі [5].

Рогатинське Опілля – колоритний край. Тому народний одяг є показником соціально-економічного розвитку суспільства, який змінювався в певні історичні періоди. Ці зміни спостерігаються в тканині, крої, способі носіння, особливостях етнічного оформлення, що виявляється у колористиці, орнаменталі, доповненнях і загальному силуеті одягу, оздоблені талісманами й іншими смисловими атрибутами у вигляді розмаїтих застібок, пов'язок, поясів, підвісок, прикрас тощо.

Цікавими є збирання і дослідження зразків писанкарства, гончарства, знарядь праці. Наявність приміщення дала змогу відтворення фрагментів інтер'єру опільського житла.

До фондів шкільного музею включено рукописні матеріали, пов'язані із зібранням місцевого фольклору, з розвитком художньої самодіяльності, освіти, релігійного життя, опису народних свят і обрядів, що є важливим засобом прилучення учнів до народної культури, виховання їх на національних традиціях.

Експозиція «Наш край в роки національно-визвольних змагань» не залишила поза увагою краєзнавців «білі плями» історії, пов'язані з колективізацією, голодоморами, репресіями. Члени пошукової групи «Слідами історії» зібрали свідчення очевидців Голодомору 1932–1933 рр., які проживають на Рогатинщині. Дослідження життя людей в роки німецької окупації задокументовано в спогадах.

Важливе місце у музеї займає розділ присвячений періоду Другої світової війни. Працюючи за даною тематикою учні, завдяки пошуковій роботі, участі в акції «Пам'ять» зібрали матеріал про земляків, які творили ратний подвиг на фронтах війни, повстанський рух УПА на Рогатинщині, який пов'язаний з діяльністю командира УПА Романа Шухевича [3].

Експозиція «Наш край в роки національно-визвольних змагань» розповідає про буремні роки ХХ ст. – час боротьби і становлення України. В зібраних документах, світлинах, спогадах міститься відображення драматизму історичної епохи та її суперечливих рис.

Експозиція «Історія школи» презентована з нагоди 60-річчя школи. Вона ілюструє становлення та розвиток нашої школи, а нині Рогатинського ліцею № 1, подвижницьку діяльність педагогічного колективу, змальовує життя учнівської молоді.

Сьогодні музей «Опілля» є своєрідним оберегом історико-культурної спадщини краю. Експозиції та розділи шкільного музею систематизовані та оформлені на конкретному місцевому матеріалі, знайомлять учнів з історією рідного краю, виробляючи навички пошукової роботи, науково-дослідницької діяльності. Фонди музею поповнюються новими експозиційними матеріалами завдяки активній пошуковій роботі [2].

Багаторічна діяльність Зразкового історико-краєзнавчого музею «Опілля» свідчить, що музейна справа володіє значним пізнавальним

потенціалом, здатна реалізувати інноваційні формати в сучасному освітньому процесі.

Список використаних джерел

1. Бондаренко Г. Краєзнавча освіта – важливий аспект виховання патріота і громадянина. *Педагогічний пошук*. 2003. № 4 (40). С. 73–76.
2. Положення про музеї при дошкільних, загальноосвітніх, позашкільних та професійно-технічних навчальних закладах, які перебувають у сфері управління Міністерства освіти і науки України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1415-14#Text>
3. Рогатин. Історія, культура, туризм : путівник / авт. проекту Іванов Олександр. Тернопіль : Наш Світ, 2007. 21 с.
4. Рогатин – крило душі моєї / Михайло Воробець. Львів : НВЦ «Опілля-Л», 2019. С.9–10.
5. Рогатинська земля. Збірник історико-мемуарних, етнографічних і побутових матеріалів. Нью-Йорк – Париж – Сідней – Торонто : Центральний комітет «Рогатинщина», 1989. Т. 1. С. 5–346.
6. Рогатинська земля: історія і сучасність. Т. 3. Хроніки Рогатинської землі. Львів : видавничий центр ЛНУ, 2003. С. 9–91.
7. Треф'як Я. Методика краєзнавчої роботи в школі. *Історія в школах України*. 2002. № 1. С. 33–37.

Дрогомирецька Л. Р.

*Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника*

МУЗЕЙНІ УРОКИ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ПІЗНАВАЛЬНОГО ІНТЕРЕСУ УЧНІВ (НА ПРИКЛАДІ ВИКОРИСТАННЯ ФОНДІВ МУЗЕЮ ІСТОРІЇ ДАВНЬОГО ГАЛИЧА)

У статті розкрито особливості та значення музейних уроків як засобу активізації пізнавальної діяльності учнів у процесі навчання історії у школі. Розглянуто методичні аспекти проведення музейних уроків на прикладі використання фондів Музею історії давнього Галича.

Ключові слова: музейні уроки, пізнавальний інтерес, музейна експозиція, інтерактивні технології, віртуальна екскурсія, колекція, пошукова робота, музейний освітній простір.

Серед інноваційних перетворень в освіті важливе місце займає музейна педагогіка – особливий розділ педагогічної науки, предметом вивчення якого є освітня діяльність в умовах музею [3, с. 96].

Впровадження елементів музейної педагогіки у роботу сучасних навчальних закладів поглиблює знання і вміння учнів, отримані у процесі навчання, створює умови для стимулювання у здобувачів освіти пізнавального інтересу до вивчення історичного минулого, сприяє активізації історико-краєзнавчої пошукової, дослідницької роботи, набуття соціально-громадського досвіду учнів, формуванню ціннісного ставлення до історико-культурної спадщини українського народу.

У контексті обговорення проблем музейної освіти доцільно відзначити збільшення популярності такої форми організації навчання історії як музейний урок, особливість організації якого полягає в реалізації завдань шкільної освіти в освітньому середовищі музею. Уроки історії, проведені в музеї, вирізняються можливістю застосування великого арсеналу методів і прийомів, адже критерієм оцінювання навчальної діяльності учнів є вміння аналізувати та узагальнювати матеріал, самостійно здобувати знання, проводити пошуково-дослідницьку роботу. Це створює атмосферу зацікавленості, тобто сприяє активізації пізнавальної діяльності учнів [2].

При проведенні музейних уроків доцільно використовувати традиційні (словесні, наочні, практичні) та інтерактивні методи навчання. Саме інтерактивні технології перетворюють навчальний процес в музейному просторі з репродуктивного на дослідницький, творчий. Розповідь і бесіду як словесні методи О. Караманов рекомендує використовувати під час вивчення історії експонату, характеристики історичної епохи; методи ілюстрації й демонстрації – для безпосереднього показу експозиції; проблемно-пошуковий – для розкриття певної ідеї експозиції та особливостей її втілення, виявлення власного враження від побаченого тощо. До власне музейно-педагогічних методів належать такі: «занурення» в історичну епоху, рольове «прожиття» історичних та культурних подій, інформаційний, продуктивний, репродуктивний, дослідницький, реконструкції, порівняльних аналогій, асоціативний, моделювання, порівняльного аналізу, випереджувального заохочення [5, с. 32].

Організація музейного уроку вимагає серйозної попередньої підготовки. Ефективно реалізувати освітній потенціал музею можна лише шляхом об'єднання зусиль працівника музею, учителя і

школярів. Безперечно, головна роль у підготовці музейного уроку належить саме учителю, який після попереднього ознайомлення з експозицією музею визначає музейні об'єкти, котрі несуть основний інформаційний і навчальний зміст і найкраще відповідають темі уроку, створює дослідницькі завдання для удосконалення знань і вмінь учнів та здійснює подальший контроль результатів навчальної діяльності [1, с. 79].

Методичні аспекти проведення музейних уроків пропонуємо розглянути на прикладі використання фондів Музею історії давнього Галича, який відіграє особливо важливу роль у збереженні та популяризації історико-культурної спадщини і водночас є навчальним середовищем, науковим, духовним і розвивальним осередком. Ця якість надає Музею особливої значущості для навчального процесу. Наразі йдеться не про звичайне використання приміщення Музею для проведення уроків, а про взаємодію музейних закладів Національного заповідника «Давній Галич» та школи на рівних умовах.

Якщо проаналізувати фонди Музею історії давнього Галича, можна з'ясувати, що при співпраці з музейним педагогом і завдяки вмілому методичному підходу вчителя значну кількість музейних ресурсів можна використовувати в якості засобів навчання історії, а роль учнів з пасивних відвідувачів музеїв – змінити на активних користувачів музейного освітнього простору.

Зокрема, в музейній експозиції Музею представлено археологічні знахідки кам'яної та бронзової доби, виявлені під час досліджень Крилоського городища та його довкілля: артефакти лінійно-стрічкової, трипільської, шнурової, комарівської, липицької та черняхівської археологічних культур. Знайомство зі світом первісних людей, їх побутом та господарською діяльністю під час тематичного уроку в Музеї історії давнього Галича можна провести не тільки шляхом демонстрації кам'яних, крем'яних, чи бронзових виробів та наведення прикладів їх застосування. Значно ефективніше запропонувати учням ряд завдань, після виконання яких школярі мають краще зрозуміти повсякдення давніх людей: відшукати артефакти часів трипільської культури, самотійно змолоти зерно на борошно, порівняти вироби (скребла, пластини, відбійники, різці, проколки, кістяні гачки, рогові мотики, бронзові сокири) із

сучасними (форма, матеріал, техніка виготовлення) та виявити їх плюси та мінуси.

Серед експозиційних колекцій княжої доби чільне місце займає зброя, ювелірні вироби галицьких ремісників, керамічні плитки, архітектурні деталі з фресками з Успенського собору. Особливу увагу привертає давньоруський меч невідомого князя XII ст., наконечники стріл, бойові сокири, кинджал, золоте чільце XII ст. галицької княжни, виявлене в с. Крилосі – Давньому Галичі, нашивні позолочені пластини, золоті і срібні рясна, скроневі кільця, золотий колт із перегородчастою емаллю, застібки-фібули, сережки, жіночі кільця, чоловічі перстні з печатками, пластинчасті браслети, хрестинколпіони, медальйони, підвіски тощо [4].

Після ознайомлення з експонатами учням можна запропонувати інтерактивну гру «Скарби та цінності музею». Учасники гри діляться на групи та отримують різноманітні завдання, відгадують призначення того чи іншого предмета з експозиції, намагаються визначити найцінніший скарб музею. У підсумку гри команди повинні дати аргументовану відповідь на проблемне питання: які експонати музейної експозиції дозволяють охарактеризувати давній Галич як визначний центр ремесла, торгівлі й культури.

В рамках музейного освітнього простору дієвими інтерактивними методами організації навчальної діяльності можуть стати театралізовані постановки, рольові ігри, майстер-класи. Наприклад, учні можуть навчитися писати металевими стилосами на воскових дощечках, стріляти з лука, спробувати відтворити обряд коронування на літописній Галичині могилі, побувати у ролі лицаря, одягнувши шолом і взявши в руки меч, тощо.

Кожен урок, що проводиться у музеї, – це глибоко продуманий крок на шляху формування в учнів здатності до глибокого сприйняття та засвоєння історичного матеріалу. Особливого значення набувають музейні уроки-квести. Двом командам, що змагатимуться між собою, необхідно буде прочитати фразу, сховану в таблиці запитань. Щоб відшукати «ключі» для відповідей, учасникам квесту доведеться ретельно вивчити представлені експонати, уважно прочитати історичні тексти, дати відповіді на питання вікторини на знання подій, пов'язаних з історією княжого Галича, діяльністю історичних постатей. Кульмінацією змагання може стати пошук експонатів поблизу згаданої у Галицько-Волинському літописі

Галичиної могили, фундаментів Успенського собору (XII ст.), Княжої криниці, церкви Успіння Пресвятої Богородиці (XVI ст.) або безпосередньо в музейній експозиції.

Таким чином, музейна педагогіка активно сприяє підвищенню мотивації учнів до навчальної діяльності, що відповідає сучасним тенденціям освіти. Однією з виразних особливостей музейної педагогіки є використання освітніх можливостей музею та інтеграція їх у навчальний процес шляхом проведення музейних уроків.

Список використаних джерел

1. Васишин М. Сучасний урок в музеях художньо-мистецького профілю України і Польщі. *Порівняльно-педагогічні студії*. 2015. № 2–3 (24–25). С. 77–83.

2. Дзюбак С. Музейні уроки та музейна методична робота учнів як інноваційна методика навчально-виховного процесу на уроках історії. URL: <http://www.279.kiev.ua/index.php/korysne/metodychni-materialy/153-muzeyni-uroky-ta-muzeyna-metodychna-robota-uchniv-yak-inovatsiyna-metodyka-navchalno-vykhovnoho-protseesu-na-urokakh-istoriyi> (дата звернення: 29.04.2023 р.).

3. Засоби музейної педагогіки як важливий чинник виховання студентів. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2021. № 7 (111). С. 95–104.

4. Музей історії Давнього Галича (Митрополичі палати) в Крилосі. URL: <https://karpaty.rocks/muzej-istoriyi-davnogo-galycha-myropolychi-palaty-v-krylosi> (дата звернення: 24.04.2023 р.).

5. Основи музейної педагогіки : метод. вказівки і текст лекцій до спецкурсу / уклад. О. В. Караманов. Львів : Видав. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2006. 66 с.

Зварич А. Ю.

*Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника*

АКТИВНІ ТА ІНТЕРАКТИВНІ МЕТОДИ НАВЧАННЯ У НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОМУ ВИХОВАННІ УЧНІВ 10–11 КЛАСІВ

У статті розкрито особливості впровадження активних та інтерактивних методів навчання, як складові формування національно-патріотичного виховання старшокласників. Проаналізовано, які вміння формуються в учнів 10–11 класів із застосуванням активних та інтерактивних методів навчання.

Ключові слова: активні та інтерактивні методи, національно-патріотичне виховання, організація, розвиток, навчання, співпраця, уміння.

Патріотичне виховання розглядається як складова національного виховання, головною метою якого є становлення самодостатнього громадянина-патріота України, гуманіста і демократа, готового до виконання своїх громадських і конституційних обов'язків, до успадкування духовних і культурних надбань українського народу, досягнення високої культури взаємин [6].

Кінцевою метою національно-патріотичного виховання молоді є формування нового українця, який діє на основі національних та європейських цінностей, таких як повага до національних символів (Герба, Прапора, Гімну України); участь у громадсько-політичному житті країни; толерантне ставлення до цінностей і переконань представників іншої культури, а також до регіональних національно-мовних особливостей; рівність усіх перед законом; готовність захищати суверенітет та територіальну цілісність України [1].

Складний процес національно-патріотичного виховання здійснюється за допомогою різноманітних методів та форм роботи, вибір яких залежить від змісту та завдань виховної роботи, вікових особливостей вихованців з урахуванням основних напрямів діяльності учнів [9].

Методи виховання – способи взаємопов'язаної діяльності вихователів і вихованців, спрямованої на формування у вихованців поглядів, переконань, навичок і звичок поведінки [9].

Нажаль, сьогодні вчителі ще не достатньо володіють сучасними формами та методами патріотичного виховання. Вони в основному, називають традиційні усталені словесні методи формування свідомості: розповіді, бесіди, диспути.

На сьогодні у сфері освіти переважна більшість методичних інновацій пов'язані із застосуванням активних та інтерактивних методів навчання. Поняття «інтерактивний» означає «здатний взаємодіяти або перебувати в режимі бесіди, діалогу із чим-небудь (наприклад, комп'ютером) або ким-небудь (людиною)» [3, с. 24].

Використання активних та інтерактивних методів навчання у позакласній та гуртковій роботі передбачає організацію й розвиток діалогового спілкування, що веде до взаємодії, взаєморозуміння, пошуку спільного рішення значущих для кожного учня завдань [3, с. 28].

Пріоритетну роль доцільно відводити активним методам, застосування яких ґрунтується на демократичному стилі взаємодії, сприяє формуванню критичного мислення, ініціативи й творчості. Ці методи спрямовані на самостійний пошук істини та сприяють конструктивно-критичному способу мислення. До таких методів відносять: соціально-проектна діяльність, ситуаційно-рольові ігри, інтелектуальні аукціони, ігри-драматизації, створення проблемних ситуацій та ситуацій успіху, аналіз конфліктів і моделей стилів поведінки, мозкові атаки [1, с. 223].

У ході такого навчання школярі вчаться критично, логічно мислити, вирішувати складні проблеми на основі аналізу обставин і відповідної інформації, зважувати альтернативні думки, приймати рішення, брати участь у дискусіях тощо. Активні та інтерактивні методи навчання дозволяють організувати індивідуальну, парну й групову роботу на уроці, застосовувати рольові ігри, творчі роботи тощо [3].

Інтерактивний метод навчання – це співнавчання, взаємонавчання (колективне, групове, навчання в співпраці), де учень і вчитель є рівноправними, рівнозначними суб'єктами. При цьому вчитель є організатором процесу навчання, лідером групи, а сам процес навчання передбачає моделювання життєвих ситуацій, використання рольових ігор, спільне знаходження рішення проблем [4, с. 8].

У свою чергу, вчитель має бути підготовлений застосовувати активні та інтерактивні методи, зокрема правильно подавати інформацію, мати відповідний роздатковий матеріал, інше обладнання уроку, правильно «налаштувати» учнів на співпрацю, підкорення правилам, запропонованим вчителем.

Серед методів кооперативного навчання розрізняють такі, як «Робота в парах», «Ротаційні (змінювані) трійки», «Два-чотири – всі разом», «Карусель», «Робота в малих групах» та ін. [8, с. 18].

У свою чергу, активні та інтерактивні методи колективно-групового навчання передбачають одночасну спільну (фронтальну) роботу всього класу. До цієї групи входять такі методи, як «Обговорення проблеми в загальному колі», «Незакінчені речення», «Ажурна пилка («Мозаїка», «Джиг-со»)), «Аналіз ситуації», «Вирішення проблем», «Дерево рішень».

Важливу роль у формуванні патріотичних поглядів та почуттів учнів відіграють дискусії – як спонтанні, так і спеціально організовані, до яких слід ретельно підготуватися: визначити тему, підготувати запитання для обговорення, щоб учні опрацювали відповідні літературні джерела, продумали свої виступи. Лише така підготовка дискусії дасть бажані результати. [2, с. 29].

Щодо активних та інтерактивних методів опрацювання дискусійних питань, то вони сприяють розвитку критичного мислення, формують навички відстоювати свою думку тощо. До цієї групи входять такі методи, як «Метод ПРЕС», «Займи позицію», «Зміни позицію», «Неперервна школа думок (Нескінчений ланцюжок)» тощо [7, с. 76].

У формуванні патріотичних поглядів та переконань учнів суттєвим є створення ситуацій, в яких виникає потреба у відстоюванні ними своєї думки, у процесі чого починає складатися власна думка, зміцнюється внутрішня позиція, з'являється здатність до утвердження власних адекватних переконань щодо свого народу, своєї держави та світової спільноти. Під час таких дискусій формується культура мислення й культура мовлення, логіка учнів, виявляються їхні інтелектуальні здібності, відбувається зміна поглядів на суспільні явища, свою життєву, громадянську позицію; переоцінка цінностей [5, с. 15].

Важливе місце у патріотичному вихованні займає участь учнів у масових заходах патріотичного змісту. Найбільш поширені масові заходи щодо патріотичного виховання учнів – це відзначення державних та релігійних свят, проведення читацьких конференцій, тематичних вечорів, вечорів запитань та відповідей, тижнів з різних навчальних предметів, зустрічей з видатними людьми, конкурсів, олімпіад, фестивалів, виставок, участь школярів в організації загальнодержавних свят.

У національно-патріотичному вихованні доцільно використовувати і інші ефективні методи: ситуаційно-рольові ігри; мозкові атаки; аналіз моральних дилем; ситуація успіху; відкритої трибуни; самостійного пошуку істини; наративний; кластерний; та ін.

Отже, активні та інтерактивні методи навчання сприяють формуванню в учнів загальних прийомів розумової діяльності, оволодінню індуктивними та дедуктивними методами міркувань,

аргументації, доведення та спростування тверджень тощо. Окрім цього, вони розвивають критичне мислення в учнів старших класів, підвищують культуру ведення дискусій, формують уміння проводити аналіз історичних подій та фактів. За допомогою даних методів у старшокласників розвивається їхня самостійність та здатність до самоорганізації, вміння вести діалог, шукати та знаходити змістовні компроміси, тобто школяр не тільки отримує систему знань, а й набір ключових компетентностей, які допомагають розвивати в учнів такі інтереси, як: засвоєння культурних традицій, збереження родинних традицій, вивчення родоvodu, звичаїв, обрядів свого народу.

За допомогою активних та інтерактивних методів навчання, можна заохочувати старшокласників до вивчення мови, шанування культури, та поглибленого вивчення історії, яке у свою чергу формує в учнів патріотичні погляди та переконання, які у наш час є надзвичайно важливими.

Загалом, розвиток національно-патріотичного виховання – це планомірна виховна діяльність, у ході якої дитина поступово усвідомлює свою приналежність до родини, колективу, класу, школи, народу.

Список використаних джерел:

1. Жаровська О. П. Національна свідомість як складова патріотичного виховання студентів педагогічних університетів. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді* : зб. наук. праць. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2014. Вип. 18, кн. 1. С. 233–242. URL: [http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Tmpvd_2014_18\(1\)_28](http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Tmpvd_2014_18(1)_28)
2. Івашковська В. Стратегія, методика та концептуальні засади військово-патріотичного виховання школярів. *Рідна школа*. 2002. № 11. С. 26–30.
3. Інтерактивні методи навчання : Навч. посібник / за заг. ред. П. Шевчука, П. Фенриха. Щецін : Видавництво WSAP, 2005. 170 с. URL: https://nmc-ptp.rv.ua/DOK/IMN_2005.pdf
4. Інтерактивні технології: теорія та методика : навч. посіб. / О. І. Пометун, Н. С. Побірченко, Г. І. Коберник та ін. Умань – Київ, 2008. 94 с. URL: https://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/6789/377/1/interakt_tehn_teor_met.pdf
5. Керницька Т.В. Виховання національно-патріотичних цінностей – пріоритетне завдання виховної системи ПТНЗ. URL: https://4vpupo.org.ua/download/metod_prob/vikh_patriot_tsin.pdf

6. Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України. Додаток до наказу Міністерства освіти і науки України від 16.06.2015 р. № 641 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0641729-15#Text>

7. Пометун О. І. Енциклопедія інтерактивного навчання. К. : Основа, 2007. 144 с. URL: https://repository.ldufk.edu.ua/bitstream/34606048/24841/1/Енциклопедія%20інткр%20активного%20навчання_2007.pdf

8. Симоненко Н. Інтерактивні методи в гуманітарній освіті. *Управління школою*. 2009. № 34. С. 18–21.

9. Фіцула М.М. Педагогіка: Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти. К. : Видавничий центр «Академія», 2002. 528 с. URL: <https://hum.edu-lib.com/szbrannoe/fitsula-m-m-pedagogika-pidruchnik-dlya-vuziv-onlayn>

Кубрак О. П.

*Івано-Франківський обласний державний центр
туризму і краєзнавства учнівської молоді,
Підмихайлівський ліцей Новицької сільської ради
Калуського району Івано-Франківської обл.*

ЕКСПОЗИЦІЯ ШКІЛЬНОГО МУЗЕЮ ПІДМИХАЙЛІВСЬКОГО ЛІЦЕЮ – ВАЖЛИВА СКЛАДОВА ЧАСТИНА КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ КАЛУЩИНИ

У статті розкрито зміст основних розділів експозиції музею історії та побуту села Підмихайля Новицької територіальної громади Калуського району Івано-Франківської області. Охарактеризовано предметно-речове поповнення музейного зібрання, звернуто увагу на важливість дослідження власного родоводу та минулого села.

Ключові слова: експозиція, музей, с. Підмихайля, родовід, пам'ятка.

Село Підмихайля Новицької територіальної громади Калуського району Івано-Франківської області цікаве не лише своїм минулим, відомими особистостями, але й музейним зібранням, присвяченим його історії та побуту. Музей створений за рішенням педагогічної ради 25 березня 2008 р. Основу музейного надбання становлять речові пам'ятки матеріальної культури с. Підмихайля ХІХ – ХХ ст., зібрані учнями і вчителями школи. Цікавим зібранням музею є альбоми репродукцій творів художника К. Устияновича. Оригінальні твори митця прикрашають інтер'єр сільської церкви. Серед них запрестольний образ Ісуса Христа.

Експозиція музею сформована за такими розділами: «Старовинна легенда про заснування села»; «Село в стародавні часи»; «Розвиток освіти в селі»; «Пам'ятки архітектури»; «Культура, традиції та побут села»; «Визначні люди, вихідці з села».

Почесне місце займають наукові видання та краєзнавчі праці, присвячені історії та культурі села, зокрема, В. Лаби, Н. Руско, Б. Тимківа.

Із гончарних виробів в експозиції музею експонуються тарілки, глечики, глеки, виготовлені наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст.

Юні дослідники залишають для музею власні пошукові роботи, будучи учасниками різних акцій та конкурсів.

Зібрано маловідомі письмові свідчення старожилів села, цікаві фотоматеріали та речові джерела, дослідження яких сприяє інтелектуальному та духовному збагаченню особистості учнів. Вагомою складовою є дослідження генеалогії сільських родин.

Музей часто відвідують учні, випускники, вихованці дитячого садка, учасники районних та обласних семінарів, жителі села. Знайомлячись із експонованими пам'ятками старовини, відвідувачі мають змогу дізнатися більше про життя і побут населення бойківського краю в минулому.

У музеї сформована постійно діюча експозиція, яка представлена історико-етнографічними пам'ятками села й Калущини.

Історія села починається із сивої давнини. Перша письмова згадка про с. Підмихайля належить до 1427 р. Тут кочували орди грізних кочівників монголів, нападали на поселення татари, у часи польського панування селяни Підмихайля були в лавах повстанських загонів, очолюваних Семеном Височаном та о. Грабівським.

Майнули селом історичні події воєн, голодомору, німецької та більшовицької навали, не стояли жителі осторонь таких важливих подій як творення січового стрілецтва, ЗУНР, ОУН, не оминули селян вивезення на заслання. Про це переконливо розповідають фотоматеріали та спогади старожилів села, серед яких є світлини січових стрільців, вояків УГА, учасників підпілля ОУН і партизанів УПА. Цікавим є відомості про чотирьох переселенців зі східної України, яким вдалося вижити в часи голодомору, вони приїхали в с. Підмихайля, й залишилися на проживання.

Серед богослужбових книг увагу привертає Євангеліє з автографом митрополита ГКЦ Андрея Шептицького, під час його візитації на парафію у с. Підмихайля 7 липня 1906 р.

Поширеним промислом на Бойківщині було млинарство. Як відомо, для переробки зерна на борошно використовували водяні млини. Найдавнішим пристроєм для розмелювання зерна була жорна, один екземпляр є у музеї. У селі зберігся також механічний млин, зачинений у 90-х роках ХХ ст.

Продовжуючи огляд музейної експозиції, звертаємо увагу на історію дзвонарства в м. Калущі, оскільки ливарники Фельчинські розпочинали свій шлях із виготовлення маленьких дзвіночків різного призначення. Великі дзвони громада придбала у 1917 та 1929 рр. У музеї зберігаються побутові праски, гасові лампи, сільськогосподарський інвентар.

Значне місце відведено для збереження шкільних свідоцтв різних років, фотографій, документів, які засвідчують розвиток освіти в селі.

Рада шкільного музею підтримує тісний зв'язок з краєзнавцями, науковцями, музейниками Калущини. Співпрацюємо з історико-меморіальним музеєм Степана Бандери, меморіальним музеєм Калуська в'язниця, Музеєм-оселею родини Івана Франка, комунальним закладом Музейно-виставковим центром Калуської міської ради.

Діяльність музею слугує популяризації історико-краєзнавчої спадщини цього регіону, а отже, збереженню історичної пам'яті, вихованню патріотизму, залученню та об'єднанню нових ентузіастів навколо важливої справи – пізнання свого минулого, без якого, як відомо, немає майбутнього.

Загалом музейна експозиція є важливим джерелом історичної інформації про минуле й сучасне села Підмихайля. У музеї зібрано також маловідомі письмові свідчення старожилів села, дослідження яких роз'яснюють багато незрозумілих сторінок історії краю. Активною є пошукова діяльність, здобувачі освіти залучаються до обласних конкурсів, акцій, онлайн-конференцій. Так, Анастасія Дрогомирецька брала участь в Міжрегіональній історико-краєзнавчій конференції учнівської молоді «Історична пам'ять в умовах сучасної війни», яка проходила в м. Суми і стала дипломантом Всеукраїнського конкурсу за написання есе «Війна за СВІЙ шлях». Адріана Тютюнник брала участь у IV Всеукраїнській краєзнавчо-

етнологічній конференції серед учнівської молоді «Завжди в народі буде жити, що серце серцю передасть...» та у Всеукраїнській науково-практичній інтернет-конференції «Національно-патріотичне виховання дітей та молоді у сучасному освітньому просторі України на засадах етнопедagogіки».

Для розвитку та зміцнення української держави важливим є виховання молоді на традиціях українського народу, залучення її до пізнання власного коріння, історії та культури рідного краю. Такі принципи лежать в основі діяльності шкільного музею.

Список використаних джерел

1. Гринів М. Свято-Михайлівський чоловічий монастир: духовна спадщина. [Б. р.], [б., м.].
2. Лаба В. Історія села Підмихайля від найдавніших часів до 1939 року. Львів, 2010. 100 с.
3. Руско Н. М. Підмихайля: історико-краєзнавчий нарис. Калуш, 2015. 208 с.
4. Руско Н. М. Храми Калущини: архітектурний хронограф, погляд крізь століття. Калуш, 2016. 248 с.
5. Села Калущини: легенди, перекази, оповіді, версії / Упорядники І. Хомин, Л. Мельник та ін. Брошнів : Видавництво-друкарня «Талія», 2009. 88 с.
6. Тимів І. М. Дзвоноливарні Калуша. *Літопис Бойківщини : журнал присвячений досліддам історії, культури і побуту бойківського племені* / гол. ред.: Я. Радевич-Винницький. ЗСА – Канада – Україна, 2015. Ч. 1/88 (99). С. 92–104.
7. Тимків Б. В., Кінаш П. Підмихайля в подіях і фактах у проміжку від 1939-го до 2015-го років. Калуш : ФО-П Петраш Ксенія Тарасівна, 2015. 384 с.

Луців Є. М.
Івано-Франківський обласний державний центр
туризму і краєзнавства учнівської молоді,
Пасічнянський ліцей Пасічнянської сільської ради
Надвірнянського району Івано-Франківської обл.

ТРАДИЦІЇ ГУЦУЛЬСЬКОЇ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ТА ВІЙСЬКОВОЇ ПІДГОТОВКИ ГУЦУЛЬСЬКОЇ МОЛОДІ

У статті охарактеризовано різноманітні засоби, методи та форми гуцульської народної фізичної культури крізь призму історичного розвитку. Вони широко застосовувалися в різних сферах життєдіяльності молоді, зокрема: в побуті, під час релігійних, господарських та родинних свят, служби у війську. Із здобуттям Україною незалежності, почав набирати силу новий напрямок розвитку фізичної культури – вивчення бойових мистецтв України.

Ключові слова: народна фізична культура, гуцули, бойові мистецтва, «Аркан», ігри, танці, змаги, опришки.

Народна фізична культура – один з найважливіших елементів національної культури та етнопедагогіки. До неї належать ті види рухової активності, які історично склалися серед певної етнічної спільноти людей для біологічного, психічного, естетичного, морального впливу на природний розвиток людини, її пристосування до навколишнього середовища, підготовки до трудової діяльності та військової справи.

Кожен народ залежно від соціально-економічних умов свого розвитку, психічного складу, географічного місцезнаходження тощо, історично виробляв самобутні види рухливих ігор, розваг та забав.

Останнім часом, з середини 90-х років минулого століття, почав набирати силу новий напрямок – вивчення бойових мистецтв України. Дослідження засновника української школи бойового гопака Володимира Пилата, а також праці Тараса Каляндрука визначають нові аспекти традиційної ігрової культури населення України.

Однак в переліку цих та інших праць були практично відсутні дослідження народних рухливих ігор, розваг, забав і танців в етнопедагогічній системі Гуцульщини.

І ось на початку 2000-х рр. мешканець селища Верховина Руслан Трач заявив, що в українців, зокрема гуцулів, окрім бойового гопаку, є ще один вид національної боротьби, який базується на рухах гуцульського чоловічого танцю «Аркан».

Досліджуючи побут і звичаї гуцулів, зустрічаючись зі старожилками та хореографами, записуючи чимало легенд і переказів про опришків, Р. Трач робить висновок, що «Аркан» – це ціла система психофізичної бойової підготовки, яка пристосована до щоденного життя гуцулів в горах.

При вихованні легіня (посвяченого воїна) опришки зосереджувалися в основному на психологічній підготовці, яка полягала у вмінні юнака керувати своїми емоціями, перемагати страх, лінь, жити у поєднанні з природою, духами лісів та гір. Фізичний тренінг передбачав розвиток загальних фізичних характеристик – сили, швидкості, витривалості, вмінні ощадливо і конструктивно використовувати свої сили. Є в гуцульському танці і своєрідна медитація – співанка, яка має такий самий вплив як східні дихальні вправи. Так у рамках XXV Міжнародного гуцульського фестивалю, який проходив у 2018 р. в м. Яремче, було встановлено та зареєстровано рекорд на найтриваліше виконання танцю аркан. Понад 60 виконавців аркану танцювали його 1 годину та 5 хвилин.

Слід зазначити також, що діти гуцулів вже змалку привчалися до зброї. Гнат Хоткевич писав, що «гуцул від самого уродження коло сокири: його колиску навіть дедя (батько) бартков (сокирою) колисав. Ще воно їсти не вміло, а вже сокирою на порозі щось стругало».

Антін Онищук розповідав, що гуцульські діти влітку і взимку бігали по двору або сиділи на печі в одній сорочці. До 4–5 років, вказує він, діти ходять без одягу. «Як дитину хоронять (оберігають) перед студінню, з того нічого не буде», – казали гуцули. Перебування на повітрі, загартування і участь у посильній роботі робили дітей витривалими. Мало місце навіть купання народженої дитини в холодній воді.

Важливу роль у фізичній підготовці дітей гуцулів відігравали ігри, танці та різного роду змаги. Надзвичайно цікаву гру гуцульських хлопців описує дослідник Р. Кайдль: «У великодні свята хлопці розважаються грою, яку вони називають «гамбас». Вона полягає в тому, що хлопці вишиковуються в довгий ланцюг, кожен член якого має завдання, не зважаючи на найшвидші рухи, не виступити з ряду.

Цікаво, що ця гра є надзвичайно подібною до військових вправ римських легіонерів, метою яких було відпрацювання чіткості та узгодженості бойових дій в лаві».

Крім того, у Карпатах серед молоді поширеними були змагання у метанні топірців, коли на гілці дерева зазначалися пагони, які треба було зрубати на льоту. Один хлопець ставив руку на колоду, а інший бив по колоді топірцем, так, щоб лезо топірця ввійшло у колоду на декілька міліметрів від пальців. Вигравав той, хто не відсмикував руки. А ще були змагання з ножів-чепеликів, боротьба, бої навкулачки, стрільба з луків, метання каменів (в тому числі за допомогою пращ) та ін. На Гуцульщині в час вигону худоби на пасовисько відбувалися весняні перегони на конях до визначеної мети. Доволі цікавими у гуцулів були дужання – силові вправи-змагання з топірець.

Польський мемуарист Залужецький приводить у своїй праці приклад посвячення юнака на зрілість, який називається «підстриження волосся». Хлопця, якого мали посвячувати, ставили спиною до дерева, збирали в один пучок його довге волосся і прибивали до стовбура клином. Чоловік, який вмів добре кидати топірця, ставав на певній відстані навпроти і, розмахнувшись, блискавично метав топірця. Пролетівши над самою головою легіня, топірець відтинав прибите до дерева волосся. Таке посвячення вимагало, по-перше, віртуозного вміння володіти зброєю, а по-друге, надзвичайної холонокровності та безстрашності юнака, котрий проходив це випробування. Як зазначає мемуарист: «таким чином виявлена мужність патентувала нового парубка на славного товариша гірських подорожей і нападів, майбутнього доброго опришка, яким мріяв стати кожен з них».

Карпати, як і Запорізька Січ, стали своєрідною школою лицарства для молоді. Серед верховинців виробився звичай, коли майже кожний парубок ішов на деякий час в опришки. Після такого випробування юнак вважався зрілим і навіть міг гідно посватати дівчину, яка запитувала у батьків нареченого: «А чи вміє володіти топірцем, і чи був в опришках?» Тому в ті часи в селах Гуцульщини важко було знайти господаря, який змолоду не був би в опришках. Навіть найбагатшим парубком, який не був хоча б два-три тижні в загонах опришків, нехтували дівчата.

Щоб стати опришком бажаний спершу мусів пройти строгий відбір. Опришками ставали відчайдухи, силачі. Щоб потрапити в опришківський загін треба було витримати перевірку на сміливість, терпеливість і кмітливість.

Про те, як О. Довбуш перевіряв мужність побратимів, розповідають народні перекази. Перед тим, як прийняти когось до загону, він давав 12 завдань на випробування сміливості, рішучості тощо. Спершу пробував силу. Слід було витягнути топірець, затятий в дерево. Потім треба було підняти колоду від землі. Далі перейти через прірву по свіжооблупленій смереці. А ще з високої гори спускали колесо, яке на ходу треба було перестрибнути. Були також змагання з боротьби, метання топірцем та стрільби з рушниці в орла на льоту. Також новак мусив втримати на долоні гарячий вуглик.

Як зазначає дослідник А. Горбилев: «Лазання по крутих горах з ризиком для життя, переходи по колодах через провалля роблять людину безстрашною, розвивають витривалість, учать людину розумінню природи, допомагають відчутти свою єдність з нею, показують джерело невичерпної енергії, а головне ведуть до змінених станів свідомості, коли неможливе стає можливим». Будь-який вид тренувань опришків був пов'язаний з ризиком. Реальна загроза отримання травми, а тим більше загибелі заставляло їх напружувати всі свої сили, проявляти максимальну пильність, бути гранично зібраними. Завдяки постійній практиці подібна мобілізація тіла і духу ставала для них природним станом. В цьому і приховуються дивовижні уміння «чорних хлопців».

Отже, гуцульська народна фізична культура, як невід'ємна складова української народної фізичної культури, органічно ввійшла і функціонує в різних сферах життєдіяльності народу, а саме: в побуті, в релігійних, господарських і родинних святах, в галузі військової підготовки тощо. Тому, актуальною проблемою залишається дослідження особливостей функціонування засобів гуцульської народної фізичної культури в життєдіяльності молоді. Це буде сприяти кращому розумінню причин виникнення і особливостей становлення різних фізичних вправ, їх зв'язок з традиційними народними обрядами та звичаями, що в свою чергу, дозволить виявити їх педагогічне значення і застосовувати у сучасній практиці фізичного виховання молоді.

На сьогоднішній день, згідно державних документів, важливо впроваджувати засоби народної фізичної культури у навчально-виховному процесі молоді різних освітніх закладів. Адже українська молодь Гуцульщини, згуртована у руханково-спортивних

товариствах, у важкі роки визвольних змагань за державність України стала тим наріжним елементом, який вів перед у важкій боротьбі.

Список використаних джерел

1. Альманах землі Станіславівської. Збірник матеріалів до історії Станиславова і Станіславівщини. Т. 2. – Нью-Йорк – Париж – Сідней – Торонто : Вид. Центрального Комітету Станіславівщини, 1985. – 900 с.
2. Андрухів І. Західноукраїнські молодіжні товариства «Сокіл», «Січ», «Пласт», «Луг». Івано-Франківськ, 1992. 80 с.
3. Андрухів І. Українські молодіжні товариства Галичини: 1861–1939 рр. Івано-Франківськ : Плай, 1995. 72 с.
4. Балушок В. Обряди ініціацій українців та давніх слов'ян. Львів – Нью-Йорк : видавництво М. П. Коць, 1998. 216 с.
5. Болтарович З. Народна медицина українців. Київ : Наукова думка, 1990. 229 с.
6. Випасняк А. Ігрові традиції пастушої культури українського населення Східної Галичини у 20–30-х рр. ХХ ст. (за матеріалами етнографічних досліджень Тернопільської, Івано-Франківської, Львівської областей). Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. 2008. Вип. 6. С. 262–267. URL:
<https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/17431/Vypasniak.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
7. Витвицький С. Історичний нарис про гуцулів / Переклад, передмова, примітки Миколи Васильчука. Коломия : Світ, 1993. 94 с.
8. Вінценз С. Про Довбуша молодого. *Журнал «Гуцульщина»*. Торонто, 1999. № 55.
9. Вісти з Запорожжя. Часопись руханкових і пожарних товариств. Львів, 1911. 30 січня. Ч. 53.
10. Воропай О. Звичаї нашого народу : етнографічний нарис. Т. 2. Київ : Оберіг, 1991. 447 с.
11. Галичина (м. Івано-Франківськ). 2006. № 128–129.
12. Гей там на горі «Січ» іде!...: Пропам'ятна книга «Січей» / Упорядник П. Трильовський. К. : ВІПОЛ, 1993. 432 с.
13. Горбилев А. Путь невидимих. Минск, 1999.
14. Грабовецький В. Антифеодальна боротьба карпатських опришків XVI – XVII ст. Львів : Вид-во Львівського ун-ту, 1966. 252 с.
15. Грабовецький В. Олекса Довбуш : (1700–1745). Львів : Світ, 1994. 269 с.
16. Грабовецький В. Гуцульщина XIII – XIX ст. : іст. нарис. Львів : Вища школа, 1982. 151 с.

Максимець Б. В.
*ВСП «Івано-Франківський фаховий
коледж Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника»,
Мала академія наук учнівської молоді
Івано-Франківської міської ради,
Центр патріотичного виховання
учнівської молоді імені Степана Бандери
Івано-Франківської міської ради*

ІНДИВІДУАЛЬНА РОБОТА ЯК ФОРМА ОРГАНІЗАЦІЇ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

З'ясовуються особливості та форми індивідуальної роботи історико-краєзнавчого спрямування в позашкільній освіті. Наводяться приклади використання індивідуальної роботи як форми організації позашкільної освіти із власної педагогічної діяльності.

Ключові слова: *індивідуальна робота, позашкільна освіта, форми індивідуальної роботи, історичне краєзнавство.*

Однією з форм організації позашкільної освіти поряд із груповою є індивідуальна робота. Особливо важливою вона є в історико-краєзнавчій діяльності, адже ця форма дозволяє розвинути та підтримати обдарованих і талановитих вихованців (учнів і слухачів), здобути їм практичні навички та оволодіти знаннями з основ наук соціально-гуманітарного циклу. Це є також важливо для задоволення їх потреб у професійному самовизначенні і творчій самореалізації.

При підготовці цієї розвідки використано вітчизняну нормативно-правову базу з позашкільної освіти, а також матеріали із власного досвіду науково-дослідницької та пошукової роботи як керівника гуртка і секції. Застосовано методи аналізу і синтезу, індукції та дедукції, абстрагування, опису, узагальнення.

Основним нормативно-правовим актом, який регулює питання індивідуальної роботи в закладах позашкільної освіти є відповідне Положення про порядок організації індивідуальної та групової роботи в позашкільних навчальних закладах [3]. Ним визначено, зокрема, що індивідуальна робота організовується з вихованцем (учнем і слухачем) відповідно до можливостей, інтересів, нахилів, здібностей з урахуванням його бажань, віку, психофізичних особливостей, стану здоров'я. Вона здійснюється за напрямками

позашкільної освіти відповідно до типових навчальних планів і типових навчальних програм для гуртків, клубів, секцій, відділень, відділів, студій та інших творчих об'єднань, що затверджуються центральними органами виконавчої влади, у сфері управління яких перебувають заклади позашкільної освіти, а також згідно з навчальними планами і навчальними програмами, затвердженими відповідними місцевими органами виконавчої влади. До індивідуальної роботи залучаються вихованці (учні й слухачі), які потребують професійної допомоги для поглиблення знань відповідно до їх творчих здібностей і обдарованості та вдосконалення набутих навичок, умінь. У Положенні наводиться перелік організаційних форм індивідуальної роботи. В історико-краєзнавчій діяльності в закладах позашкільної освіти можна використати такі з них: індивідуальна конкурсна підготовка; консультації для слухачів, кандидатів у члени та дійсних членів Малої академії наук України з науково-дослідницької, експериментальної, пошукової, конструкторської та винахідницької роботи, краєзнавців-дослідників; робота з архівними та бібліотечними каталогами; пошукова робота в архівах, бібліотеках, музейних сховищах; обробка та узагальнення результатів пошукової роботи; підготовка до участі в конкурсах, проєктах, програмах дослідницького спрямування. Важливо зазначити, що чисельний склад груп, у яких передбачається індивідуальне навчання, становить від 1 до 5 вихованців (учнів і слухачів).

Зауважимо, що питання індивідуальної роботи в закладах позашкільної освіти регулюються також Законом України «Про позашкільну освіту», Положенням про Центр патріотичного виховання, Положенням про малу академію наук України учнівської молоді, Правилами проведення Всеукраїнського конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт учнів-членів Малої академії наук України, Типовою освітньою програмою закладу позашкільної освіти [4; 5; 6; 7; 8]. Зокрема, індивідуальне заняття визначається як одна з організаційних форм роботи в ході освітньо-виховного процесу.

Покажемо застосування індивідуальної роботи у власній педагогічній діяльності у Центрі патріотичного виховання учнівської молоді імені Степана Бандери та в Малій академії наук учнівської молоді Івано-Франківської міської ради. Так, саме завдяки цій формі проводилась успішна пошукова та науково-дослідницька робота з

вихованцями, яка тісно перепліталась з історичним краєзнавством і дозволила брати участь в обласній молодіжній патріотичній науково-пізнавальній програмі «Чорний Ліс», конкурсі-захисті науково-дослідницьких робіт учнів-членів Малої академії наук України, Міжнародному конкурсі з українознавства, Всеукраїнських експедиціях «Моя Батьківщина – Україна», «Історія міст та сіл України», Всеукраїнській краєзнавчій акції учнівської молоді «Українська революція: 100 років надії і боротьби», обласній національно-патріотичній, історико-краєзнавчій акції «Герої не вмирають». Також завдяки індивідуальній роботі були відкриті дві анотоційні дошки в м. Івано-Франківську (дисидентці Оксані Попович та захиснику України Михайлові Андрушевському) [1; 9]. Крім того, результати досліджень вихованців друкувались в журналі «Українознавство» Науково-дослідного інституту українознавства (м. Київ), який входить до переліку наукових фахових видань України з історії України та філософії [2].

Найперше були записані свідчення про борців за незалежність України у ХХ – на початку ХХІ ст., переважно уродженців Прикарпаття. Респондентами виступали вони особисто, або ж їхні родичі чи соратники. Зустрічі проводились наживо або у формі відеоконференції. У підсумку вдалося зібрати чимало спогадів, які можна об'єднати в декілька груп: діячі УПА та збройного підпілля ОУН (Степан Бурдин, Стефан Гах, Анастасія Гуменна, Ірина Ліщук-Строцька, Петро Поливка, Михайло Трошко); представники підпільних груп та організацій антирежимного руху спротиву (Богдан Германюк, Ярослав Лесів, Дмитро Гриньків, Микола Мотрюк, Роман Чупрей, Василь-Іван Шовковий); активісти самвидавного та правозахисного рухів (Володимир Іванишин, Михайло Озерний, Оксана Попович, Богдан Ребрик, Гнат Солтис, Василь Стрільців); постаті українського національно-демократичного руху часів перебудови (Степан Волковецький, Микола Кобрин, Валерій Плисак, Ярослава Слуцька); учасники війни Російської Федерації проти України (Михайло Андрушевський, Роман Залеський). Відтак було опрацьовано велике число справ у Галузевому державному архіві Служби безпеки України (ГДА СБУ) і Державному архіві Івано-Франківської області (ДАІФО). Зокрема, три роки поспіль із вихованцем Назарієм Федорчуком проводилась пошукова робота в ДАІФО, в ході якої досліджувались документи про різні аспекти

розвитку рекреаційного туризму в Галицькій Гуцульщині від другої половини ХІХ ст. до 1939 р., а ще про відомого прикарпатського стрибуну із трампліна, тренера, гірського рятувальника Михайла Савчука.

Отже, в умовах Нової української школи індивідуальна робота має посідати важливу роль у закладах позашкільної освіти. Адже саме завдяки цій організаційній формі можна забезпечити формування гармонійно розвиненої особистості гуртківців, реалізацію здібностей талановитих і обдарованих дітей, виховання почуття патріотизму, духовності, національної свідомості, забезпечення сприятливих умов для самореалізації особистості, стимулювання творчого самовдосконалення учнівської молоді. Зауважимо також, що варто на законодавчому рівні чітко визначити норми часу для розрахунку та обліку основних видів індивідуальної роботи педагогічних працівників у закладах позашкільної освіти. Це має враховуватись при складанні навчальних планів та навчальних програм секцій, гуртків, передусім історико-краєзнавчого спрямування.

Список використаних джерел

1. В Івано-Франківську відкрили анотаційну дошку бійцю Михайлу Андрушевському. *Галичина*. 2023. 1 лютого. URL: <https://galychyna.if.ua/2023/02/01/v-ivano-frankivsku-vidkrili-anotatsiynu-doshku-biytsyu-mihaylu-andrushevskomu/> (дата звернення: 15.04.2023).

2. Лешак А. Спілка української молоді Галичини: створення та діяльність. *Українознавство*. 2019. № 2. С. 270–280. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ukr_2019_2_25 (дата звернення: 15.04.2023).

3. Положення про порядок організації індивідуальної та групової роботи в позашкільних навчальних закладах: Наказ Міністерства освіти і науки України від 11 серпня 2004 р., № 651 зі змінами, внесеними згідно з наказом від 10 грудня 2008 р., № 1123. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1036-04#Text> (дата звернення: 08.11.2022).

4. Положення про малу академію наук України учнівської молоді: Наказ Міністерства освіти і науки України від 09 лютого 2006 р., № 90. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0172-06#Text> (дата звернення: 08.11.2022).

5. Положення про Центр патріотичного виховання: Наказ Міністерства молоді та спорту України від 23 жовтня 2013 р., № 720. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1941-13#Text> (дата звернення: 08.11.2022).

6. Правила проведення Всеукраїнського конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт учнів-членів Малої академії наук України: Наказ

Міністерства освіти і науки України від 08 лютого 2021 р., № 147. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0441-21#n15> (дата звернення: 06.10.2022).

7. Про позашкільну освіту: Закон України від 07 грудня 2000 р., № 2120-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1841-14#Text> (дата звернення: 08.11.2022).

8. Типова освітня програма закладу позашкільної освіти: Наказ Міністерства освіти і науки України від 05 січня 2021 р., № 17. URL: https://osvita.ua/legislation/pozashk_osv/82118/ (дата звернення: 06.10.2022).

9. У Франківську відкрили анотаційну дошку на честь відомої дисидентки. URL: <https://franky.city/ua/fullnews/239787> (дата звернення: 15.04.2023).

Маловічко Г. М.

*Івано-Франківський обласний державний центр
туризму і краєзнавства учнівської молоді*

РОЗВИТОК ТУРИСТСЬКО-КРАЄЗНАВЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ІВАНО-ФРАНКІВЩИНІ У КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ДИТИНИ

У статті наголошується на необхідності розвитку позашкільної освіти в умовах реформування освітньої системи в Україні. Охарактеризовано особливості організації і проведення туристсько-краєзнавчої роботи з учнівською молоддю Івано-Франківської області. Особлива увага привернена до аналізу здійснення процесу навчання і виховання дітей.

Ключові слова: туристсько-краєзнавча діяльність, гурткова робота, позашкілля.

***Позашкільна освіта – всесвіт дитини і
майбутнє суспільства і держави.***

О. В. Биковська.

У світлі творення Нової української школи все більшого значення набувають питання формування життєвих компетентностей молоді, яка повноцінно реалізує себе в житті, буде здатна мислити по-новому і зробити Україну повноправним членом не тільки європейського, а й світового співтовариства.

Кожна людина народжується зі своїми здібностями. На розвиток дитини впливають два основні фактори – спадковість та умови. Позашкільна освіта забезпечує умови для розвитку особистості відповідно до її талантів, здібностей, освітніх потреб.

Позашкільна освіта є невід'ємним складником системи освіти, визначеної Конституцією України, законами України «Про освіту» і «Про позашкільну освіту», та спрямована на навчання, виховання, розвиток та самореалізацію особистості у вільний час у закладах позашкільної освіти.

Один з ефективних напрямів позашкільної освіти, що дозволяє поєднати навчання і виховання дітей та підлітків, – туристсько-краєзнавча діяльність. Саме туризм і краєзнавство дають учневі виняткову можливість на власні очі побачити красу рідної землі, ознайомитися з історією, культурою, традиціями свого народу, загартуватись як фізично, так і морально. Для дитини кожна мандрівка чи подорож – це своєрідне відкриття, це можливість зрозуміти, що стоїть за звичним словом «Батьківщина».

Позашкільна освіта туристсько-краєзнавчого напрямку розширює кругозір, приводить до самопізнання і самовизначення, а в кінцевому підсумку – до патріотичного становлення особистості молодого покоління.

Залучення учнів до походів, прищеплення інтересу до краєзнавства, виховання в них почуття національної гідності – таке завдання ставить перед собою Івано-Франківський обласний державний центр туризму і краєзнавства учнівської молоді.

Туристсько-краєзнавча робота на Івано-Франківщині має глибоке історичне коріння та традиції. Вона пройшла шлях розвитку від окремих народознавчих мандрівок, наукових експедицій до організаційно сформованої, науково та методично забезпеченої галузі сучасного освітньо-виховного простору області.

Саме життя засвідчує всезростаючий інтерес до занять туризмом, краєзнавством, до вивчення історії, культури, природи рідного краю. Тому в освітніх закладах області проводять роботу, спрямовану на формування розуміння і сприйняття туризму і краєзнавства як могутніх засобів національно-патріотичного виховання молодого покоління.

Туристські походи, зльоти, змагання всесторонньо впливають на формування кращих рис характеру людини: товариськості, готовності прийти на допомогу, витривалості, наполегливості, вміння долати труднощі і перешкоди на шляху до мети.

З прийняттям у вересні 2017 р. Закону України «Про освіту» в єдиному освітньому просторі України розпочалися суттєві

перетворення, зазнає змін і позашкільна освіта, що має на меті розвиток здібностей та обдарувань вихованців, учнів і слухачів, задоволення їхніх інтересів, духовних запитів і потреб у професійному визначенні. Діяльність закладу позашкільної освіти потребує вдосконалення з тим, щоб модернізувати процес надання знань, формування вмінь і навичок.

Буремні події ставлять перед системою освіти завдання виховувати дітей та молоді на високих цінностях, передавати їм родинно-побутовий укладу життя, коли дитина з молоком матері вбиратиме в себе особливості етнорегіону.

Для формуванню світогляду на етнонаціональних цінностях варто звертатися до проблем національного виховання здобувачів освіти.

Найвидатніші педагоги світу Григорій Сковорода, Костянтин Ушинський, Михайло Драгоманов, Володимир Бех, Мирослав Стельмахович визнавали, що виховання дитини має ґрунтуватися на культурно-історичних цінностях нації. Саме такі питання повинна впроваджувати етнопедagogіка в освітній процес.

Виникає потреба в модернізації освітньо-виховних впливів на здобувачів освіти, закоріненості дітей у національний ґрунт, підвищення ефективності етно-краєзнавчих досліджень, інтеграції наукової, гуманітарної та науково-технічної діяльності.

З метою ґрунтовного вивчення свого краю, його історико-краєзнавчих, історико-етнографічних особливостей Івано-Франківський обласний державний центр туризму і краєзнавства учнівської молоді скеровує свою роботу на підготовку навчально-методичної бази позашкільної освіти: підготовку навчальних програм гуртків, які б містили блок «Етнографічне краєзнавство»; розробку запитальників для збирання спогадів про краєзнавчо-етнографічні особливості рідного краю; розробку положень про краєзнавчо-етнографічні акції, конкурси, експедиції; підготовку методичних посібників з позашкільної освіти туристсько-краєзнавчого, національного, військово-патріотичного, гуманітарного напрямів.

Так, у 2021 р. укладено угоду між Прикарпатським національним університетом імені Василя Стефаника та ІФОДЦТКУМ про спільну діяльність щодо створення навчально-науково-виробничого комплексу, утворення науково-дослідних лабораторій з метою

проведення заходів з основних напрямів позашкільної освіти: туристсько-краєзнавчого, військово-патріотичного, гуманітарного, оздоровчо-спортивного, дослідницько-експериментального. Впровадження та розвиток системи ступеневої підготовки учнів та студентів за наскрізними планами та програмами, спільне проведення краєзнавчих та освітніх проєктів.

Відповідно до договору Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника зобов'язався надавати методичний супровід навчально-науково-виробничого комплексу з основних напрямів позашкільної діяльності в науково-дослідних лабораторіях: «Гуцульщинознавство», «Покуттезнавство», «Опіллязнавство», «Бойківщинознавство», «Туризмознавство».

У 2022 році в ІФОДЦТКУМ з метою здійснення заходів з туристсько-краєзнавчого, військово-патріотичного, гуманітарного, оздоровчо-спортивного, дослідницько-експериментального напрямів позашкільної освіти та підвищення їх ефективності на основі туристсько-рекреаційних, етнонаціональних особливостей Івано-Франківщини створені науково-дослідні творчі групи «Гуцульщинознавство», «Покуттезнавство», «Опіллязнавство», «Бойківщинознавство», «Туризмознавство» та розроблено концепцію розвитку закладу, яка передбачає:

- удосконалення програмно-методичного, кадрового і інформаційного забезпечення;
- організація творчих колективів наукових та науково-педагогічних працівників з метою спільної підготовки підручників, навчальних посібників та іншої наукової і навчально-методичної літератури;
- організація дослідницько-пошукової, освітньої, виробничої діяльності шляхом утворення науково-дослідних творчих груп: «Гуцульщина», «Опілля», «Бойківщина», «Покуття», «Туризм»;
- активізація участі вихованців і педагогів в інноваційних проєктах і програмах державного та міжнародного масштабу у сферах туризму і краєзнавства, гуманітарного та військового співробітництва;
- залучення здобувачів освіти до вивчення національно-визвольної боротьби, культури, історії України, пропагування кращих здобутків національної культурної і духовної спадщини Івано-Франківщини;

– проведення заходів зі спортивної підготовки, фізичного виховання, спрямованих на утвердження здорового способу життя молодих громадян та створення відповідних умов;

– сприяння розвитку дитячих і молодіжних громадських організацій як центрів самореалізації особистості.

У 2016 р. в Івано-Франківському обласному державному центрі туризму і краєзнавства учнівської молоді започатковано проведення обласної краєзнавчо-етнологічної конференції учнівської молоді «Завжди в народі буде жити, що серце серцю передасть...» Конференція передбачає роботу таких секцій: «Традиції, звичаї та обряди українського народу», «Український побут, народні ремесла, художні промисли», «Традиційне вбрання Українців», «Народна архітектура та її стилі», «Говірка, наріччя та діалект».

З 2019 р. конференція набула статусу Всеукраїнської. Щорічно кількість учасників збільшувалася, а у 2021 р. у ній взяли участь представники всіх областей України.

Отже, застосування знань і засобів етнопедагогіки в освітньому процесі ставитиме реальний заслін бездуховності, історичному безпам'ятству, допоможе дітям усвідомити свою роль, як спадкоємців народних цінностей і традицій національної культури.

Список використаних джерел

1. Бех І. Д. Виховання особистості. Т. 2. Київ – Чернівці : Букрек, 2015. 641 с.

2. Закон України «Про позашкільну освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1841-14>

3. Історія поступу: до 80-річчя заснування Івано-Франківського обласного державного центру туризму і краєзнавства учнівської молоді». Івано-Франківськ : Симфонія-Форте, 2021. 376 с.

4. Колотуха О. В. Дитячо-юнацький туризм в Україні. Кіровоград : РВЦ Кіровоградського держ. пед. ун-ту. 2001. 42 с.

5. Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді. URL: <https://nus.org.ua/news/mon-zatverdilo-novu-kontseptsiyu-patriotichnogo-vyhovannya/>

6. Косило М. Ю. Розвиток туристсько-краєзнавчої роботи у позашкільних навчальних закладах України (друга половина ХХ – початок ХХІ століття) : монографія. Івано-Франківськ : Місто НВ, 2018. 319 с.

7. Маланюк Т. Краєзнавство й туризм як ефективні засоби в патріотичному вихованні учнів основної школи. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка : педагогічні науки.*

Луганськ : Вид-во «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», 2010. № 16. С. 174–180.

8. Олекса Воропай. Звичаї нашого народу. Етнографічний нарис. Т. II. Київ : Оберіг, 1991. 445 с.

9. Побірченко Н. С., Рогальська Н. В. Використання української етнопедагогіки в дошкільному закладі : навч. посіб. Київ : Науковий світ, 2003. 117 с.

10. Про Стратегію національно-патріотичного виховання. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/286/2019>

11. Система патріотичного виховання дітей та учнівської молоді в умовах модернізації суспільних змін: навчально-методичний посібник / авт. кол.: Бех І. Д., Журба К. О., Киричок В. А. та ін. Київ : Педагогічна думка, 2011. 240 с.

12. Треф'як Я. І. Методика краєзнавчої роботи в національній. Івано-Франківськ, 2002. 110 с.

Паранюк М. В.

*Івано-Франківський обласний державний
центр туризму і краєзнавства учнівської молоді*

ЗДІЙСНЕННЯ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ В ПРОЦЕСІ ГУРТКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ (НА ПРИКЛАДІ ТВОРЧОЇ ГРУПИ «БОЙКІВЩИНОЗНАВСТВО» ІФОДЦТКУМ)

У статті висвітлено діяльність творчої групи «Бойківщинознавство» Івано-Франківського обласного державного центру туризму і краєзнавства учнівської молоді, яка ставить за мету реалізувати завдання національно-патріотичного виховання підростаючого покоління в процесі гурткової діяльності.

Ключові слова: *патріотизм, Батьківщина, рідний край, масові заходи, змагання.*

Концепція національно-патріотичного виховання учнівської молоді наголошує: «Серед виховних напрямів сьогодні найбільш актуальними виступає патріотичне, громадянське виховання як стрижневі, основоположні, що відповідають як нагальним вимогам і викликам сучасності, так і закладають підвалини для формування свідомості нинішніх і прийдешніх поколінь» [2].

Патріотичне виховання в українському суспільстві залишається першочерговим як для держави, так і для системи освіти в цілому.

Почуття патріотизму багатогранне за змістом. Це і любов до рідних місць, і гордість за свій народ, і відчуття своєї нерозривності з

навколишнім світом, і бажання зберігати і примножувати багатство своєї країни.

Ключовим пріоритетом національно-патріотичного виховання є формування ціннісного ставлення особистості до українського народу, Батьківщини, держави, нації [1].

Яскравим прикладом реалізації Концепції національно-патріотичного виховання молоді є діяльність творчої групи «Бойківщинознавство» Івано-Франківського обласного державного центру туризму і краєзнавства учнівської молоді.

Творча група «Бойківщинознавство» ІФОДЦТКУМ – відносно молоде об'єднання, яке працює з вересня 2022 р. й охоплює гуртковою роботою освітні заклади Солотвинської, Богородчанської, Вигодської, Долинської, Витвицької, Болехівської, Рожнятівської, Спаської громад, у яких займається 300 вихованців, діє 15 гуртків. Функціонує в таких напрямках діяльності: велосипедний, пішохідний, лижний, спортивний туризм та фольклорно-етнографічне, літературне, історичне, географічне краєзнавство [3; 4; 5].

Велику роль у вихованні почуття патріотизму відіграють гуртки туристсько-краєзнавчого напрямку.

Тому завданням керівників гуртків є виховання у дитини любові до рідного краю, формування бережливого ставлення до навколишнього середовища, розвиток інтересу до народних традицій, розвиток почуття відповідальності за долю своєї країни. Ці завдання реалізуються у всіх видах діяльності (на екскурсіях, походах, масових заходах, на заняттях). Весь освітній процес насичений різними аспектами патріотичного виховання.

Заняття у гуртках дають можливість гуртківцям вести пошук та вивчення краєзнавчого матеріалу, збагачувати фонди музеїв, популяризувати краєзнавство, займатися дослідницькою діяльністю, поглиблювати знання шкільної програми з історії України, географії, української літератури.

Впровадження національно-патріотичного виховання у творчій групі передбачає цілий арсенал ефективних методів і форм успішної освітньої роботи.

Керівники гуртків активно залучають вихованців до пошуково-дослідницької діяльності в рамках Всеукраїнських, обласних експедицій, акцій. У своїх дослідженнях гуртківці розкривають історико-культурний, етнографічний, духовний потенціал нашого

регіону. Творчі об'єднання підготували пошуково-дослідницькі роботи для участі у експедиціях «Історія міст і сіл України», «Моя Батьківщина – Україна», акціях «Герої не вмирають», «Історія освіти Івано-Франківщини».

Зібрані юними краєзнавцями матеріали доповнили експозиції музеїв, стали важливою складовою уроків історії, географії, заходів з патріотичного виховання та були представлені на Всеукраїнській конференції «Лиш те в народі буде жити, що серце серцю передасть» та Міжнародній практичній конференції «ЮНЕСКО у дзеркалі досліджень молоді: сфера культури», II Всеукраїнській історико-краєзнавчій конференції «Військово-історичні події на теренах України: минуле і сучасність», Міжрегіональній історико-краєзнавчій конференції «Історична пам'ять в умовах сучасної війни», III обласній учнівській науковій конференції «Українська етнопедагогіка та народознавство на теренах Прикарпаття: науково-освітній та соціокультурний виміри».

Разом із практичною діяльністю велику роль у формуванні світогляду вихованців відіграють і пізнавальні екскурсії, які дають можливість відвідувати історичні місця та пам'ятки, пов'язані з історією бойківського народу. бесіди та зустрічі із відомими людьми свого регіону, відвідування майстер-класів (майстер-клас з писанкарства з Неголюк Лесею Ярославівною).

Невід'ємною частиною роботи є вивчення звичаїв і обрядів, пов'язаних з народним календарем. Так, учасники групи зібрали й систематизували матеріали за циклами: зимовий цикл («Коляда на Бойківщині», «Різдвяний вертеп», виготовлення різдвяних атрибутів (павуків, віночків)), весняний цикл («Бойківський Великдень», практичні заняття з виготовлення писанок), літній цикл (святкування Трійці, Івана Купала). Гуртківці вивчали історію та культуру свого регіону, готували тематичні презентації, що сприяють формуванню національної гордості та поваги до власних коренів.

Волонтерська діяльність учасників освітнього процесу творчої групи «Бойківщинознавство» стала щоденною, звичною і надзвичайно важливою справою життя. Гуртківці взяли участь в акціях: «Передаймо воїнам тепло рідного дому», «Дитячі серця з героями». Разом проведена велика робота: збір продуктів і необхідних речей, малювали малюнки, писали листівки, створювали окопні свічки, плели маскувальні сітки.

Важливою складовою гурткової діяльності є проведення масових заходів, відзначення пам'ятних дат (День Революції Гідності, День пам'яті героїв Небесної Сотні), проведення тематичних тижнів (до Дня туризму, Тижня краєзнавства). Учасники творчої групи беруть активну участь у конкурсах патріотичних малюнків, відеороликів, творів, світлин.

Керівники гуртків охоче діляться досвідом роботи на відкритих заняттях, семінарах, зі слухачами курсів підвищення кваліфікації. Наприклад, 21 березня 2023 р. проведено ознайомлення з методикою проведення масових туристсько-краєзнавчих заходів для курсантів на Богородчанщині. Продемонстровано гурткову роботу з вихованцями дитячого творчого об'єднання «Велосипедний туризм» на базі Богородчанського ліцею № 2 під керівництвом Багрія Романа Івановича на тему «Фігурне ведення на велосипеді» та заняття «Особливості святкувань Великодня в нашому краї» гуртка «Історичне краєзнавство» на базі Манявського ліцею під керівництвом Паранюк Марії Василівни.

Одним із пріоритетних напрямів роботи є пропаганда і стимулювання до здорового способу життя. Цілеспрямований навчально-виховний вплив також здійснюється під час змагань. Зокрема, обласних змагань з пішохідного туризму «Срібний карабін» серед гуртківців центру, змагань з техніки пішохідного туризму в закритому приміщенні серед учнівської молоді, змагань з велосипедного туризму, Кубка України серед юнаків з велосипедного туризму, Чемпіонату України серед юнаків з лижного туризму, Чемпіонату України з лижного туризму серед дорослих та юнаків, де формується стійка мотивація щодо занять спортом, бажання бути найкращими, викликають гордість за своє село, країну. У творчих об'єднаннях виховуються навички командної роботи, лідерські якості та активна громадянська позиція.

Крім того, спортивні подорожі та походи дають можливість вивчати природні явища, об'єкти рідного краю, пізнавати його історію, виховувати любов до природи.

Формуванню патріотичних якостей вихованців сприяє співпраця із громадськими молодіжними організаціями («Наш дім – Манява»), відділами освіти територіальних громад, будинками культури, музеями (Народний музей етнографії та побуту с. Саджава), центрами позашкілля (Солотвинським центром позашкільної освіти), батьками,

Отже, здійснення національно-патріотичного виховання у процесі гурткової діяльності є важливим завданням, яке сприяє формуванню національної свідомості та патріотизму серед молоді. Слід зауважити, що виховання патріотизму довготривалий процес, який не можна визначити певними рамками, бо триває він все життя. Але майбутній громадянський вибір вихованців залежить від нас, керівників, і того потенціалу, який ми закладаємо у їхню свідомість. Тож любимо свою землю, хай Бог допомагає нам творити щасливе майбутнє власним розумом, своїми руками і серцями.

Список використаних джерел

1. Стратегія національно-патріотичного виховання. Затверджена Указом Президента України від 18 травня 2019 року № 286/2019. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/2862019-27025>

2. Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України. Затверджена Наказом Міністерства освіти і науки України №527 від 06.06.2022 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0527729-22#Text>

3. Навчальна програма з позашкільної освіти туристсько-краєзнавчого напрямку «Велосипедний туризм». Івано-Франківськ, 2022. Затверджена наказом Івано-Франківського державного центру туризму і краєзнавства учнівської молоді від 06.09.2022 р. № 01-04-34

4. Навчальна програма з позашкільної освіти туристсько-краєзнавчого напрямку «Географічне краєзнавство». Івано-Франківськ, 2022. Затверджена наказом Івано-Франківського державного центру туризму і краєзнавства учнівської молоді від 06.09.2022 р. № 01-04-34

5. Навчальна програма з позашкільної освіти туристсько-краєзнавчого напрямку «Історичне краєзнавство». Івано-Франківськ, 2022. Затверджена наказом Івано-Франківського державного центру туризму і краєзнавства учнівської молоді від 06.09.2022 р. № 01-04-34

Паска Б. В.

*Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника*

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПРОСТОРОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ У СТАРШІЙ ШКОЛІ

Проаналізовано ключові особливості формування просторової компетентності на уроках історії у старшій школі. Виокремлено роль та значення історичних карт під час профільного навчання історії. Автор робить висновок, що використання картографічних матеріалів на уроках

інтегрованого курсу «Історія України. Всесвітня історія» дає змогу порівнювати історичні процеси в Україні, Європі та світі, вписувати національну історію у загальносвітовий контекст. Історична карта у старшій школі виступає для учнів самостійним, подекуди найбільш важливим джерелом інформації про історичні події.

Ключові слова: просторова компетентність, історичні карти, старша школа, інтегрований курс, картоаналітичні навички.

Однією із важливих предметних компетентностей, які здобуваються учнями під час навчання історії, є просторова компетентність. За Д. Десятовим, просторова компетентність має під собою формування знань, умінь, досвіду та ціннісних орієнтацій учнів, які забезпечують розуміння простору як основи розвитку історичного процесу. Її основою є вміння, що забезпечують орієнтацію здобувачів освіти в історичному просторі, вміння читати інформацію з історичної карти, проводити аналіз та синтез просторово-історичних об'єктів та зв'язків у історичному процесі, а також вміння, що допомагають учням розуміти роль і значення географічного фактору в розвитку історичного процесу [4, с. 84]. Історична карта є важливим об'єктом пізнавальної діяльності учнів, адже це унаочнена основа для розуміння зв'язків між історичними явищами та процесами. Карта слугує також джерелом історичної інформації, інструментом узагальнення та систематизації навчального матеріалу, а також засобом перевірки знань та умінь учнів [6, с. 81].

Історична карта відіграє ключову роль при вивченні інтегрованого курсу «Історія України. Всесвітня історія» у 10 та 11 класах. Серед завдань історичної освіти в старшій (профільній) школі – поглиблення інтересу до історії, розвиток мисленнєвих здібностей і умінь, набуття комплексних знань про факти, події, явища, тенденції в Україні та світі ХХ–ХХІ ст., розвиток історичного критичного та творчого мислення, здатності розуміти загальний хід історичного процесу, спонукати до усвідомлення національних інтересів, необхідності захисту української незалежності, територіальної цілісності своєї держави в умовах військово-політичних, інформаційних викликів та ін. [5]. Ці завдання не можуть бути реалізовані без якісної просторової візуалізації історичного процесу учнями профільної школи.

Навчальна програма інтегрованого курсу «Історія України. Всесвітня історія» для 10 та 11 класів рекомендує педагогам

працювати з історичною картою під час вивчення практично майже всіх розділів і тем. За результатами навчально-пізнавальної діяльності в 10-му класі з історії України, зокрема, учні повинні вміти показувати на мапі території українських земель, що входили до складу Російської імперії та Австро-Угорщини; зіставляти території розселення українців на початку ХХ ст. і сучасної України; застосовувати карту як джерело інформації про події Першої світової війни на українських землях, події Української революції у березні 1917 – квітні 1918 рр., розподіл українських територій між країнами Центрально-Східної Європи в 1921–1939 рр., а також про оборонні та наступальні операції періоду Другої світової війни на території України; вказувати на карті території УНР, Української Держави, ЗУНР, регіони масового голоду 1921–1923 рр., Голодомору 1932–1933 рр., індустриальні новобудови в УСРР, місця антибільшовицьких повстань міжвоєнного періоду тощо [5].

Оскільки початкові етапи роботи з історичною картою учнями вже було засвоєно у середній школі, на уроках історії в 10 та 11 класах слід зосередити увагу на формуванні навичок аналізу поданої на карті інформації, використанні мапи як самостійного джерела знань із конкретних тем історії України та всесвітньої історії. Вважаємо, що задля реалізації цих завдань найбільш доцільно використовувати спеціально розроблені саме для інтегрованого курсу атласи видавництва «Оріон», рекомендовані Міністерством освіти і науки України [1; 2]. За допомогою цих атласів учні можуть якісно синхронізувати та співставити історичні процеси в Україні, Європі та світі. Зокрема, для розуміння загального становища на західноукраїнських землях у міжвоєнний період необхідно спільно з учнями провести послідовний аналіз карт «Західна Україна в міжвоєнний період», «Народи Центрально-Східної Європи» та «Політична ситуація в країнах Центрально-Східної Європи». Під час вивчення подій Другої світової війни на початковому етапі в 1939–1941 рр. учні можуть скласти повноцінну картину історичного процесу через співставлення карт «Початок Другої світової війни. Окупація Червоною армією Галичини, Волині, Північної Буковини, Хотинщини та Південної Бессарабії», «Воєнні дії в Європі та Північній Африці в 1939–1941 рр.» та «Війна на Тихому океані. 1939–1942 рр.». Порівняння історичних карт України, Європи та світу в один і той самий період дозволить встановити залежність подій в

Україні від загальноєвропейських та загальносвітових тенденцій та наочно продемонструвати те, що історія України є органічною складовою історії всього світу.

Задля усвідомлення змін, які мали місце в українській та світовій історії протягом ХХ – початку ХХІ ст., варто акцентувати особливу увагу на розвитку вміння учнів зіставляти та узагальнювати інформацію з кількох карт, які відображають різні періоди. Зокрема, можна здійснити порівняння державно-політичної приналежності та адміністративного поділу українських земель напередодні Першої світової війни, у 1920–1930-х рр., під час німецької окупації України та після Другої світової війни; державних кордонів у Європі станом на 1914 р., за результатами Версальського договору та Паризької мирної конференції 1919–1920 рр., після утвердження тоталітарних режимів наприкінці 1930-х рр., а також після домовленостей Великої трійки в середині 1940-х рр.

Особливу роль історичні карти відіграють на заняттях, присвячених численним військовим подіям ХХ ст., зокрема, із тем «Передумови Першої світової війни. Війна та революції», «Україна в роки Першої світової війни», «Початок Української революції», «Розгортання Української революції. Боротьба за відновлення державності», «Друга світова війна», «Україна в роки Другої світової війни», «Творення нової України». Адже без якісної просторової візуалізації зрозуміти суть, результати й наслідки військових битв та операцій, пересування ліній фронту учням буде дуже складно, а подекуди й узагалі неможливо. Карта виступає ключовим джерелом інформації про основні баталії Першої світової війни, в т. ч. і на українських землях, агресію більшовицької Росії проти УНР 1917–1920 рр., події польсько-української війни 1918–1919 рр., польсько-радянської війни 1920–1921 рр., театри воєнних дій Другої світової війни в Європі, Північній Африці, на Тихому океані, оборонні та наступальні операції, пересування ворогуючих сторін, рух лінії фронту на території України, а також бойові дії сучасної російсько-української війни 2014–2023 рр.

На уроках історії України в 10 класі задля окреслення історичного простору доцільно використовувати вже відомі учням історичні регіони – Волинь, Галичина, Буковина, Закарпаття, Київщина, Чернігівщина, Слобожанщина [3, с. 15–16]. Сучасний адміністративний поділ на області та райони сформувався в межах

УРСР протягом 1930–1950-х рр. Тому під час вивчення історичного процесу 1940–1950-х рр. потрібно поступово переходити на відповідне окреслення простору України, яке має стати основним на уроках в 11 класі. При цьому важливо закріпити у свідомості учнів вірне співвідношення між історичними регіонами та сучасними областями України.

Методист О. Фідря основні картографічні навички поділяє на картоописові, картометричні та картоаналітичні. Найважливішими з-поміж них є останній блок навичок, який передбачає формування умінь учнів встановлювати вплив природно-географічних чинників на наявність або відсутність певних історичних явищ, знаходити взаємозв'язки між просторовими характеристиками конкретної території та перебігом історичного процесу, порівнювати особливості прояву одного і того самого історичного явища на різних територіях [7]. Під час вивчення історії в старшій школі на перший план виходить саме формування картоаналітичних навичок із одночасним закріпленням вже засвоєних у 5–9 класах картоописових та картометричних навичок.

Учні повинні навчитися встановлювати вплив на історичні явища і процеси не тільки природних чинників, а й факторів, пов'язаних із політичною, економічною, соціальною географією, а також географією населення (демографією). Природні умови, зокрема, впливали на перебіг військових дій та пересування лінії фронту на українських землях під час Першої та Другої світових воєн, інтенсивність антинацистського Руху Опору на різних територіях в період німецької окупації. Геополітичні фактори займали важливе місце у комплексі причин світових конфліктів у ХХ ст., наклали свій відбиток на формування військово-політичних блоків періоду Холодної війни. Демографічні та етнополітичні чинники мали значний вплив на загострення національного питання у країнах Центрально-Східної Європи в міжвоєнний період. Саме історичні карти є тим інструментом, який допоможе старшокласникам сформуванню та закріпленню картоаналітичних навичок на уроках історії.

Комп'ютеризація й цифровізація навчального процесу зумовлює необхідність використання на уроках історії в старшій школі не тільки атласів, настінних та контурних карт, а й електронних ресурсів. Зокрема, цікавим для учнів та важливим для формування їх просторової компетентності домашнім завданням може бути

створення історичних карт у програмі «Мої карти» інтернет-ресурсу Google. Тут учні мають змогу самостійно створювати карту за визначеною вчителем темою із використанням матеріалів підручника, атласу та історичних джерел. Зокрема, під час вивчення подій Української революції 1917–1921 рр. учні можуть із використанням історичних документів самостійно прокреслити на електронних картах пропоновані міжнародними посередниками лінії українсько-польського розмежування – лінію Бартелемі, лінію Боти та лінію Керзона. Вивчаючи український дисидентський рух 1950–1980-х рр., старшокласники можуть позначити на електронній карті населені пункти, у яких функціонували антирадянські підпільні організації, що б дозволило встановити територіальні масштаби руху.

Отже, робота з історичними картами в старшій школі є ключовим фактором формування в учнів просторової компетентності. Використання картографічних матеріалів на уроках інтегрованого курсу «Історія України. Всесвітня історія» дає змогу порівнювати історичні процеси в Україні, Європі та світі, вписувати національну історію у загальносвітовий контекст. Історична карта у старшій школі виступає для учнів самостійним, подекуди найбільш важливим джерелом інформації про історичні події. Старшокласники повинні навчитися всебічно аналізувати подану на мапі історичну інформацію, узагальнювати й порівнювати дані із карт різних територій та періодів, отримати якісні картоаналітичні навички.

Список використаних джерел:

1. Атлас. Всесвітня історія. Історія України. Інтегрований курс. 10 клас. К. : Оріон, 2019. 32 с.
2. Атлас. Всесвітня історія. Історія України. Інтегрований курс. 11 клас. К. : Оріон, 2020. 34 с.
3. Вортман Д. Що таке історичні регіони і для чого вони потрібні. *Історія і суспільствознавство в школах України: теорія і методика навчання*. 2012. № 6/7. С. 15–17.
4. Десятов Д. Формування просторової компетентності учнів у процесі навчання історії. *Наукові записки [Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка]*. Серія : Історичні науки. 2012. Вип. 17. С. 82–89.
5. Історія України. Всесвітня історія. 10–11 класи. Навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів. 2018. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiiv> (дата звернення: 10.07.2022).

6. Пометун О., Гупан Н., Власов В. Компетентнісно орієнтована методика навчання історії в основній школі : методичний посібник. К. : ТОВ «КОНВІ ПРІНТ», 2018. 208 с.

7. Фідря О. До питання про зміст, структуру та завдання для перевірки рівня сформованості просторової компетентності як однієї зі складових історичної освіти учнів. *Історія і суспільствознавство в школах України: теорія і методика навчання*. 2012. № 6/7. С. 10–14.

Печенюк К. В.

*Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника*

ГУРТКИ ІСТОРИКО-КРАЄЗНАВЧОГО ПРОФІЛЮ ЦЕНТРУ ОСВІТНІХ ІННОВАЦІЙ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ: ЗМІСТ ТА ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ

В статті показано головні напрямки діяльності та особливості функціонування гуртків історико-краєзнавчого спрямування («Знавці історії», «Юні туристи-краєзнавці», «Юні екскурсоводи», «Пізнаємо різний край») Центру освітніх інновацій Івано-Франківської міської ради.

Ключові слова: *заклад позашкільної освіти, Центр освітніх інновацій, гурток, історико-краєзнавча робота, конкурс, квест.*

Однією з передумов у вивченні історико-краєзнавчої роботи у закладах позашкільної освіти є дослідження її теоретичних засад. Цей процес визначається аналізом наукового знання щодо історико-краєзнавчої роботи, тлумаченням його теоретичного та практичного значення. Позашкільна освіта – це сходинка до реалізації школярами своїх мрій в майбутньому під пильним наглядом керівника гуртка в певному позашкільному закладі.

Важливою особливістю історико-краєзнавчої роботи в ЗПО є її емоційність та персональна включеність суб'єкта дослідження. Серед усіх підсистем історичної науки така робота є найближчою і найзрозумілішою для людини та її безпосереднього оточення. Вона є першоосновою збереження й поширення історичного досвіду, який акумулювався минулими поколіннями. Тобто, історико-краєзнавча робота – середовище і пізнання, і виховання.

До питання роз'яснення поняття «історико-краєзнавча робота» та «історичне краєзнавство» зверталися історики та географи, які опікувалися проблемами краєзнавства. Для прикладу, у своїй монографії «Теоретико-методологічні проблеми історичної

регіоналістики в Україні» Я. Верменич наголошує на значних можливостях краєзнавства щодо «заглиблення в конкретні пласти минулого». Водночас дослідниця подає детальний опис співвідношення історико-регіональних та краєзнавчих досліджень, аналізує їх предмети і завдання [1].

Отже, історичне краєзнавство – це напрям історичної науки, який займається дослідженням історії, природи, культури, демографічних складових, пам'яток у межах визначеного регіону, міста чи села. А вже історико-краєзнавча робота є вихідною діяльністю щодо дослідження та вивчення історичного краєзнавства.

Керівники історико-краєзнавчих гуртків закладу позашкільної освіти – Центру освітніх інновацій Івано-Франківської міської ради [4; 5; 6; 7] – передусім репродукують історико-краєзнавчу і туристично-краєзнавчу роботу серед шкільної молоді, залучають школярів-гуртківців до Всеукраїнських та регіональних рухів, експедицій. Безумовно, це дозволяє в певній мірі керівникам гуртків реалізувати та застосувати власні ідеї щодо навчально-виховного процесу у цьому закладі позашкільної освіти.

Базовим сучасним джерелом для нас слугують чинні нормативно-правові акти, головним чином, закони України. За основу пропонується визначення «позашкільної освіти» викладене у Законі України «Про позашкільну освіту» (2000 р.), яке трактується як «сукупність знань, умінь та навичок, що здобувають вихованці, учні і слухачі в закладах позашкільної освіти, інших суб'єктах освітньої діяльності за програмами позашкільної освіти» [2]. Чинний Закон України «Про освіту» (2017 р.) [3] визначає позашкільну освіту як один із основних «складників структури освіти» і дає найбільш широке визначення цього поняття – «розвиток здібностей дітей та молоді у сфері освіти, науки, культури, фізичної культури і спорту, технічної та іншої творчості, здобуття ними первинних професійних знань, вмінь і навичок, необхідних для їх соціалізації, подальшої самореалізації та професійної діяльності» (стаття 14).

Говорячи про досвід історико-краєзнавчої роботи в системі позашкільної освіти, окремо слід зупинитися на понятті «туристсько-краєзнавчої роботи», яка є основоположним базисом для історико-краєзнавчої діяльності дітей та педагогів.

У Центрі освітніх інновацій активно функціонують такі гуртки історико-краєзнавчого спрямування як «Знавці історії», «Юні туристи-краєзнавці», «Юні екскурсоводи» та «Пізнаємо різний край».

Кожен гурток всебічно залучений як до виконання відповідного програмного навантаження, так і до волонтерської роботи, яка є такою необхідною на сьогоднішній день. Гуртківці є активними учасниками благодійних ярмарків, які проводяться в значущі для українців дні, та патріотичних заходів на підтримку ЗСУ. Але не потрібно забувати про саму історико-краєзнавчу діяльність гуртків. Здобувачі цих гуртків є учасниками різноманітних конкурсів, таких як «Кращий краєзнавець позашкілля», «Моя Батьківщина – Україна», «Історія міст та сіл України», «Живі історії міста» та багато інших.

Варто зазначити, що серед перелічених гуртків історико-краєзнавчого спрямування є і ті, які з пошуковою роботою поєднують заняття з підготовки до Національного мультипредметного тесту з історії. На заняттях гуртківці виконують різноманітні пошукові дослідження, схеми, таблиці. Вихованці гуртків брали активну участь у проведенні квесту та пошуку місць пов'язаних з життям та діяльністю Івана Франка в м. Івано-Франківську, були залучені до екскурсій по нашому мальовничому обласному центру. Гуртківці завершили творчо-пошуковий проєкт з дослідження історії Івано-Франківська «Слідами німецької громади» та активно працювали над іншим проєктом «Стежками рідного краю».

Дослідна робота гуртківців реалізується в різних напрямках, адже вона охоплює теми, присвячені вивченню історії населеного пункту, дослідженню пам'ятників і пам'ятних місць, життєпису визначних людей, вивченню краю сьогодні, аналізу топоніміки, ономастики, нумізматики краю тощо.

Як казав колись відомий український педагог В. Сухомлинський, що для того аби учень був зацікавлений здобувати якісні знання, йому потрібне багате та приваблююче його інтелектуальне середовище.

Так, гуртківці туристично-краєзнавчого напрямку мають змогу бути учасниками різних екскурсій, походів, акцій, що всебічно забезпечують молодь знаннями про свій рідний край, які пам'ятки і традиції тут існують. По закінченню навчальних курсів після здобутих знань учні зможуть вже навіть самі розробляти якісь

туристичні чи екскурсійні маршрути, а згодом і проводити екскурсії за цими маршрутами для своїх друзів чи рідних.

Отже, історико-краєзнавча і туристично-краєзнавча діяльність у Центрі освітніх інновацій Івано-Франківської міської ради у порівнянні з іншими видами та засобами виховання дозволяє отримані знання застосовувати на практиці, сприяє створенню позитивної атмосфери. Постійна фізична активність школярів-гуртківців дозволяє краще засвоїти матеріал, забезпечує розкриття особистості.

Список використаних джерел

1. Верменич Я. В. Теоретико-методологічні проблеми історичної регіоналістики в Україні. Київ : Інститут історії України, 2003. 516 с.
2. Закон України «Про позашкільну освіту» (із змінами, внесеними згідно із Законами). Відомості Верховної Ради (ВВР). 2000. № 46. С. 393. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1841-14>
3. Закон України «Про освіту» (Law of Ukraine «On education») (2005). Retrieved from: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
4. Місто і його люди. Інтелект нації – це наш порятунок [інтерв'ю директора Центру освітніх інновацій Івано-Франківської міської ради Марії Починок]. *Франківська газета*. 2020. 23 серпня. URL: https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=196823645194446&id=102484651295013
5. Центр освітніх інновацій Івано-Франківської міської ради [сайт закладу позашкільної освіти]. URL: <https://cei.if.ua/home/>
6. Центр освітніх інновацій Івано-Франківської міської ради [фейсбук-сторінка закладу позашкільної освіти]. URL: <https://www.facebook.com/cei.if.ua/>
7. Центр освітніх інновацій Івано-Франківської міської ради [ютуб-сторінка закладу позашкільної освіти]. URL: <https://www.youtube.com/channel/UCkZtxprm3rcy9IKD47blkYA>

Попович Л. В.

*Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника*

МЕТОДИКА ВИВЧЕННЯ ІСТОРИЧНИХ ПОСТАТЕЙ У ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

У статті розкрито методику вивчення історичних постатей у закладах загальної середньої освіти. Відзначено, що видатні постаті мали неабиякий вплив на суспільно-політичні процеси, тому правильний вибір методичного інструментарію їх вивчення розвине в учнів предметні та загальні

компетентності, а також критичне і творче мислення. Учням легко запам'ятовуються яскраві особистості і відповідно через них вони будуть краще розуміти події досліджуваного періоду.

Ключові слова: методика, історичні постаті, компетентності, дидактичні ігри.

Історію, звісно, творять люди, тому без знання частинки їхніх біографій неможливо повністю зрозуміти певні процеси та явища, які відбувались в той чи інший час. Але якщо ми чуємо слово «вивчення», то тут, звичайно, не обійдеться без методики. Навчальний матеріал з історії, що вміщає в себе інформацію про історичні постаті, відіграє важливу роль у шкільній історичній освіті, адже, якщо учні не будуть розуміти роль особи в історії та значення її діяльності в суспільстві, тоді ефективно вивчення та розуміння історії неможливе. Тим більше, що зазвичай матеріал запам'ятовується учнями краще через призму конкретного діяча. Історичний процес набуває яскравих якостей, коли в ньому беруть участь яскраві постаті і це прививає учням інтерес та цікавість до історії.

У шкільній програмі є багато історичних постатей, про яких повинен знати учень, зокрема для складання Зовнішнього незалежного оцінювання. Але є чимало історичних осіб, які внесли величезний вклад в розбудову української держави та її культури, та, на жаль, нині мало хто згадує про них. Отож, для ширшого світосприйняття учнів, для «розбавлення» уроку цікавими фактами та для мотивації дуже доречним буде використання біографій історичних постатей, які є поза шкільною програмою, зокрема, постатей Прикарпаття, наших земляків. Для вивчення такого матеріалу підходить також не тільки урок, а й позашкільна робота – гуртки, виховні заходи, екскурсії та інше.

Отже, дана тема постає актуальною, адже підібравши правильні методи роботи з учнями щодо історичних осіб Прикарпаття, вчитель розвине їхню культурну компетентність, аксіологічну, громадянську, інформаційну, придасть цікавості до навчання та поглибить їхні знання у сфері вивчення історії рідного краю.

Метою цих тез є ознайомлення з окремими історичними постатями Прикарпаття, вивчення життєписів яких можна внести у позашкільну програму, та пошук методів викладання їхніх біографій у шкільній та позашкільній гуртковій роботі.

Уважаємо, що конкретних робіт присвячених методиці вивчення історичних постатей Прикарпаття у шкільній і позашкільній гуртковій роботі нині бракує. Значна частина наявної літератури – це роботи «подієвого», а не методичного характеру, що, звісно, не применшує їх значимість. Це радше краєзнавча література, яка чітко демонструє плідну роботу вітчизняних істориків, спеціалістів з вивчення локальної історії. Інша річ – методична література, якої в принципі достатньо, але там інша особливість – більшість праць такого характеру не має чіткого застосування під загальноосвітню школу і тим самим не може сприяти достатнім чином вивчати історичні постаті Прикарпаття у шкільній і позашкільній гуртковій роботі. Разом із тим, не можемо констатувати, що літератури відверто бракує – вона наявна, але, на наше переконання, достатньо дотична до теми, а методична – не має вираженої адаптації до змісту досліджуваної проблеми. «До активу» краєзнавчих напрацювань можемо віднести доволі солідну джерельну базу, – краєзнавці, як правило, проводили широку пошукову роботу, написали, зокрема, свої книги на основі зібраних польових досліджень, архівних першоджерел, періодичних і неперіодичних видань.

Сьогодні вчителі історії чи інших предметів повинні володіти дієвими, цікавими та захоплюючими методами вивчення історичних постатей. Перед педагогами стоїть завдання «оживлення» історії, зображення в ній ролей та цінностей людського життя. При цьому в учнів активно розвиватиметься аксіологічна компетентність. Вони будуть вчитися чітко відрізняти добро від зла, а також зможуть повчитися на помилках певних особистостей чи навпаки братимуть хороший приклад. Як написала у своїй статті вітчизняна педагогиня Яніна Камбалова: «...Історія засвоюється учнями більш ефективно крізь призму особистості конкретної людини» [2]. І це справді так, адже дітям зазвичай запам'ятовується те, що їх вразило, а історії життя наших предків часто містять в собі вражаючі факти.

Існують різні методичні прийоми при засвоєнні знань щодо історичних постатей. По-перше, «словесний портрет». Він належить до прийомів, що передбачають опис людини за її зовнішністю для розпізнання особистості. Можна також дати дітям завдання написати характеристику на когось із історичних особистостей або ж скористатися «прийомом контрасту» – коли учнями свого роду «протиставляється» декілька історичних осіб.

Для розвитку різних предметних і загальних компетентностей учнів та вищої результативності процесу засвоєння знань з історії, методистами створено методичні рекомендації із вивчення історичних постатей на уроці. Розглянемо деякі з них. Перше – обов’язкове використання історичних джерел. Історичні джерела – це те, що найкраще може дати уявлення про зовнішні та внутрішні риси історичного героя. Але варто пам’ятати, що їх добір повинен бути об’єктивним. Це не тільки дасть учням «кристалізувати» зображення постаті, а й розвине в них навички роботи з історичними документами [4, с. 209]. Другою рекомендацією є представлення дискусійних та проблемних питань, які приведуть до висловлення різних поглядів щодо оцінки історичного діяча.

Ще один хороший спосіб для ефективного вивчення персоналій є використання частин художніх творів, де йдеться про історичні постаті [3]. Художні твори допомагають учням краще зрозуміти атмосферу епохи, відчувати її. Так само і документальні фільми. Наприклад, методист Галина Цвікальська запропонувала низку методів застосування художньої літератури на уроках історії. Перший – метод літературно-художнього ілюстрування. Його суть полягає в тому, що вчитель до своєї розповіді по темі додає уривками частинки з художнього твору, коментуючи їх разом із учнями. Другим – метод аналізу використаних уривків. Тут вже вчитель повністю зачитує уривок і після того дає учням низку питань по ньому. На нашу думку, завдяки таким методичним прийомам дітям буде цікавіший матеріал, вони краще його запам’ятають. Але не тільки художню літературу ми можемо поєднувати з історичними персоналіями, але й існують інші міжпредметні зв’язки. Наприклад, можна використовувати знання з географії, фізики, хімії, біології чи інших природничих наук, адже науковці та винахідники з цих академічно-дослідницьких «царин» також здійснили вагомий внесок у творіння історії. Ще один цікавий прийом для вивчення історичних персоналій – це поєднання предметного матеріалу з образотворчим мистецтвом.

Можна також ознайомити учнів з щоденниками, листуваннями чи автобіографіями людей, дати їм завдання самостійно підготувати доповідь чи презентацію про якусь особистість на вибір, продемонструвати відео чи мультики, наочність завжди цікавіше ніж просто розповідь. Вчителю варто пам’ятати, що історичного героя слід показувати у його багатогранності, з різних сторін. Це дасть

дитині повне зображення особи. Слід теж представляти учням міркування істориків про ту чи іншу особу.

Необхідно використовувати різноманітні дидактичні та інтерактивні ігри. Наприклад, гра «Хто я?». Правила такі ж, як і у всім відомій грі, тільки на листочках імен потрібно вписувати тих історичних діячів, яких життєписи учні вже вивчили. Водночас, вчитель може не просто написати ім'я особи, а й роздрукувати їхні фото. Так учні зможуть знати історичних постатей «в обличчя», що дуже допоможе їм при підготовці до складання зовнішнього незалежного оцінювання.

Є також відома багатьом гра «Шпигун». Її «скачують» як додаток на смартфон. Учасники гри по черзі відкривають свою карту і всім вибиває одне місце, а двом учасникам вибиває слово «шпигун». Тоді вони починають задавати один одному питання і так повинні розпізнати шпигунів. Якщо їх розпізнали, то вони програли, а якщо шпигуни дізнались що це за місце, то виграли вони. Цю гру також можна переробити на історичний лад, зокрема щодо вивчення життєписів історичних діячів. Просто замість місця всім вибиває певна персона і так само залишаються два шпигуни. Ця гра є гарною ідеєю після вивчення теми, коли діти вже знають багато фактів про історичних персонажів і можуть задавати питання.

У програмі «LearningApps» можна створювати інтерактивні ігри, наприклад, зіставити фото діяча і опис про нього. Для молодших класів можна провести «аукціон історичних постатей». Продається приз. Кожен з учнів може його купити, назвавши історичну особистість доби, яку вже вивчили. Імена при цьому не повинні повторюватися. Якщо ж після певного імені настає тихо, то вчитель рахує відлік один два три і коли після останнього удару не названо жодного діяча, то гра припиняється і виграє той учень, який останній назвав ім'я. Також важливу роль у засвоєнні знань про творців історії посідають рольові ігри та історичні квести.

Розроблення проєктів є дуже хорошим варіантом для закарбування в пам'яті учнів інформації про життєдіяльність історичних персоналій. Так вони глибоко поринають у роботу, зосереджуються на цьому і вишукують дуже цікаві та маловідомі факти з життя особистостей. При роботі над проєктом в учнів розвивається багато компетентностей, зокрема логічна, інформаційна,

хронологічна, мовленнєва, адже після виконаного проєкту потрібно його захищати. Також розвивається критичне і творче мислення.

Є багато історичних постатей, які відомі своїми висловами. Багато фраз видатних людей є дуже повчальними для життя, а також дуже дотепними. Якщо вчитель буде брати до уваги цікаві вислови, то однозначно розвине у дітей особистісну компетентність, а кмітливі фрази допоможуть розрядити обстановку на уроці і нададуть можливість учням запам'ятати діяча завдяки такому цікавому способу [1].

Сьогодні стає розповсюдженим зображення рейтингів видатних діячів політики, літератури, художнього мистецтва, музики тощо. На уроці підведення підсумків можна дати учням завдання обрати три або чотири особи, які на їхню думку є достойними звання найбільш професійного в своїй справі, обгрунтовуючи свій вибір.

Цікавою ідеєю щодо вивчення історичних персоналій є також флеш-карти. Їх можна придбати у магазині, а можна і виготовити самостійно. З однієї сторони картки є портрет діяча, а з другої його коротенька характеристика, відомий вислів чи подія, яка з ним пов'язана. Цей варіант хороший для тих, хто складатиме зовнішнє незалежне оцінювання. Вчителю при складанні таких карток важливо ознайомитись із програмою ЗНО для того, щоб він підібрав портрети особистостей, які виносяться на іспиті.

Необхідно залучати інформаційно-комп'ютерній технології на уроці історії. Щодо вивчення історичних постатей можна взяти до уваги сервіс Kahoo, який допоможе із створенням тестів і вікторин. Іншою цікавою платформою є Quizziz. На ній теж можна створювати вікторини, а також флеш-картки. Quizlet застосовується вчителями для групового комунікування учнів. Доцільно створювати команди від шести осіб. У програмі Puzzle можна скласти пазл-фото діяча. Це особливо цікаво буде для учнів молодших класів. У ній можна обирати кількість деталей, тому для школярів старших класів можна створювати складніші пазли. Діти зазвичай люблять розв'язувати ребуси. І для цього є генератор ребусів, який з цим допоможе. Цікавим завданням буде з однієї сторони листка написати характеристики діячів, а з іншої сторони – ребуси, де зашифровані їхні імена. Відповідно учням потрібно буде з'єднати характеристику та ім'я діяча, якому вона підходить. Також варто познайомити учнів з програмою Prezi, де створення презентації буде набагато

креативнішим ніж у PowerPoint. Також цікавим є метод сторітелінгу. Вчитель ділить учнів на групи по три або чотири людини. Вони за деякий час готують десятихвилинні виступи з теми, яку вивчають.

Таким чином, вивчення історичних постатей є важливою складовою збагачення знань учнів з історії в школі. Творцями історії є насамперед люди. Без них не відбувались би жодні історичні події. Видатні постаті мали неабиякий вплив на суспільно-політичні процеси, тому правильний вибір методичного інструментарію їх вивчення розвине в учнів предметні та загальні компетентності, а також критичне і творче мислення. Водночас, слід пам'ятати, що учням легко запам'ятовуються яскраві особистості і відповідно через них вони будуть краще розуміти події досліджуваного періоду.

Список використаних джерел:

1. Зухвало і мудро: 73 цитати Вінстона Черчилля. URL: <https://tut-cikavo.com/suspilstvo/tsytaty-ta-aforyzmy/575-zukhvali-i-mudri-tsitati-vinstona-cherchillya> (дата звернення: 14.02.2023 р.).

2. Камбалова Я. Методичні аспекти формування знань про історичну особистість в учнів загальноосвітньої школи (на прикладі теми «Кирило-Мефодіївське товариство»). Історія в школі. 2016. Листопад-грудень. С. 5–8. URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/13006/Kambalova.pdf;jsessionid=05E854E7E843EB79FBE73909E80AD74D?sequence=1> (дата звернення 16.02.2023 р.).

3. Образ Брюховецького «Чорна рада». URL: <https://dovidka.biz.ua/obraz-bryuhovetskogo-chorna-rada/> (дата звернення: 14.02.2023 р.).

4. Уривалкін О. М. Історичне краєзнавство : навч. посібник. Київ : КНТ, 2006. 296 с.

Ципуга А. В.

*Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника*

ЕКСКУРСІЯ «МІСЦЯМИ ПАМ'ЯТІ ОПАНАСА ЗАЛИВАХИ» ЯК МЕТОД ОРГАНІЗАЦІЇ КРАЄЗНАВЧОЇ ГУРТКОВОЇ РОБОТИ В м. ІВАНО-ФРАНКІВСЬКУ

У розвідці проаналізовано можливість використання екскурсії «Місцями пам'яті Опанаса Заливахи» під час організації краєзнавчої гурткової роботи в м. Івано-Франківську для учнів закладів загальної середньої освіти і вихованців гуртків закладів позашкільної освіти. Виокремлено ключові локації такої екскурсії. Автор робить висновок, що впровадження мандрівки місцями

пам'яті художника й дисидента О. Заливахи допоможе розширити і поглибити знання учнів з історії українського національного руху та минувшини рідного міста, вдосконалити їх патріотичне виховання.

Ключові слова: *Опанас Заливаха, екскурсія, краєзнавство, гурткова робота, український національний рух, дисидентський рух.*

Досить ефективним методом засвоєння та поглиблення знань з історії є краєзнавчі екскурсії. Будь-яка екскурсія повинна задовольняти духовні, естетичні, інформаційні потреби школярів. Проведення екскурсій не зводиться лише до передачі певних знань учням, а передбачає їх злиття з наявними у них знаннями, власним життєвим досвідом, формування у них відповідних переконань. Перевага і сили методики екскурсійного впливу полягають у тому, що отримана відвідувачами під час екскурсії інформація у процесі засвоєння змінюється, стає інтелектуальною власністю школярів. Особливо цікавими для учнів є мандрівки місцями пам'яті видатних осіб минулого. Серед історичних постатей, які внесли вагомий вклад у життя м. Івано-Франківська в другій половині ХХ ст., можна виокремити художника й дисидента Опанаса Заливаху.

Опанас Іванович Заливаха народився 26 листопада 1925 р. в с. Гусинка Куп'янського району, сьогодні Харківська обл., а помер 24 квітня 2007 р. в м. Івано-Франківськ. Був видатним живописцем, графіком та скульптором, який працював у стилі авангардизму. Піддавався репресіям та утискам у радянський період, а визнання здобув вже в часи незалежності України. Зокрема, був нагороджений Державною премією України ім. Т. Шевченка (1995), премією ім. В. Стуса (1989), отримав звання заслуженого художника України (1999). Навчався в Інституті живопису, скульптури та архітектури у м. Ленінграді, нині м. Санкт-Петербург. Протягом 1960–1961 рр. працював художником у м. Тюмені, де 1961 р. організував першу персональну виставку. У 1961 р. переїхав у м. Станіслав, нині м. Івано-Франківськ, де продовжив художню діяльність. Вже наступного року організував персональну виставку, яку через тиждень закрили за «безідейність». Опанас Заливаха був активним учасником руху шістдесятників, мав зв'язки із Клубом творчої молоді «Сучасник» у м. Києві. У серпні 1965 р. був заарештований і засуджений до 5-ти років таборів суворого режиму за антирадянську пропаганду й агітацію. Покарання відбував у мордовських колоніях, де таємно виконав десятки ескісів, вітальних листівок, ескізів

тематичних композицій, плакатів із зображенням Т. Шевченка. У 1970 р. повернувся до м. Івано-Франківська, де продовжив громадську та творчу діяльність [1; 2].

Культурна спадщина з мистецької та громадської діяльності Опанаса Заливахи в м. Івано-Франківську є досить багатою та повинна всіляко залучатися до навчальної роботи у закладах загальної середньої освіти регіону. Метою такого використання, очевидно, має бути розширення знань про культурні надбання регіону, історію власного міста, виховання в молодого покоління патріотизму, поваги до національних та загальнолюдських цінностей, збереження культурно-мистецького надбання регіону. Відповідні історичні відомості можуть бути використані на уроках з навчальних курсів історичного і краєзнавчого спрямування.

Оскільки О. Заливаха з 1961 р. переїхав та оселився в обласному центрі Прикарпаття, де активно займався громадською та художньою діяльністю, під час пішохідної екскурсії «Місцями пам'яті Опанаса Заливахи» варто відвідати наступні історичні пам'ятки:

- пам'ятник Опанасу Заливасі встановлений по вул. Незалежності, 19 (середина «стометрівки»);
- приміщення магазину Samsung по вул. Незалежності, 4 (початок «стометрівки», колишні кафе «Білий камінь» та поруч ресторан «Скала», де можна побачити роботи авторства О. Заливахи);
- галерею-книгарню «Під Лиликом» вул. Шевченка, 12 (колишнє творче місце зустрічі видатних митців Прикарпаття із осередку «Станіславський феномен»);
- будівлю обласного управління Служби безпеки України (СБУ) по вул. Української перемоги, 15 (колишнє обласне управління Комітету державної безпеки (КДБ), де відбувалися слідчі дії щодо затримання О. Заливахи);
- приміщення Івано-Франківської обласної універсальної наукової бібліотеки по вул. Чорновола, 22 (тут у 1960–1970-х рр. знаходилось приміщення обласного суду, де виносились вироки О. Заливасі, а також іншим учасникам українського національного руху);
- вулицю імені Опанаса Заливахи (колишня вул. Кошового) та будинок, де проживав митець (на розі прилеглої вулиці Шухевичів, 40).

Місцем початку пішої учнівської екскурсії пропонуємо бронзовий пам'ятник Опанасу Заливасі в центрі міста. Офіційне відкриття монумента відбулось 27 листопада 2017 р. Автор скульптури – член Національної Спілки художників України Ігор Семак. Над ескізом пам'ятника скульптор працював понад місяць, використовуючи для зразка автопортрет О. Заливахи та його фотографії. За словами І. Семака, «...якщо зблизька приглянутись до обличчя Заливахи на його автопортреті, то можна розгледіти ніби Розп'яття. В мене теж є ця цяточка у центрі чола на пам'ятнику» [3].

У приміщенні магазину Samsung на вул. Незалежності учні можуть ознайомитися з панно «Чим хата багата, тим і рада» авторства О. Заливахи. У радянські часи воно прикрашало інтер'єр кафе «Білий камінь» на початку «стометрівки». Панно планували знищити під час здійснення ремонту, проте його вдалося зберегти завдяки художникам та активістам. Воно займає всю стіну і виконане з каменів різної форми. Знавці творчості О. Заливахи твердять, що художник зумів заховати у панно зображення тризуба. Поруч з «Білим каменем» колись знаходився ресторан «Скала». Він розміщувався у підвалі, інтер'єр якого теж оформлював О. Заливаха. В середині можна розглянути химерну ліпнину і мозаїки його авторства.

Наступною зупинкою учнівської екскурсії «Місцями пам'яті Опанаса Заливахи» є книгарня-галерея, розташована в будівлі кафе «Під Лиликом» – колишнього культового для молоді місця у 1990-х рр. Це був своєрідний мистецький простір того періоду та майданчик для зустрічей письменників та художників, творчої молоді. Заклад неодноразово відвідував О. Заливаха, а також письменники із когорти «Станіславського феномену».

Пропонуємо відвідати також приміщення колишнього обласного управління КДБ, де відбувалися слідчі дії щодо затримання й арешту О. Заливахи в серпні 1965 р. Протягом декількох місяців тут відбувалися допити митця, який утримувався в івано-франківському слідчому ізоляторі КДБ. Судовий процес над художником відбувся в березні 1966 р. у приміщенні обласного суду. Опанас Заливаха був визнаний винним за ст. 62 Кримінального кодексу УРСР («антирадянська агітація та пропаганда») та засуджений на 5 років виправно-трудова колоній. Під час слідства та судового процесу художник вів себе гідно, відмовився каятися не давав покази проти

своїх близьких і знайомих. Тому вирок був максимально жорсткий; це була політична розправа радянської системи над інакомислячою та творчою людиною. Арешт та судова розправа над О. Заливахою не змогли зупинити його дисидентської діяльності та не змінили його опозиційних щодо офіційної політики радянського режиму переконань. Під кінець екскурсії пропонується відвідати вулицю імені Опанаса Івановича Заливахи. Тут розташований приватний будинок, в якому митець проживав із сім'єю після повернення з ув'язнення.

Отже, кількість пов'язаних із життям та діяльністю Опанаса Заливахи пам'ятних місць на території міста Івано-Франківська є цілком достатньою для організації тут краєзнавчих учнівських екскурсій. За допомогою екскурсії «Місцями пам'яті Опанаса Заливахи» можна значно розширити і поглибити знання учнів з історії українського національного руху та минувшини рідного міста, вдосконалити їх патріотичне виховання. Використання краєзнавчих екскурсій під час навчального процесу сприятиме посиленню зацікавлення молодого покоління до визначних людей та культурної спадщини рідного краю.

Список використаних джерел

1. Аронець М. Опанас Заливаха. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2014. 120 с.
2. Горинь Б. Заливаха Опанас Іванович. *Енциклопедія Сучасної України* / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2010. URL: <https://esu.com.ua/article-14749>
3. У Франківську відкрили пам'ятник художнику Заливасі, який пережив Голодомор. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-regions/2352575-u-frankivsku-vidkrili-pamatnik-hudozniku-zalivasi-akij-pereziv-golodomor.html>

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Бакала Володимир Мар'янович – аспірант за спеціальністю 032 «Історія та археологія» Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Басіста Лілія Юріївна – студентка III курсу спеціальності 014 «Середня освіта (Історія)» ОР «Бакалавр» (денна форма навчання) Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Бойда Андрій Васильович – аспірант за спеціальністю 032 «Історія та археологія» Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Гаврилюк Леся Василівна – керівник гуртка Косівської філії Івано-Франківського обласного державного центру туризму і краєзнавства учнівської молоді (м. Снятин Івано-Франківської обл.).

Галемчук Світлана Мирославівна – аспірантка за спеціальністю 032 «Історія та археологія» Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Герегова Світлана Володимирівна – кандидат історичних наук, доцент кафедри історії України Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

Гоголь Василь Володимирович, протоієрей – завідувач кафедри богослов'я Івано-Франківської академії Івана Золотоустого.

Гресько Андрій Михайлович – аспірант за спеціальністю 032 «Історія та археологія» Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Гуйванюк Микола Романович – кандидат історичних наук, доцент, завідувач кафедри історії України Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

Гулейчук Владислав Михайлович – студент IV курсу спеціальності 014 «Середня освіта (Історія)» ОР «Бакалавр» (денна форма навчання) Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Делятинський Руслан Іванович – кандидат історичних наук, завідувач кафедри соціально-гуманітарних дисциплін Івано-Франківської академії Івана Золотоустого.

Дика Олена Іванівна – заступник директора з науково-методичної роботи Буковинської Малої академії наук учнівської молоді (м. Чернівці).

Дзудзило Оксана Володимирівна – керівник гуртка «Історичне краєзнавство» Івано-Франківського обласного державного центру туризму і краєзнавства учнівської молоді (с. Спас Спаської територіальної громади Калуського району Івано-Франківської обл.).

Доронюк Леся Богданівна – вчитель Рогатинського ліцею № 1, керівник гуртка «Історичне краєзнавство» Рогатинської міської ради Івано-Франківського обласного державного центру туризму і краєзнавства учнівської молоді (м. Рогатин Івано-Франківської обл.).

Дрогомирецька Людмила Романівна – кандидат історичних наук, доцент кафедри історії України і методики викладання історії Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

Дутчак Інна Григорівна – кандидат історичних наук, доцент, старша наукова співробітниця Чернівецької філії Державної наукової установи «Інститут модернізації змісту освіти».

Дячук Богдан Михайлович – студент II курсу спеціальності 014 Середня освіта (Історія) ОР «Бакалавр» (денна форма навчання) Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Єгрешій Олег Ігорович – кандидат історичних наук, доцент кафедри історії України і методики викладання історії Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Зварич Аліна Юрївна – студентка III курсу спеціальності 014 «Середня освіта (Історія)» ОР «Бакалавр» (денна форма навчання) Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Кашпур Аліса Яремівна – студентка I курсу спеціальності 014 «Середня освіта (Історія)» ОР «Магістр» (заочна форма навчання) Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Кінаш Ірина Ярославівна – студентка I курсу спеціальності 014 «Середня освіта (Історія)» ОР «Магістр» (заочна форма навчання) Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Кобута Лариса Петрівна – кандидат політичних наук, доцент, вчитель історії вищої категорії Івано-Франківського ліцею № 11 Івано-Франківської міської ради.

Кобута Степан Йосифович – кандидат історичних наук, доцент кафедри історії України і методики викладання історії Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Когут Оксана Володимирівна – доктор філологічних наук, професор кафедри філології та перекладу Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу.

Королько Андрій Зіновійович – кандидат історичних наук, доцент кафедри історії України і методики викладання історії Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Котик Тарас Ігорович – студент III курсу ОПП «Богослов'я» за освітнім рівнем бакалавра, голова Студентського самоврядування Івано-Франківської академії Івана Золотоустого.

Кубрак Олександра Петрівна – педагог-організатор Підмихайлівського ліцею Новицької сільської ради Калуського району, керівник гуртка Івано-Франківського обласного державного центру туризму і краєзнавства учнівської молоді.

Кузишин Назарій Іванович – студент IV курсу спеціальності 014 «Середня освіта (Історія)» ОР «Бакалавр» (денна форма навчання) Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Личковська Вероніка Русланівна – студентка IV курсу спеціальності 014 «Середня освіта (Історія)» ОР «Бакалавр» (денна форма навчання) Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Луців Євген Михайлович – вчитель географії Пасічнрянського ліцею Надвірнянської районної ради, керівник гуртка Івано-Франківського обласного державного центру туризму і краєзнавства учнівської молоді.

Максимець Богдан Володимирович – кандидат політичних наук, викладач вищої категорії Івано-Франківського фахового коледжу Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, керівник секції і гуртка Малої академії наук учнівської молоді та Центру патріотичного виховання учнівської молоді імені Степана Бандери Івано-Франківської міської ради.

Маловічко Галина Михайлівна – заступник директора Івано-Франківського обласного державного центру туризму і краєзнавства учнівської молоді.

Малярчук Олег Михайлович – доктор історичних наук, професор кафедри суспільних наук Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу.

Маслій Ольга Данківна – кандидат історичних наук, доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін Івано-Франківської академії Івана Золотоустого.

Мельничук Володимир Олегович – студент I курсу спеціальності 014 «Середня освіта (Історія)» ОР «Магістр» (заочна форма навчання) Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Мужик Ростислав Петрович – студент IV курсу ОПП «Богослов'я» за освітнім рівнем бакалавра Івано-Франківської академії Івана Золотоустого.

Палійчук Іванна Іванівна – студентка IV курсу спеціальності 014 «Середня освіта (Історія)» ОР «Бакалавр» (денна форма навчання) Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Паранюк Марія Василівна – керівник гуртка «Історичне краєзнавство» Івано-Франківського обласного державного центру туризму і краєзнавства учнівської молоді (м. Богородчани Івано-Франківського району Івано-Франківської обл.).

Паска Богдан Валерійович – кандидат історичних наук, старший викладач кафедри історії України і методики викладання історії Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Перегінець Олександр Іванович – студент I курсу спеціальності 014 «Середня освіта (Історія)» ОР «Магістр» (денна форма навчання) Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Перегінчук Марія Михайлівна – студентка III курсу спеціальності 014 «Середня освіта (Історія)» ОР «Бакалавр» (денна форма навчання) Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Печенюк Катерина Василівна – студентка I курсу спеціальності 014 «Середня освіта (Історія)» ОР «Магістр» (денна форма навчання) Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Пилипів Ігор Васильович – доктор історичних наук, професор кафедри історії України і методики викладання історії Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Попик Віталій Борисович – студент I курсу ОПІ «Богослов'я» за освітнім рівнем бакалавра Івано-Франківської академії Івана Золотоустого.

Попович Леся Володимирівна – студентка IV курсу спеціальності 014 «Середня освіта (Історія)» ОР «Бакалавр» (денна форма навчання) Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Райківський Ігор Ярославович – доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри історії України і методики викладання історії Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Романишин Віталій Любомирович – студент I курсу спеціальності 014 «Середня освіта (Історія)» ОР «Магістр» (заочна форма навчання) Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Сабадуха Володимир Олексійович – доктор філософських наук, професор кафедри суспільних наук Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу.

Срайчук Юрій Васильович - аспірант за спеціальністю 032 «Історія та археологія» Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Струтинець Ольга Юріївна – студентка III курсу спеціальності 014 Середня освіта (Історія) ОР «Бакалавр» (денна форма навчання) Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Тарангул Любов Миколаївна – начальник Чернівецької філії Державної наукової установи «Інститут модернізації змісту освіти».

Ткачишин Назар Володимирович – студент I курсу ОПІ «Богослов'я» за освітнім рівнем магістра Івано-Франківської академії Івана Золотоустого, студент I курсу спеціальності «Початкова освіта» ОР «Магістр» (заочна форма навчання) Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Филипчук Любов Юріївна – студентка I курсу спеціальності 014 «Середня освіта (Історія)» ОР «Магістр» (заочна форма навчання) Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Хома Вікторія Степанівна – аспірантка за спеціальністю 032 «Історія та археологія» Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

Ципуга Андрій Володимирович – аспірант за спеціальністю 032 «Історія та археологія» Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Яворський Андрій Анатолійович – кандидат історичних наук, учитель історії Івано-Франківського фізико-технічного ліцею-інтернату Івано-Франківської обласної ради.

Якубів Наталія Володимирівна – студентка II курсу спеціальності 014 «Середня освіта (Історія)» ОР «Бакалавр» (денна форма навчання) Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Наукове видання

**ІСТОРИКО-КРАЄЗНАВЧА ДІЯЛЬНІСТЬ
У ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ
ШКОЛИ**

Збірник тез Всеукраїнської науково-практичної конференції

(м. Івано-Франківськ, 18 травня 2023 року)

Комп'ютерна верстка: *Андрій Королько, Юрій Срайчук*

Видавець – «Симфонія форте»
76019, м. Івано-Франківськ, вул. Крайківського, 2
тел. (0342) 77-98-22